

การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน
ผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท

นางสาววสี ภูเต็มเกียรติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATING COMMUNITY RIGHTS MOVEMENT

VIA THAI PBS TV STATION AND WWW.PRACHATAI.COM

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Communication Arts) Program in Communication Arts

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่าน
สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท

โดย

นางสาววสี ภูเต็มเกียรติ

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ดร.พรรษาสิริ กุหลาบ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ดร.จรรย์ชัช สินธุ์พันธุ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.พรรษาสิริ กุหลาบ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

วสี ฎุเต็มเกียรติ : การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท (COMMUNICATING COMMUNITY RIGHTS MOVEMENT VIA THAI PBS TV STATION AND WWW.PRACHATAI.COM) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ดร.พรรษาสิริ กุหลาบ, 260 หน้า.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการสื่อสารของภาคประชาชนเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะ คือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือก คือ สำนักข่าวประชาไท 2) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของภาคประชาชนกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวฯ เพื่อวิเคราะห์รายงานการเคลื่อนไหวฯ ของภาคประชาชนของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท โดยมีกรณีศึกษาคือ การเคลื่อนไหวฯ ของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่ทองคำในอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และกลุ่มรักบ้านแหง ผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดลพบุรี และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนภาคประชาชน บรรณาธิการและผู้สื่อข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท รวมทั้งภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เนื้อหาการรายงานขององค์กรสื่อทั้งสองเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ภาคประชาชนมีวิธีการเคลื่อนไหวโดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) งานมวลชน 2) งานกระบวนการยุติธรรม 3) งานข้อมูล/วิชาการ 4) งานรณรงค์ และ 5) งานสื่อสาร โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ร่วมกระทำการภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนสู่สาธารณะผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

การวิเคราะห์เนื้อหาการรายงานพบกรอบ “วิเคราะห์หาสาเหตุ” มากที่สุด รวมทั้งนำเสนอสิทธิชุมชนในมิติการเรียกร้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและรัฐควรปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ในภาพรวมยังใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลภาคประชาชนมากที่สุด ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของทั้งสององค์กรและมุมมองของผู้สื่อข่าวที่ต้องการเปิดพื้นที่การสื่อสารให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะคนชายขอบ เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ยังขาดพื้นที่และโอกาสในการสื่อสารกับสาธารณะ

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5684690828 : MAJOR COMMUNICATION ARTS

KEYWORDS: COMMUNITY RIGHTS / SOCIAL MOVEMENT / PUBLIC SERVICE BROADCASTING / ALTERNATIVE MEDIA

WASEE PHUTEMKIAT: COMMUNICATING COMMUNITY RIGHTS MOVEMENT VIA THAI PBS TV STATION AND WWW.PRACHATAI.COM. ADVISOR: PHANSASIRI KULARB, Ph.D., 260 pp.

This study has 3 objectives, which are: 1) to study how people communicate about their movement to protect community rights via public service media – in this case the Thai PBS TV station, and alternative media – in this study the Prachatai news agency; 2) to study the interaction between the people and public service, and alternative media in communicating about their movement; and 3) to analyze Thai PBS’ and Prachatai’s reports on the people’s movement. The case studies in this research are the Khon Rak Baan Kerd group who oppose the gold mining project in Wang Saphung District of Loei Province, and the Rak Baan Haeng group who oppose the lignite coal mining project in Ngao District of Lampang Province. Qualitative research methodology is used, including in-depth interview with representatives of the movements, editors and reporters from Thai PBS and Prachatai, and relevant civil society sectors, content analysis of both media organizations’ reports on the movements, and documentary research.

The study finds that the people have divided works involving in the movement into 5 main tasks: 1) people’s relation, 2) judicial process, 3) information/ academic work, 4) campaign, and 5) communication. They are supported by various co-actors, especially activists who have played role in communicating about the movement to public via public service and alternative media.

The content analysis finds the “causal diagnosis” frame the most. The reports also present community rights dimensions, focusing on the call for community participation in using natural resource, and for the state’s legal compliance to enable community participation. Overall, sources from the people sector are used most, followed by sources from state agencies/ officials. The findings correspond with both media organizations’ policies and the reporters’ viewpoints that aim to open up communication spaces for people, particularly the marginalized, because they lack space and opportunity to communicate with the public.

Field of Study: Communication Arts

Academic Year: 2016

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นได้ด้วยเหตุสองประการ ประการแรกด้วยการสนับสนุนของผู้มีพระคุณที่มีส่วนร่วมระหว่างทาง อันดับแรก ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. พรรษาสิริ กุหลาบ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้คอยสนับสนุน ชี้แนะ ติดตาม และช่วยเหลือผู้วิจัยทุกอย่างแม้ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยแทบไม่มีเวลาในการทำวิทยานิพนธ์เนื่องด้วยภารกิจของงานประจำ และทำให้ผู้วิจัยผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากมาได้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ กรรมการกิตติมศักดิ์ ครูผู้จุดประกายการทำวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนให้แก่ผู้วิจัยและกรุณาชี้ทางสว่างทางวิชาการที่แจ่มแจ้งให้ได้เสมอ กราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. จิรยุทธ์ สินธุพันธุ์ ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเช่นกัน

ที่สำคัญ ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณกลุ่มบุคคลผู้สร้างคุณูปการให้แก่งานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่ พี่ ๆ พ่อ ๆ แม่ ๆ ชาวบ้านนาหนองบง ตำบลวังสะพุง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเลย และชาวบ้านแหงเหนือ ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ได้แก่ พ่อไม้ แม่ป๊อบ พี่บอย พี่โจ้ พี่หญิง แม่น้อย รวมทั้งพี่เลิศศักดิ์ พี่ตะ พี่ ส.รัตนมณี พี่ปาล์ม ตลอดจนจันพี่ ๆ จากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไทที่กรุณาเปิดโอกาสให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยด้วยดีมาเสมอ

กราบขอบพระคุณพ่อ แม่ และพี่สาว ที่เป็นเหมือนลมใต้ปีกคอยสนับสนุนผู้วิจัยทุกอย่าง โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ยากลำบากเพื่อไม่ให้ผู้วิจัยเหน็ดเหนื่อยกับเรื่องอื่นนอกเหนือไปจากการทำวิทยานิพนธ์และงานประจำที่ทำอยู่ ขอขอบคุณพี่ ๆ กลุ่มงานสารนิเทศทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือเรื่องงานอย่างเต็มกำลังเพื่อให้ผู้วิจัยได้มีเวลาทำวิจัยในช่วงโค้งสุดท้ายของการศึกษา ขอขอบคุณพี่ ๆ น้อง ๆ และเพื่อน ๆ ทุกคนที่คอยให้กำลังใจ ถามไถ่ และช่วยเหลือผู้วิจัยทุกเรื่องที่สามารถทำได้ จนทำให้ผู้วิจัยผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากมาได้ด้วยกำลังใจอันดี

สำหรับผู้วิจัย การศึกษาระดับปริญญาโทไม่ใช่เพียงการมาศึกษาความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไปเท่านั้น แต่คือการก้าวเข้ามาฝึกฝนตนให้รู้จักคิด รู้จักสร้างสรรค์ และที่สำคัญคือฝึกการจัดการชีวิตและเวลา ประการที่สองของความสำเร็จจึงไม่พ้นไปจากตัวของเราเองที่จะต้องเป็นที่พึ่งแรกและที่พึ่งสุดท้ายที่แข็งแกร่งที่สุดให้ได้เสมอ ขอขอบคุณตัวเองที่เอาชนะใจตัวเองมาได้และทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ในที่สุด

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไม่ใช่ความสำเร็จของผู้วิจัยเพียงคนเดียว แต่ถือเป็นความสำเร็จร่วมของทุกท่านที่กล่าวมา ผู้วิจัยขอขอบคุณจากใจ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมตามความตั้งใจ .

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	1
สารบัญภาพ.....	3
บทที่ 1 บทนำ.....	4
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	4
คำถามนำวิจัย.....	14
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	14
ขอบเขตการวิจัย.....	14
นิยามศัพท์.....	15
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	16
กรอบแนวคิดของงานวิจัย (conceptual framework).....	17
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารของภาคประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม.....	19
1.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่.....	19
1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อ (Media Advocacy).....	30
1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม.....	33
2. แนวคิดเกี่ยวกับงานวารสารศาสตร์.....	36
2.1 สื่อสารธารณะ.....	36
2.2 สื่อทางเลือก.....	44

2.3 การประเมินคุณค่าข่าว (News Evaluation).....	47
2.4 การกำหนดกรอบของสื่อ (Media Framing).....	52
2.5 รูปแบบการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน.....	53
2.6 แหล่งข่าว.....	57
3. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน.....	60
3.1 ที่มา นิยามและปัญหาของสิทธิชุมชน.....	60
3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	71
3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	73
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	76
ส่วนที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview).....	77
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	77
การเก็บข้อมูล.....	79
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	79
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	80
ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis).....	81
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	81
การเก็บข้อมูล.....	82
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	82
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	87
3. การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research).....	88
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	88
การเก็บข้อมูล.....	88
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	88

บทที่ 4 การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน	89
ส่วนที่ 1 ภาพรวมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน.....	90
1.1 ที่มาการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน	90
1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชนต่อแนวคิดสิทธิชุมชน.....	94
1.3 วิธีการเคลื่อนไหวและผู้ร่วมกระทำการในขบวนการเคลื่อนไหว.....	95
ส่วนที่ 2 การสื่อสารเรื่องเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และ สื่อ ทางเลือก.....	125
2.1 พัฒนาการการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อ สาธารณะ และสื่อทางเลือก	125
2.2 ประเด็นที่ภาคประชาชนสื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก.....	127
2.3 วิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก	130
บทที่ 5 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก	147
ส่วนที่ 1 การรายงานของสื่อสาธารณะ (สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส).....	148
1.1 นโยบายการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส	148
1.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้าน เกิด.....	154
1.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านแห่ง 172	
ส่วนที่ 2 การรายงานของสื่อทางเลือก (สำนักข่าวประชาไท)	174
2.1 นโยบายการรายงานข่าวของสำนักข่าวประชาไท	174
2.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้าน เกิด.....	179
2.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านแห่ง 196	
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผลวิจัย และข้อเสนอแนะ	210
ส่วนที่ 1 สรุปผล	211

1.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกรณีกลุ่มคนรักบ้านเกิดและ กลุ่มรักบ้านแหง.....	211
1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกต่อการเคลื่อนไหวเพื่อ พิทักษ์สิทธิชุมชน.....	213
1.3 วิธีการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนผ่าน สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก	214
1.4 การรายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก	215
ส่วนที่ 2 อภิปรายผล.....	217
2.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่: การ สื่อสารเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร.....	217
2.2 สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกกับการรายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน: มิตรเพื่อนในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกับความเป็นกลางที่ถูกตั้งคำถาม.....	222
2.3 บทบาทของนักพัฒนาเอกชนในการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน : พันธมิตรหลักชุมชนในการยกระดับการเคลื่อนไหวจากพื้นที่สู่นโยบาย.....	228
ส่วนที่ 3 ข้อจำกัดในการวิจัย	231
ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต	232
รายการอ้างอิง.....	234
ภาคผนวก	240
ลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน	241
กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.....	241
กลุ่มรักบ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ในพื้นที่ ตำบลบางแหง อำเภอบาง จังหวัดลำปาง	253
ข้อมูลองค์กรสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส	257
ข้อมูลองค์กรสำนักข่าวประชาไท	258

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์ 260

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 ลำดับขั้นตอนการดำเนินวิธีวิจัย	76
ตารางที่ 3.2 แบบบันทึกข้อมูล ส่วนที่ 1 : การกำหนดกรอบการนำเสนอ	85
ตารางที่ 3.3 แบบบันทึกข้อมูล ส่วนที่ 2 : มิติสิทธิชุมชน	86
ตารางที่ 3.4 แบบบันทึกข้อมูลส่วนที่ 3 : แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล	87
ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ระหว่างปี 2556 – 2558	155
ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนกรอบการนำเสนอจากรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	156
ตารางที่ 5.3 แสดงจำนวนมิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	160
ตารางที่ 5.4 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	165
ตารางที่ 5.5 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดของสำนักข่าวประชาไท ระหว่างปี 2556 – 2558	179
ตารางที่ 5.6 แสดงจำนวนกรอบการนำเสนอจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	180
ตารางที่ 5.7 แสดงจำนวนมิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	185
ตารางที่ 5.8 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558	191

ตารางที่ 5.9 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่งของสำนักข่าวประชาไท ระหว่างปี 2556 – 2558	196
ตารางที่ 5.10 แสดงจำนวนกรอกรนำเสนอจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการ เคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่ง ระหว่างปี 2556 – 2558	197
ตารางที่ 5.11 แสดงจำนวนมิตินิติชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการ เคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่ง ระหว่างปี 2556 – 2558	200
ตารางที่ 5.12 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงานของสำนัก ข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่ง ระหว่างปี 2556 – 2558	204

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ปรัชญาพื้นฐานของสื่อสาธารณะเปรียบเทียบกับสื่อเชิงพาณิชย์	38
ภาพที่ 4.1 อธิบายวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด	96
ภาพที่ 4.2 อธิบายผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด	107
ภาพที่ 4.3 ภาพถ่ายกลุ่มนักศึกษาดาวดิน ม.ขอนแก่น และนักศึกษาม.มหาสารคาม ขณะร้องขอ เจ้าหน้าที่ไม่ให้สลายการชุมนุมของกลุ่มคนรักบ้านเกิด เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2556	111
ภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ เมืองเลย V2’	114
ภาพที่ 4.5 อธิบายวิธีการการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักบ้านแหง	116
ภาพที่ 4.6 อธิบายผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักบ้านแหง	119
ภาพที่ 4.7 แสดงตัวอย่างเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ ลำปาง’	121

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สื่อมวลชนสามารถสร้าง ‘ความสนใจ’ ของสาธารณชน และมี ‘อิทธิพล’ ในการเสนอแนะประเด็นให้อยู่ในวาระความสนใจของผู้คนได้ (G. A. Lang และ K. Lang, 1959 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2554 : 211) ด้วยเหตุนี้ สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่ต้องการเคลื่อนไหวเพื่อเป้าหมายบางอย่าง ดังที่ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2540) กล่าวว่า การเติบโตของสื่อมวลชน ได้ก้าวผ่านจุดที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐเข้าสู่การเป็น ‘ผู้เปิดประเด็นสาธารณะของสังคม’ แม้ในด้านหนึ่ง การเติบโตของเศรษฐกิจทำให้เกิดการรุกรานวิถีชีวิตเดิมของชาวบ้าน แต่ในมุมกลับกัน ก็ทำให้มีการขยายตัวของสื่ออย่างกว้างขวางและทำให้การเคลื่อนไหว ปัญหาและข้อเรียกร้องของชาวบ้านได้รับการเผยแพร่สู่สังคม ข้อสังเกตดังกล่าวสอดคล้องกับที่ ประภาส และอุเชนทร์ เชียงแสน (2554) พบว่า ความสามารถในการใช้พื้นที่ใช้สื่อเพื่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ แก้ปัญหาของกลุ่มสมัชชาคนจนใน พ.ศ. 2538 เป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

อย่างไรก็ดี ไม่ใช่ทุกการเคลื่อนไหวจะได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะสื่อมวลชนซึ่งเป็นองค์กรเชิงพาณิชย์ต้องพิจารณาผลิตขาวที่ ‘ขายได้’ ก่อน ขาวบางขาวจึงถูกคัดทิ้งไป นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548: 52) วิเคราะห์กรณีข่าวหรือประเด็นซึ่งไม่เป็นที่สนใจของสังคมหรือ ‘สินค้าสื่อที่ไม่น่าขาย’ ในสายตาของสื่อมวลชน ดังนี้

“เราต้องไม่ลืมว่าสินค้าสื่อขายสิ่งที่เราทุกคนนำไปใช้ในชีวิตจริงอยู่มาก เช่น ขาวที่มีสีสัน แปลก แต่เป็นเรื่องจริง(หรือดูเหมือนจริง) เป็นสิ่งที่เรานำไปใช้เป็นหัวข้อการสนทนาในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ เช่น เรื่องไข่มังกร หรือคนจนถูกหวยหลายสิบล้าน ดาราดังระดับโลก ไปเยี่ยมผู้ประสบภัยสึนามิ ฯลฯ ใคร ๆ ก็อยากได้สินค้าชนิดนี้เพื่อนำเขาเข้าไปสู่วงสนทนาได้หลายกลุ่ม แต่ขาวที่มีประโยชน์ต่อการรับรู้ของสังคม เช่น ขาวที่ทำให้รู้เท่าทันนักการเมือง หรือรู้เท่าทันความบกพร่องของระบบนานาชนิดที่แวดล้อมตัวผู้อ่าน อาจเป็นขาวที่ไม่มีใครนำไปใช้ในวงสนทนาเลย จึงเป็นสินค้าที่ไม่มีคุณสมบัติด้านการตลาด”

กาญจนา แก้วเทพ (2553 : 129) กล่าวถึงปัญหาที่ประเด็นทางสังคมหลายเรื่องถูกละเลยจากสื่อเชิงพาณิชย์ว่า การใช้สื่อมวลชนในพื้นที่สาธารณะอาจมีอุปสรรคตั้งแต่ลักษณะทางธุรกิจของสื่อ การถูกควบคุมจากรัฐ ตลอดจนความยากลำบากในการเข้าถึงการใช้สื่อเพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะนั้น ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว กลุ่มคนจากชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยจึงหันมาใช้บรรดาสื่อใหม่ ๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ เป็นช่องทางใหม่ในการสื่อสารแทน โดยสื่อเหล่านี้ได้แสดงศักยภาพให้เห็นมาแล้ว เช่น เหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองเมื่อเดือน พฤษภาคม 2535 ซึ่งกลุ่มผู้เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านรัฐบาลใช้โทรศัพท์มือถือเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสื่อสารเพื่อระดมพล จนเป็นที่รู้จักในชื่อ มือบมือถือ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงสื่อใหม่ ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ผู้ใช้ต้องมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาที่ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งปัจจัยทั้งสองนี้ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อชนชั้นกลางในสังคมในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ

ที่ผ่านมา ชาวบ้านซึ่งอยู่ห่างไกลสายตาของรัฐหรือศูนย์ข่าวส่วนกลางไม่อาจรอพึ่งสื่อมวลชนให้มาสนใจทำข่าวเองได้ ทำให้หลายขบวนการเคลื่อนไหวในพื้นที่ห่างไกลมีวิธีการสื่อสารของตนเพื่อกระตุ้นให้ ‘หมาเฝ้าบ้าน’ อย่างสื่อมวลชน ‘เห่า’ แจ้งปัญหาในพื้นที่ตนแก่สาธารณชน โดยที่มักจะได้รับความร่วมมือจากภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน ในการดำเนินการเรื่องการสื่อสารดังกล่าว ดังกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งพวงพนา คุณวัฒน์ (2545) พบว่า กลุ่มผู้ชุมนุมคัดค้านตระหนักดีว่าการชุมนุมเคลื่อนไหวในพื้นที่ชนบทต้องประสบกับการปิดล้อมด้านข่าวสารจากสื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งถูกครอบงำ โดยผู้มีอำนาจและหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งความ ‘ไกลปืนเที่ยง’ จากศูนย์ข่าวส่วนกลาง ชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อสื่อสารกับรัฐบาลและสาธารณะ โดยมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็นจีโอเป็นที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงหลัก กลุ่มชาวบ้านยังเขียนข่าวและทำข่าวรายงานสถานการณ์เอง โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้สื่อข่าวโดยตรงทางโทรศัพท์ ส่งแฟกซ์ หรือ อีเมล แจ้งให้ผู้สื่อข่าวมาทำข่าว และในบางครั้งก็ใช้วิธีเขียนข่าวหรือถ่ายภาพและคลิปวิดีโอส่งให้ผู้สื่อข่าวด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ข่าวสารกับสาธารณะ และเพื่อขยายความรู้ สร้างความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจในประเด็นที่ตนเคลื่อนไหวให้กับสังคมในวงกว้าง

อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน แม้ชาวบ้านจะยังมีอุปสรรคในการเข้าถึงองค์กรและพื้นที่สื่อกระแสหลักเชิงพาณิชย์ ซึ่งยังมีความยึดโยงกับระบบทุนนิยมและผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจสูง เนื่องจาก

เรื่องราว/ประเด็นที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นปัญหามักถูกสื่อมวลชนมองว่า “ขายไม่ได้” หรือ “ไม่มีผลกระทบในวงกว้าง” ดังที่ได้อธิบายไปแล้วข้างต้น แต่การเกิดขึ้นของสื่อทางเลือก เช่น เว็บไซต์สำนักข่าวทางเลือก เช่น สำนักข่าวประชาไท สำนักข่าวประชาธรรม รวมทั้งสื่อสาธารณะอย่าง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ก็ได้กลายเป็นช่องทางที่สำคัญสำหรับชาวบ้าน หรือ ภาคประชาชนในการสื่อสารเรื่องราวของตน ดังที่สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีวัตถุประสงค์ระบุไว้ข้อหนึ่งว่า “สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ” (องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย: ออนไลน์) ทั้งนี้เนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของสื่อสาธารณะมิได้มุ่งหวังการแสวงหาผลกำไร แต่มีนโยบายเจาะจงในการรายงานข่าวเพื่อเปิดโอกาสให้คนเล็กน้อยในสังคมได้มีพื้นที่การสื่อสารในปริมาณพลสาธารณะ

ดังที่ David Hendy (2013) กล่าวถึงบทบาทของสื่อกระจายเสียงสาธารณะว่า เป้าหมายพื้นฐานของสื่อกระจายเสียงสาธารณะ คือ การให้ความรู้ชั้นสูงแก่มนุษย์ หรือการทำให้หูตาสว่าง (Enlighten) ด้วยการทำให้กระบวนการประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ภายใต้หลักการที่ว่า เสียงของทุกคนไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ดัง หรือ เงียบที่สุด ต้องถูกนับ และถูกนำเสนอในตลาดความคิดของสังคมอย่างมีพลัง

ขณะที่สื่อทางเลือก เช่น สำนักข่าวประชาไท ก็มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการเป็นพื้นที่การสื่อสารของประชาชน ดังวัตถุประสงค์ตอนที่ระบุไว้ว่า “ประชาไทมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ประชาชนและชุมชนต่าง ๆ ได้มีโอกาสรับรู้และรู้ทันสถานการณ์ของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการขยายโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศตามเจตนาของรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย โดยประชาไทถือว่าผู้อ่านเป็นเจ้าของที่แท้จริง จึงส่งเสริมให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยการส่ง ข่าว ข้อมูล ข้อเขียน และบทความมาลงในเว็บประชาไท ตลอดจนการแสดงและแลกเปลี่ยนทัศนะ ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ได้โดยเสรี” (สำนักข่าวประชาไท: ออนไลน์) สอดคล้องกับปรัชญาพื้นฐานของสื่อทางเลือกที่ Glasgow University Media Group (1976, อ้างถึงใน Atton and Hamilton, 2008) ระบุว่าสื่อทางเลือกได้พลิกกลับสิ่งที่เรียกว่า ‘ลำดับชั้นในการเข้าถึงข่าว’ (hierarchy of access) อย่างชัดเจนด้วยการนำเสนอมุมมองของคนทั่ว ๆ ไป เช่น นักกิจกรรม ผู้ประท้วง คนพื้นเมือง มาเป็นอันดับ

แรก ขณะที่การนำเสนอมุมมองของประชาชนทั่วไปในสื่อกระแสหลักจะค่อนข้างคลุมเครือเนื่องจาก มักจะเป็นการนำเสนอผ่านกลุ่มชนชั้นนำในสังคม หรือ ปังเจกบุคคลที่เป็นแหล่งข่าว

สิทธิชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและการพิทักษ์สิทธิในการมีส่วนร่วมจัดการ ทรัพยากรเป็นประเด็นสำคัญที่มักทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลออกมาเคลื่อนไหวและสื่อสารกับ ภาครัฐและสังคม บุษบา สุธีธร และคณะ (2547: 40) พบว่า การจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมเป็น ปัญหาที่สั่งสมมาตั้งแต่เมื่อรัฐบาลไทยเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) ซึ่งมีการริเริ่มวางนโยบายส่งเสริมการลงทุนของเอกชน โดยเฉพาะกิจการที่ใช้ วัตถุดิบในประเทศ ส่งเสริมการค้าและสำรวจทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์แก่การ อุตสาหกรรม โดยเฉพาะการสำรวจแหล่งแร่และแหล่งธรณีวิทยา เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและ บริการสาธารณสุขประเภทที่จำเป็นด้านต่าง ๆ ทั้งการสร้างเขื่อนพลังไฟฟ้า การตัดถนนสายหลัก ฯลฯ ปรากฏเป็นคำขวัญในยุคแห่งการเริ่มพัฒนานั้นว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ”

นโยบายพัฒนาดังกล่าวได้นำไปสู่การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ โดยรัฐเป็นเจ้าของ และบริหารจัดการเอง หรือ โครงการขนาดใหญ่ที่รัฐให้สัมปทานแก่เอกชน โดยเอกชนได้รับอนุญาต จากรัฐให้ประกอบกิจการ บริหารจัดการ และเป็นผู้รับผลประโยชน์ ในเวลาต่อมา นโยบายการพัฒนา เช่นนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติทั้งพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และที่ดิน ระหว่างภาครัฐ และเอกชนกับชาวบ้านในพื้นที่ ตามมา ดังที่งานวิจัยของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง, กฤษณา บุญชัย, และ วรินทร์า ไกยวงศ์ (2549) ระบุว่า สถิติพื้นที่ป่าของไทยลดตมมาโดยตลอดนับตั้งแต่พ.ศ. 2504 ที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 แม้ในพ.ศ. 2532 รัฐบาลจะประกาศยกเลิก สัมปทานป่าไม้แล้ว แต่พื้นที่ป่าของไทยก็ยังลดลง โดยเหลือเพียง 81 ล้านไร่ หรือ ร้อยละ 25.6 ของ พื้นที่ประเทศเท่านั้น

ขณะที่งานวิจัยเรื่อง การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย โดย ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2540) ระบุว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นอย่างรุนแรงในระดับที่ชาวบ้านที่เป็นคนจนไม่สามารถ ยังชีพอยู่ได้ โครงการขนาดใหญ่ที่มีการอพยพผู้คนออกมาได้ก่อให้เกิดการทำลายชุมชนในทุกมิติ ส่วน

ที่ไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรงจากการอพยพ ก็ยังทำลายและแย่งชิงพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของชุมชน เช่น ป่า น้ำ ที่ดินทำกิน ฯลฯ

สิ่งสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ คือ การดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐยังนำไปสู่การละเมิด ‘สิทธิชุมชน’ ในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร อันเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของมนุษย์ ดังที่ได้ถูกรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศที่ไทยร่วมลงนาม เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR), กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) และสิทธิชุมชนยังเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของประชาชนชาวไทย ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 พ.ศ. 2550 และ ล่าสุด พ.ศ. 2560 บัญญัติไว้ด้วย

อย่างไรก็ดี แม้จะมีบทบัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนอยู่ในรัฐธรรมนูญมายาวนานร่วม 20 ปี ทว่าดูเหมือนปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนยังคงเกิดและมีเพิ่มขึ้น รายงานการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยและรายงานผลปฏิบัติงานประจำปี 2556 โดยสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ระบุว่า ปัจจุบัน หลายชุมชนยังคงได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐที่มุ่งจะพัฒนาประเทศโดยส่งเสริมให้ใช้หรือแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ แต่ไม่ได้มุ่งคุ้มครองให้ชุมชนอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การดำเนินโครงการของรัฐยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอันเป็นผลมาจากการที่รัฐไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารและไม่จัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนดำเนินโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน

รายงานสองฉบับดังกล่าวยังระบุว่า การดำเนินโครงการของรัฐและเอกชนยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรัฐไม่สามารถหาสาเหตุที่แท้จริงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในบางกรณีพบว่ารัฐละเลยหน้าที่และแก้ไขปัญหาย่างล่าช้า ทำให้ประชาชนต้องต่อสู้เรียกร้องสิทธิด้วยตนเอง จนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง และการปะทะระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐและเอกชน ทั้งในรูปแบบของการชุมนุมคุกคาม การฆาตกรรมแกนนำในการเคลื่อนไหวหรือการดำเนินคดีกับผู้คัดค้าน

ขณะที่ ชลธิรา สัตยวิวัฒนา (2546) อธิบายว่า “สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายที่สุดช่วงหนึ่งในปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งระหว่างชุมชนในท้องถิ่นทั่วประเทศกับโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

ที่รูก้ำเข้าไปละเมิดสิทธิชุมชนลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล ฯลฯ ทางภาคอีสาน กรณีชุมชนชาวเขาพหุชาติพันธุ์ถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ราบสูงด้วยข้อหาตัดไม้ทำลายป่า กรณีชุมชนโคกสักและชุมชนจะนะ ที่ต่อสู้พิทักษ์สิทธิชุมชนคัดค้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย จนถึงขั้นมีประชาพิจารณ์นองเลือด”

ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นแพร่หลายจนทำให้ประชาชนในหลายพื้นที่ต้องออกมาเคลื่อนไหวด้วยตนเองแม้จะมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิไว้แล้ว ต้นตอของปัญหาส่วนสำคัญที่มีมาจากอุปสรรคเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย ดังที่ กิตติศักดิ์ ปรกติ (2559) วิเคราะห์ไว้ว่า แม้สิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน (สิทธิชุมชน) จะถูกรับรองไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญและกติการะหว่างประเทศมานานพอสมควร แต่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชนในแง่กฎหมายยังคงมีในวงจำกัดอย่างยิ่ง เช่น ระบบกฎหมายไม่ยอมรับว่าชุมชนมีสิทธิได้ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543 : 51 อ้างถึงใน กิตติศักดิ์, 2559 : 5) คำว่า ‘ชุมชน’ ยังขาดความแน่นอนชัดเจนเพียงพอจะนำมาปรับใช้ได้ (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2543 : 57 – 61) หรือ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายเฉพาะ (กฎหมายลูก) มากำหนดเนื้อหารายละเอียดแห่งสิทธิเช่นนั้นไว้ ผู้อ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญก็ดี ผู้บังคับใช้กฎหมายหรือศาลก็ดีจึงมีข้อติดขัดในการอ้างหลักเกณฑ์มาปรับใช้ได้ เห็นได้ชัดว่า หากไม่มีการเร่งพัฒนาองค์ความรู้ทางกฎหมายด้านนี้ขึ้นเพียงพอที่จะช่วยก่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในวงกว้าง ก็ย่อมคาดหมายได้ต่อไปว่า จะเกิดความขัดแย้งรุนแรงขยายตัวเป็นวงกว้าง จนถึงขนาดบั่นทอนความมั่นคงภายในได้

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกรณีความขัดแย้งกรณีระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ที่รัฐให้สัมปทานเอกชนซึ่งมีการเคลื่อนไหวในการสื่อสารประเด็นการคัดค้านโครงการผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกใน 2 กรณี ดังต่อไปนี้

1. กรณีเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

เหมืองแร่ทองคำ เขตตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นหนึ่งโครงการขนาดใหญ่ซึ่งบริษัท ทุงคำ จำกัด บริษัทในเครือบริษัท ทุงคาฮาเบอร์ จำกัด (มหาชน) ได้ทำสัญญากับรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ว่าด้วยการสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ แปลงที่สี่ พื้นที่น้ำคว-ภูมทอง ในพ.ศ. 2534 และนับแต่นั้นเป็นต้นมา บริษัทฯ ได้ยื่นขอประทานบัตรเพื่อทำเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ตำบล

เขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยจำนวนกว่า 100 แปลง โดยได้รับประทานบัตรและเริ่มทำเหมืองแล้ว 6 แปลง อย่างไรก็ตามการทำเหมืองแร่ของบริษัทฯ ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชนใกล้เคียง โดยในพ.ศ.2551 โรงพยาบาลวังสะพุง จังหวัดเลย ตรวจพบสารไซยาไนด์เกินค่ามาตรฐานในเลือดของชาวบ้าน นอกจากนี้ ประชาชนที่อาศัยใกล้เหมืองยังเริ่มล้มป่วยด้วยอาการเหน็บชา กล้ามเนื้ออ่อนแรง ผื่นคัน ผิวหนังอักเสบ ตาพร่ามัว ไปจนถึงอาการไตวาย

แม้จะมีผลกระทบดังกล่าว บริษัทฯ ก็ยังเดินหน้าขอประทานบัตรแปลงอื่น ๆ ต่อไป ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างบริษัทฯ และกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากเหมืองแปลงเดิมที่รวมตัวกันในนาม ‘กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด’ ในการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2556 เกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มารักษาความปลอดภัย เนื่องจากประชาชนผู้คัดค้านเหมืองไม่พอใจที่บริษัทฯ ไม่ให้พวกเขามีส่วนร่วมในเวทีแสดงความคิดเห็น นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจและบรรยากาศที่ไม่เอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างบริษัทฯ และชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีบุคคลไม่ทราบฝ่ายข่มขู่ว่าจะใช้ความรุนแรงกับประชาชนที่ออกมาคัดค้านต่อต้านบริษัทฯ ด้วย (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2556)

ความขัดแย้งในพื้นที่ดำเนินไปในทิศทางที่รุนแรงมากขึ้น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดได้ก่อสร้างสิ่งกีดขวางปิดกั้นทางเข้า-ออกของบริษัทฯ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านถูกบริษัทฯ ฟ้องร้องในคดีอาญาและคดีแพ่ง และเมื่อรวบรวมคดีความขัดแย้ง อื่น ๆ ที่บริษัทฯ ฟ้องชาวบ้านทั้งสิ้น 33 คน จำนวน 9 คดี มีมูลค่าความเสียหายประมาณ 2,000 ล้านบาท (ข้อมูลก่อนวันที่ 8 ธันวาคม 2558) นอกจากนี้ยังเกิดเหตุปะทะรุนแรงระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มชายฉกรรจ์กว่า 300 คนพร้อมอาวุธที่บุกเข้ารื้อถอนสิ่งกีดขวางและเปิดทางให้มีการขนแร่ด้วย

ปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขและความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับการต่อสู้ทางกระบวนการศาลที่ยังดำเนินต่อไป ทำให้ ‘กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด’ เห็นความจำเป็นที่ต้องออกมาสื่อสารให้สังคมรับทราบผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพวกเขาด้วยการรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนให้สังคมภายนอกรับรู้ ผ่านเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่เมืองเลย’ ซึ่งพื้นที่ในการสื่อสารในสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่เป็นการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทุกชั่วโมง

ระหว่างที่มีการปะทะกับกลุ่มชายฉกรรจ์ ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ซึ่งกลุ่มชายฉกรรจ์เข้าทำร้ายและกุมตัวชาวบ้านไว้ เพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ออกจากเหมือง นอกจากนี้ ชาวบ้านยังพยายามสื่อสารกับสื่อมวลชน โดยแกนนำชาวบ้านและกลุ่มพี่เลี้ยงจากองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ได้ส่งข่าวและบทความไปยังนักข่าวและองค์กรสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อมวลชนกระแสหลัก สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก เพื่อรายงานความคืบหน้าอย่างต่อเนื่อง

2. กรณีเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง

บริษัท เขียวเหลือง จำกัด ประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยเมื่อพ.ศ. 2551 บริษัท เขียวเหลือง จำกัด เริ่มกว้านซื้อที่ดินของชาวบ้านผ่านผู้นำชุมชน โดยแจ้งวัตถุประสงค์ว่าเพื่อนำที่ดินไปประกอบกิจการปลูกต้นกระดาษและทำโครงการวนเกษตร ต่อมาพ.ศ. 2552 บริษัทฯ ได้รับใบอนุญาตให้สำรวจแร่จากกระทรวงอุตสาหกรรม โดยที่ชาวบ้านในชุมชนยังไม่ทราบเรื่อง กระทั่งกลางปีพ.ศ. 2553 องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านแหง ได้ติดประกาศคำขอประกอบกิจการเหมืองแร่ของบริษัทฯ ชาวบ้านจึงทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการดำเนินกิจการ

หลังจากนั้น บริษัทฯ มีความพยายามในการทำประชาคมรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อนำผลการประชุมไปประกอบรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ให้โครงการผ่านโดยที่ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังไม่ยินยอม จึงนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างบริษัทฯ กับชาวบ้านและความแตกแยกกันเองระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านที่เห็นด้วยกับผู้คัดค้านการดำเนินกิจการเหมืองแร่ ชาวบ้านซึ่งไม่เห็นด้วยกับการดำเนินกิจการของบริษัทฯ จึงรวมตัวกันในนาม ‘กลุ่มรักษ์บ้านแหง’ และเดินทางเคลื่อนไหวในกระบวนการศาลด้วยการยื่นฟ้องหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้อนุญาตให้บริษัทฯ ดำเนินการขออนุญาตประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

การเคลื่อนไหวทางกฎหมายของชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหง ได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้สังคมได้รับทราบสาเหตุและความคืบหน้าในการเคลื่อนไหว โดยทุกครั้งที่มีการดำเนินกิจกรรมทางสังคมหรือดำเนินเรื่องทางกระบวนการศาล ชาวบ้านจะแจ้งให้นักข่าวในพื้นที่

และนักข่าวจากองค์กรสื่อในกรุงเทพฯ ทราบทุกครั้ง การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงจึงได้รับการนำเสนอผ่านทั้งสื่อท้องถิ่น สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ สื่อทางเลือก

สองพื้นที่กรณีขัดแย้งข้างต้น สะท้อนให้เห็นการต่อสู้ระหว่างภาคประชาชนซึ่งอ้างเหตุผลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพิทักษ์สิทธิและวิถีชีวิตของชุมชนกับเอกชนภายใต้นโยบายการพัฒนาของภาครัฐซึ่งเน้นการขับเคลื่อนทางอุตสาหกรรมผ่านโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยความแตกต่างที่สำคัญของสองพื้นที่ข้างต้นคือ กรณีเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินกิจการเหมืองแร่มายาวนาน มีรายงานผลการตรวจสอบจากหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ขณะที่กรณีเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่ยังไม่เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เนื่องจากบริษัทผู้ประกอบการเพิ่งได้รับประทานบัตรเปิดกิจการเหมืองแร่เมื่อปลายปี 2558 และยังไม่เริ่มกระบวนการทำเหมืองแร่ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมีข้อกังวลถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตั้งตัวอย่างที่เห็นมาจากเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่จึงพยายามสื่อสารให้สาธารณะรับทราบปัญหาในชุมชนของตนทั้งผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ สื่อทางเลือก และสื่อที่ผลิตขึ้นเอง

อย่างไรก็ดี จากการสืบค้นและประมวลข่าวการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ด้วยคำสำคัญ ได้แก่ “กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด” และ “กลุ่มรักษ์บ้านแหง” ใน Google พบว่า ข่าวการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ที่ปรากฏในสื่อมวลชนกระแสหลักส่วนใหญ่มีลักษณะการนำเสนอที่สะท้อนความขัดแย้งและความวุ่นวายทำให้ภาพการเคลื่อนไหวปรากฏในเชิงลบ เช่น การพาดหัวข่าวของไทยรัฐออนไลน์ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2559 กรณี “กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด” เข้าสังเกตการณ์การประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาหลวงในวาระการพิจารณาการต่ออายุการใช้พื้นที่ป่าของบริษัทผู้ประกอบการเหมืองแร่ทองคำ ว่า “วุ่นไม่เลิก สัมปทานเหมืองทองทุ่งคำ บุกห้อง-ขว้างเก้าอี้หวีดตีกันและ”¹ หรือ มติชนออนไลน์ พาดหัวข่าวจากเหตุการณ์เดียวกันว่า “ป่วน! กลุ่มต้านเหมือง

¹ ไทยรัฐออนไลน์. วุ่นไม่เลิก สัมปทานเหมืองทองทุ่งคำ บุกห้อง-ขว้างเก้าอี้หวีดตีกันและ. [ออนไลน์]. 2559. แหล่งที่มา

ทองเลนัยบร้อย แห่ปิดทางเข้าออกอบต.-สมาชิกต้องเลื่อนประชุม”² ซึ่งมีลักษณะของการใช้ถ้อยคำที่สะท้อนให้เห็นถึงความวุ่นวายของการเคลื่อนไหว ขณะที่เว็บไซต์นักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พาดหัวข่าวเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “เลื่อนอีก! ประชุมสภาอบต.เขาหลวง ‘คนรักที่บ้านเกิด’ ขวางพิจารณาให้ที่ป่า-ส.ป.ก.ทำเหมืองทอง” ซึ่งเป็นการใช้ถ้อยคำที่ไม่ชี้ว่าเป็นความผิดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

หรือ การพาดหัวข่าวของมติชนออนไลน์ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2558 กรณี “กลุ่มรักษำบ้านแหง” เข้าประท้วงในที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ประเด็นการให้ความเห็นชอบของกำนันตำบลบ้านแหงต่อการดำเนินกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่ ว่า “ถึงกับวงดแตก! ชาวบ้านบ้านแหง บุกที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตำบลเหมืองลิกไนต์”³ ขณะที่สำนักข่าวประชาไท พาดหัวจากเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “กลุ่มรักษำบ้านแหง จ.ลำปาง ประท้วงถูกลักไกให้ประทานบัตรเปิดเหมืองลิกไนต์” ซึ่งเป็นการอธิบายให้เห็นสาเหตุของการออกมาประท้วงมากกว่าการใช้คำที่สะท้อนถึงการก่อความวุ่นวาย เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ชาวบ้านใน 2 พื้นที่ได้แก่ “กลุ่มคนรักษำบ้านเกิด” ผู้คัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำ อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และ “กลุ่มรักษำบ้านแหง” ผู้คัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง สื่อสารเรื่องการพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ซึ่งเป็นสื่อที่มีจุดยืนในการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านคนเล็กคนน้อยในสังคมได้มีพื้นที่การสื่อสารสู่สาธารณะอย่างไร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสนใจศึกษาว่าสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกมีการรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนอย่างไรด้วย

² มติชนออนไลน์. ป่วน! กลุ่มต้านเหมืองทองเลนัยบร้อย แห่ปิดทางเข้าออกอบต.-สมาชิกต้องเลื่อนประชุม. [ออนไลน์]. 2559.

แหล่งที่มา <https://www.matichon.co.th/news/253451> [8 กรกฎาคม 2560]

³ มติชนออนไลน์. ถึงกับวงดแตก! ชาวบ้านบ้านแหง บุกที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตำบลเหมืองลิกไนต์. [ออนไลน์]. 2559. แหล่งที่มา https://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1443765198 [8 กรกฎาคม 2560]

คำถามนำวิจัย

1. กลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่งสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกอย่างไร
2. ภาคประชาชนมีการปฏิสัมพันธ์กับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเพื่อสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนอย่างไร
3. สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกรายงานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในประเด็นและรูปแบบใดบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารของภาคประชาชนเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน
3. เพื่อวิเคราะห์การรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ‘การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท’ ผู้วิจัยศึกษากลุ่มชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบและคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ใน 2 พื้นที่ ได้แก่

1. ‘กลุ่มคนรักบ้านเกิด’ ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. ‘กลุ่มรักบ้านแห่ง’ ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านแหง อำเภอกวาง จังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยจะศึกษากระบวนการสื่อสารของชาวบ้านตั้งแต่เริ่มคัดค้านกิจการเหมืองแร่ และศึกษาผลผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาจากสื่อมวลชน 2 แห่ง ได้แก่ สำนักข่าวประชาไท และสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งเป็นองค์กรสื่อไม่แสวงหากำไร ทั้งยังมีนโยบายที่นำเสนอประเด็นด้าน

สิ่งแวดล้อมและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนอย่างชัดเจน โดยจะศึกษาผลผลิตสื่อในช่วงระหว่างพ.ศ. 2556 – 2558 ซึ่งเป็นช่วงเวลาภาคประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวผ่านกระบวนการทางกฎหมายและสื่อมวลชน รายงานการเคลื่อนไหวดังกล่าว

นิยามศัพท์

1. สิทธิชุมชน

หมายถึง สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ซึ่งไม่ใช่สิทธิของปัจเจกบุคคลที่มารวมกัน แต่เป็นสิทธิของตัวชุมชนท้องถิ่นด้วยตัวเอง โดยเป็นชุมชนที่ได้ดำรงชีพพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน มีสิทธิร่วมกันในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นตน บนพื้นฐานของความความสมดุลและยั่งยืนทางนิเวศ รวมทั้งมีสิทธิในการรักษาและปกป้องไว้ซึ่งจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มตน

2. สื่อสาธารณะ

หมายถึง องค์กรสื่อที่มีได้มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดให้กับผู้ผลิตเช่นเดียวกับสื่อกระแสหลัก มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสังคม โดยมีการนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ มีแนวนโยบายในการเข้าถึงเสียงของประชาชนทุกคน มีได้ละเลยคนกลุ่มน้อย เพื่อสร้างสังคมประชาธิปไตย โดยการวิจัยเรื่องนี้ศึกษาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสในฐานะสื่อสาธารณะ

3. สื่อทางเลือก

หมายถึง องค์กรสื่อไม่แสวงหาผลกำไร มีจุดยืนในการนำเสนอเรื่องราวและความคิดเห็นของคนด้อยโอกาสและคนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคม โดยมีรายงานประเด็นเนื้อหาที่สื่อกระแสหลักทั่วไปมองข้ามเพื่อเปิดมุมมองใหม่ ๆ ในพื้นที่สื่อสารสาธารณะ โดยการวิจัยเรื่องนี้ศึกษาสำนักข่าวประชาไทในฐานะสื่อทางเลือก

4. สื่อมวลชน

หมายรวมถึง องค์กรสื่อทุกประเภท ได้แก่ สื่อเชิงพาณิชย์ระดับชาติ หรือสื่อกระแสหลัก สื่อเชิงพาณิชย์ระดับท้องถิ่น สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ซึ่งมีกองบรรณาธิการรับผิดชอบกระบวนการผลิตรายงานข่าว

5. ภาคประชาชน

หมายถึง ชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษา

6. องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน

หมายถึง นักเคลื่อนไหวทางสังคมและกลุ่มองค์กรซึ่งทำงานสนับสนุนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในประเด็นพื้นที่ศึกษา

7. การเคลื่อนไหวทางสังคม

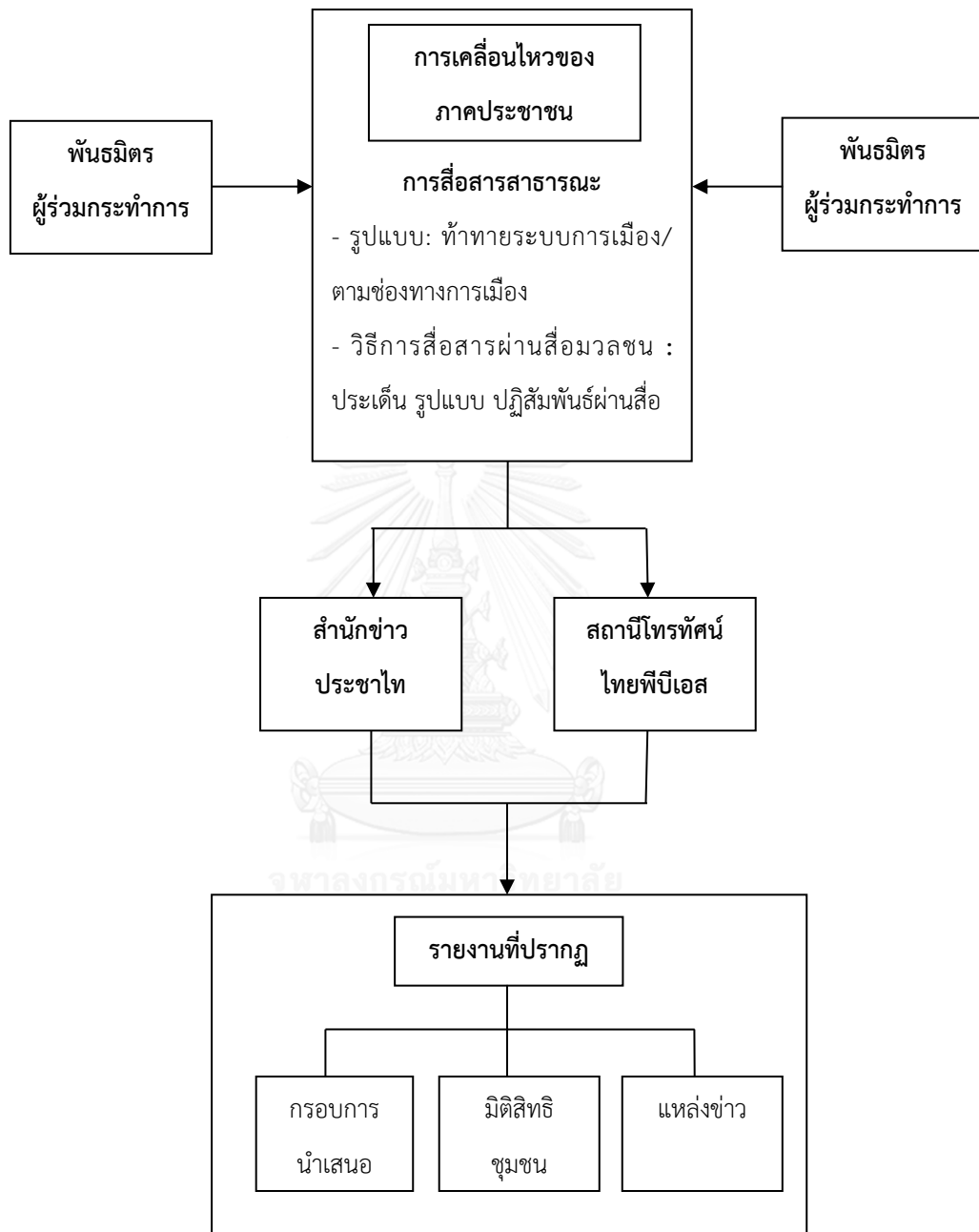
หมายถึง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ซึ่งมีรูปแบบการเคลื่อนไหวทั้งที่ทำนายระบบการเมืองปกติ เช่น การประท้วง การบอยคอต การกระทำการอารยะขัดขืนโดยสันติวิธี การใช้ความรุนแรงตอบโต้ และการเคลื่อนไหวตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับผู้อื่น การจัดประชุมสัมมนาทางการเมือง การลือขบปี การติดต่ออย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งการต่อสู้ผ่านกระบวนการศาลของบุคคลในชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนในสังคมประชาธิปไตย
2. เป็นแนวทางสำหรับภาคประชาชนในการกำหนดรูปแบบ ช่องทาง และวิธีการสื่อสารในเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อมวลชน
3. เพื่อเป็นแนวทางให้กับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ในการสื่อสารเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนในสังคมประชาธิปไตย

กรอบแนวคิดของงานวิจัย (conceptual framework)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง ‘การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท’ ผู้วิจัยใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารของภาคประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม
 - 1.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements)
 - 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อ (Media Advocacy)
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับงานวารสารศาสตร์
 - 2.1 สื่อสาธารณะ
 - 2.2 สื่อทางเลือก
 - 2.3 การประเมินคุณค่าข่าว (news evaluation)
 - 2.4 การกำหนดกรอบของสื่อ (media framing)
 - 2.5 รูปแบบการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน
 - 2.6 แหล่งข่าว
3. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน
 - 3.1 ที่มา นิยามและปัญหาของสิทธิชุมชน
 - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
 - 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารของภาคประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม

1.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่

การศึกษาเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ระบุว่า ตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา มีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนเกิดขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการเรียกร้องให้กลับไปสู่วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน ขบวนการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ อย่างขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการสิทธิของคนพื้นเมืองดั้งเดิมในประเทศต่าง ๆ หรือแม้แต่ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กินอาหารธรรมชาติอย่างขบวนการมังสะวิรัติ เป็นต้น

ไชยรัตน์ กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนเหล่านี้ ได้สร้างปริศนาให้บรรดานักทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ในช่วงนั้นอย่างมาก เนื่องจากมีลักษณะการเคลื่อนไหวที่แตกต่างไปจากอดีต ดังนี้

1. ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้มิใช่การเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว
2. ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้มิใช่เรื่องการเคลื่อนไหวแคบ ๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม
3. ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกการเมืองที่ดำรงอยู่ อย่างเช่นพรรคการเมืองหรือนักการเมือง และก็ได้หวังพึ่งกลไกของรัฐ เช่น รอให้หน่วยงานของรัฐมาแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องในอดีต แต่เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเอง ผ่านการรณรงค์เรียกร้องทางสังคมเพื่อสร้างความหมายใหม่ให้สิ่งที่ต่อสู้เรียกร้อง เช่น การเรียกร้องสิทธิให้กับชาวอเมริกันผิวดำ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากไม่เชื่อในความเป็นตัวแทนของระบบการเมืองและไม่ศรัทธาใสในความจริงใจของรัฐ

4. เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเรียกร้องก็มีใช้เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต แต่ต้องการสร้างสิ่งที่ Jurgen Habermas (1981) นักทฤษฎีคนสำคัญแห่งสำนักทฤษฎีวิพากษ์สังคม เรียกว่า ‘กติกาทวิภาคใหม่ในการดำรงชีวิต’ หรือที่ Ernesto Laclau และ Chantal Mouffe (1985) เรียกว่า การช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้เรียกร้อง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

ไชยรัตน์ (2545) สรุปสาระสำคัญของ ‘การเมืองแบบใหม่และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่’ ว่า เป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งชนิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยภาคประชาชน ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่อยู่บนฐานที่หลากหลายกว่าเรื่องของชนชั้น หรือ อุดมการณ์ทางการเมืองอย่างในอดีต แต่รวมเอาเรื่องเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเข้าไปด้วย โดยประชาชนหันไปสร้างแหล่งอำนาจขึ้นใหม่เพื่อเป็นทางเลือกให้กับระบบรัฐที่เสื่อมศรัทธาลง โดยหันไปสร้างสิ่งที่เรียกว่า ‘ประชาสังคม’ (Civil society) ให้เข้มแข็งขึ้นมานั่นเอง

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543) ตั้งข้อสังเกตว่า ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในยุคหลัง ๆ ที่เรียกได้ว่าเป็นขบวนการทางสังคมใหม่ (new social movement) มักเกี่ยวโยงกับกลุ่มคนหลากหลายกลุ่ม และมีกลุ่มคนชั้นกลาง เช่น กลุ่มแพทย์ชนบท กลุ่มผู้หญิง เข้าร่วมด้วย แต่ยังคงมีกลุ่มคนธรรมดาสามัญ หรือ ‘คนตัวเล็ก ๆ’ ที่ในอดีตถูกกีดกันออกจากการมีสิทธิมีเสียงทางการเมือง เป็นผู้เข้าร่วมขบวนการกลุ่มใหญ่ในที่สุด นอกจากนั้นยังเป็นขบวนการที่มีได้มีจุดมุ่งหมายล้มล้างอำนาจรัฐ แต่บางกลุ่มต้องการสร้างอัตลักษณ์ด้วยวัฒนธรรมที่แตกต่าง หรือเรียกร้องให้สังคมยอมรับการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง หรือเรียกร้องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และยืนยันสิทธิปัจเจกบุคคล เป็นต้น เช่น กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งมีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movement) เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้นที่จะโค่นล้มอำนาจรัฐ แต่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายและกระบวนการตัดสินใจของรัฐในเรื่องการใช้ทรัพยากรและการพัฒนา เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และต้องการสื่อสารเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน และยืนยันในสิทธิของพลเมืองซึ่งมีสิทธิเลือกที่จะอยู่อย่างคงอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้ (พวงพนา คุณวัฒน์, 2545)

ขณะที่ โดม ไกรปกรณ์ (2548) พบว่า การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล เป็นประวัติศาสตร์ของขบวนการทางสังคมที่มุ่งปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์โดยรัฐ ไปสู่การจัดการทรัพยากรในลักษณะที่เอื้อต่อประชาชนหรือให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร หรือที่เรียกว่า ‘ขบวนการทางสังคมแบบใหม่’ ภายใต้อิทธิพลทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ การก่อตัวและแพร่หลายของแนวคิดสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน การวิพากษ์การพัฒนา ฯลฯ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554) กล่าวถึงยุทธศาสตร์และมรรควิธีที่ใช้ในการต่อสู้ของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นี้ว่าเป็นคนละแบบกับผู้เล่นทางการเมืองและกลุ่ม ผลประโยชน์ในการเมืองแบบเก่า เนื่องจากมิได้เคลื่อนไหวเรียกร้องบนพื้นฐานของผลประโยชน์แคบ ๆ และเฉพาะเจาะจงของกลุ่มตัวเอง แต่เคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่หลากหลายและกว้างไกลมาก ยิ่งไปกว่านั้น ยุทธศาสตร์ที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ใช้ก็มีใช้การประนีประนอม ต่อรอง (Collective bargaining) หรือ การประสานประโยชน์ (Cooptation) อย่างการเมืองแบบเก่า แต่เลือกใช้วิธีการปะทะ เผชิญหน้าหรือแตกหัก ดังจะเห็นได้จากภาษาที่ขบวนการเหล่านี้ใช้ในการ เคลื่อนไหวเรียกร้อง มักเป็นภาษาที่ค่อนข้างแข็งทื่อ ชัดแจ้ง และมีความหมายด้านเดียวคล้ายกับการ ยื่นคำขาด เช่น หยุดการตัดไม้ทำลายป่า, หยุดการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นต้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเป้าหมายในการเคลื่อนไหวของขบวนการฯ ที่ต้องการสร้างค่านิยมหรือ ความหมายใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกร้องมากกว่าการปฏิรูป ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อย ไปอย่างการเมืองแบบเก่า ส่วนสาเหตุอีกประการหนึ่งเป็นเพราะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบใหม่ ไม่มี ‘ทรัพยากร’ อะไรจะไปแลกเปลี่ยนในการเจรจาต่อรอง (ยกเว้นยุติการเคลื่อนไหว) เนื่องจากมิใช่กลุ่มผลประโยชน์ที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ แต่มักเป็นกลุ่มเฉพาะกิจที่รวมตัวกันอย่าง หลวม ๆ เฉพาะเรื่อง เฉพาะเหตุการณ์ มากกว่า ฉะนั้น โอกาสที่จะทำให้การเจรจาต่อรองมีผลบังคับ ใช้ในทางปฏิบัติจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก จึงไม่สามารถใช้ยุทธศาสตร์การเจรจาต่อรองหรือ ประสานผลประโยชน์อย่างการเมืองแบบเก่าได้

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552) ศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม โดยระบุว่า ในการพิจารณายุทธวิธีการเคลื่อนไหวจำเป็นต้องเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของผู้ท้าทาย ระบบการเมืองปกติ (challengers) หรือ กลุ่มนอกวงขอบระบบการเมืองปกติ (excluded groups) ว่าแตกต่างไปจากตัวกระทำทางการเมืองในระบบการเมืองปกติ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ พรรค การเมือง ฯลฯ อย่างไร โดยอาศัยเส้นแบ่งว่ากลุ่มดังกล่าวมีพื้นที่อยู่ ‘ภายใน’ หรือ ‘ภายนอก’ ระบบ การเมือง

ประภาสกล่าวว่า ผู้ท้าทายระบบการเมืองปกติ คือ กลุ่มคนที่อยู่นอกวงขอบของระบบการเมืองปกติ เป็นผู้ที่ขาดซึ่งสิทธิฐานะของสมาชิกระบบการเมืองและขาดช่องทางกลไกในระบบการเมืองปกติ โดยที่การทำงานของกลไกซึ่งอยู่ในวงขอบของอำนาจทางการเมืองปกตินั้นได้ตัดสินใจทางนโยบายส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านี้ (Gamson, 1975) อำนาจของผู้ไร้อำนาจจึงต้องได้มาด้วยช่องทางโดยอ้อม ในการที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายความสำเร็จจึงอยู่ที่การเข้าไปเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่น ๆ หรือฝ่ายที่สาม (third parties) ให้เข้ามามีส่วนร่วม (Lipsky, 1968) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นการยืมอำนาจของฝ่ายที่สาม เช่น สื่อมวลชน ในการสร้างพื้นที่ข่าวเพื่อกดดันรัฐบาล ดังนั้น การเคลื่อนไหวประท้วงจึงมีมิติของการสร้างมติดมหาชนผ่านสื่อมวลชน คนดูจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการประท้วง

ดังนั้น สิ่งที่ทำทลายสำหรับผู้คนเหล่านี้ คือการแสวงหาหนทางในการเอาชนะความไร้อำนาจไร้โอกาส ภายใต้ตำแหน่งในโครงการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตนเสียเปรียบ แนวทางการเคลื่อนไหวจึงข้ามผ่านช่องทางการเมืองปกติ และต้องแสวงหายุทธศาสตร์ที่ไม่ใช่วิถีของการเมืองเชิงสถาบัน โดยผู้ไร้อำนาจจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่ท้าทาย ดึงดูด หรือสร้างความสนใจเชิงลบ (negative inducement) ต่อระบบ เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าไปต่อรองกับอำนาจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่แสดงถึงการ ‘ขัดขวาง ทำทลาย’ ระบบปกติของสังคม อันหมายรวมถึงระบบโครงสร้างทางการเมืองปกติ และอาจเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์ของฝ่ายที่เผชิญหน้าเช่น ผู้กุมอำนาจทางการเมือง ผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบาย กลุ่มที่เผชิญหน้า ฯลฯ การเคลื่อนไหวประท้วงจึงเป็นการกระทำร่วมของขบวนการทางสังคมที่มีลักษณะขัดขวาง ทำทลาย มีเป้าหมายอยู่ที่สถาบันทางการเมือง ชนชั้นนำทางการเมือง ผู้มีอำนาจหรือกลุ่มอื่น ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายของขบวนการฯ โดยไม่ผ่านช่องทางกลไกเชิงสถาบันในระบบการเมืองปกติ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

อย่างไรก็ดี ประภาสกล่าวว่า นักทฤษฎีกลุ่มหนึ่งเชื่อในความมีเหตุผลของขบวนการทางสังคมในการคำนวณผลได้เสียในการเคลื่อนไหว โดยเห็นว่าการประท้วงที่มุ่งไปที่การขัดขวาง ทำทลาย เช่น มุ่งขัดขวางขบวนการทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิตประจำวันของผู้คน เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์มากกว่ามุ่งทำลายชีวิตทรัพย์สินหรือสิ่งของ กล่าวคือ เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสื่อสารให้ผู้เกี่ยวข้องได้เห็นถึงสิ่งที่ตนไม่สามารถต่อรองได้ (เช่น สร้าง - ไม่สร้าง, เอาเชื่อน - ไม่เอาเชื่อน ฯลฯ) มากกว่าเพื่อ

จะก่อความรุนแรง และเชื่อว่าหากมีความรุนแรงเกิดขึ้นก็เพราะขบวนการทางสังคมนั้นถูกผลักดันเข้าไปอยู่ในบริบทที่ไม่มีทางเลือก

โดยสรุปแล้วการประท้วงเป็นรูปแบบการแสดงออกทางการเมืองที่มีการคำนวณถึงผลของความเสียหาย ต้นทุน แรงกระตุ้น รวมถึงสิ่งที่คาดว่าจะได้รับ การประท้วงจึงเป็นวิธีการที่ถูกเลือกใช้เมื่อ 1) วิธีการอื่น ๆ (เช่น การต่อสู้ในช่องทางการเมืองปกติ) ตีบตัน และ 2) ผ่านการคำนวณแล้วว่า การใช้วิธีการประท้วงมีค่ามากกว่าต้นทุนและความเสี่ยง ดังนั้น วงจรของการประท้วงจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะประชาชนต้องการเสี่ยงกับจุดหมายที่มองไม่เห็นหรือเป็นไปโดยสุดท้าย แต่ถูกเลือกใช้เมื่อคำนวณแล้วพบว่าต้นทุนของการกระทำรวมหมู่ลักษณะดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำ เพราะหากมีต้นทุนสูงก็ยากที่จะมีผู้เข้าร่วม ซึ่งต้นทุนที่ต่ำนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านบริบททางการเมืองหรือโครงสร้างโอกาสทางการเมืองและปัจจัยด้านองค์กร เช่น ความพอเพียงของทรัพยากร (อ้างแล้ว)

ประภาส (2552) ยังได้สรุปรูปแบบของยุทธวิธีการเคลื่อนไหว โดยแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้

1. ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ

เป็นวิธีที่มีลักษณะใกล้เคียงกับ ‘ปฏิบัติการทำทนายซึ่งหน้า’ (direct action) หมายถึงปฏิบัติการทางการเมืองโดยไม่ใช้กระบวนการ กลไกทางการเมืองในระบบปกติ เช่น การประท้วงของขบวนการต่าง ๆ โดยยุทธวิธีดังกล่าวนี้ ถือเป็นรูปแบบใหม่ในการเข้าไปขัดขวางกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐและฝ่ายที่เผชิญหน้า นอกเหนือไปจากวิธีการผ่านกระบวนการเลือกตั้งและการยึดอำนาจโดยทหาร ยุทธวิธีดังกล่าวมีทั้งปฏิบัติการแบบทำทนายไม่ผิดกฎหมายแต่ใช้ความกล้าได้กล้าเสียของผู้กระทำกร และ ปฏิบัติการทำทนายที่ผิดกฎหมายแต่ไร้ความรุนแรง

โดยปฏิบัติการแบบทำทนายไม่ผิดกฎหมาย ได้แก่ 1) การบอยคอต (boycott) หรือการปฏิเสธไม่ยอมรับ เช่น การบอยคอตรถเมล์โดยสารที่แบ่งแยกสีผิวในมลรัฐออลาบามา ช่วง ค.ศ. 1955- 1956 นำไปสู่การที่ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาประกาศว่า การแบ่งแยกผิวในการโดยสารรถเมล์เป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา 2) การนั่งประท้วง (sit-ins) คือการบุกเข้าไปนั่งประท้วงในสถานที่เฉพาะซึ่งกลุ่มคนที่บุกเข้าไปมักไม่มีสิทธิ-หน้าที่ในสถานที่นั้น ๆ วิธีการนี้มักจะใช้ในเมืองที่ยังไม่มีการจัดตั้งและ/หรือการระดมยังไม่เข้มข้น เพราะสามารถจัดการได้โดยอาศัยคนกลุ่ม

เล็ก ๆ เพียงไม่กี่คน แต่จะเป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลในรัฐที่ก้าวหน้า ผู้คนมีสำนึกด้านสิทธิความเป็นพลเมืองสูง 3) รูปแบบอื่น ๆ เช่น การปิดล้อมสถานที่เพื่อขัดขวางไม่ให้คนเข้าไปดำเนินกิจกรรมปกติ หรือการชุมนุมโดยสงบในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อแสดงการคัดค้าน

ส่วนปฏิบัติการทำทลายที่มีลักษณะผิดกฎหมาย คือ อารยะขัดขืน (civil disobedience) ซึ่งมีลักษณะเป็นสาธารณะ (public) สันติวิธี (nonviolent) และมีมโนสำนึกที่ขัดต่อกฎหมายปกติ โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย หรือนโยบายของรัฐที่ไม่เป็นธรรม และเป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวที่จะไม่กระทำตามกฎหมายหรือยอมผิดต่อกฎหมาย โดยอาศัยการกระทำดังกล่าวเพื่อปลุกจิตสำนึกและมโนสำนึกของผู้คนในสังคมให้ตระหนักถึงความยุติธรรมของกฎหมาย-นโยบาย และโครงสร้างอันยุติธรรมของสังคม ให้ผู้คนในสังคมเข้ามาเห็นด้วย หรือสนับสนุน โดยอารยะขัดขืนในสังคมไทยส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะความล้มเหลวของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) กล่าวคือ ความจำกัดของระบบการเมืองปกติที่ให้พื้นที่ประชาชนเพียงแค่การหย่อนบัตรเลือกตั้งเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นรัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น ทำให้ระบอบดังกล่าวไม่อาจตอบสนองหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้ ตัวอย่างการอารยะขัดขืนในไทย เช่น กรณีการชุมนุมของสมัชชาคนจนในปี 2543 การปีนบุกเข้าไปในทำเนียบรัฐบาลเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ข่าวเพื่อสื่อสารกับสังคม เพื่อให้ผู้คนในสังคมรับฟังและติดตาม โดยชาวบ้านที่ปีนทำเนียบยอมรับการถูกจับกุมดำเนินคดี ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสะท้อนให้เห็นความไม่เป็นธรรมของกฎหมาย นโยบาย และเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

2. ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง คือ การทำให้เกิดการบาดเจ็บล้มตาย หรือทำให้เกิดการเสียหายต่อทรัพย์สินหรือทั้งสองอย่าง (Tilly, 1995 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) วิธีการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงได้ค่อนข้างรวดเร็วและเป็นที่ยอมรับของผู้คน เนื่องจากสามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความเป็น 'ข่าว' ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการที่คนกลุ่มเล็ก ๆ ใช้ได้ง่ายที่สุด เนื่องจากไม่จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการ การระดม และการจัดตั้งขนาดใหญ่โดยองค์กรการเคลื่อนไหว ซึ่งต่างจากวิธีชุมนุมประท้วง เดินขบวน ฯลฯ อีกทั้งยังใช้ทรัพยากรในการเคลื่อนไหวน้อย เช่น บางครั้งอาจต้องการเพียงก้อนหิน เศษไม้ เพื่อทำลายสถานที่สำคัญ หรือ

ต้องการไม้ขีดกับน้ำมันเพื่อเผาสถานที่บางแห่ง ฯลฯ เพื่อแสดงให้เห็นความไร้ระเบียบของสังคมและเรียกร้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการแก้ปัญหา วิธีการเช่นนี้ทำให้เกิดความสะพรึงกลัวและทำให้ผู้คนหนีห่างออกไป

ในสังคมประชาธิปไตย ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงถูกนำมาใช้น้อยลง เนื่องจากรัฐสามารถควบคุม ผูกขาดความชอบธรรมในการใช้กลไกการปราบปรามและเข้ามาควบคุมการใช้ความรุนแรงได้ อย่างไรก็ตามในสังคมเผด็จการหรือแม้แต่สังคมประชาธิปไตยในบางบริบท ผู้ประท้วงมักถูกผลักดันให้หันไปใช้วิธีใช้ความรุนแรง เมื่อไม่สามารถเข้าถึงการมีส่วนร่วมได้อย่างชอบธรรม บ่อยครั้งที่การปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำให้กลุ่มผู้ประท้วงซึ่งไม่มีทรัพยากรอื่นใดหันไปหาทางออกด้วยวิธีการใช้ความรุนแรง อย่างไรก็ตามวิธีดังกล่าวมีข้อจำกัดที่น่าสะพรึงกลัว นั่นคือ ทำให้ผู้คนขาดความเห็นอกเห็นใจ ผลของการใช้ความรุนแรงทำให้เกิดความขัดแย้ง เผชิญหน้า แบ่งขั้ว ผลักดันให้รัฐต้องเลือกใช้วิธีเผชิญหน้าและนำสู่กลไกการปราบปรามโดยรัฐ การประท้วงสมัยใหม่จึงมักไม่เลือกใช้วิธีนี้ แต่จะเลือกใช้ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

3. ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุดงาน Della Port and Diani (1999, อ้างแล้ว) ได้ระบุวิธีการเคลื่อนไหวตามช่องทางปกติไว้ ดังเช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับผู้อื่น การทำงานกับพรรคการเมือง การจัดประชุมสัมมนาทางการเมือง การถือป้าย การติดต่ออย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่รัฐ การชักชวนเพื่อนฝูงให้ลงคะแนนเสียงไปในทิศทางหนึ่ง

ลักษณะสำคัญของยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติคือ เป็นวิธีการที่ไม่ต้องการความเอาใจจริงเอาใจหรือความทุ่มเทสูง ไม่ต้องการบริหารจัดการมากนัก และอาจดึงดูดผู้เข้าร่วมได้จำนวนมาก แต่ก็เกิดขึ้นจนกลายเป็นวิธีการแบบสถาบัน ขาดการทำลายต่อระบบการเมืองปกติ เช่น การเดินขบวน และการนัดหยุดงาน โดยวิธีการนี้อาจผนวกด้วยวิธีการในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การเดินขบวนเพื่อหาเสียงสนับสนุนจากชุมชนรอบข้างและสื่อมวลชน การปิดโรงงานหรือสถานที่ทำงาน ฯลฯ โดยปัจจุบันวิธีการเดินขบวนและการนัดหยุดงานได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ ที่มักถูกนำไปใช้โดยกลุ่มสหภาพแรงงานเพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งในหลาย

ประเทศมีการรับรองโดยรัฐธรรมนูญว่าการเดินขบวนและการนัดหยุดงานเป็นสิทธิทางการเมือง ถูกต้องตามกฎหมาย บางครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงต้องอำนวยความสะดวกให้ โดยทั้งสองวิธีนี้เป็นวิธีการ แสดงออกทางการเมืองซึ่งไม่ได้ผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่สำคัญที่สุดในประชาธิปไตยสมัยใหม่และการเมื่อแบบพลเมือง

การสื่อสารของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ คือการสร้างนิยามความหมาย ในประเด็นที่เรียกร้อง ดังนั้น ‘การสื่อสาร’ จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้การเคลื่อนไหว ประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ ดังที่ Langman (2005 อ้างถึงใน Simon Cottle and Libby Lester, 2011:244) ระบุว่า สิ่งหนึ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบเดิมและ รูปแบบใหม่มีเหมือนกัน คือ ความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นอย่างมาก ทั้งการชุมนุมระดับท้องถิ่นและการเคลื่อนไหวทางสังคมระดับชาติ กล่าวได้ว่า นับตั้งแต่ เทคโนโลยีการสื่อสารถูกคิดค้นและพัฒนาขึ้น การสื่อสารก็กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นมาก สำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคสมัยใหม่ ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับสิ่งที่ Robert McChesney (1997) ระบุว่า ขบวนการทางสังคมซึ่งมีเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่สามารถละเลย การคำนึงถึงการสื่อสารระหว่างขบวนการทางสังคมกับสาธารณะและสื่อมวลชนได้

งานวิจัยหลายเรื่องศึกษารูปแบบและยุทธศาสตร์การสื่อสารสู่สาธารณะของขบวนการภาค ประชาชนที่ส่งผลแตกต่างกันต่อการตัดสินใจของภาครัฐและการรับรู้ของสาธารณะในประเด็นที่ ขบวนการเคลื่อนไหว การศึกษาของหทัยศิริ เจาวัฒนา (2546) พบว่า กระบวนการสื่อสารในการ คัดค้านโครงการของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบใหม่ ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นที่จะโค่นล้มอำนาจรัฐ แต่กลุ่มผู้คัดค้านต้องการสื่อสารเพื่อปกป้องสิทธิ ชุมชนและยืนยันที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างที่เป็นอยู่ ผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี การออกแถลงการณ์ การจัดเวทีสัมมนา เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถคัดค้านโครงการดังกล่าวได้เพราะ รัฐบาลยังเดินหน้าโครงการต่อไป

งานวิจัยของประภาส ปันตบแต่งและอุเชนทร์ เชียงแสน (2554) และวารุณี ณ นคร (2554) พบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารสู่สาธารณะของขบวนการภาคประชาชน ประภาสและอุเชนทร์ (2554 อ้างถึงใน วารุณี ณ นคร, 2554) วิเคราะห์บทบาทของพื้นที่สื่อสารสาธารณะที่ส่งผลต่อการ

เคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน รวมถึงความสำเร็จ/ล้มเหลวและผลสะท้อนที่เกิดจากการเคลื่อนไหว โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ช่วง คือ ในช่วงการก่อเกิดสมัชชาคนจนในพ.ศ.2538 , การชุมนุม 99 วัน ในช่วงรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (มกราคม - พฤษภาคม 2540), การเคลื่อนไหวช่วงรัฐบาลชวน หลีกภัย (พฤศจิกายน 2540 – กุมภาพันธ์ 2544)และการเคลื่อนไหวในสมัยรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร (กุมภาพันธ์ 2544 – กันยายน 2549) ผลการศึกษาพบว่า ระดับความเข้มข้นในการปรากฏตัวของสมัชชาคนจนในพื้นที่สื่อหรือความสามารถในการใช้พื้นที่ใช้สื่อของขบวนการมีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว โดยมีปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การขยายตัวและเติบโตของสื่อมวลชน ท่าทีและความเข้มแข็งของรัฐบาล การเติบโตของการเคลื่อนไหวภาคประชาชน รวมไปถึงผู้สื่อข่าวที่ทำงานภาคสนามที่มีภูมิหลังที่เติบโตมากับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬและมีความสนใจในการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับขบวนการฯ ทำให้ประเด็นข่าวของขบวนการมีพื้นที่สื่อมากขึ้นทั้งในสื่อโทรทัศน์และสื่อการพิมพ์

ส่วน วารุณี ณ นคร (2554) ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การสร้างพลังผ่านพื้นที่สื่อของขบวนการทางสังคมในประเทศไทย โดยศึกษาขบวนการสังคม 3 กรณี ได้แก่ สมาชิกสหกรณ์การเข้าซื้อที่ดินตำบลคลองโยง จังหวัดนครปฐม สมัชชาคนจนกรณีเขื่อนราศีไศลและเครือข่ายรักษ์ทะเลกรุงเทพฯ ในช่วงหลัง พ.ศ. 2550 พบว่า ขบวนการทางสังคมไทยสร้างพลังผ่านพื้นที่สื่อ โดยใช้ยุทธวิธีหลักในการจัดการกระทำสื่อด้วยตนเอง เพื่อให้ประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องของตนมีความโดดเด่นและเข้าสู่ความสนใจของสังคมในวงกว้าง ขบวนการดังกล่าวสร้างกรอบโครงแนวทางการแก้ไขปัญหาซึ่งประกอบด้วย การสร้างกรอบโครงงานวิจัยปัญหาที่เกิดขึ้น การสร้างกรอบโครงแนวทางการแก้ไขปัญหา และการสร้างกรอบโครงการจูงใจ ทั้งนี้ขบวนการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารให้กำหนดนโยบายได้รับรู้ผ่านพื้นที่สาธารณะ โดยอาศัยการระดมความรู้สึกร่วมหรือความเห็นอกเห็นใจจากสาธารณชน และให้ร่วมเป็นสักขีพยานในการเคลื่อนไหวผ่านลักษณะร้องเรียน การทวงถามการแก้ไขปัญหา ตรวจสอบ และเรียกร้องให้ภาครัฐมีการดำเนินนโยบายสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ด้านนลินี ตันธวนิตย์, สุลีพร ชลวิไล, ศิริพร โคตะวินนธ์ (2545) พบว่า ภาพการมาชุมนุมของสมัชชาคนจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนปากมูลและเขื่อนราศีไศล หรือ ‘ชาวลุ่มน้ำมูล’ ถูกนำเสนอโดยสื่อมวลชนต่าง ๆ ด้วยหลายมุมมอง แต่ส่วนใหญ่ให้เป็นภาพการก่อความวุ่นวาย และกล่าวหาว่าสร้างความเสียหายต่อการลงทุน การท่องเที่ยว และการเมือง

ในประเทศ รวมถึงเสนอภาพว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่ถูกจ้างให้มาเรียกร้องอย่างไม่รู้จักพอ ภาพของการเคลื่อนไหวในมุมมองของชาวบ้านไม่ค่อยถูกนำเสนอมากนัก เมื่อชาวบ้านมีโอกาสและช่องทางการสื่อสารในพื้นที่ที่ค่อนข้างน้อยมาก จึงสร้างสื่อสิ่งพิมพ์อย่างง่ายด้วยตนเอง เช่น แลกสารการณ เอกสารสรุปเหตุการณ์ โดยไม่รอฟังสื่อมวลชนซึ่งชาวบ้านเห็นว่ามักเข้าข้างรัฐบาล นอกจากนี้ชาวบ้านยังกำหนดสร้างวาระข่าวเองด้วยวิธีการเช่น การเดินทางไกล ยึดรถไฟ ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบและอดอาหาร เป็นต้น

ผู้กระทำการในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

เพื่อให้เห็นภาพสอดคล้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยเฉพาะประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนที่ผู้วิจัยศึกษาซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย จึงขอหยิบยกแนวคิดเรื่องผู้กระทำการในการสื่อสารด้านสิ่งแวดล้อม โดยกาญจนา แก้วเทพ และ ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์ (2556 : 52 – 75) มาอ้างอิง สรุปได้ดังนี้

กาญจนาและศรีธรรม์ ระบุว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาความรับผิดชอบของคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมักมีลักษณะโยเยเป็นตาข่าย หากเกิดปัญหาที่จุดหนึ่ง ก็จะส่งผลกระทบต่ออีกจุดหนึ่ง เช่น ปัญหาการทำเหมืองแร่ถ่านหิน ที่ส่งผลถึงมลภาวะในอากาศ ส่งผลกระทบต่อไปถึงสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง เป็นต้น ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของสังคม จึงมีกระแสเรียกร้องให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามาร่วมมือกัน ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน อย่างไรก็ตาม ในแต่ละภาคส่วนนั้นมีคุณลักษณะเฉพาะตัว มีทรัพยากรเฉพาะ ดังนั้นวิธีการเข้าไปเกี่ยวข้องและจัดการกับเรื่องสิ่งแวดล้อมของผู้กระทำการ (actor) แต่ละภาคส่วนจึงมีลีลาท่าทางที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

กาญจนาและศรีธรรม์ ได้สังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสื่อสารสิ่งแวดล้อม โดยได้ยกตัวอย่างผู้กระทำการในเรื่องการสื่อสารสิ่งแวดล้อมจากงานวิจัยต่าง ๆ แบ่งได้ดังนี้

1. ผู้กระทำการที่เป็นภาครัฐ ในฐานะหน่วยงานผู้รับผิดชอบเรื่องสิ่งแวดล้อม

2. ผู้กระทำการที่เป็นภาคเอกชน มักถูกรับรู้ในปริมาณของเรื่องสิ่งแวดล้อมว่า ‘เป็นผู้ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม’ และนี่อาจเป็นเหตุผลหลักที่กลุ่มธุรกิจเอกชน/อุตสาหกรรมจะต้องเข้ามารับผิดชอบร่วมในปัญหาที่ตนได้ก่อเอาไว้

3. ผู้กระทำการที่เป็นภาคองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-government organization - NGO) เนื่องจากการบริหารจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมต้องระดมการมีส่วนร่วมจากคนทุกกลุ่ม จึงมีการทำงานของกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่มีประโยชน์แก่สาธารณะด้วยความสมัครใจที่เรียกว่า องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็นจีโอ จากการสำรวจเอ็นจีโอที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในช่วงปี พ.ศ. 2541 พบว่ามีอยู่ถึง 200 องค์กร (ปรีดา ยนต์พิเศษ, 2541 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ ศิริธรณ์ โรจนสุพจน์, 2556) โดยอาจแบ่งเอ็นจีโอออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกมีจำนวนมากที่สุด คือ กลุ่มที่ลงนามทำกิจกรรมร่วมกับประชาชนพื้นฐาน กลุ่มที่สอง มีจำนวนน้อยกว่าเป็นกลุ่มที่ประกอบด้วยนักวิชาการที่ทำงานวิจัยเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือเสนอแนะนโยบาย ส่วนกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่อยู่ตรงกลาง ๆ มักทำงานรณรงค์เคลื่อนไหวหรือให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป

4. ผู้กระทำการที่เป็นภาคประชาชน ในระยะแรกของการก่อตัวเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น สถานะของประชาชนมักถูกรับรู้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือเป็นเหมือนผู้รับผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม (victim) หรือลักษณะที่สองคือเป็นผู้ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น เป็นผู้ทิ้งขยะลงแม่น้ำ (polluter) อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาต่อมา กระบวนทัศน์ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา (รวมทั้งการสื่อสารเพื่อพัฒนา) ได้ปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อประชาชนหรือเพิ่มเติมมุมมองใหม่ว่านอกจากจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้ก่อปัญหาเองแล้ว ประชาชนก็ยังเป็น ‘ผู้ที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหา’ อีกด้วย โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในวิสัยที่ประชาชนสามารถจะแก้ไขได้

5. การร่วมมือของผู้กระทำการภาคส่วนต่าง ๆ เช่น การร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจและองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ การร่วมมือระหว่างองค์กรธุรกิจกับสื่อมวลชน เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเชื่อมโยงเป็นตาข่าย จึงมีการวิจัยศึกษาความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการสื่อสารเรื่องสิ่งแวดล้อมขึ้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยทำนองนี้ยังมีไม่มากนัก

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ไปวิเคราะห์ลักษณะและรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้าน และนำไปใช้วิเคราะห์มุมมองของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกต่อขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านต่อไป

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อ (Media Advocacy)

Wallace และ คณะ (1993 อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปัตตานนท์, 2551: 28) กล่าวว่า การชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือการเรียกร้องประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นการแสวงหาแนวทางการใช้สื่อมวลชนในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อผลักดันให้เกิดการริเริ่มใหม่ ๆ ในเชิงนโยบายด้านสังคม หรือ นโยบายสาธารณะ

Wallace และคณะ (อ้างแล้ว) ยังระบุว่า การชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่ควรถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ เนื่องจากการรณรงค์มักดำเนินการโดยกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมและมีเป้าหมายของตนอย่างชัดเจน ส่วนการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน และระดับโครงสร้างสังคม โดยมองว่าปัญหาสาธารณะต่าง ๆ มิใช่เป็นปัญหาส่วนบุคคล แต่เป็นปัญหาด้านความยุติธรรมในสังคม ดังนั้นการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงนั้น ต้องดำเนินการผ่านการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการกระตุ้นให้ชุมชนเข้าร่วมในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย

นอกจากนี้แนวทางการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ยังเชื่อมั่นในพลังของสื่อมวลชน โดยดำเนินการบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า สื่อมวลชนมิได้นำเสนอแต่ประเด็นด้านบันเทิงเท่านั้น แต่ยังคงเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในประเด็นต่าง ๆ และยังสามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและการปั้นแต่งวาระสาธารณะต่าง ๆ อันนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและสภาพแวดล้อมได้

Wallace และ Dorfman (2001 อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปัตตานนท์, 2551: 53) ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารด้านสุขภาพสู่การผลักดันนโยบาย ได้ชี้ให้เห็นหลักคิดในการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ (Key Concept of Media Advocacy) 5 ประการ ดังนี้

1) การหลีกเลี่ยงการกล่าวโทษว่าปัญหาด้านร่างกายและสภาพแวดล้อม เป็นปัญหาส่วนบุคคล แต่จำเป็นต้องเน้นการเชื่อมโยงปัญหาดังกล่าวกับปัญหาเชิงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม

2) การมุ่งเป้าหมายไปที่การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย แทนการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม

3) การเน้นหนักในเรื่องการเข้าถึงผู้นำทางความคิด (opinion leader) และผู้กำหนดนโยบาย (policy makers) มากกว่าคนที่เผชิญกับปัญหาซึ่งมักเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการรณรงค์

4) การทำงานกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเน้นการมีส่วนร่วมและการเพิ่มระดับความแรงของเสียงจากกลุ่มต่าง ๆ มากกว่าการจัดเตรียมสารที่สนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ

5) การเน้นหนักด้านการลดช่องว่างเชิงอำนาจมากกว่าการพยายามลดช่องว่างด้านข้อมูลข่าวสาร

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2551: 29) ระบุว่า กระบวนการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดวาระ การปั้นแต่งประเด็นตอบโต้ และการพัฒนานโยบาย ดังต่อไปนี้

1) การกำหนดวาระ (Setting the Agenda)

ขั้นตอนนี้หมายถึง มุ่งเน้นให้สื่อมวลชนเกาะติดกับการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประเด็นปัญหาสู่สาธารณชน และทำหน้าที่เป็นเวทีกลางในการชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ปารีชาติอธิบายว่าการกำหนดวาระในสื่อมวลชนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมให้แก่ประเด็นและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนช่วยให้ประเด็นปัญหาที่ขยายวงผ่านสื่อมวลชนสามารถเข้าสู่ผู้นำทางความคิดกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ยิ่งไปกว่านั้น การกระทำดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนประจําชาติ โดยเฉพาะในด้านการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความจำเป็นในการควบคุมสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ และการแสวงหาแนวทางในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็สร้างแรงกดดันให้กับผู้กำหนดนโยบายในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนนโยบายต่าง ๆ พร้อมกับการที่ประชาชนเองก็ตัดสินใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่เหมาะสมเช่นกัน

ปารีชาติ ระบุว่า เทคนิคสำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การแสวงหาวิถีทางในการทำให้ประเด็นปัญหาปรากฏเป็นวาระในสื่อมวลชน ซึ่งการกระทำดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานของนักข่าว การติดตามวาระข่าวต่าง ๆ การเข้าใจคุณค่าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นข่าว การจัดกิจกรรมที่สามารถเป็นข่าวได้ เป็นต้น (2551: 31)

2) การปั้นแต่งประเด็นตอบโต้ (Shaping the Debate)

ขั้นตอนนี้พัฒนาจากความเชื่อที่ว่า ข่าวต่าง ๆ มักให้ความสนใจกับเหยื่อหรือผู้เคราะห์ร้าย ดังนั้น แนวทางที่สำคัญก็คือ การปั้นแต่งประเด็นส่วนบุคคลให้กลายเป็นประเด็นปัญหาสาธารณะ โดย

เน้นให้เห็นความชอบธรรมทางสังคมและความรับผิดชอบของสังคม หรือการบ่งชี้ไปยังบุคคลหรือองค์กรที่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อปัญหาดังกล่าว ตลอดจนการชี้ให้เห็นทางออกเชิงนโยบายที่ชัดเจน การกระทำดังกล่าวมักเป็นการกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงกันอย่างรอบคอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ ผ่านทางสื่อมวลชน

นอกจากนั้น การวางกรอบในการถกเถียงยังเกี่ยวข้องกับการระดมพลังภาคีพันธมิตรและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ให้ออกมาสนับสนุนประเด็นหนึ่ง ๆ หรือ นโยบายหนึ่ง ๆ ที่สื่อมวลชนกำลังติดตามนำเสนอ การกระทำดังกล่าวมักช่วยให้เรื่องราวต่าง ๆ ดูหนักแน่นมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการใช้ภาพเสียงผู้เชี่ยวชาญ เสียงที่แท้จริงของผู้เผชิญปัญหา (authentic voices of those who face the problem) ตลอดจนการจัดส่งข้อสรุปต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัย ข้อมูลพื้นฐาน ข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับสื่อมวลชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำเสนอเรื่องราวได้หลากหลายมุมมอง

3) การพัฒนานโยบาย (Advancing the policy)

กระบวนการจัดทำนโยบายในเรื่องหนึ่ง ๆ มักเป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลายาวนาน ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังคงจำเป็นต้องมีการกระตุ้นให้สื่อมวลชนสนใจติดตามความคืบหน้าต่าง ๆ ในการจัดทำนโยบาย และกระตุ้นให้การวางกรอบนโยบายเป็นไปในทิศทางที่เอื้อประโยชน์ต่อสาธารณชน นอกจากนี้ สิ่งที่สำคัญในช่วงเวลานี้ยังได้แก่ การจัดระบบการกระจายข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางการสื่อสารแบบต่าง ๆ อาทิ การประสานงานกับคนรู้จักในการเจรจาเฉพาะ (Lobby) กับผู้กำหนดนโยบาย การจัดกิจกรรมเชิงสัมมนา การแข่งแรลลี หรือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจของสื่อมวลชน

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ (2546) ศึกษาปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จในการรณรงค์ด้านสุขภาพผ่านสื่อมวลชน พบว่า การรณรงค์ที่ประสบความสำเร็จมักดำเนินการโดยแกนนำที่มีความสามารถในการประสานงานกับพันธมิตร และหลีกเลี่ยงการสร้างศัตรู นอกจากนี้ยังดำเนินการโดยกลุ่มพันธมิตรที่หลากหลาย มีการจัดสรรบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการจัดวางสัมพันธ์ภาพกับพันธมิตรสื่อมวลชนและพันธมิตรกลุ่มการเมือง

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังพบว่า การรณรงค์ที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องใช้การสื่อสารหลายช่องทาง และเน้นการทำให้ประเด็นปรากฏในสื่อต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว แนวทางหนึ่งอาจได้แก่การนำเสนอประสบการณ์ตรงของผู้เผชิญปัญหา หรือการให้บุคคลที่น่าเชื่อถือเป็นผู้พูด และเน้นการสื่อสารในประเด็นที่ใกล้ตัว เช่น งานวิจัยของพวงพนา คุณวัฒน์ (2545) ที่พบว่า ชาวบ้านผู้คัดค้าน

เชื่อมปากมูลูวิธีการสื่อสารกับสาธารณะโดยผ่านสื่อมวลชน ผ่านการสร้างกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น การยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบและอดอาหาร เพื่อให้มีพื้นที่ในการเป็นข่าว ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสื่อสารกับสังคมได้มาก เนื่องจากสามารถดึงดูดความสนใจของสื่อมวลชนและสังคม จนรัฐบาลต้องหันมารับฟังและแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อไปวิเคราะห์การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกของชาวบ้าน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม

ผู้วิจัยได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแล้ว ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยจะอธิบายในสองประเด็น คือ ภาพตัวแทนผ่านสื่อของการเคลื่อนไหวทางสังคมและความคาดหวังต่อบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนี้

Fairclough (1995 อ้างถึงใน วิภาพ คัญทัพ, 2550: 32) กล่าวว่า ข้อมูลที่สื่อนำเสนอชุดหนึ่ง ๆ อาจไม่ใช่เพียงแค่ ‘สะท้อนภาพความเป็นจริง’ หากแต่เป็น ‘การสร้างภาพ’ ความเป็นจริงให้บังเกิดขึ้นในแบบต่าง ๆ ตามแต่สื่อที่เป็นผู้ผลิตจะให้ความสนใจ หรือมีวัตถุประสงค์ใด

สิริวันท์ กลิ่นละมุน ศึกษาเรื่อง การสะท้อนอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องในข่าวกรณีความขัดแย้งโรงไฟฟ้าบ่อนอก (2545) พบว่า หนังสือพิมพ์มีโครงสร้างการเล่าเรื่องชัดเจน ประกอบด้วยการเริ่มเรื่อง ตอนกลางเรื่อง และจุดจบ โดยแบ่งกลุ่มตัวละครออกเป็น 2 พวกเท่านั้น คือ พระเอกที่มีแนวโน้มยกให้ชาวบ้านในฐานะผู้เสียเปรียบ และผู้ร้ายคือโรงไฟฟ้าในฐานะผู้บุกรุก โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มอื่นๆเช่น นักวิชาการ ทำให้เกิดภาพคู่ตรงข้ามความขัดแย้งในเหตุการณ์ ตอกย้ำความเชื่อว่าข่าวสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งและผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว ผลการวิจัยพบว่าในสายตาของตัวละครในสื่อ การนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไม่มีความสมดุลและมาจากอคติในการนำเสนอ เนื่องจากมักเข้าข้างชาวบ้าน ไม่มีความเป็นกลาง การนำเสนอข่าวส่งผลกระทบต่อตัวละครในด้านภาพลักษณ์ ทัศนคติและการทำงาน เช่น ทำให้ชาวบ้านผู้คัดค้านถูกมองเป็นพวกใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ แหล่งข่าวเสนอว่าหนังสือพิมพ์ควรมีลักษณะเป็นสื่อเพื่อสังคมตามหลักแนวคิดวารสารศาสตร์เพื่อประชาสังคม

ส่วนโครงการแอบมองสื่อ มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (2554) ศึกษาการนำเสนอภาพผู้ลี้ภัยโดยสื่อมวลชนไทยระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2553 – 30 เมษายน 2554 ทางสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น และสื่อทางเลือก พบว่า การให้พื้นที่สื่อต่อผู้ลี้ภัยยังอยู่ในระดับไม่มากนัก โดยเนชั่นรายสัปดาห์มีส่วนการนำเสนอบทความเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยมากที่สุดคือ 0.16 บทความต่อเล่ม หนังสือพิมพ์ไทยรัฐให้พื้นที่ข่าวแก่ผู้ลี้ภัยรองลงมาคือ 0.12 ข่าวต่อฉบับ ส่วนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้ลี้ภัยทั้งในและนอกค่ายพักพิงชั่วคราว กลับนำเสนอเรื่องราวผู้ลี้ภัยน้อยมากคือ 0.03ข่าวต่อวัน ในขณะที่มติชนรายสัปดาห์ไม่พื้นที่ให้แก่ผู้ลี้ภัยเลย สำหรับสื่อทางเลือกที่โครงการศึกษาคือเว็บไซต์ข่าวประชาไท พบบทความเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย 28 ครั้งจากจำนวน 396 วัน ซึ่งคณะผู้วิจัยระบุว่าไม่อาจนำมาเทียบเป็นสัดส่วนของสื่อหนังสือพิมพ์ได้ เนื่องจากเว็บไซต์ไม่ได้เปลี่ยนหน้าข่าวทุกวัน

โครงการแอบมองสื่อยังประเมินว่า ผู้รับสื่อมีโอกาสรับรู้ว่ามีผู้ลี้ภัยอยู่ในสังคมไทยน้อยมาก โดยจะรับรู้แต่การอพยพพลัดถิ่นเข้ามาจากเหตุสงครามเป็นหลักเพราะเป็นข่าวหน้าหนึ่งที่ได้พื้นที่เด่น นอกจากนี้จะมีโอกาสได้รับทราบหรือเข้าใจผู้ลี้ภัยในเชิงลึกไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นข่าวสั้น ๆ ที่ไม่ให้รายละเอียดใด ๆ แต่ผู้เสพข่าวจากสำนักข่าวทางเลือกเช่น ประชาไท จะมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลเชิงลึกได้มากกว่า

นลินี ต้นธูนิศย์, สุไลพร ชลวิไล และ ศิรพร โคตะวินนธ์ (2545:182-240) พบว่า ภาพการชุมนุมของสมัชชาคนจนโดยเฉพาะชาวบ้านซึ่งได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการเขื่อนปากมูลของภาครัฐ ที่สื่อมวลชนนำเสนอมักเป็นภาพของการก่อความวุ่นวาย และกล่าวหาว่าสร้างความเสียหายต่อการลงทุน การท่องเที่ยวและการเมืองในประเทศหรือแม้กระทั่งมีการเสนอข่าวว่าชาวบ้านเป็นผู้ถูกว่าจ้างให้มาเรียกร้องอย่างไม่รู้จักพอ แต่ภาพการเคลื่อนไหวในทัศนคติหรือมุมมองชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ชุมนุมกลับมีโอกาสและช่องทางในการสื่อสารในพื้นที่สื่อได้น้อยมาก

ภาพตัวแทนผ่านสื่อที่สะท้อนการเคลื่อนไหวทางสังคมในมิติเดียวและแคบทำให้นักวิชาการและนักวิจัยเสนอมุมมองต่อบทบาทที่สื่อมวลชนควรจะเป็นเพื่อให้ได้ภาพตัวแทนที่กว้างและรอบด้านยิ่งขึ้น นาฏยา ตนานนท์ (2546) เห็นว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสูง ในฐานะที่เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปสู่สังคม จึงถูกคาดหวังว่า สื่อมวลชนจะเป็นกระจกเงาสท้อนสังคม เป็นสุนัข

เฝ้าบ้าน เป็นโคมทองส่องต้องทางและสัจธรรมแก่ใจคน แต่ปัจจุบันสื่อมวลชนถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างที่ควรจะเป็น เนื่องจากข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชนเลือกเสนอความจริงเป็นเพียงบางส่วน ไม่ครบถ้วน, ข้อมูลที่นำเสนอเจือด้วยทัศนคติของผู้รายงานข่าว, สื่อมวลชนไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ แต่ประเมินคุณค่าข่าวตามกระแสตลาด หรือกระแสนายทุน และหนังสือพิมพ์บางฉบับกลายเป็นหอกระจายข่าวที่ทรงประสิทธิภาพในการเผยแพร่รายงานเท็จ

ด้านภัทรพร จงแจ่ม (2546) ศึกษาเรื่อง บทบาทในกระบวนการประชาสังคมของสื่อหนังสือพิมพ์ตามทัศนคติของกลุ่มพัฒนาเอกชน พบว่า (1) หนังสือพิมพ์ยังแสดงบทบาทในกระบวนการประชาสังคม แต่การแสดงบทบาทส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับน้อย (2) รูปแบบของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับสื่อหนังสือพิมพ์ที่คาดว่าจะมีความเป็นไปได้มากที่สุดคือรูปแบบในการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ในฐานะแหล่งข่าว หรือให้ประชาชนได้เขียนจดหมายเข้ามาแสดงความคิดเห็น

ภัทรพร สรุปการประเมินของผู้นำกลุ่มพัฒนาเอกชนเกี่ยวกับในกระบวนการประชาสังคมของสื่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งต่างเห็นว่า หนังสือพิมพ์ยังคงแสดงบทบาทในการกำหนดประเด็นสาธารณะเพื่อสร้างกระแสประชาสังคมได้ไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากการกำหนดวาระของหนังสือพิมพ์ไม่ได้มาจากดุลยพินิจของผู้สื่อข่าวหรือกองบรรณาธิการเพียงอย่างเดียว แต่ยังมาจากการกำหนดวาระของรัฐบาล ทำให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นผู้ตามประเด็นที่รัฐบาลหรือผู้นำทางการเมืองเปิดขึ้นมา อย่างไรก็ตามภัทรพรระบุว่า ในการกำหนดประเด็นสาธารณะ หนังสือพิมพ์ควรนำเสนอประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อสังคม ทั้งยังต้องนำเสนอในเชิงโครงสร้างและลงลึกไปถึงรากเหง้าของปัญหา ไม่นำเสนอเพียงปรากฏการณ์ของปัญหา การแสดงบทบาทเช่นนี้ต้องอาศัยการรายงานข่าวในเชิงสืบสวน (Investigative reporting) ซึ่งมีการเก็บข้อมูล ทำวิจัย แล้วนำมาเผยแพร่ โดยใช้ข้อมูลเชิงสถิติเป็นส่วนประกอบ รวมทั้งวิเคราะห์เพื่อหาทางออกในประเด็นปัญหานั้น

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดบทบาทสื่อมวลชนในการเคลื่อนไหวทางสังคมไปใช้ประกอบการวิเคราะห์การรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับงานวารสารศาสตร์

2.1 สื่อสาธารณะ

ประวัติศาสตร์ขององค์กรสื่อสารสาธารณะในโลกมีความเป็นมายาวนาน ย้อนกลับไปได้ตั้งแต่ทศวรรษ 1920 และ 1930 ยกเว้นองค์กร PBS ของสหรัฐอเมริกาที่ก่อตั้งขึ้นในปี 1969 สำหรับจุดกำเนิดของการกระจายเสียงสาธารณะนั้น เริ่มจากการทดลองถ่ายทอดเสียงการแสดงคอนเสิร์ตใน Metropolitan Opera House นครนิวยอร์ก เมื่อวันที่ 13 มกราคม 1910 ในเวลาต่อมาจึงเกิดการจัดตั้งองค์กรสื่อสารสาธารณะในอังกฤษ ออสเตรเลีย แคนาดาและญี่ปุ่น เริ่มจากกิจการสถานีวิทยุกระจายเสียง ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางบอกกล่าวข้อมูลข่าวสารที่ทางการต้องการให้ประชาชนรับรู้พร้อม ๆ กันในเวลาอันรวดเร็ว (รัศมี เผ่าทองเหลือง บัญชา สุวรรณานนท์ และ ชิตวัน สมรูป, 2554)

อย่างไรก็ดี การศึกษาแนวคิดเรื่องสื่อสาธารณะ อาจเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจระบบกลไกที่ทำหน้าที่ควบคุมองค์กรสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันก่อน โดย Manfred (2001 อ้างถึงใน ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวิระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546) กล่าวว่า หากพิจารณาตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ สามารถแบ่งสถาบันที่ทำหน้าที่ในการผลิตข่าวสารต่าง ๆ ออกได้เป็น 3 สถาบันหลัก คือ 1) ตลาด 2) รัฐบาล และ 3) องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร โดยระบบการผลิตแบบตลาดมีเป้าหมายในการแสวงหาผลกำไรสูงสุด ดังนั้นเนื้อหาของรายการที่ตรงตามความต้องการของภาคธุรกิจอาจเป็นรายการที่เข้าถึงประชาชนเพียงบางกลุ่มที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของธุรกิจเท่านั้นโดยอาจจะละเลยประชาชนกลุ่มที่มีไขกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ยากจน เป็นต้น ส่วนระบบการผลิตสื่อกระจายเสียงที่ดำเนินงานโดยรัฐ รัฐบาลมีอำนาจในการควบคุมสื่อ ย่อมมีความเสี่ยงที่รัฐอาจใช้สื่อเพื่อผลประโยชน์ในทางการเมืองของตนและลดบทบาทของฝ่ายตรงข้ามได้ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน ขณะที่ผู้ผลิตสื่อที่เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร มีข้อดีคือองค์กรดังกล่าวสามารถลดการพึ่งพาภาคธุรกิจเอกชนจากการโฆษณาของระบบตลาดและการเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาลลงได้ ทำให้มีอิสระในการนำเสนอรายการมากขึ้น แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นกับเงินสนับสนุนขององค์กรว่ามีแหล่งที่มาอย่างไร ซึ่งแหล่งที่มาดังกล่าวย่อมมีอิทธิพลต่อองค์กรและอาจลดความเป็นอิสระลงได้ นอกจากนี้ระบบสื่อกระจายเสียงที่ผลิตโดยองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จะมีแรงจูงใจในการผลิตสื่อมาจาก “คุณค่า” (Value) ที่สมาชิกภายในองค์กรยึดถือ ซึ่งอาจไม่ตรงกับคุณค่าของสังคมส่วนรวมก็เป็นได้

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า ระบบตลาด รัฐ และองค์กรไม่แสวงหากำไร มีความเสี่ยงที่จะเกิดผลเสียต่อสังคมแตกต่างกันออกไป และไม่มีสถาบันใดที่จะสามารถสร้างองค์กรสื่อที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมอย่างสมบูรณ์ได้ จึงเป็นที่มาของแนวคิดในการสร้างสื่อกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ (Public Service Broadcasting) หรือที่เรียกโดยย่อว่า “สื่อสาธารณะ” ที่จะดำเนินงานเพื่อประโยชน์สูงสุดของสังคม

Cave and Brown (1990, อ้างถึงใน รัฐินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2547) ได้เสนอหลักการพื้นฐานของสื่อกระจายเสียงสาธารณะ ว่า การกระจายเสียงควรมีวัตถุประสงค์มากกว่าการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมและผู้ฟัง และมีได้มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดให้กับผู้ผลิตเช่นเดียวกับสื่อเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับแนวคิดของ British Peacock Report (United Kingdom Home Office, 1986 อ้างถึงใน รัฐินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546) ที่อธิบายว่า สื่อกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ คือ “ความพยายามเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ทางการค้าที่มากำหนดรูปแบบรายการให้มาจากนโยบายสาธารณะแทน”

ขณะที่ สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ที่ปรึกษาอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ให้ความหมายของสื่อสาธารณะ (Public Media) ว่าหมายถึง สื่อมวลชนเพื่อประโยชน์สาธารณะของสังคม ไม่รับโฆษณาธุรกิจ เงินดำเนินการมาจากการสนับสนุนหรือบริจาค เป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคม (2552 : ออนไลน์)

ในแง่ความแตกต่างของสื่อสาธารณะและสื่อเชิงพาณิชย์ Atkinson and Raboy (1997, อ้างแล้ว) ได้ชี้ให้เห็นถึงปรัชญาพื้นฐานที่แตกต่างกันระหว่างสื่อสาธารณะและสื่อเชิงพาณิชย์ ใน 3 ด้าน โดยกล่าวว่าสื่อสาธารณะมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าถึงประชากรของประเทศ ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างและส่งเสริมวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ โดยเป็นเสมือน “พื้นที่สาธารณะ” ของประชาชนทุกคนในประเทศ ในขณะที่สื่อเชิงพาณิชย์มีเป้าหมายทางการค้า และมีรายได้หลักมาจากค่าโฆษณา ผู้ชมรายการจึงเปรียบเสมือนผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของสินค้าต่าง ๆ สื่อเชิงพาณิชย์จึงเปรียบเสมือนตลาดที่เป็นพื้นที่ให้ผู้ซื้อและผู้ขายมาพบกัน กล่าวได้ว่า ความแตกต่างที่ชัดเจนของสื่อสาธารณะและสื่อเชิงพาณิชย์อยู่ที่จุดมุ่งหมายในการดำเนินงานว่าจะมีเป้าหมายเพื่อการค้าหรือ

มุ่งสร้างคุณภาพให้กับสังคม ซึ่งเป้าหมายจะส่งผลกระทบต่อนโยบายและเนื้อหาต่าง ๆ ที่นำเสนอต่อสังคม

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาพื้นฐานของสื่อสาธารณะเปรียบเทียบกับสื่อเชิงพาณิชย์

สื่อสาธารณะ		สื่อเชิงพาณิชย์
พลเมือง (Citizen)	↔	ผู้บริโภค (Consumer)
วัฒนธรรม (Culture)	↔	เศรษฐกิจ (Economy)
พื้นที่สาธารณะ (Public)	↔	ตลาด (Market)

ที่มา : Atkinson and Raboy (1997)

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ Atkinson and Raboy (1997, อ้างแล้ว) ระบุว่า หน่วยงานวิจัยด้านการกระจายเสียงของอังกฤษ (Broadcasting Research Unit: BRU) ได้อธิบายแนวคิดของการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะว่าต้องมีองค์ประกอบ 8 ประการดังต่อไปนี้

1. สามารถเข้าถึงประชาชนในทุกพื้นที่
2. มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานและความสนใจของทุกคน
3. ให้ความสำคัญกับชนกลุ่มน้อยเป็นพิเศษ
4. มีบทบาทในการสร้างชุมชนและเอกลักษณ์ของชาติ
5. ปราศจากผลประโยชน์
6. ได้รับเงินอุดหนุนโดยตรงจากรัฐ
7. มุ่งผลิตรายการที่มีคุณภาพเป็นสำคัญมากกว่าความต้องการจำนวนผู้ชม
8. ผู้ผลิตรายการมีเสรีภาพในการนำเสนอ

ขณะที่ World Radio and Television Council (2001) ได้กำหนดหลักการของสื่อกระจายเสียงสาธารณะไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. มีความเป็นสากล (Universality)

ประชาชนทุกคนในประเทศสามารถเข้าถึงสื่อกระจายเสียงสาธารณะ โดยไม่ถูกจำกัดด้วยรายได้หรือสถานะทางสังคม รายการของสื่อกระจายเสียงสาธารณะจะต้องมุ่งหวังให้มีความนิยมสูงสุดเช่นสื่อพาณิชย์แต่จะต้องเข้าถึงประชาชนทุกคน โดยมีได้ละเลยคนกลุ่มน้อย เช่นเดียวกับ ความเสมอภาคและความเป็นประชาธิปไตยที่จะต้องเป็นของคนทุกคน

2. มีความหลากหลาย (Diversity)

การบริการของสื่อกระจายเสียงสาธารณะจะต้องมีความหลากหลายอย่างน้อยใน 3 ด้าน ได้แก่ เนื้อหารายการ กลุ่มเป้าหมายของผู้ชม และหัวข้อการอภิปราย

3. ความเป็นอิสระ (Independence)

สื่อกระจายเสียงสาธารณะจะต้องสามารถนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างเสรี โดยปราศจากแรงกดดันทางการเมือง รัฐบาล และการพาณิชย์

4. มีความแตกต่าง (Distinctiveness)

สื่อกระจายเสียงสาธารณะจะต้องมีความแตกต่างจากสื่อกระจายเสียงอื่น ๆ ทั้งในแง่คุณภาพและเนื้อหาของรายการที่นำเสนอ โดยสื่อกระจายเสียงสาธารณะจะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นและกลุ่มผู้ชมซึ่งสื่อกระจายเสียงอื่น ๆ เพิกเฉย รวมทั้งนำเสนอสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่ประชาชนอยู่เสมอ

David Hendy (2013) กล่าวถึงบทบาทของสื่อกระจายเสียงสาธารณะกับความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับระบอบประชาธิปไตย โดยระบุว่า เป้าหมายพื้นฐานของสื่อกระจายเสียงสาธารณะคือ การให้ความรู้ขั้นสูงแก่มนุษย์ หรือการทำให้หุตาสว่าง (Enlighten) ด้วยการทำให้กระบวนการประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ภายใต้หลักการที่ว่าเสียงของทุกคนไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ดัง หรือเงียบที่สุด ต้องถูกนับ และถูกนำเสนอในตลาดความคิดของสังคมอย่างมีพลัง โดยสื่อกระจายเสียงสาธารณะต้องมีบทบาทในการรับฟังเสียงที่แตกต่าง เปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนโต้แย้งแสดงเหตุผล และความคิดเห็นได้อย่างเสรี และมีทัศนคติในการทำงานที่เที่ยงธรรม และท้ายที่สุด ความท้าทายของสื่อสาธารณะ ไม่ใช่การสะท้อนความเป็นประชาธิปไตยในสังคม แต่บทบาทของมันคือการสร้างและฟูมฟักประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

แม้แนวคิดเรื่องลักษณะและบทบาทของสื่อสาธารณะจะมีความแตกต่างหลากหลายกันในรายละเอียด แต่จากการศึกษาของ รัศมี เผ่าทองเหลือง บัญชา สุวรรณานนท์ และ ชิตวัน สมรูป (2554) ซึ่งได้ศึกษาแนวทางการดำเนินงานสถานีโทรทัศน์สาธารณะของประเทศต้นแบบในหลายประเทศ ได้แก่ BBC ของอังกฤษ ABC ของออสเตรเลีย CBC ของแคนาดา PBS ของสหรัฐอเมริกา และ NHK ของญี่ปุ่น พบว่า สถานีโทรทัศน์สาธารณะต่าง ๆ มีบทบาทโดยสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทด้านศิลปะและวัฒนธรรม

โดยสถานีโทรทัศน์ช่องหลักของทุกองค์กรสำคัญกับรายการละครที่สะท้อนศิลปะวัฒนธรรม เช่น ละครชุดโอซิม ของ NHK ละคร Pride and Prejudice ของ BBC ละคร Ugly Betty ของ ABC และ Sesame Street ของ PBS เป็นต้น

2. ความเป็นเครือข่ายและการกระจายศูนย์

องค์กรสื่อสาธารณะบางแห่ง เกิดจากการรวมตัว หรือรวมกันเป็นเครือข่ายของวิทยุ/โทรทัศน์เพื่อการศึกษาหรือเพื่อชุมชน ทำให้โครงสร้างการผลิตเนื้อหารายการไม่ตกเป็นภาระของส่วนกลางแต่อย่างใด หากมีทั้งความหลากหลายของเรื่องราวและมุมมองอันเกิดจากลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่

3. ความเสมอภาคด้านโอกาส

หลายองค์กรสื่อสาธารณะต่างมีสถานีย่อยและสถานีท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเสมอภาคในการเข้าถึงข่าวสาร และในทางกลับกันหมายถึงความเสมอภาคในการเปล่งเสียงของตนเองให้ชุมชนอื่น ๆ ได้รับรู้ ประเทศที่มีนโยบายชัดเจนต่อชนพื้นเมืองดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นชนกลุ่มน้อย เช่น ออสเตรเลีย และแคนาดา ต่างเน้นถึงนโยบายสื่อสาธารณะที่จะต้องเป็น “เสียง” ให้กับชนพื้นเมืองเหล่านี้

4. พันธกิจและสัญญาประชาคม

องค์กรสื่อสาธารณะของประเทศ อยู่ได้ด้วยเงินจัดสรรจากรัฐบาลเป็นหลัก แม้ว่าหลายองค์กรจะพัฒนาไปสู่การสามารถสร้างรายได้ จากการขายรายการ ให้บริการ และอื่น ๆ แต่ข้อผูกพันทางสังคมกำหนดให้องค์กรเหล่านี้ต้องวางบทบาทที่ชัดเจนและโปร่งใส พร้อมรับคำวิจารณ์และตรวจสอบ โดยมีคุณภาพของรายการเป็นบทพิสูจน์

ดังนั้นองค์กรส่วนใหญ่จึงประกาศพันธกิจในการเป็นผู้ให้ความรู้ ให้ความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ทั้งระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน ไปจนระดับโลก บางองค์กรใช้คำว่า “educate” (ให้การศึกษา/ให้การเรียนรู้) บางองค์กรใช้คำว่า “enlighten” (ทำให้หูตาสว่าง) ภาระในการทำงานจึงมิใช่เพียงการหยิบยื่นข้อมูลดิบให้ผู้รับชมรับฟังรายการเท่านั้น แต่หมายถึงการมีวุฒิภาวะของผู้ผลิตในนามองค์กรที่จะตีความและสร้างสรรค์ด้วยความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง และด้วยรสนิยมอันดี

5. การมีส่วนร่วมของประชาชน

องค์กรสื่อสารณะทุกแห่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านหลายช่องทาง เช่น NHK มีฝ่ายรับฟังความคิดเห็นและตอบคำถามของผู้รับชมรับฟังรายการ องค์กรอื่น ๆ มีหน่วยรับเรื่องร้องเรียน และมี ombudsman (ผู้ตรวจการ) ที่คอยพินิจกลั่นกรองข้อคิดเห็นของผู้รับบริการเพื่อนำไปปรับปรุงการทำงานให้มีความถูกต้องตามนโยบาย นอกจากนี้ยังมีสภาผู้ชมผู้ฟังที่ทำหน้าที่สะท้อนความเห็นต่อการทำงานและผลงานขององค์กรสื่อสารณะในประเทศของตน ขณะที่บางองค์กรอย่าง BBC มีการศึกษาวิจัยในกลุ่มผู้ชม (Audience Survey / Audience Research) และมีการจัดตั้งหน่วยงานสำหรับดูแลคณะกรรมการนโยบาย เพื่อเป็นกลไกรับประกันว่า ความคิดเห็นจากสภาผู้ชมและสาธารณชนจะไม่ถูกละเลยจากคณะกรรมการนโยบาย หน่วยงานนี้จะรับรู้ข้อมูลของทั้งสองฝ่าย ก่อนที่จะมีการตัดสินใจในวาระสำคัญ

สำหรับสื่อสาธารณะในประเทศไทย คือ องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) หรือ ส.ส.ท. หรือที่เรียกว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 โดย พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ในฐานะองค์การสื่อสารณะที่ไม่แสวงผลกำไรแห่งแรกของประเทศไทย เพื่อดำเนินการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่สนับสนุนการพัฒนาสังคม ที่มีคุณภาพและคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย โดยมีวิสัยทัศน์ “มุ่งมั่นเป็นสถาบันสื่อสาธารณะ ที่สร้างสรรค์สังคมคุณภาพและคุณธรรม” ด้วยการบริการข่าวสารที่เที่ยงตรง รอบด้าน สมดุล และเชื่อถือต่อจรรยาบรรณ ทั้งนี้ความเป็นอิสระและความเป็นสาธารณะของไทยพีบีเอสได้รับการรองรับภายใต้กฎหมายดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการนโยบายที่ผ่านการสรรหาโดยกระบวนการที่เป็นอิสระ

และโปรงใส เป็นผู้กำหนดนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของผู้อำนวยการและคณะกรรมการบริหารองค์การฯ ส.ส.ท. มีรายได้จากภาษีสรรพสามิตที่เก็บจากสุราและยาสูบ โดยมีรายได้สูงสุดปีงบประมาณละไม่เกิน 2,000 ล้านบาท (ไทยพีบีเอส: ออนไลน์)

ไทยพีบีเอสมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของประชาชน ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม มีความกล้า^{SEI}หาญในการรายงานข่าวสารและเสนอประเด็นโต้เถียง โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ
2. เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติปัญญาและสุขภาวะ แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกระดับอายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ
3. สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสุนทรียภาพให้กับสังคม
4. ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม
5. สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ
6. เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ชุมชน ประชาชน และประชาคมโลก

(ไทยพีบีเอส: ออนไลน์)

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากนิโทรทัศน์ไทยพีบีเอสก่อตั้งได้ 2 ปี ทอแสงรัศมี ถีเถแก้ว (2553) ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทยในการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองผ่านรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมือง โดยพบว่า ส.ส.ท. ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองให้แก่ประชาชนในช่วงระยะเวลา 2 ปี แรกของการก่อตั้งองค์กร และพื้นที่ในรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมืองเป็นพื้นที่สาธารณะปลอม เพราะผู้ผลิตรายการมีการจัดเตรียมประเด็น ผู้ร่วมรายการ และข้อเสนอแนะไว้ล่วงหน้า โดยพื้นที่สาธารณะในรายการทั้งสองถูกเลือกให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนส่วนน้อยในสังคม ได้แก่ ชาวบ้าน

คนขายชอบ คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ คนจน และกลุ่มเอ็นจีโอที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการสร้างสื่อสาธารณะและเจตนารมณ์ของ ส.ส.ท. ที่เน้นเปิดพื้นที่ให้กับคนกลุ่มนี้ ซึ่งเห็นได้จากลักษณะและเนื้อหารายการข่าวอื่น ๆ ที่เน้นไปที่การต่อสู้เรียกร้องและเชิดชูคุณค่าของกลุ่มคนและชุมชนเหล่านี้

โดยระบุว่ากองบรรณาธิการของไทยพีบีเอสทำหน้าที่เป็นนายประตูทวาร (Gate Keeper) เป็นผู้เลือกประเด็นของชาวบ้านและเน้นว่าเรื่องราวที่นำเสนอต้องเกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องและปัญหาของชาวบ้าน นอกจากนี้ ทอแสงรัศมี ยังได้วิเคราะห์ในมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการผลิตสื่อ โดยระบุถึงสาเหตุที่ ส.ส.ท. มุ่งเน้นแนวทางการดำเนินงาน การวางโครงสร้างประชาสังคม และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนระดับล่างมากกว่าชนชั้นกลางและกลุ่มคนรวย เพราะการผลิตซ้ำคำว่าคนจน คนด้อยโอกาส คนขายชอบ และกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกมองว่าเป็นคนที่น่าสงสารต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งอาจมีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ

ทอแสงรัศมี สรุปว่า การที่ ส.ส.ท. เน้นเชิดชูวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ให้คุณค่าต่อประเด็นชุมชนและท้องถิ่น และเลือกข้างคนจน คนด้อยโอกาสในสังคม ซึ่งเป็นการยกระดับข่าวกระแสรองให้ขึ้นมาอยู่บนพื้นที่ข่าวกระแสหลัก และสนับสนุนคนส่วนน้อยเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง การที่ ส.ส.ท. มีบทบาทเช่นนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้ ส.ส.ท. ถูกมองว่าเป็นสื่อของชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นการตั้งคำถามถึงคุณภาพของสื่อสาธารณะและแนวทางการพัฒนาบทบาทของ ส.ส.ท. และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทีวีไทย” (ไทยพีบีเอส) ในการสร้างพื้นที่สาธารณะให้กับประชาชนทุกกลุ่มทุกชนชั้น

จะเห็นได้ว่าหากวิเคราะห์ตามมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองในเรื่องพื้นที่สาธารณะดังกล่าวเช่น งานของทอแสงรัศมี แล้ว ส.ส.ท. หรือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จะมีการนำเสนอข่าวที่เอนเอียงไปทางชนชั้นล่าง หรือ ชาวบ้านที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องประเด็นทางสังคมอย่างชัดเจน แต่หากพิจารณาจากตัวบทกฎหมาย คือ พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ซึ่งได้บัญญัติกรอบเนื้อหารายการและคุณค่า และการกำหนดนโยบายขององค์กรแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส มีวัตถุประสงค์ในการผลิตเนื้อหาข่าวซึ่งอาจมีสอดคล้องกับบทบาทที่สื่อสาธารณะโดยแท้ตามหลักเศรษฐศาสตร์การเมืองควรจะ

เป็น ดังที่งานวิจัยของทอแสงรัศมีได้สรุปไว้ รวมทั้งอาจนำเสนอข่าวที่มีคุณค่าข่าวแตกต่างไปจากหลักทฤษฎี ดังรายละเอียดของตัวบทกฎหมายและนโยบายที่กำหนดไว้ต่อไปนี้

“มาตรา 43 รายการที่ให้บริการผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ขององค์การต้องมีเนื้อหาและคุณค่า ดังนี้

.... (5) รายการที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสมานฉันท์ในสังคม ตลอดจนสนับสนุนให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือ นำเสนอข้อมูลของตน”

(พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551)

และวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ข้อ 5 ระบุว่า

“สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ”

(ไทยพีบีเอส : ออนไลน์)

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเรื่องสื่อสาธารณะไปใช้ในการวิเคราะห์บทบาทและการรายงานของสื่อสาธารณะในประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน

2.2 สื่อทางเลือก

Jennifer Rauch (2015) กล่าวว่า นิยามของสื่อทางเลือก และสิ่งที่ทำให้สื่อ นั้นถูกเรียกว่า ทางเลือก เป็นที่ถกเถียงกันมานาน ในปี 1980 American Library Association อธิบายว่า สื่อทางเลือก คือ สื่อที่ไม่แสวงหากำไร มุ่งเน้นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

Comedia (1984 อ้างถึงใน Jennifer Rauch, 2015) ระบุว่า สื่อทางเลือก อยู่ตรงข้ามกับสื่อกระแสหลัก ไม่ใช่สื่อที่ถูกสั่งให้จัดตั้งขึ้น ไม่ใช่สื่อที่ขึ้นกับระบบทุนนิยม ไม่มีเป้าหมายและวิธีการทำงานที่สะดวกสบายเช่นสื่อกระแสหลัก

ขณะที่ John Downing (2001, อ้างแล้ว) กล่าวว่า สื่อทางเลือกถูกอธิบายไว้ด้วยถ้อยคำหลากหลาย เช่น ความสุดโต่ง (radical) พลเมือง (citizens) นักกิจกรรม (activist) ความเป็นอิสระ (independent) พึ่งพาตนเอง (autonomous) มีกลยุทธ์ (tactical) เป็นสื่อแนวระนาบ (horizontal) มีบทสนทนาโต้ตอบ (dialogic) การมีส่วนร่วม (participatory) และ ความเป็นชุมชน (communitarian)

The Royal Commission on the Press (1977) ได้เสนอนิยามของสื่อทางเลือก ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ (อ้างถึงใน อริณ เจียจันทร์พงษ์, 2546: 17)

1. สิ่งพิมพ์ทางเลือกจะเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของชนกลุ่มน้อย (small minorities)
2. มีการแสดงทัศนะที่ขัดแย้งกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่
3. มีการเสนอข้อมูลข่าวสารในหัวข้อที่ไม่สามารถหาได้จากสำนักข่าวทั่ว ๆ ไป

อริณ (2546) สรุปว่า สิ่งที่สื่อทางเลือกนำเสนอจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนะและความคิดเห็นของคนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคม ซึ่งมักจะเป็นการแสดงทัศนคติที่ค่อนข้างตรงกันข้ามและท้าทายความเชื่อค่านิยมเดิมของสังคม หรือมีความขัดแย้งกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ หรือเป็นการทวนกระแสรวมถึงการวิพากษ์สังคม นอกจากนี้ เรื่องที่ถูกนำเสนอออกมามักจะไม่ได้เป็นที่สนใจหรือเผยแพร่โดยสื่อทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ในสังคม พวกเขาปรารถนาที่จะเสนอแง่มุมอื่นที่มีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้รับรู้

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ที่ปรึกษานุกรมการฝ่ายวิชาการ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ให้ความหมายของสื่อทางเลือก (Alternative Media) ว่าหมายถึง สื่อมวลชนที่เจ้าของสื่อมักเป็นภาคประชาสังคม (Civil Society), เป้าหมายเพื่อสังคม ไม่เน้นหาผลกำไร บางชนิดเป็นองค์กรสื่อสาธารณะ (2552 : ออนไลน์)

Jennifer Rauch (2015 : 133) ทำการวิจัยสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มผู้รับสื่อทางเลือกหลากหลายสื่อในสหรัฐอเมริกา จำนวน 224 คน เช่น กลุ่มผู้อ่านบล็อกข่าวทางการเมือง ผู้รับข่าวจากสื่อกระจายเสียงสาธารณะ แหล่งข้อมูลต่างประเทศ และสำนักข่าวทางเลือกที่มีชื่อเสียง โดยได้สอบถามความคิดเห็นของผู้รับสารที่มีต่อคุณลักษณะเนื้อหาในสื่อทางเลือก เรียงลำดับจากเนื้อหาที่สำคัญมาก - น้อย ได้ดังนี้

1. พุ่มเทให้กับประเด็นและเหตุการณ์ที่ไม่ถูกนำไปอภิปรายหรือนำเสนอในสื่ออื่น ๆ
2. ให้พื้นที่ประชาชนหลากหลายกลุ่มได้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น
3. สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง
4. ส่งเสริมระบบค่านิยมทางสังคมที่แตกต่าง
5. ผลักดันให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม
6. วิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์งานที่สื่อกระแสหลักได้รายงานไว้
7. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักกิจกรรมและนักเคลื่อนไหวทางสังคม
8. นำเสนอข่าวในเรื่องที่ตนและกลุ่มที่ตนสนับสนุนต้องการ
9. ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของอเมริกา
10. ส่งเสริมคุณค่าของครอบครัว
11. ส่งเสริมการปฏิบัติตนบนศีลธรรมอันดี หรือ การทำตามความเชื่อทางศาสนา
12. ส่งเสริมความคิดเห็นทางการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

Atton and Hamilton (2008) ศึกษาเรื่องความเป็นกลางของสื่อทางเลือก โดยระบุว่า สื่อทางเลือก มักจะแสดงให้เห็นถึงความลำเอียงอย่างชัดเจน โดยการประกาศจุดยืนอย่างเป็นทางการว่าเลือกยืนอยู่ฝั่งใด มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะสนใจการรายงานข่าวที่สมดุลไม่เอนเอียง (balanced reporting)

ตัวอย่างหนึ่งที่ Atton and Hamilton (อ้างแล้ว) ค้นพบจากการทำงานของสื่อทางเลือกที่ทำให้พวกเขาแตกต่างจากสื่อทั่วไป คือ ในการรายงานข่าวคนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ลี้ภัย เกย์ เลสเบียน หนังสือพิมพ์ที่บอยคอตในอเมริกาและอังกฤษทั่ว ๆ ไปจะแสดงออกอย่างชัดเจนว่ามีอคติต่อคนเหล่านี้ ขณะที่สื่อทางเลือกมีแนวทางที่แตกต่าง ประการแรกคือ สื่อทางเลือกเลือกที่จะโต้แย้งมายาคติส่วนใหญ่เหล่านั้น พวกเขามีความเคลือบแคลงสงสัยในการรายงานที่ถูกเรียกว่าไม่เอนเอียงของสื่อกระแสหลัก พวกเขาเลือกที่จะค้นหาแนวทางการถ่วงดุลน้ำหนักข่าวในรูปแบบของตนเอง ประการที่สอง ในขณะที่ข้อโต้แย้งต่อประเด็นนั้น ๆ ในสังคมกำลังดำเนินไป มุมมองหลักจากสื่อกระแสหลักจะไม่ถูกนำเสนอซ้ำอีกในการรายงานของสื่อทางเลือก ทั้งหมดนี้เนื่องมาจากสื่อทางเลือกมีมุมมองที่แตกต่างไปในการมองเรื่องราวหนึ่ง

สอดคล้องกับที่ Edgar (1992, อ้างถึงใน Atton and Hamilton, 2008) ได้ระบุว่างานสื่อสารมวลชนไม่สามารถเป็นกลางได้แท้จริง โดยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอในสื่อทางเลือkmักมาจากแหล่งข่าวที่เป็นทางการและกึ่งทางการซึ่งมักจะถูกกลบเกลี่ยมโดยสื่อกระแสหลัก

นั่นอาจเป็นเพราะสื่อทางเลือkmักให้ความสำคัญกับหลักมนุษยศาสตร์ในการนำเสนอข่าวซึ่งความว่าการนำเสนอข่าวของสื่อทางเลือกล้อมห่างไกลจากหลักวิทยาศาสตร์ที่พยายามสร้างให้ ‘ความเป็นกลาง’ ในการรายงาน (Davis, 2000 อ้างถึงใน Atton and Hamilton, 2008)

ขณะที่ Glasgow University Media Group (1976, อ้างถึงใน Atton and Hamilton, 2008) ระบุว่า สื่อทางเลือkmักได้พลิกกลับสิ่งที่เรียกว่า ‘ลำดับชั้นในการเข้าถึงข่าว’ (hierarchy of access) อย่างชัดเจน ด้วยการนำเสนอมุมมองของคนทั่ว ๆ ไป เช่น นักกิจกรรม ผู้ประท้วง คนพื้นเมือง มาเป็นอันดับแรก ขณะที่การนำเสนอมุมมองของประชาชนทั่วไปในสื่อกระแสหลักจะค่อนข้างคลุมเครือเนื่องจากมักเป็นการนำเสนอผ่านกลุ่มชนชั้นนำในสังคม หรือ บัณฑิตบุคคลที่เป็นแหล่งข่าว

อย่างไรก็ดี Atton and Hamilton (2008) ระบุว่า หลักจริยธรรมที่เข้มแข็งในองค์กรสื่อทางเลือก คือ การที่สื่อเหล่านั้นปราศจากอิทธิพลของโฆษณาหรือความเป็นเจ้าของธุรกิจที่สร้างแรงกดดันต่อการนำเสนอข่าวต่าง ๆ ดังที่สื่อกระแสหลักประสบ สื่อทางเลือกโดยส่วนใหญ่ทำงานร่วมกันในหมู่ผู้ผลิตสื่อและมีลักษณะการทำงานที่ค่อนข้างเป็นประชาธิปไตย โดยที่สื่อทางเลือกเหล่านี้มีความภักดีและให้ความสำคัญกับประเด็น ‘ชุมชน’ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอันเป็นที่สนใจของชุมชนคนในชุมชน หรือ ความเป็นชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้เสียงของชุมชนในฐานะพลเมืองถูกรับฟัง

2.3 การประเมินคุณค่าข่าว (News Evaluation)

ในการศึกษาว่าประเด็นทางสังคมและการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใดถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชน ควรพิจารณาหลักในการคัดเลือก ‘ข่าว’ ของสื่อมวลชนด้วย อย่างไรก็ตามขอเริ่มต้นที่หลักคุณค่าข่าวอันยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสากลในวิชาชีพสื่อมวลชนก่อน

Falkerts และ Lacy (2004 อ้างถึงใน เสริมศิริ นิลดำ, 2550: 12) กล่าวว่า ผู้ประกอบวิชาชีพวารสารศาสตร์จะมีเกณฑ์หรือหลักที่คล้ายคลึงกันในการเลือกเหตุการณ์และประเด็นที่จะมาเป็นข่าว เกณฑ์นี้เรียกว่า หลักคุณค่าข่าว (News Values) หลักการพิจารณาข่าว (News Judgment) หรือองค์ประกอบข่าว (News Factors or News Elements) ซึ่งเป็นเหตุผลการเลือกเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นข่าว

สุภา ศิริमानนท์ (อ้างถึงใน พิเศษฐ์ ขวาลารวัช และคณะ, 2549: 34) กล่าวถึงการคัดเลือกข่าวสารโดยใช้การประเมินคุณค่าข่าว โดยอธิบายว่า ในวันหนึ่ง ๆ มีเหตุการณ์ สถานการณ์มีความน่าสนใจหลายเรื่อง ข่าวที่ถูกคัดเลือกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนในวันนั้นอาจถูกประเมินว่ามีทั้งข่าวเด่นและข่าวรอง หากจะสร้างเครื่องมือมาวัดคุณค่าข่าว (News Value) แต่ละชิ้น อาจพิจารณาจากองค์ประกอบของข่าว (News Elements) 10 ประการ เพื่อพิจารณาว่า หากเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดมีองค์ประกอบครบ หรือเกือบทั้งหมด ก็จะเป็นข่าวเด่นที่ได้รับความสนใจประจำวันนั้น สุภายังระบุว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอาจมีองค์ประกอบบางอย่างที่ความน่าสนใจและประเด็นของเนื้อหา หรือความสลับซับซ้อนของข่าวในวันนั้น องค์ประกอบข่าว 10 ประการ มีดัง ต่อไปนี้

1) ความรวดเร็ว (Immediacy) หัวใจสำคัญของสื่อมวลชนในการเสนอข่าว ขึ้นอยู่กับ “การเสนอข่าวให้เร็วที่สุด” เพื่อแข่งกับเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือรายงานข่าวในวินาทีนั้นทันทีที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นให้สังคมได้รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น

2) ความใกล้ชิด (Proximity or Nearness) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับผู้อ่านทั้งทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ ผู้อ่านย่อมสนใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใกล้ตัวก่อนเป็นสำคัญ เช่น การเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของ กทม. คนกรุงเทพฯ ย่อมสนใจผลการเลือกตั้งมากกว่าคนต่างจังหวัด

3) ความสำคัญหรือความเด่น (Prominence) การเสนอข่าวอาจให้ความสำคัญหรือความเด่นของบุคคลด้วยการยกย่องให้ความสนใจบุคคลที่สูงส่งในตำแหน่งหน้าที่การงานความร่ำรวย ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะทำอะไรจะได้รับความสนใจจากสังคมเป็นพิเศษกว่าชาวบ้านหรือคนทั่วไป ในกรณีนี้ให้ความหมายรวมถึงสถานที่สำคัญ ๆ ด้วย

4) ผลกระทบกระเทือน (Consequence) มีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใด ๆ เกิดขึ้นก่อให้เกิดความเสียหายหรือการสูญเสีย ไม่ว่าจะเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน ซึ่ง

ก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของสังคม ของประเทศชาติ หรือต่อการดำรงชีพของประชาชนทั้งประเทศ หรือแม้กระทั่งชีวิตส่วนตัว เรื่องราวที่ส่งผลกระทบต่อสังคมหรือเกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินเล็กน้อยเพียงใด และต่อปัญหาอะไรบ้าง เป็นส่วนสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่า เหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมีความน่าสนใจหรือไม่

5) ความลึกลับซ่อนเงื่อน (Mystery) หมายถึง เหตุการณ์ที่มีลักษณะปิดบัง หรือ ซ่อนเงื่อนงำของข้อเท็จจริงหรือปิดบังข้อสำคัญ เปิดเผยบางส่วน หรืออาจไม่เปิดเผยแต่ประการใด เมื่อมีเรื่องราวเกิดขึ้นแล้ว ไม่อาจบอกได้ว่าในขณะนั้น อะไรคือรากเหง้า หรือสาเหตุของเรื่อง ต้องใช้เวลาที่จะคลี่คลายเรื่องให้กระจ่างในวันต่อมา บางครั้งทำให้สงสัยและเข้าใจไปต่าง ๆ นานา อาจเป็นข่าวการฆาตกรรมทางการเมือง หรือลอบฆ่าคหบดีท้องถิ่น หรือข่าวที่ซึบงให้เห็นว่ามีเบื้องหลังที่ผลประโยชน์ขัดกัน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเรื่องอื่น ๆ ที่ชวนให้สงสัยว่ามีเบื้องหน้าเบื้องหลังการทุจริตคอร์รัปชัน หรืออาจเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมิได้มีผู้ใดคาดหมาย

6) ความผิดปกติ (Unusual) มนุษย์เรามากให้ความสนใจในสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน เช่น เหตุการณ์ เรื่องราว ปรากฏการณ์ธรรมชาติ หรือสังคม ที่มีความผิดปกติ ซึ่งบางครั้งอาจก่อให้เกิดความแปลกใจ หรือ แปลกประหลาด

7) ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งเพราะความคิดหรือผลประโยชน์หรือความเชื่อ

8) องค์ประกอบทางเพศ (Sex) อาจเกี่ยวกับข่าวความผิดปกติทางเพศ การหมั้น การแต่งงาน การหย่าร้าง ซู้สาว ดาราถ่ายภาพโป๊ หลึงสาวถูกข่มขืนฆ่าทิ้ง

9) อารมณ์ (Emotions) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด เป็นผลโดยตรงและกระทบความรู้สึกของผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนทำให้เกิดความรู้สึกสะท้อนอารมณ์ร่วมกันของคนในสังคม และมนุษยชาติ ยิ่งจุดสะท้อนใจหรืออารมณ์ขยายวงกว้างออกไปเท่าใด ย่อมก่อให้เกิดความน่าสนใจเท่านั้น

10) ความก้าวหน้า (Progress) เปิดเผยถึงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ วงการแพทย์ ดาราศาสตร์ การประดิษฐ์คิดค้นต่าง ๆ อย่งไรก็ดีเรื่องราวเช่นนี้เกิดขึ้นปรากฏเป็นข่าวไม่บ่อยครั้งนัก

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสื่อสารมวลชนมีการแตกตัวและประเภทออกไปหลากหลาย โดยไม่ได้มีแต่องค์กร ‘สื่อมวลชน’ หรือ สื่อกระแสหลักซึ่งมีลักษณะความเป็นเจ้าของธุรกิจผูกกับระบบทุนนิยมมุ่งแสวงหาผลกำไรจากการขายข่าวเท่านั้น แต่ยังมี ‘สื่อสาธารณะ’ และ

‘สื่อทางเลือก’ หรือสื่ออื่น ๆ อันเป็นองค์กรสื่อที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร มีแนวนโยบายและอุดมการณ์การทำงานที่แตกต่างไปจากสื่อกระแสหลัก ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อข้างต้น นั้นทำให้ ‘คุณค่าข่าว’ ที่นักวิชาชีพสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่ได้รับการสั่งสอนและยึดถือมาในระบอบการศึกษาภายใต้ระบบทุนนิยมมีความเปลี่ยนแปลงได้

ดังที่ Tiffen (1989 อ้างถึงใน เสริมศิริ นิลดำ, 2545: 24) กล่าวถึงข้อจำกัดของแนวคิดคุณค่าข่าว 4 ประการ ได้แก่

1) เกณฑ์คุณค่าข่าวไม่มีสูตรตายตัว การให้คุณค่าใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น คุณค่าข่าวเฉพาะขององค์กรสื่อแต่ละสังกัด ความแตกต่างของสื่อในแต่ละประเทศ ระบบการปกครองประเทศ ฯลฯ

2) คุณค่าข่าวไม่จำเป็นต้องอยู่กับที่หรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คุณค่าข่าวมีความอ่อนไหวทางบริบทสูง เช่น เหตุการณ์นี้จะเป็นอย่างใดในช่วงเวลานี้ ไม่ใช่ช่วงเวลาอื่น

3) คุณค่าข่าวไม่จำเป็นต้องยึดเป็นสากลเหมือนกันหมด องค์กรข่าวแต่ละแห่งไม่จำเป็นต้องนึกถึงคุณค่าข่าวในแต่ละเหตุการณ์ รวมทั้งบุคลากรในองค์กรด้วย

4) คุณค่าข่าวมีข้อจำกัดในการเข้าถึงเหตุการณ์และมีปัญหาในเชิงปฏิบัติการ เช่น การเน้นคุณค่าข่าวเรื่องความสดทันเหตุการณ์ หากเป็นเรื่องการสื่อข่าวในภาวะสงคราม ผู้สื่อข่าวและองค์กรสื่อจะพบปัญหาในการปฏิบัติงานที่ต้องเน้นความรวดเร็ว คือ การมีค่าใช้จ่ายสูงในการรายงานข่าว เพราะต้องใช้เทคโนโลยีรวบรวมข้อมูล ซึ่งในกรณีคุณค่าข่าวหลักคือคุณค่าด้านความขัดแย้ง

เสริมศิริ นิลดำ (2545) ศึกษาเรื่องคุณค่าข่าวในภาวะวิกฤตทางสังคม พบว่า องค์กรประกอบของข้อมูลที่มีคุณค่าควรเป็นข่าวในสถานการณ์วิกฤตการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี 8 องค์กรประกอบ เรียงจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) การแก้ปัญหาของภาครัฐ 2) ความสันติสุข 3) การตรวจสอบ 4) ผลกระทบ 5) ความรู้สึก 6) ปราบปรามการร้ายวัน 7) ภูมิหลังของวิกฤตการณ์ 8) ความขัดแย้ง

อริน เจียจันทร์พงษ์ (2546) ศึกษาเรื่อง การเข้าถึงสื่อมวลชนกระแสหลักของสำนักข่าวประชาธรรมซึ่งเป็นสื่อทางเลือกองค์กรหนึ่ง ผลวิจัยข้อหนึ่งเรื่องคุณค่าข่าวระบุว่า แม้สำนักข่าวประชาธรรมจะมีจุดมุ่งหมายเป็นสำนักข่าวมืออาชีพ แต่ยังมีสิ่งสำคัญที่แตกต่างไปจากสำนักข่าวเชิงพาณิชย์หรือสื่อกระแสหลัก นั่นคือ นิยามเรื่องคุณค่าข่าว กล่าวคือ ในขณะที่สื่อกระแสหลักให้ความสำคัญ

เรื่องราวที่มีผลกระทบต่อคนในวงกว้าง ซึ่งมักเป็นเรื่องราวภาครัฐและเอกชน แต่สำนักข่าวประชาธรรมมุ่งสนใจความมีศักยภาพของชุมชน สนใจเรื่องราวคนเล็กคนน้อยในสังคมที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงสื่อ แต่มีนัยยะต่อสังคม

อริน ยังสรุปอีกว่า ปრაกฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการที่สื่อกระแสหลักนำเสนอเนื้อหาแบบเป็นกลาง ไม่โจมตีฝ่ายรัฐหรือเอกชนมากนัก สะท้อนให้เห็นว่าสื่อมวลชนเป็นตัวแทนของชนชั้นนายทุน เนื่องจากนายทุนและรัฐต่างฝ่ายต่างเอื้อประโยชน์กัน ทำงานภายใต้ระบบเศรษฐกิจการเมืองทุนนิยมที่ผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อย สื่อมวลชนทำงานในระบบกลไกตลาดจึงจะต้องนำเสนอเรื่องราวในสิ่งที่คนส่วนใหญ่นิยมชมชอบ อำนาจของทุนและการเมืองจึงเข้ามามีบทบาทกำหนดเนื้อหาต่าง ๆ ของสื่อมวลชนได้มาก ขณะที่กลุ่มสื่อทางเลือกที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ต่างก็รวมกลุ่มของประชาชนในฐานะผู้กระทำทางการเมือง เป็นพลเมือง มีเป้าหมายในการสร้างบรรยากาศและเงื่อนไขแบบเป็นประชาธิปไตย เพื่อสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายเพื่อเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทมากขึ้น การเสนอข่าวของสำนักข่าวประชาธรรมมีอุดมการณ์ดังกล่าวสนับสนุนการทำงาน ทำให้เนื้อหาข่าวที่ปรากฏมีลักษณะชูความสำเร็จและศักยภาพของประชาชน โจมตีฝ่ายรัฐราชการ หรือเอกชนเพื่อให้ตนได้มีส่วนร่วมกำหนดชะตาชีวิตหรือนโยบายสาธารณะ การปะทะกันระหว่างสื่อทางเลือกและสื่อกระแสหลักจึงเป็นความพยายามช่วงชิงพื้นที่สาธารณะเพื่อให้อุดมการณ์ของตนปรากฏขึ้นและสืบเนื่องต่อไปได้นั่นเอง

ส่วนในมุมมองของผู้รับสาร เหตุการณ์ที่มีคุณค่าควรเป็นข่าวในสายตาประชาชน ต่างไปจากแนวทางของนักวิชาการและนักวิชาชีพสื่อ ดังที่ ศศิธร ยุวโกศล (2545) ศึกษาการให้ความหมายข่าวตามมุมมองของผู้รับสาร โดยพบว่าความหมายข่าวสะท้อนองค์ประกอบของข่าวในมิติด้านข้อมูลเรียงความสำคัญได้ดังนี้

1) ความมีประโยชน์ต่อส่วนรวม คือ เรื่องราวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในสังคมโดยรวม เช่น เรื่องความก้าวหน้า การพัฒนา ความสำเร็จ สะท้อนสังคม ฯลฯ

2) ความมีประโยชน์เฉพาะบุคคล คือ เรื่องราวที่ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อตนเอง ได้แก่ เรื่องที่ให้ความรู้ มีความใกล้ชิดกับประชาชน

3) จริยธรรมหรือคุณธรรม หมายถึง เรื่องที่นำเสนอเป็นข่าวควรมีเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง มีความถูกต้อง ให้อุทาหรณ์ ไม่สร้างความเดือดร้อน ถูกศีลธรรมจรรยา ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ

4) ความไม่ปกติ หมายถึง เรื่องที่ผิดปกติ ลึกลับซ่อนเร้น มีปมความขัดแย้ง โดยทั่วไปเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป กระตุ้นให้เกิดความน่าสงสัยติดตาม

5) ความบันเทิง หมายถึง เรื่องที่ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน สนุกสนาน หรือ เกิดอารมณ์คล้อยตาม เช่น เรื่องเบาสมอง เรื่องเหลือเชื่อ

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการประเมินคุณค่าข่าวไปใช้ในการวิเคราะห์การสื่อสารสู่สาธารณะของภาคประชาชนและการรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน

2.4 การกำหนดกรอบของสื่อ (Media Framing)

John Fiske (1982 อ้างถึงใน ก้องเกียรติ สิริกาญจนวัฒน์, 2551:10) ระบุว่า การกำหนดกรอบของสื่อ หมายถึง กระบวนการการระบุภาพของประเด็นปัญหาที่จะเป็นข่าว เป็นการกำหนดขอบเขตของเนื้อเรื่องข่าว รวมไปถึงการกำหนดว่าเนื้อหาข้อความใดควรค่าแก่การนำเสนอเป็นข่าว และเนื้อหาใดไม่ใช่ นักหนังสือพิมพ์ใช้กรอบข่าวเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจว่า สิ่งใดควรจะนำไปผนวกรวมอยู่ในเนื้อหาของข่าวที่จะรายงาน และเนื้อหาส่วนใดควรตัดทิ้งไป กระบวนการกำหนดกรอบข่าวอาจเป็นไปได้ทั้งที่เกิดจากสำนักหรือความตั้งใจ โดยสัญชาตญาณและโดยกรอบทางวัฒนธรรม

Robert Entman (1993 อ้างถึงใน ชนิตา รอดใหญ่, 2552: 22) ระบุว่า กรอบคือความคิดแกนหลักที่ถูกจัดระเบียบมาแล้วซึ่งปรากฏในเนื้อหาข่าวที่ให้ข้อมูลและชี้แนะว่าควรคิดถึงประเด็นใด กรอบที่สร้างขึ้นมาจะส่งผลชี้้นำความคิดผู้รับสารในประเด็นต่าง ๆ Entman ระบุลักษณะของกรอบ 4 ประการได้แก่

- 1) ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (problem definition)
- 2) วิเคราะห์หาสาเหตุ (causal diagnosis)
- 3) ตัดสินทางจริยธรรม (moral judgments)

4) เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (remedy suggestion)

ชนิดา รอดใหญ่ (2552) ศึกษาการกำหนดกรอบของหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับในการรายงานเรื่องการเสนอวาระสาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคม กรณีการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับผลิตภัณฑ์ยาขององค์กรภาคประชาสังคม 6 องค์กร ผลการศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์นำเสนอกรอบเนื้อหาที่มีลักษณะ ‘ชี้ให้เห็นปัญหา’ มากที่สุด โดยในการนำเสนอเนื้อหากรณีดังกล่าว สื่อมวลชนให้ความสำคัญกับคุณค่าข่าวและมีความแตกต่างกันไปตามนโยบายนำเสนอข่าวของแต่ละองค์กร

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการกำหนดกรอบของสื่อมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาการสื่อสารสู่สาธารณะของภาคประชาชนและการรายงานของสื่อมวลชน

2.5 รูปแบบการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการพิจารณาว่า รูปแบบการนำเสนอของสื่อมวลชนมีผลต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่แตกต่างกันหรือไม่ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนมาประกอบกรวิเคราะห์ด้วย ดังนี้

รูปแบบการนำเสนอข่าวสารในสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์

สุทธิ ชัตติยะ (2550) แบ่งรูปแบบการนำเสนอข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนที่เป็นที่นิยมเป็น 5 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ ข่าว บทความ สารคดี บทเชิงเชิงสาระ เช่น เรื่องสั้น นวนิยายและละคร และบทโฆษณา ผู้วิจัยขออธิบายรูปแบบการนำเสนอข่าวสารใน 3 ลักษณะแรกซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่ศึกษา ดังนี้

ก. ข่าว

ข่าว (NEWS) เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นและเป็นที่สนใจสำหรับคนทั่วไป ข่าวต้องเป็นข้อเท็จจริง (Facts) เหตุการณ์ (Events) และข้อคิดเห็น (Opinion) ซึ่งเป็นข้อมูลที่นำเชื่อถือ โดยพิจารณาประเภทของข่าวตามลักษณะการสื่อข่าวหรือการได้มาซึ่งวัตถุดิบของข่าวแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ข่าวแสวง (Active News) หมายถึง ข่าวที่ต้องส่งผู้สื่อข่าวออกไปหาข่าวเองตามสถานที่และแหล่งต่างๆ ซึ่งมักเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเป็นที่สนใจแก่ผู้อ่าน ดังนั้นข่าว

ประเภทนี้จึงมีคุณค่าของข่าวสูงและผู้สื่อข่าวต้องใช้ความสามารถเจาะลึกขุดค้น เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมาเขียนเป็นข่าว

2) ข่าวสำเร็จ (Passive News) หรือ ข่าวแจก (Press Release) หมายถึง ข่าวสำเร็จรูปที่ถูกส่งเข้ามาจากหน่วยงานต่างๆ โดยมากจะเป็นข่าวประชาสัมพันธ์หน่วยงานหรือกิจกรรมของหน่วยงาน ซึ่งหน่วยงานนั้น ๆ เตรียมและจัดสรรข้อมูลและเขียนออกมาในรูปแบบของข่าวอย่างสมบูรณ์พร้อมที่จะนำมาเผยแพร่แล้ว

สุทธิตีเห็นว่า ข่าวประเภทนี้มักจะขาดคุณลักษณะของคุณค่าข่าวที่ดี เพราะเน้นหลักกิจกรรมของหน่วยงานและมุ่งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มากกว่าคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม อย่างไรก็ตามหน่วยงานต่าง ๆ เห็นว่าข่าวสำเร็จก็มีความสำคัญทำให้คนทั่วไปได้ทราบความเคลื่อนไหวขององค์กร ซึ่งอาจมีผลต่อผู้อ่านไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ข. บทความ

สุทธิตี (อ้างแล้ว) อธิบายว่า บทความ (article) คือ ข้อเขียนที่เขียนเพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึก ความคิดเห็น หรือความรู้ในลักษณะเช่นเดียวกับการเขียนเรียงความ โดยส่วนมากมักเสนอข้อเขียนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือต่อเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้น โดยมีหลักฐานข้อเท็จจริงสามารถนำมาอ้างอิงเพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์และผู้เขียนต้องแทรกข้อคิดความเห็นในเชิงสร้างสรรค์ไว้ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญของบทความเพื่อให้ข่าวสาร อธิบาย แสดงความคิดเห็นหรือโน้มน้าวใจผู้อ่านอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างประกอบกันซึ่งเป็นเรื่องที่กลุ่มชนในสังคมกำลังให้ความสนใจ หรือผู้เขียนนำเสนอขึ้นมาเพื่อให้ผู้คนในสังคมสนใจ มีสาระหนักแน่น ทันเหตุการณ์ ผสมผสานกับแนวคิดของผู้เขียน โดยทั่วไปการเขียนบทความทางสื่อสิ่งพิมพ์ แบ่งตามความมุ่งหมายและวิธีการเขียนเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ บทความเชิงสาระ (Formal Fiction) ซึ่งเป็นการเขียนที่หนักไปในทางวิชาการและการเขียนมุ่งเน้นให้ความรู้ และกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดปัญญาหรือความอยากรู้อยากเห็นและบทความเชิงปกิณกะ (Informal Fiction) เป็นการเขียนสาระความรู้ที่ให้ความเพลิดเพลินด้วยกลวิธีในการนำเสนอและสำนวนโวหาร

ค. สารคดี

สุทธิ (2550) อธิบายว่า สารคดี (Non – Fiction หรือ Feature) คือ งานเขียนที่ยึดถือเรื่องราวจากความเป็นจริงมาเขียนเพื่อแสดงความจริง ความรู้ ทักษะหรือความคิดเห็นเป็นหลัก โดยการจัดระเบียบความคิดในการนำเสนอผสมผสานกับเทคนิควิธีการถ่ายทอดเพื่อสร้างความสนใจใฝ่รู้ของผู้อ่าน และเพื่อให้เกิดคุณค่าทางปัญญา บทความกับสารคดีเหมือนกันที่เป็นการเขียนเพื่อผู้อ่านทั่วไป และอาศัยพื้นฐาน หลักการของความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร และความแตกต่างระหว่างบทความกับสารคดีอยู่ที่ความซับซ้อนของวิธีการเขียน นอกจากนี้ บทความเป็นรูปแบบของการเขียนที่นิยมพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ส่วนสารคดีเป็นรูปแบบของการเขียนที่นิยมพิมพ์ในนิตยสาร

สุทธิ แบ่งเกณฑ์การเขียนสารคดีทางสื่อสิ่งพิมพ์เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

- 1) การเขียนสารคดีทั่วไป เป็นการเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่จำเพาะเจาะจงและอาจจะเป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันและอนาคต หรืออาจจะเป็นเรื่องที่ได้เกิดขึ้นแล้วหรือไม่ก็ได้ เช่น สารคดีประวัติศาสตร์ สารคดีท่องเที่ยว สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ เป็นต้น
- 2) การเขียนสารคดีเชิงข่าว เป็นการเขียนที่ผู้เขียนนำเอาเหตุการณ์ สถานการณ์หรือบุคคลที่เกิดขึ้นในเวลานั้นนำเสนอในรายละเอียดของข้อมูลอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้ง
- 3) การเขียนสารคดีตามความสนใจของผู้อ่าน เป็นการเขียนที่ผู้เขียนนำเอาประเด็นของเนื้อหาต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจของผู้อ่านมาให้ละเอียดเฉพาะเรื่อง ซึ่งสนองกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะ ซึ่งอาจพิจารณาตามความนิยมของเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ เป็นต้น

รูปแบบการนำเสนอข่าวสารในสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ (2554) แบ่งรูปแบบการนำเสนอข่าวสารในสื่อโทรทัศน์ตามประเภทของรายการข่าว ดังต่อไปนี้

- 1) รายการข่าวจากการอ่านข่าวของผู้ประกาศ

ส่วนใหญ่รายการข่าวประเภทนี้มักจะผสมผสานไปกับรายการลักษณะอื่นๆ เช่น การรายงานทางโทรทัศน์ การนำเสนอเทปภาพยนตร์ข่าว เป็นต้น การอ่านข่าวของผู้ประกาศมักจะใช้ในช่วงสำคัญของแต่ละสถานี เช่น ข่าวทุ่มครึ่ง

2) รายการข่าวแบบสนทนาหรือการสัมภาษณ์

ประเด็นหรือหัวข้อการสัมภาษณ์และการสนทนาเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคม โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องมาสัมภาษณ์หรือสนทนา เช่น รายการไอทีวี ทอล์ค รายการตรงประเด็น รายการเหตุบ้านการเมือง เป็นต้น

3) รายการข่าวแบบวิเคราะห์ข่าว

ผู้ดำเนินรายการโดยเชิญแขกรับเชิญที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นหรือหัวข้อที่กำลังอยู่ในความสนใจมาร่วมรายการ โดยการวิเคราะห์ให้เห็นชัดเจนถึงที่มาที่ไป เบื้องหลังของเหตุการณ์ รวมทั้งคาดคะเนแนวโน้มของเหตุการณ์นั้นๆ บางสถานีโทรทัศน์ก็อาจจะใช้ลักษณะมีผู้วิเคราะห์เพียงคนเดียวเป็นผู้นำเสนอ

4) รายการข่าวแบบรายงานพิเศษ (Scoops)

ประเด็นหรือเรื่องราวที่หยิบยกมานำเสนอรายงานพิเศษอาจจะเป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจ แต่เป็นการนำเสนอข่าวเดี่ยว (exclusive) และการรายงานข่าวเชิงลึก (depth reporting) หรืออาจจะเป็นการเปิดประเด็นใหม่ ๆ ที่เป็นปัญหาซึ่งมีผลกระทบในวงกว้างก็ได้เช่น รายการ ถอดรหัส เป็นต้น

5) รายการข่าวถ่ายทอดสด

การถ่ายทอดสดนั้นมักเป็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ สถานีโทรทัศน์จึงจะพิจารณาเป็นรายการถ่ายทอดสดนอกสถานที่ เพื่อความสมจริงและได้บรรยากาศเหมือนอยู่ในสถานที่จริง เช่น การแข่งขัน กีฬานัดสำคัญ งานพระราชพิธี การสัมมนาในระดับชาติ เป็นต้น

6) รายการข่าวด่วน (Spot News หรือ break news)

เป็นการรายงานที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด ฉับพลัน (immediacy) ทันที เมื่อผู้สื่อข่าวได้รายงานข่าวนั้นมายังสถานี ทางสถานีก็จะแทรกการรายงานข่าวด่วนในรายการที่กำลังนำเสนออยู่ ทันที หรืออาจเป็นการรายงานทุกต้นชั่วโมงเพื่อเกาะติดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน การนำเสนอรายการข่าวด่วน นับเป็นการใช้คุณค่าหรือข้อได้เปรียบของสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่มีความรวดเร็วและน่าเชื่อถือได้อย่างสมบูรณ์

7) รายการข่าวนิตยสาร

เป็นรายการข่าวที่นำรูปแบบการนำเสนอข่าวประเภทอื่นๆ มารวมกันในช่วงเวลาของรายการ เช่นการอ่านบทข่าว การรายงานพิเศษ การสนทนาหรือสัมภาษณ์ การถ่ายทอดสดนอกสถานที่ เป็นต้น

ผู้วิจัยจะนำรูปแบบการรายงานข่าวสารในสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์และสื่อโทรทัศน์มาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาการสื่อสารสู่สาธารณะของภาคประชาชนและการรายงานของสื่อมวลชน เรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน

2.6 แหล่งข่าว

พนม วรรณศิริ (2544) ระบุว่า แหล่งข่าว คือ ต้นตอหรือที่มาของข่าว เป็นหลักฐานยืนยันว่า ข่าวนั้นได้มาจากที่ใด ใครเป็นผู้ให้ข่าว น่าเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไร แหล่งข่าวอาจจะเป็นเอกสาร บุคคล สถานที่ องค์กร หรือหน่วยงานราชการที่ทำการแถลงข่าวก็ได้

พนม แบ่งประเภทของแหล่งข่าวเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) แหล่งข่าวในประเทศ (Local Sources) และ 2) แหล่งข่าวนอกประเทศ (International Sources) โดยขอกกล่าวถึงเพียง แหล่งข่าวในประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. กลุ่มแหล่งข่าวประจำ (Beats)

ได้แก่ บุคคล (an individual) หรือสถานที่ (place) ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของข่าว โดยสถานที่มักเป็นองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะชนโดยตรงซึ่งผู้สื่อข่าวถูกส่งไปประจำเพื่อทำหน้าที่หาข่าว เช่น กระทรวง ทบวง กรม องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ สถานีตำรวจ ที่ว่าการอำเภอหรือที่ว่าการเขต ฯลฯ สถานที่เหล่านี้มีรัฐมนตรี อธิบดี หัวหน้าหน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข่าว

2. กลุ่มแหล่งข่าวชาจร

ได้แก่ บุคคลทั่วไป (People in General) ซึ่งมีโอกาสไปรู้เห็นหรือพบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรง และแหล่งข่าวอาสา (Volunteer) ซึ่งเป็นผู้ไม่ประสงค์จะเปิดเผยตนเองแต่ต้องการบอก

เบาะแสบางอย่าง อาจจะเป็นจดหมายร้องเรียนหรือโทรศัพท์ร้องทุกข์ รวมทั้งการชี้เบาะแสดังเรื่องราวที่ไม่ชอบมาพากลต่างๆด้วย

3. กลุ่มผู้สื่อข่าวและสื่อมวลชนด้วยตนเอง

ผู้สื่อข่าว (Reporter) มีทั้งผู้สื่อข่าวประจำ ผู้สื่อข่าวพิเศษ (stringer, correspondent) ซึ่งสื่อมวลชนใหญ่ๆ ที่มีระบบการรายงานข่าวอย่างกว้างขวางมักจะมีผู้สื่อข่าวประจำท้องถิ่น (local reporter) อยู่ทั่วประเทศ ผู้สื่อข่าวเหล่านี้สามารถเป็นแหล่งข่าวได้ดี นอกเหนือจากนี้สื่อมวลชนอาจจะแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชน (Mass Media) ด้วยตนเอง เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรศัพท์ และวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น สื่อสิ่งพิมพ์สามารถใช้เป็นแหล่งข่าวได้ชัดเจนและตรวจสอบได้ง่ายกว่าสื่อชนิดอื่น

ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับแหล่งข่าว (relationship between media and sources)

Leon Sigal (1973 อ้างถึงใน Michael Schudson, 2003: 134) กล่าวว่า ‘ข่าว’ ไม่ใช่สิ่งทีบอกว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่คือสิ่งที่บอกว่ามีใครบางคนพูดว่าอะไรกำลังเกิดขึ้นหรืออะไรจะเกิดขึ้น ดังนั้นการที่จะเข้าใจข่าว เราต้องเข้าใจว่าใครคือ ‘ใครบางคน’ ที่เป็นวางบทบาทเป็น ‘ผู้รู้’ และนักข่าวจัดการกับผู้รู้เหล่านั้นอย่างไร ขณะที่ Michael Schudson (2003) กล่าวว่า ข่าวเป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและแหล่งข้อมูล ข่าวนำเสนอว่าใคร คือ ผู้รู้ที่มีอำนาจ และอะไรคือมุมมองแห่งความจริงของผู้รู้เหล่านั้น แหล่งข้อมูลจึงทำหน้าที่คล้ายกับผู้สื่อข่าวที่เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่องค์กรข่าว ในขณะที่ผู้สื่อข่าวทำหน้าที่เป็นเสมือนบรรณาธิการในการตัดสินใจคัดกรองข่าวว่าข่าวสารข้อมูลใดที่ควรจะถูกนำไปใช้

ทั้งนี้ ในการเข้าถึงผู้สื่อข่าวได้นั้น Schlesinger และ Tumber (1994 อ้างถึงใน Michael Schudson, 2003: 134) ระบุว่า แหล่งข่าวต้องมีทักษะในการจัดการข่าว โดยต้องมีความเข้าใจถึงความต้องการของกระบวนการข่าวคือ ข่าวถูกผลิตขึ้นอย่างเข้มงวดด้วยกำหนดเวลา (deadline) และนักข่าวต้องการวัตถุดิบหรือข้อมูลใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยมักพอใจกับข้อมูลถูกหลักภาษาง่ายต่อการร้อยเรียงและมีรูปแบบที่เหมาะสมกับการนำไปเผยแพร่ทางสื่อได้ , ข้อมูลที่มีคุณค่าของความเป็นข่าวอันประกอบด้วยเรื่องราวที่สะเทือนอารมณ์ ชัดแย้ง น่าสนใจ หรือ อื่น ๆ อันเป็นเรื่องราวที่มีคุณค่าเหมาะสมในการแข่งขันในตลาดสื่อสารมวลชน

Gaye Tuchman (1978 อ้างถึงใน พรราชาสิริ กุหลาบ, 2557) ยังระบุว่า การยึดหลักความเป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ทำให้นักข่าวต้องใช้ ‘พิธีกรรมเชิงกลยุทธ์’ (strategic ritual) ในการยืนยันความเป็นภววิสัย (objectivity) ของตนเอง ด้วยการหาแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ที่คิดว่าเป็นผู้มีความรู้และได้รับการยอมรับจากสังคมเพื่อยืนยันว่าเหตุการณ์ที่รายงานนั้นเหมาะสมที่จะเป็นข่าว (newsworthy)

Lance Bennett (1990 อ้างถึงใน Michael Schudson, 2003: 152) วิเคราะห์การให้สื่อเข้าถึงแหล่งข่าว โดยระบุว่า นักข่าวมักจะ ‘สร้างดัชนี’ (index) เพื่อจัดแนวความเห็นของแหล่งข่าวต่าง ๆ โดยพิจารณาจากแนวความเห็นที่มีการนำเสนอในการโต้แย้งในเรื่องนั้น ๆ เมื่อความเห็นของชนชั้นนำทางการเมืองเป็นฉันทามติ สื่อมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนนโยบายรัฐบาลและเข้าถึงแหล่งข่าวที่ให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่หากกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองมีความเห็นต่าง สื่อก็จะเตรียมแสวงหาความเห็นที่หลากหลายขึ้นจากแหล่งข่าวอื่น ๆ ซึ่งอาจมีความคิดเห็นที่เหมือนและคัดค้านชนชั้นนำทางการเมืองได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของสิริวันท์ กลิ่นละมุน (2545) ที่ศึกษาการสะท้อนอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องในข่าวกรณีความขัดแย้งโรงไฟฟ้าบ่อนอก ผลการศึกษาพบว่า ในการนำเสนอข่าวโรงไฟฟ้าบ่อนอกนั้น สื่อหนังสือพิมพ์ยึดกระแสที่มาจากแหล่งข่าวภาครัฐในการรายงานข่าวเป็นหลัก

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Molotch และ Lester (1981 อ้างถึงใน พรราชาสิริ กุหลาบ, 2557) พบว่า แหล่งข่าวที่เข้าใจกระบวนการและวิธีคิดของนักข่าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งข่าวที่มีทรัพยากรและต้นทุนทางสังคมสูง มักเข้าถึงสื่อได้เป็นประจำ (habitual access) ขณะที่แหล่งข่าวกลุ่มที่มีทรัพยากรและต้นทุนทางสังคมต่อยกกว่า จะต้องใช้ช่องทางที่สร้างความวุ่นวาย (disruptive access) เพื่อเข้าถึงสื่อ

ขณะที่ Herbert Gans (1979; 117 อ้างถึงใน พรราชาสิริ กุหลาบ, 2557) พบว่า เหตุที่ทำให้แหล่งข่าวเข้าหาสื่อคือ เหตุจูงใจ อำนาจ ความสามารถในการให้ข้อมูลที่เหมาะสม และความใกล้ชิดเชิงทางภูมิศาสตร์และสังคมกับผู้สื่อข่าว

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเรื่องแหล่งข่าวไปใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัยที่ว่า ชาวบ้านกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกมีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนอย่างไร

3. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยขออธิบายเกี่ยวกับแนวคิดสิทธิชุมชน การจัดการทรัพยากรและการพัฒนา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยังมีการอภิปรายถกเถียงกัน โดยเฉพาะนิยามในเชิงกฎหมายและปรัชญา เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์การสื่อสารของภาคประชาชนและการรายงานของสื่อมวลชนในเรื่อง การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนต่อไป

3.1 ที่มา นิยามและปัญหาของสิทธิชุมชน

ที่มาที่ไปของแนวคิด ‘สิทธิชุมชน’

กิตติศักดิ์ ปรกติ (2550) อธิบายว่า แนวคิดสิทธิชุมชนเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งสังคมเผชิญกับความขัดแย้งทางผลประโยชน์ การประทุษร้ายข่มเหง และการแบ่งแยกของชนในชาติ โดยเฉพาะการกระทำต่อชนชาติส่วนน้อย เช่น การกวาดล้างชาวยิวของฮิตเลอร์ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้นานาชาติตระหนักว่า การยอมรับอำนาจอธิปไตยและหลักไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่นควรมีข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน ความเห็นพ้องดังกล่าว นำไปสู่การตรากฎบัตรสหประชาชาติเมื่อ ค.ศ.1945 และการจัดตั้งสหประชาชาติขึ้น โดยมีการตราอนุสัญญาขึ้นหลายฉบับเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

กติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ค.ศ.1966 ได้รับรองหลักการคุ้มครองสิทธิชุมชนในแง่สิทธิการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติส่วนน้อยไว้ในมาตรา 27 มีข้อความว่า

“บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนที่เป็นชนชาติส่วนน้อยทางเชื้อชาติ ทางศาสนา หรือทางภาษาที่อยู่ในบรรดารัฐทั้งหลาย ย่อมไม่อาจถูกกีดกันหรือปฏิเสธมิให้ใช้สิทธิในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน การนับถือและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือใช้ภาษาของตนร่วมกับสมาชิกอื่นในชุมชนนั้น”

อย่างไรก็ดี กิตติศักดิ์ อธิบายว่า แม้สิทธิชุมชนจะถูกระบุในมาตรา 27 แห่งกติกาสากลข้างต้น แต่จากเอกสารของสหประชาชาติเองในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ก็อธิบายว่า สิทธิตามมาตรา 27 ไม่ใช่สิทธิของหมู่คณะในฐานะสิทธิรวมหมู่ แต่เป็นสิทธิของบุคคลแต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของชนชาติ

ส่วนน้อยนั้น โดยกระแสความคิดที่เรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิชุมชนอันเป็นสิทธิรวมหมู่ ไม่ใช่สิทธิของปัจเจกชนได้ปรากฏให้เห็นในระดับนานาชาติ เมื่อ ค.ศ. 1977 เมื่อ Karel Vasak ผู้อำนวยการสำนักสิทธิมนุษยชนและสันติภาพขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Education, Scientific and Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้เสนอแนวคิดที่ว่าสิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 3 ยุค โดยชี้ให้เห็นว่ายุคแรกเป็นยุคแห่งเสรีภาพอันเป็นเรื่องของปัจเจกชนเรียกร้องรัฐไม่ให้รัฐล่วงละเมิด ยุคที่สองเป็นยุคสิทธิเสมอภาคอันเป็นข้อเรียกร้องของโลกสังคมนิยม และยุคที่สามซึ่งเป็นยุคแห่งภราดรภาพหรือยุคแห่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อันเป็นข้อเรียกร้องให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเป็นสิทธิรวมหมู่ทั้งในระดับโลก ระดับชาติและระดับชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะสิทธิในการพัฒนา สิทธิในสันติภาพ สิทธิในมรดกร่วมกันของมนุษยชาติ และสิทธิสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่สุขภาพ Vasak เห็นว่าสิทธิเหล่านี้จะได้รับการรับรองก็ต่อเมื่อเกิดความร่วมมือกันทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นไปจนถึงการมีส่วนร่วมของปัจเจกชนแต่ละคน

ในทศวรรษ 1970 กิตติศักดิ์อธิบายว่า ได้เกิดกระบวนการเรียกร้องเสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียมกันอย่างกว้างขวางไปทั่วโลก ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องความเสมอภาคของอเมริกันผิวดำและอเมริกันอินเดียนในสหรัฐอเมริกา ในช่วงนี้ได้มีการริเริ่มจัดให้มีการประชุมขององค์กรเอกชนนานาชาติ เกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติต่อชนพื้นเมืองในอเมริกาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1977 โดยเรียกร้องให้มีการรับรองชนพื้นเมืองในฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ ต่อมาไม่นานยูเนสโกก็ประกาศปฏิญญาว่าด้วยเชื้อชาติและอคติทางเชื้อชาติ ค.ศ. 1978 และองค์การสหประชาชาติก็ได้รับรองสิทธิในการพัฒนาว่าเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งและนำไปสู่การประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา ค.ศ. 1986 ซึ่งทำให้แนวคิดเรื่องสิทธิของหมู่คณะหรือสิทธิรวมหมู่แพร่หลายออกไปเรื่อย ๆ (กิตติศักดิ์, อ้างแล้ว)

การรับรองสิทธิชุมชนเด่นชัดมากขึ้นเมื่อสิ้นสุดยุคสงครามเย็นในช่วงทศวรรษ 1990 หลังจากการทลายกำแพงเบอร์ลินและการสลายตัวของสหภาพโซเวียต ความรู้สึกของชาวโลกเสรีที่หวาดกลัวเกรงการคุมคามจากลัทธิสังคมนิยมก็ผ่อนคลายลง เปิดทางให้กระแสเรียกร้องสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นสิทธิรวมหมู่ (Collective Rights) มีโอกาสขยายตัวและพุ่งขึ้นเป็นกระแสความคิดเคียงคู่กับสิทธิของปัจเจกชน (Individual Rights) ที่เด่นชัดอย่างยิ่ง และได้ผลักดันให้เกิดแนวโน้มใหม่ ๆ ในการ

คุ้มครองสิทธิมนุษยชนของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขึ้นในหลาย ๆ ประเทศ ตัวอย่างการรับรองสิทธิของหมู่คณะ เช่น การรับรอง Agenda 21 ซึ่งเป็นการรับรองสถานะของชนพื้นเมือง ในการประชุมสุดยอดผู้นำโลกที่กรุงริโอเดอจาเนโร เมื่อค.ศ. 1992 หลังจากนั้นสหประชาชาติก็ได้ประกาศให้ ค.ศ. 1993 เป็นปีแห่งชนพื้นเมืองโลก และช่วยกระตุ้นให้ชนชาวพื้นเมืองหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมทั่วโลกเคลื่อนไหวเรียกร้องการยอมรับอย่างกว้างขวางขึ้น (กิตติศักดิ์, อ่างแล้ว)

ประเทศไทยร่วมรับรองสิทธิมนุษยชน ซึ่งหมายรวมถึงสิทธิการรวมหมู่ หรือ สิทธิชุมชน ในช่วงหลังยุคสงครามเย็น ตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา โดยไทยได้เข้าทำภาคยานุวัติต่อกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2539 และทำภาคยานุวัติต่อกติกาสากลว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2542 ทั้งยังมีการรับประกันสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 46, 56, 79 และ 290

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 สิ้นสุดลง แต่หลักการแห่งสิทธิชุมชนยังคงได้รับการสืบต่อมายังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 โดยถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 66 และ 67 ดังนี้

มาตรา 66 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

มาตรา 67 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

ต่อมาเมื่อมีการรัฐประหารเมื่อเดือนพฤษภาคม 2557 สิทธิชุมชนอันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งก็ยังคงถูกรับรองไว้ใน รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2557 มาตรา 4 ดังนี้

“ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้”

และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 สิทธิชุมชนได้ถูกรับรองไว้ในมาตรา 43 มาตรา 57 และมาตรา 58 ดังนี้

มาตรา 43 “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

- (1) อนุรักษ์ ป่าไม้ หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี อันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ
- (2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(3) เข้าซื้อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน หรือชุมชน หรือสิ่งแวดล้อมการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชน และได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(4) จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน

สิทธิของบุคคลและชุมชนตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย”

มาตรา 57 “รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ ป่าไม้ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วม ในการดำเนินการด้วย

(2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้ บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์ จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 58 “การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการ ให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง

ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการ เยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและ โดยไม่ชักช้า”

ขณะที่รายงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ(2549) ระบุถึงที่มาที่ไปของแนวคิด ‘สิทธิชุมชน’ ในสังคมไทยและสังคมโลก ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นเพื่อปกป้องนิเวศและฐานทรัพยากรของสังคมได้เกิดขึ้นมาไม่ต่ำกว่า 30 ปี และเป็นไปในลักษณะเดียวกับขบวนการท้องถิ่นทั่วโลก และจากกระแสการต่อสู้อย่างยาวนานทำให้หลักการแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากทุกภาคส่วน จนประเทศไทยสามารถบรรจุหลักการดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้

นิยามของ ‘สิทธิชุมชน’

แม้การยอมรับแนวคิดสิทธิชุมชนของไทยจะเป็นไปอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์สากล แต่ กิตติศักดิ์ (2550) ได้แย้งว่า ความหมายและความเป็นมาของสิทธิชุมชน (Communities Rights) ยังไม่เป็นที่เข้าใจในวงกว้างนัก แม้ในวงนิติศาสตร์ไทยก็ยังมีผู้เข้าใจไขว่ไขวว่าสิทธิชุมชนมีฐานะเป็นสิทธิของผู้ทรงสิทธิหรือผู้ที่กฎหมายให้การรับรองว่าเป็นผู้มีสิทธิต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เอกชนแต่ละคนและไม่ใช่สิทธิของรัฐ กิตติศักดิ์ จึงให้ความหมายของสิทธิชุมชนว่าเป็น สิทธิของประชาชนที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนและดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้แบบแผนการปกครองที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งหมายรวมทั้งชุมชนทั่วไป ชุมชนท้องถิ่น (Local Community) และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (Traditional Local Community) ในฐานะที่เป็นหมู่คณะที่ดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันและเป็นที่รับรู้แก่สาธารณชนในลักษณะที่ได้รับการยอมรับว่ามีตัวตนและมีความสามารถมีสิทธิในทางใดทางหนึ่งด้วย

ขณะที่ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2546) ระบุว่า ‘สิทธิชุมชน’ เป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ใช้ชีวิตแนบแน่นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อุดมการณ์ ‘สิทธิชุมชน’ ทำให้ปัจเจกชนหนึ่ง ๆ ในฐานะสมาชิกชุมชนท้องถิ่นรู้จักใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการยังชีพของตนร่วมกับชุมชนอย่างนอบน้อมการวะ สมดุล และยั่งยืน

ชลธีราอธิบายเพิ่มเติมว่า ‘สิทธิชุมชน’ ก็มีได้เป็นวาทกรรมทางนิติปรัชญาที่แยกตัวโดดเดี่ยวจากปรัชญาและศาสตร์อื่นๆ โดยชลธีรา มองว่า ‘สิทธิชุมชน’ มีความหมายลึกซึ้งทางปรัชญา สะท้อนให้เห็นจักรวาลทัศน์ของผู้คนในนานาสังคมที่ได้สั่งสม ‘วัฒนธรรมสิทธิ’ มายาวนาน ในกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นอารยะของสังคมและชุมชนต่างๆ ความคิดและปรัชญาเกี่ยวกับ ‘สิทธิชุมชน’ จึงเป็นทั้งระบบศีลธรรมและอุดมการณ์ของสังคมนุชยชาติ ที่มีความเป็น ‘สากล’ อยู่ในตัวอย่างยิ่ง

ขณะที่ รายงานสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากรในสถานการณ์สากล ปี พ.ศ. 2547 – 2548 โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มองสิทธิชุมชนว่าเป็นรากฐานของสิทธิสาธารณะ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการทรัพยากร ดังนี้

“จากเดิมที่การจัดการเรื่องเกี่ยวกับสาธารณะถูกเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอ้างความเป็นตัวแทนของประชาชนเท่านั้น ทำให้รัฐกลายเป็นกลไกการผูกขาดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของผู้คน และเมื่อผสมกับระบบทุนนิยม โลกที่มุ่งเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นสินค้า โดยเฉพาะประเทศเขตร้อนขึ้นที่รัฐเป็นกลไกสำคัญของระบบทุนนิยมด้วยแล้ว การอ้างสิทธิสาธารณะของรัฐจึงกลายเป็นการอ้างที่ปราศจากฐานของชุมชนและสังคมรองรับและขัดกับประโยชน์สาธารณะที่มีประชาชนเป็นฐาน หลักการสิทธิชุมชนตามกฎหมายและกฏกติกาทั้งระหว่างประเทศและในประเทศจึงเป็นการนิยามความเป็นสาธารณะใหม่ว่า สาธารณะถูกประกอบสร้างด้วยความเป็นชุมชนที่หลากหลาย มโนทัศน์ของความเป็นสาธารณะก็เป็นการนิยามว่าเราอยู่ในสังคมและชุมชนร่วมกัน สิทธิสาธารณะกับสิทธิชุมชนจึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน สิทธิชุมชนไม่ใช่สิทธิของคนส่วนน้อยที่ต้องถอยให้กับรัฐที่อ้างเสียงส่วนใหญ่ เพราะในที่สุดแล้วเสียงส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจริงได้ก็เมื่อมีฐานมาจากชุมชน สิทธิชุมชนจึงเป็นกลไกเชิงสถาบันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน”

ข้อความข้างต้นสอดคล้องกับการอธิบายของอรธจักร สัตยานุรักษ์ (2543) ที่มองว่า ความหมายและความสำคัญของกระบวนการเรียกร้องสิทธิชุมชนไม่ใช่เพียงแค่การเรียกร้องเพื่อที่ชาวบ้านจะมีโอกาสได้ ‘ถลุง’ ทรัพยากร หากแต่เป็นกระบวนการเรียกร้องที่จะรักษาทรัพยากรสาธารณะไว้ให้แก่คนรุ่นต่อไป กระบวนการนี้เป็นความพยายามจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจและ

ความสัมพันธ์ทางสังคมในรัฐแต่ละรัฐเสียใหม่ เพื่อไม่ให้เกิดการอำนาจและใช้ทรัพยากรนั้นอยู่ในมือของคนบางกลุ่มที่ใช้ทรัพยากรไปเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าของตนโดยไม่แยแสต่อเพื่อนร่วมโลก และอนุชนรุ่นหลัง

อรรถจักรยังอธิบายว่า การเรียกร้องสิทธิชุมชนไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในสังคมไทย หากแต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วโลก ชาวบ้านหรือคนพื้นถิ่นในรัฐต่าง ๆ ทั่วโลก ที่ครั้งหนึ่งถูกรัฐชาติยึดเอาสมบัติชุมชนไปเป็นของรัฐและมอบต่อให้แก่เอกชนทำประโยชน์ในนามของการใช้ประโยชน์สูงสุด หรือในนามของการพัฒนาก็ตาม ได้ลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสิทธิการใช้และการดูแลสมบัติเดิมของตนอย่างเข้มข้น

ชลธิรา สัตยาวัดนา (2546) ระบุถึงความตระหนักรู้ในสิทธิชุมชนของชุมชนเองว่า ความลึกซึ้งแน่นอนในอุดมการณ์สิทธิชุมชนเกิดขึ้นได้จากการที่ชุมชนมีความเข้าใจและหวงแหนฐานทรัพยากรอันเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่สอดคล้องกับวิถีครองชีวิตของชุมชน ดังนั้นรัฐและกลไกรัฐจะไม่สามารถค้นพบประเด็น ‘สิทธิชุมชน’ และไม่อาจเข้าใจซาบซึ้งในความละเอียดอ่อนของ ‘อุดมการณ์สิทธิชุมชน’ ในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เลย ถ้ารัฐไม่เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนและศักยภาพของชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบ (ชลธิรา สัตยาวัดนา, 2546)

ส่วนโครงการวิจัยสิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน: การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย (2546) ระบุว่า ‘สิทธิ’ เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาด้วยการต่อสู้กับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ‘สิทธิ’ จึงเกิดขึ้นได้ด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการเรียกร้องต่อสู้กับอำนาจรัฐ ‘สิทธิชุมชน’ ไม่อาจมีขึ้นได้ ถ้าไม่มีผู้คนและชุมชนที่ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชุมชน

จากการทบทวนเอกสารเรื่อง สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน โดยกิตติศักดิ์ ปรกติ (2559) สามารถสรุปสาระสำคัญของสิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม หรือ สิทธิชุมชน โดยแบ่งได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. สิทธิที่จะรักษาเอกลักษณ์ทางจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของตนไว้ หรือสิทธิที่จะดำรงความแตกต่างทางจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนของตน ซึ่งต่างจากชนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นหรือในภูมิภาคที่ตนอาศัยอยู่

โดยในการคุ้มครองสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นนั้น รัฐหรือหน่วยงานของรัฐจะต้องงดเว้นไม่ทำการใด ๆ ต่อชุมชนในทางที่เป็นการละเลย หรือมองข้ามหรือไม่ยอมรับในความมีอยู่ หรือไม่เคารพต่อการดำรงอยู่ของบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ หรือต่อการดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น หรือใช้คุณค่าอย่างอื่น นอกเหนือจากจารีตประเพณี หรือวัฒนธรรมของชุมชนนั้นเองมาเป็นเครื่องประเมินคุณค่าของ บุคคลนั้น อันถือเป็นสิทธิในการหวงห้าม เช่น ไม่นำเอามาตรฐานทางคุณค่าของชาวเมืองไปประเมินค่าชาวเขา นอกจากนั้นรัฐจะต้องละเว้นจากการจำกัด ล่วงละเมิด หรือพยายามกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ให้การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชนเกิดขัดข้อง ระวังหรือสลายไปโดยปราศจากเหตุอันควร เช่น ห้ามไม่ให้ใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับทางราชการ หรือหากเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตที่มีการประกาศเขตป่า หรือ เขตอุทยานในภายหลัง ก็ต้องรักษาและคุ้มครองสิทธิของชุมชนพร้อมกันไป เป็นต้น ในทางกลับกันบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนย่อมมีสิทธิขัดขวางหรือปลดเปลื้องการที่รัฐหรือ ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่นโดยมิชอบ อันเป็นสิทธิตามหลักคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั่วไปตามรัฐธรรมนูญ

2. สิทธิมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้โดยที่เริ่มมีการตระหนักว่าทรัพยากรธรรมชาติกำลังจะหมดสิ้นไป และสิ่งแวดล้อมได้ตกเป็นเครื่องรองรับของเสียจนเสื่อมเสียคุณภาพไปเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองชีวิต ร่างกายและสุขภาพ และความมั่นคงในการดำรงชีพของมนุษย์ รัฐธรรมนูญจึงวางหลักให้มีการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นโดยรับรองสิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนให้มีสิทธิร่วมจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยแบ่งย่อยออกเป็น 1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 2) สิทธิที่จะเรียกให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพได้อย่างปกติและต่อเนื่อง

ปัญหาของสิทธิชุมชน

อย่างไรก็ดี กิตติศักดิ์ (2559) ได้กล่าวถึงปัญหาเชิงกฎหมายของสิทธิชุมชนที่นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิชุมชนอย่างกว้างขวางแม้สิทธิดังกล่าวจะถูกรับรองไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญและกติการะหว่างประเทศ ว่า ‘สิทธิชุมชน’ ได้เป็นข้อความคิดทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับแพร่หลายไปในหมู่นักวิชาการ สังคมศาสตร์และนักกิจกรรมทางสังคมตลอดจนในหมู่ประชาชนที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนซึ่งประสบปัญหาเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ในการจัดการและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมานานพอสมควร ตั้งแต่ก่อนจะมีการรับรองสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. 2540 แล้ว และได้มีการอ้างสิทธิชุมชนในฐานะที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดมีความซับซ้อนและแตกต่างจากความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของบุคคลและอำนาจตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องซึ่งสืบทอดมาแต่เดิม เกิดเป็นข้อพิพาททางกฎหมายขึ้นในหลายรูปแบบต่อเนื่องกันชนิดที่ยากจะสิ้นสุดลงได้โดยง่าย

ในขณะเดียวกันก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และแม้หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ๆ นั้น ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชนในแง่กฎหมายยังคงมีในวงจำกัดอย่างยิ่ง เช่น ระบบกฎหมายไม่ยอมรับว่าชุมชนมีสิทธิได้ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543 : 51 อ้างถึงใน กิตติศักดิ์, 2559 : 5) หรือแม้กระทั่งว่าในแง่กฎหมาย ชุมชนยังขาดความแน่นอนชัดเจนเพียงพอจะนำมาปรับใช้ได้ (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2543 : 57 – 61 อ้างแล้ว)

โดยกิตติศักดิ์อธิบายว่า ในเชิงกฎหมาย เนื้อหาแห่งสิทธิชุมชน ยังมีปัญหาที่การตีความและการปรับใช้หลักกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชน แม้มีกฎหมายรับรองสิทธิชุมชนดังจะเห็นได้จากการที่มีการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญแล้ว แต่ยังไม่มีความหมายเฉพาะกำหนดเนื้อหารายละเอียดแห่งสิทธิเช่นนั้นไว้ ผู้อ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญก็ดี ผู้บังคับใช้กฎหมายหรือศาลก็ดีจะอ้างหลักเกณฑ์อย่างไรมาปรับใช้ได้บ้าง ชุมชนจะอ้างสิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิจัดการ หรือใช้ หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ฯลฯ ได้เพียงใด ผู้บังคับใช้กฎหมายและศาลจะอาศัยจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาบังคับได้โดยตรง หรือจะต้องอ้างหลักกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งในบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หรือจะอ้างข้อคิดว่าด้วยชุมชนซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในทางวิชาการมาปรับใช้ในฐานะเป็นหลักกฎหมายทั่วไป หรือยังต้องอาศัย บทกฎหมายกำหนดรายละเอียด

แห่งสิทธิต่อไปอีกหรือไม่เพียงใด ปัญหาอีกข้อหนึ่งคือปัญหาว่าใครเป็นผู้ทรงสิทธิในสิทธิชุมชน สิทธิชุมชนเป็นสิทธิของ บุคคลเอกชนแต่ละคน (Individual Right) หรือเป็นสิทธิของชุมชนโดยรวม ในฐานะที่เป็นสิทธิส่วนรวม (Collective Right) ก็เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมากและมีความเห็นแตกต่างกันไป

เห็นได้ชัดว่า หากไม่มีการเร่งพัฒนาองค์ความรู้ทางกฎหมายด้านนี้ขึ้นเพียงพอที่จะช่วย ก่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในวงกว้าง และมีหลักเกณฑ์ที่เป็นระบบระเบียบพอที่จะใช้ระงับข้อ ขัดแย้งที่มีอยู่ และกำลังจะเกิดรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต ก็ย่อมคาดหมายได้ต่อไปว่า จะเกิดความขัดแย้ง รุนแรงขยายตัวเป็นวงกว้าง และหากความเข้าใจในเรื่องนี้ยังไม่ชัดเจนก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดโต้แย้ง ถกเถียงหรือใช้กำลังบังคับตามสิทธิกันอย่างยืดเยื้อ เกิดเป็นปัญหาแตกแยกทางความคิด จนถึงขนาด บั่น ทอนความมั่นคงภายในขึ้นได้ กรณีเหล่านี้ได้กลายเป็นประเด็นพิพาทกันในศาล และได้รับการ นำเสนอมาสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญทวีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (กิตติศักดิ์, 2559)

เพื่อแก้ปัญหาการที่สิทธิชุมชนซึ่งถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญไม่อาจบังคับใช้ได้อย่างชัดเจนนั้น ชลธิรา สัตยวิวัฒนา (2546) ได้เคยเสนอแนวคิดเรื่อง ‘สิทธิชุมชน ในฐานะกระบวนทัศน์ใหม่’ พร้อมกับเสนอแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคม ให้ชุมชนท้องถิ่นพหุชาติพันธุ์ในสังคมไทยสามารถใช้ ‘สิทธิการกำหนดเจตจำนงตนเอง’ (Self Determination) เพื่อปกป้องพิทักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตนได้ในเชิงรูปธรรม โดยเสนอให้มีการ จัดตั้ง ‘คณะกรรมการสิทธิการกำหนดเจตจำนงชุมชน’ ระดับชาติและระดับท้องถิ่นขึ้นเพื่อแก้ไข ปัญหาของชาติในส่วนที่เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนท้องถิ่น โดยให้มีหน้าที่ศึกษาวิเคราะห์ ให้ข่าวสารและทิศทางที่ถูกต้องทั้งต่อรัฐและชุมชนท้องถิ่น เพื่อผ่อนคลายความรุนแรง ลดความตึง เครียดทางสังคม และยุติความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับ กรณีพิพาท โดยเฉพาะต่อโครงการระดับใหญ่ของรัฐที่ละเมิดสิทธิชุมชนโดยมิได้ผ่านกลไกและ กระบวนการประชาพิจารณ์ที่ถูกต้องชอบธรรม ในเงื่อนไขเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสม

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2543) ระบุว่า ความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างรัฐกับประชาชนในช่วง พ.ศ.2523-2543 เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐขยายอำนาจเข้าไปแย่งชิงและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นต่างๆอย่างกว้างขวาง นำไปสู่การที่รัฐสร้างนโยบายสาธารณะในเรื่องการใช้ทรัพยากรที่นอกจากจะไม่เอื้อต่อการทำมาหากินของชาวบ้านแล้ว ยังขัดขวางต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและสงบสุขของชาวบ้านด้วย

การขยายอำนาจเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่นของรัฐ มีที่มาที่ไปจากแนวคิดเรื่องทรัพยากรของรัฐโดยรัฐคิดว่าทรัพยากรทั้งหมดเป็นของรัฐ และรัฐมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการจัดการกรอบความคิดนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มเกิดรัฐชาติอันมีพรหมแดนที่แน่นอน โทมัส ไกรปรกรณ์ (2548) อธิบายว่า สำหรับประเทศไทยคือเวลานับแต่มีการสถาปนารัฐสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมากระทั่ง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาที่ไทยเริ่มเข้าสู่กระบวนการ ‘พัฒนา’ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกา การจัดการทรัพยากรได้คลี่คลายจากการมองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติรัฐมาสู่การจัดการภายใต้แนวคิดที่ให้ความหมายว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่รัฐต้องนำมาใช้ประโยชน์สูงสุดเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยรัฐได้ขยายอำนาจเข้าไปควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้นขึ้น

สาเหตุอีกประการของการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐนั้น อรรถจักร (2543) ระบุว่า เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเฉพาะแถบกรุงเทพฯกับปริมณฑล ซึ่งได้กลายเป็นฐานให้แก่นักวิชาการชนชั้นกลางที่เคยชินกับสังคมกรุงเทพฯยึดถือเอาไว้เป็นเสมือนความจริงในการวางกรอบคิด ความรู้ ความเข้าใจ และการอธิบายสังคมไทยที่เน้นว่าสังคมไทยทุกพื้นที่เป็น ‘สังคมโครงสร้างหลวม’ ทั้งหมด ซึ่งหมายถึงเป็นสังคมที่ไม่มีความสำนึกในเรื่องพันธะทางสังคมที่จะดูแลทรัพยากรอันเป็นสมบัติสาธารณะ จนมีคำกล่าวทำนองว่าทรัพยากรสินสาธารณะของสังคมไทยมักจะเสียหาย เพราะคนไทยไม่มีสำนึกด่านดูแลเอาไว้

ความคิดเช่นนี้เองที่อรรถจักร ระบุว่าได้กลายมาเป็นรากฐานความชอบธรรมทางการเมืองที่รัฐยึดเอาทรัพยากรทั้งหมดเป็นของรัฐ และกลายมาเป็นความชอบธรรมของความคิดของรัฐที่ว่าอะไรก็ตามที่ไม่ใช่ทรัพย์สินของเอกชนก็จะกลายเป็นทรัพยากรของรัฐไปหมด มิติการจัดการทรัพยากรในประเทศจึงเหลือผู้มีอำนาจในการจัดการหรือใช้ประโยชน์เพียงแค่สองกลุ่มเท่านั้น คือรัฐกับเอกชน

อย่างไรก็ดี ในระยะหลังได้หลังเกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการหนึ่ง คือ การที่ชาวบ้าน หลุดพ้นจากมวงมายาความรู้ที่สถาปนาโดยรัฐ ซึ่งในอดีตชาวบ้านถูกกล่าวหาว่าไม่มีจิตสำนึกของ ความเป็นเจ้าของและเป็นผู้ทำลายทรัพยากรสาธารณะ เช่น ป่าถูกทำลายเพราะชาวบ้านและชาวเขา ดังที่กล่าวมาแล้ว ภายหลังจากที่นักวิชาการและชาวบ้านได้ตระหนักถึงปัญหาอันเกิดจากการจัดการ ทรัพยากรโดยรัฐ จนเกิดวิกฤตของความขัดแย้งการแย่งชิงทรัพยากร ก็ได้เริ่มสร้างความรู้ชุดใหม่ ขึ้นมา ความรู้ชุดใหม่นี้มีรากฐานมาจากการศึกษาชีวิตประจำวันของชาวบ้าน แล้วพบว่าชาวบ้านมี สำนึกของสาธารณะอยู่อย่างชัดเจน ภาษาที่ชาวบ้านใช้ถูกนำมาสื่อสารในแวดวงวิชาการที่แสดง ให้เห็นและทำให้เข้าใจถึงมิติการดูแลและรักษาสมบัติสาธารณะก็เกิดขึ้นมา เช่น คำว่า ป่าหน้าหมู่บ้าน อันหมายถึงป่าที่ชุมชนใช้ร่วมกันและร่วมกันดูแลรักษา เป็นต้น (อรรถจักร สัตยานุรักษ์ ,2543)

งานวิจัยเรื่องขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดย ศยามล ไกยูรวงศ์ อัจฉรา รักยุติธรรม และ กฤษณา บุญชัย (2543) พบว่า ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ปรากฏขึ้นท่ามกลาง การแสวงหาการประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการสัมปทานทำไม้ การปลูกพืชพาณิชย์เพื่อการส่งออกอันเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเสรี รัฐได้ใช้อำนาจ ผ่านกฎหมายและกลไกราชการเข้าควบคุมจัดการ อีกทั้งยังได้ผลิควาทกรรมการพัฒนาเพื่อสร้าง ความชอบธรรมกับการใช้อำนาจดังกล่าว ขณะเดียวกันก็เพิกเฉยต่อขบวนการพิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น ครั้นเมื่อเกิดวิกฤตความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ และกระแส การอนุรักษ์แนวธรรมชาตินิยมได้กลายเป็นกระแสระดับโลก รัฐก็หยิบยืมวาทกรรมชาตินิยมมาใช้เพื่อ กีดกันชุมชนท้องถิ่นจากการใช้ทรัพยากร ทั้งที่รัฐเองเปิดช่องให้ทางองค์กรรัฐและธุรกิจเอกชนแสวง ประโยชน์จากป่าได้ ทำให้ความขัดแย้งทวีความเข้มข้นขึ้น

รัฐโจมตีชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ทำลายป่าและกีดกันการมีส่วนร่วมในการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้เครื่องมือหลายแบบ เช่น กฎหมายป่าไม้ โครงการพัฒนาที่สูง การควบคุมการให้สัญชาติ เป็นต้น โดยที่คนชั้นกลางและสังคมโดยรวมซึ่งตกอยู่ในอิทธิพลวาท กรรมการอนุรักษ์ของรัฐ ไม่ได้ตั้งคำถามต่อแนวทางการอนุรักษ์ของรัฐว่า อนุรักษ์โดยใคร เป็นไปเพื่อ ผลประโยชน์ของใคร ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์ป่าและน้ำจึงเป็นปัญหาในทางการเมือง ทั้งในระดับการ นิยามความหมาย ความรู้ และสิทธิต่อการจัดการทรัพยากร

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554) พบว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกวางทฤษฎีการพัฒนาอย่างทฤษฎีการทำให้ทันสมัยอย่างตะวันตก (Modernization Theory) ทำให้กลายเป็นความเป็นอื่นของการพัฒนา กล่าวคือ ในวาทกรรมชุดนี้ การพัฒนา (Development) คือการหนีห่างจากสภาวะดั้งเดิมตามธรรมชาติ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งล้าหลัง ป่าเถื่อน สุกงอม และแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของสังคมกสิกรรม พื้นที่แบบชนบท หรือวิถีคิดแบบจารีตนิยม ส่วนการพัฒนาหมายถึงการทำให้กลายเป็นสังคมเมือง (urbanization) เป็นสังคมอุตสาหกรรม ในทำนองเดียวกัน การเป็นมนุษย์ที่พัฒนา ก็หมายถึง การหนีห่างออกจากสภาวะดั้งเดิมตามธรรมชาติ (the natural man) สู่ความเป็นพลเมืองของสังคมสมัยใหม่ (Citizen) โดยมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่แยกออกเด็ดขาดจากสังคม/วัฒนธรรม ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสภาวะการณ์ของความด้อยพัฒนา ส่วนวัฒนธรรม/สังคมคือสภาวะการณ์ของการพัฒนา จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกวางทฤษฎีการพัฒนาอย่างทฤษฎีการทำให้ทันสมัยอย่างตะวันตก และทฤษฎีอื่น ๆ ในยุคคริสต์ทศวรรษ 1960 และ 1970 ผลักไสให้ไปอยู่ชายขอบของเรื่องเล่าเกี่ยวกับการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม หลังคริสต์ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกดึงออกจากชายขอบมาสู่ฐานะความเป็นศูนย์กลางของสังคมและของโลก ผ่านการเคลื่อนไหวเรียกร้องของบรรดาขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบต่าง ๆ โดยขบวนการเหล่านี้ได้สร้างวาทกรรมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมแบบต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อช่วงชิงการสร้างค่านิยมใหม่ให้กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยวาทกรรมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่โดดเด่นและได้รับการกล่าวขานกันอย่างกว้างขวางในระยะหลังคือ ‘การพัฒนาอย่างยั่งยืน’ (sustainable development) ซึ่งศัพท์คำนี้ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในรายงานที่มีชื่อว่า World Conservation Strategy ของ The World Conservation Union ใน ค.ศ. 1980 (Reid, 1996: xiii อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 277) ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่ที่สามารถทำให้สิ่งที่ขัดแย้งกันที่ดูเหมือนว่าไปด้วยกันไม่ได้ในอดีต นั่นคือ ‘ความเติบโตทางเศรษฐกิจ’ (Economic growth) กับ ‘การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม’ (Environmental protection) สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและราบรื่น โดยไม่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบที่ดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก (Beder, 1994 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 276)

อย่างไรก็ดี ไชยรัตน์ ระบุว่า แม้ ‘การพัฒนาแบบยั่งยืน’ จะได้รับความนิยมและยอมรับอย่างกว้างขวางจนทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาระดับโลก แต่คำดังกล่าวก็ยังมีลักษณะที่คลุมเครือและไม่ชัดเจนเท่าใดนัก กล่าวคือ ยังถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ตีพิมพ์ปรารถนา ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องเลือกตีความ/เลือกให้ความหมายต่อสิ่งที่เรียกว่า ‘การพัฒนาแบบยั่งยืน’ ในแบบฉบับที่ตัวเองต้องการได้ และก็ได้ไม่ได้หมายความว่าวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนจะสามารถลดทอนความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกลงได้ฉับพลันโดยมิต้องพูดถึงการจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกให้หมดไป สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบรรดาพลังและกระบวนการในการทำลายล้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างก็ยังคงดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา การทำให้เป็นอุตสาหกรรม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบ

ไชยรัตน์ตั้งข้อสังเกตว่า การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกซึ่งเป็นผลผลิตของ ‘การพัฒนา’ ผ่านวาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมิได้ตั้งคำถามกับตัวการพัฒนาอย่างถึงรากถึงโคน จึงไม่น่าเป็นหนทางในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกได้อย่างถูกต้องและเฉียบพลัน เพราะแทนที่จะตั้งคำถามหรือปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า ‘การพัฒนา’ วาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนกลับตอกย้ำ พร้อมกับทำหน้าที่ขยายอาณาเขตของการพัฒนาให้กว้างไกลออกไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ธรรมชาติได้ถูกวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนผนวกเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของทุน (Capitalized nature) (Escobar, 1990 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554 : 283) ด้วยการสร้างเอกลักษณ์ตัวตนเฉพาะชนิดหนึ่งขึ้นมาที่เรียกว่า ‘ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก’ พร้อมการมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเข้าไปบริหาร/จัดการ/จัดระบบได้ ช่วยสร้างความชอบธรรมให้ระบบทุนนิยมให้ดำรงอยู่อย่างกระฉับกระเฉงต่อไปได้เพียงแค่ปรับเปลี่ยนตัวเองอีกครั้งให้กลายเป็นระบบทุนนิยมสีเขียว หรือ ระบบทุนนิยมที่ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม (Green capitalism) พร้อม ๆ กับช่วยให้ประเทศมหาอำนาจตะวันตกปรับเปลี่ยนบทบาทการนำของตนเอง จากการปกป้องระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมในยุคสงครามเย็น สู่การเป็นผู้นำในการปกป้องโลก/ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อคงความเป็นมหาอำนาจต่อไป

ท้ายที่สุด ไชยรัตน์ เสนอว่า ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก มิใช่เรื่องของการบริหาร/จัดการสิ่งแวดล้อมโดด ๆ แต่จำเป็นต้องถามคำถามที่มีความสำคัญยิ่งว่า ใครเป็นผู้บริหาร/จัดการสิ่งแวดล้อม และบริหาร/จัดการบนผลประโยชน์ของใครหรืออะไร

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับสิทธิชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไปใช้ในการทำความเข้าใจถึงมุมมอง การให้นิยามความหมายและการขับเคลื่อนประเด็นในการเรียกร้องเพื่อพิทักษ์ ‘สิทธิชุมชน’ ของภาคประชาชน และนำไปใช้เป็นเครื่องมือแยกประเด็นและการวิเคราะห์การเสนอข้อวิจารณ์ประเด็นสิทธิชุมชนและประเด็นข้อด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่กรณีศึกษาผ่านมุมมองของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง ‘การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไท’ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน กับ สื่อมวลชน และการรายงานของสื่อมวลชนในประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้าน

ผู้วิจัยแบ่งวิธีการศึกษาเป็น 3 วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เอกสาร โดยขอสรุปลำดับขั้นตอนการดำเนินวิธีวิจัยเพื่อให้เห็นกระบวนการในการหาคำตอบของการวิจัยรายชื่อ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ลำดับขั้นตอนการดำเนินวิธีวิจัย

ลำดับที่	คำถามวิจัย	วิธีวิจัย
1.	กลุ่มคนริเริ่มบ้านเกิดและกลุ่มรักษบ้านแห่งสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกอย่างไร	- การวิเคราะห์เอกสารของภาคประชาชน - การสัมภาษณ์เชิงลึกภาคประชาชน ภาคประชาสังคม นักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน
2.	ภาคประชาชนมีการปฏิสัมพันธ์กับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเพื่อสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนอย่างไร	- การสัมภาษณ์เชิงลึกภาคประชาชน ภาคประชาสังคม นักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน - การสัมภาษณ์เชิงลึกบรรณาธิการและผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท
3.	สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกรายงานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในประเด็นและรูปแบบใดบ้าง	- การวิเคราะห์เอกสารนโยบายองค์กรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท - การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจากรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท

โดยวิธีการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้าน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน กับ สื่อมวลชน โดยเลือกตัวอย่างประชากรด้วย 2 วิธี ได้แก่ 1) การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) และ 2) การเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอล หรือ ลูกโซ่ (snow ball or chain sampling) ในกรณีที่ผู้วิจัยต้องหาผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมและต้องให้กลุ่มตัวอย่างแนะนำบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องต่อ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ภาคประชาชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ภาคประชาสังคมที่ร่วมเคลื่อนไหวกับภาคประชาชน และนักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน โดยในแต่ละกลุ่มผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ภาคประชาชน ได้แก่

ก. แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านการประกอบกิจการเหมืองทองคำ ต.เขาหลวง อ.

วังสะพุง จ.เลย จำนวน 3 คน ได้แก่

1) นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ มหาวิทยาลัย

2) นางพรทิพย์ หงษ์ชัย SAKONGKORN UNIVERSITY

3) นางสาวภัทราภรณ์ แก่งจำปา

ข. แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้คัดค้านการประกอบกิจการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ต.บ้านแหง

อ.งาว จ.ลำปาง จำนวน 3 คน ได้แก่

1) นางสาวแววรินทร์ บัวเงิน

2) นางสมหมาย หาญเตชะ

3) นางสาวชุติมา ชื่นหัวใจ

ทั้งนี้ เหตุที่ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำชาวบ้านโดยไม่ได้รวมถึงชาวบ้านทั่วไป เนื่องจาก แกนนำชาวบ้านมักเป็นผู้ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ เป็นทั้งผู้

ฟองคืด/โจทก์และผู้ถูกฟ้องคดี/จำเลย ในกระบวนการศาล จึงเป็นผู้ที่ทราบความเป็นไปของการเคลื่อนไหวมากพอที่จะให้ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการวิจัย

2. สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

ก. สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จำนวน 3 คน ได้แก่

- 1) นายสันติพงษ์ ช้างเผือก บรรณาธิการข่าวกลุ่มข่าวและรายการข่าวยุทธศาสตร์และการขับเคลื่อนวาระทางสังคม ฝ่ายสำนักข่าว
- 2) นายสมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ
- 3) ผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ⁴

ข. สำนักข่าวประชาไท จำนวน 2 คน ได้แก่

- 1) นายเทวฤทธิ์ มณีฉาย บรรณาธิการข่าวรายวัน
- 2) นายทวิศักดิ์ เกิดโกคา ผู้สื่อข่าว

3. ภาคประชาสังคมที่ร่วมเคลื่อนไหวกับภาคประชาชน จำนวน 3 คน ได้แก่

- 1) นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา
- 2) นางสาวแมนวาด กุญชร ณ อยุธยา นักพัฒนาเอกชน
- 3) นายสุทธิเกียรติ ศรีส อติตนักศึกษากลุ่มดาวดิน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

4. นักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน จำนวน 1 คน ได้แก่

- 1) นางสาว ส. รัตน์มณี พลกล้า ทนายความมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน

⁴ เป็นผู้สื่อข่าวที่ทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคมประเด็นเหมืองแร่ มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับกลุ่มนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการให้คำแนะนำเรื่องการสื่อสารสาธารณะของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่กรณีศึกษา

การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) ตามแนวคำถามตั้งที่จะกล่าวต่อไป และจะเก็บข้อมูลด้วยอุปกรณ์บันทึกเสียง จากนั้นจึงถอดบทสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยจะใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ โดยแบ่งแนวคำถามสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. แนวคำถามสำหรับภาคประชาชนผู้คัดค้านกิจการเหมืองแร่

- ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่คืออะไร
- ทำไมกลุ่มผู้คัดค้านจึงออกมาเคลื่อนไหว
- กลุ่มผู้คัดค้านมีวิธีการเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง
- ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการสื่อสารประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มให้เข้าสู่พื้นที่สื่อมวลชนรวมทั้งสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกอย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลติดต่อและปฏิสัมพันธ์กับสื่อมวลชนรวมทั้งสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในลักษณะใด
- ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองต่อการนำเสนอข่าวในชุมชนตนของสื่อมวลชนรวมทั้งสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกอย่างไร

2. แนวคำถามสำหรับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

- ผู้ให้ข้อมูลมีความเข้าใจต่อประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในสองพื้นที่กรณีศึกษาอย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการหาข้อมูล/แหล่งข่าวอย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลวางบทบาทในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาวบ้านผู้เคลื่อนไหวอย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลมีแนวโนบายการรายงานข่าว การให้คุณค่าข่าว และวิธีการคัดเลือกประเด็นข่าวอย่างไร

- ผู้ให้ข้อมูลรายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในสองพื้นที่กรณีศึกษาอย่างไร เพราะอะไร

3. แนวคำถามสำหรับภาคประชาสังคมที่ร่วมเคลื่อนไหวกับภาคประชาชน

- ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่อย่างไร
- มีผู้กระทำการภาคส่วนใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการเคลื่อนไหวทั้งหมดของภาคประชาชนและมีบทบาทอย่างไร
- มีผู้กระทำการภาคส่วนใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกของภาคประชาชนและมีบทบาทอย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลมีทัศนคติต่อการปฏิสัมพันธ์กับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่อย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลมีทัศนคติต่อการรายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่โดยสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกอย่างไร

4. แนวคำถามสำหรับนักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน

- ภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่มีการเคลื่อนไหวในกระบวนการยุติธรรมอย่างไร
- ภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่เป็นผู้ฟ้องร้องคดีและถูกฟ้องร้องคดีอย่างไรบ้าง
- ผู้ให้ข้อมูลมีความเข้าใจต่อการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่อย่างไร
- ผู้ให้ข้อมูลมีทัศนคติต่อการรายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่โดยสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาประมวล จัดหมวดหมู่และอภิปรายด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ต่อไป

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis)

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกองค์กรสื่อ 2 แห่ง ได้แก่ สำนักข่าวประชาไท และสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งนำเสนอข่าวการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้านใน 2 พื้นที่กรณีศึกษา ในช่วงระหว่างพ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558 อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับประเด็นและรูปแบบการรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผลผลิตของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกศึกษาการรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ในช่วงพ.ศ.2556 – 2558 รวมเป็นเวลา 3 ปี เนื่องจากเป็นช่วงเวลาภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวที่เข้มข้น มีความแตกต่างของรูปแบบสถานการณ์ที่ชัดเจน และการเคลื่อนไหวปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้ง โดยแบ่งเนื้อหาที่จะศึกษาดังนี้

1. การรายงานของสำนักข่าวประชาไท ได้แก่
 - เนื้อหาข่าว และบทความทางเว็บไซต์ประชาไท
2. การรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส โดยเลือกศึกษาเฉพาะรายการประเภทข่าวและสถานการณ์ปัจจุบัน (news and current affairs) จำนวน 7 รายการ แบ่งตามรูปแบบการนำเสนอ (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2554) ดังนี้
 - 2.1) รายการข่าว จำนวน 1 รายการ ได้แก่ รายการข่าวค่ำ ออกอากาศวันจันทร์ - อาทิตย์ เวลา 19.15 – 20.30 น.
 - 2.2) รายการข่าวแบบสนทนาหรือการสัมภาษณ์ จำนวน 2 รายการ ได้แก่ รายการ*สถานีประชาชน* ออกอากาศวันจันทร์ – ศุกร์ เวลา 14.05 – 15.30 น. และรายการ*เวทีสาธารณะ* ออกอากาศทุกวันศุกร์ เวลา 13.05 – 14.00 น.

2.3) รายการข่าวแบบวิเคราะห์ข่าว จำนวน 1 รายการ ได้แก่ รายการที่นี้ไทยพีบีเอส ออกอากาศวันจันทร์ – ศุกร์ เวลา 21.15 – 22.30 น.

2.4) รายการข่าวแบบรายงานพิเศษ (Scoop) จำนวน 2 รายการ ได้แก่ รายการเปิดปม ออกอากาศทุกวันจันทร์ เวลา 20.30 – 21.15 น. และรายการเสียงประชาชน เปลี่ยนประเทศไทย ออกอากาศทุกวันพุธ เวลา 20.30 – 21.15 น.

2.5) รายการข่าวจากนักข่าวพลเมือง จำนวน 1 รายการ ได้แก่ รายการนักข่าวพลเมือง ออกอากาศ ออกอากาศทุกวันจันทร์ - ศุกร์ ในช่วงช่วงรายการข่าวค่ำไทยพีบีเอส (เวลาประมาณ 20.30 น. หลังข่าวพระราชสำนัก) และข่าวเช้าไทยพีบีเอส (เวลาประมาณ 7.30 น.)

การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลจากการรายงานของเว็บไซต์สำนักข่าวประชาไท และสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จากนั้นจะนำเนื้อหาที่ได้มาจัดหมวดหมู่เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการรายงานข่าวต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยจะสร้างแบบบันทึกการเก็บข้อมูล (coding sheet) โดยแบ่งเกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. การกำหนดกรอบการนำเสนอ (media framing) ตามลักษณะกรอบข่าวของ Entman (1993) ได้แก่

1) ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions) กล่าวให้เห็นถึงปัญหาหรือสภาพการณ์ความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการเหมืองแร่ในชุมชนที่ศึกษา

2) วิเคราะห์หาสาเหตุ (Causal diagnosis) อธิบายถึงสาเหตุของปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชนและหน่วยงานรัฐ หรือความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการเหมืองแร่ในชุมชนที่ศึกษา โดยอธิบายให้เห็นถึงเหตุผลของปรากฏการณ์นั้น ๆ

3) **ตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)** ประเมินหรือให้คุณค่ากับกิจกรรมการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน วิธีการประกอบกิจการของบริษัทเหมืองแร่ หรือ นโยบายของรัฐ

4) **เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)** เสนอแนะถึงวิธีการแก้ปัญหาและคาดการณ์ผลภายหลังการแก้ปัญหา เช่น การแก้ไขปัญหามลกระทบสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยพิจารณาการกำหนดกรอบจากประเด็นที่นำมาพาดหัว ประเด็นชื่อตอนของรายการ ประเด็นการโปรยเข้ารายการ สารสำคัญของรายงาน การใช้ภาษา และการใช้ภาพ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สามารถบ่งบอกกรอบการรายงานข่าวต่อประเด็นการเคลื่อนไหวคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ในสองพื้นที่กรณีศึกษาตามมุมมองของผู้สื่อข่าวได้ ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์กรอบการรายงาน ผู้วิจัยจะเลือกบันทึกข้อมูลเฉพาะกรอบการนำเสนอที่ปรากฏชัดที่สุดเพียง 1 กรอบจากการรายงานแต่ละชิ้น

2. **มิติของ ‘สิทธิชุมชน’ ที่ปรากฏในข่าว** ตามลักษณะสำคัญของสิทธิชุมชน หรือ สิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ที่ถูกรับรองไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่พ.ศ. 2540 สืบมาจนถึงร่างรัฐธรรมนูญที่ได้รับการรับรองโดยการลงประชามติของประชาชนเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2559 ดังที่ กิตติศักดิ์ ปรกติ (2559) ได้วิเคราะห์และจำแนกไว้ โดยพิจารณาการกำหนดมิติสิทธิชุมชนจากประเด็นที่นำมาพาดหัว ประเด็นชื่อตอนของรายการ ประเด็นการโปรยเข้ารายการ สารสำคัญของรายงาน การใช้ภาษา และการใช้ภาพ ดังนี้

1) สิทธิทางจารีต ประเพณี และวัฒนธรรม

กล่าวถึงการรักษาเอกลักษณ์ทางจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของชุมชน หรือการที่เอกลักษณ์ทางจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของชุมชนถูกห้ามหรือทำให้เปลี่ยนแปลงไป

2) สิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1) **สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**

กล่าวถึงความต้องการและการใช้สิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา ฟันฟู หรือ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน หรือ การที่ชุมชนถูกทำให้เสียสิทธิจากการจัดการ บำรุงรักษา ฟันฟู หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

2.2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กล่าวถึงการที่ชุมชนเรียกร้อง/ร้องเรียนโดยทางตรงหรือทางอ้อม หรือ ฟ้องร้องให้หน่วยงานรัฐปฏิบัติตามกฎหมาย หรือเอาผิดจากการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของหน่วยงาน เพื่อแก้ปัญหาหรือคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนมีส่วนร่วม กฎหมายในที่นี้ หมายถึงรวมถึงข้อบัญญัติท้องถิ่น กฎกระทรวง พระราชกฤษฎีกา พระราชกำหนด พระราชบัญญัติ และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันเป็นกฎหมายสูงสุดที่ให้การรับรองสถานะของสิทธิชุมชน นอกจากนี้ยังหมายถึงมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งบังคับใช้แก่หน่วยงานราชการเท่านั้น ด้วย

ทั้งนี้ การระบุมติสิทธิชุมชน ผู้วิจัยจะเลือกบันทึกข้อมูลเฉพาะมติสิทธิชุมชนที่ปรากฏชัดที่สุด จากรายงานข่าว/บทความ ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 มติจากรายงานข่าว/บทความแต่ละชิ้น

3. การเลือกแหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล โดยจัดหมวดหมู่แหล่งข่าวแยกตามสังกัด และความเชี่ยวชาญ/ประสบการณ์ของแหล่งข่าว

แหล่งข่าว หมายถึง บุคคลที่ให้ข้อมูล

แหล่งข้อมูล หมายถึง ที่มาของข้อมูลที่ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นข้อมูลเอกสารหรือข้อมูลที่สืบค้นในระบบออนไลน์ เช่น แลกงการณ หนังสือนิตยสาร คําฟ้อง ผลวิจัย ข้อมูลรายงานสถานการณ์จากเว็บไซต์/เพจเฟซบุ๊กขององค์กรสื่อหรือภาคประชาสังคม หรือ เอกสารหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งมีการอ้างถึง โดยระบุรายละเอียดของเอกสาร/ข้อมูล หรือฉายให้เห็นภาพเอกสารอย่างชัดเจน มิใช่เพียงการกล่าวถึงชื่อเอกสาร

จำนวนที่ปรากฏ หมายถึง จำนวนบุคคลที่ให้ข้อมูล และ จำนวนเอกสารที่ปรากฏในแต่ละข่าว/รายงาน/บทความ โดยไม่ได้นับความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏ

จากเกณฑ์ข้างต้น ผู้วิจัยออกแบบแบบบันทึกการเก็บข้อมูล (coding sheet) ทั้ง 3 ส่วน มีลักษณะดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2 แบบบันทึกข้อมูล ส่วนที่ 1 : การกำหนดกรอบการนำเสนอ

องค์กรสื่อ วันที่

ประเภทเนื้อหา

ชื่อรายการ/พาดหัวข่าว.....

ลักษณะกรอบ	เนื้อหา	ตัวอย่าง				ข้อสังเกตของ ผู้วิจัย
		พาดหัว/ ชื่อบท	สาระสำคัญ	ภาษา	ภาพ	
ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)						
วิเคราะห์หาสาเหตุ (Causal diagnosis)						
ตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)						
เสนอแนะแนวทาง แก้ปัญหา (Remedy suggestion)						

ตารางที่ 3.3 แบบบันทึกข้อมูล ส่วนที่ 2 : มิติสิทธิชุมชน

มิติสิทธิชุมชน	เนื้อหา	ตัวอย่าง				ข้อสังเกต ของ ผู้วิจัย
		พาดหัว/ ชื่อดอน	สาระ สำคัญ	ภาษา	ภาพ	
สิทธิทางจารีตประเพณี และวัฒนธรรม						
สิทธิชุมชนทาง ทรัพยากรธรรม ชาติและ สิ่งแวดล้อม	สิทธิร่วมจัดการ และใช้หรือได้ ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรม ชาติและ สิ่งแวดล้อม					
	สิทธิที่จะเรียกร้อง ให้หน่วยงานของรัฐ ปฏิบัติตาม กฎหมายให้ชุมชน มีส่วนร่วมกับรัฐ ในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรม ชาติและ สิ่งแวดล้อม					

ตารางที่ 3.4 แบบบันทึกข้อมูลส่วนที่ 3 : แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล

องค์กรสื่อวันที่

ประเภทเนื้อหาชื่อรายการ/พาดหัวข่าว.....

แหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล	จำนวนที่ปรากฏ	รายละเอียดของแหล่งข่าว		
		ชื่อ	สังกัด	ความเชี่ยวชาญ/ ประสบการณ์
แกนนำชาวบ้าน				
ชาวบ้าน				
องค์กรพัฒนาเอกชน/ นักพัฒนาเอกชน				
รัฐบาล/นักการเมือง				
สถาบันการศึกษา/ นักวิชาการ				
บริษัทผู้ประกอบการ/ คู่ขัดแย้งของชุมชน				
หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ				
นักศึกษา				
นักกฎหมาย/ทนายความ				
รายงาน/ข้อมูลของ สื่อมวลชน				
อื่น ๆ				

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาประมวล จัดหมวดหมู่ และใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและอภิปรายผลต่อไป

3. การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชน นำมาวิเคราะห์และตรวจสอบ (triangulation) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เนื้อหาการรายงานของสื่อมวลชน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องหรือแตกต่างระหว่างการสื่อสารของภาคประชาชนกับการรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) เอกสารที่ผลิตโดยชาวบ้านมีส่วนร่วม ได้แก่ เอกสารประวัติชุมชน บันทึกเหตุการณ์
- 2) เอกสารองค์กรสื่อ ได้แก่ นโยบายการทำข่าวขององค์กรสื่อ

การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยจะค้นคว้าข้อมูลนโยบายองค์กรสื่อจากเว็บไซต์ขององค์กรสื่อ และค้นคว้าข้อมูลพื้นที่ของชาวบ้านจากแกนนำชาวบ้านและแหล่งรวบรวมเอกสารในพื้นที่ เช่น ศาลาประชาคมซึ่งแกนนำใช้เป็นสถานที่ในการประชุมวางแผนการเคลื่อนไหว เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาประมวล จัดหมวดหมู่ และใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและอภิปรายผลต่อไป

บทที่ 4

การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

ในการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท” ในบทนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยในส่วนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ภาพรวมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน และ 2) การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก กรณีศึกษา กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอสงขลา จังหวัดเลย และกลุ่มรักบ้านแหง ผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ดังนี้

ส่วนที่ 1 ภาพรวมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

- 1.1 ที่มาการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน
- 1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชนต่อแนวคิดสิทธิชุมชน
- 1.3 วิธีการเคลื่อนไหวและผู้ร่วมกระทำการในขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

ส่วนที่ 2 การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

- 2.1 พัฒนาการการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก
- 2.2 ประเด็นที่สื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก
- 2.3 วิธีการสื่อสารเรื่องเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

ส่วนที่ 1 ภาพรวมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

1.1 ที่มาการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

- กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ปี 2533 กระทรวงอุตสาหกรรม เปิดประมูลให้เอกชนสำรวจแร่และทำเหมืองแร่ บริษัท ฟุงคาฮาร์เบอร์ จำกัด (มหาชน) ชนะการประมูลในพื้นที่น้ำคิ้ว-ภูมทอง โดยได้สิทธิสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ขนาดใหญ่ 545 ตารางกิโลเมตร หรือ 340,605 ไร่ หลังจากนั้นบริษัท ฟุงคาฮาร์เบอร์ ได้ก่อตั้งบริษัท ฟุงคำ จำกัด โดยบริษัท ฟุงคาฮาร์เบอร์ จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ หลังจากนั้นบริษัท ฟุงคำ ได้รับประทานบัตรเหมืองแร่ทองคำเป็นเวลา 25 ปี จำนวน 6 แปลง รวมเนื้อที่ 1,308 ไร่ บนภูทับฟ้าและภูซำป่าบอนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และเริ่มเปิดกิจการโรงงานถลุงแร่โลหะประกอบโลหกรรมในปี 2549

ปี 2550 เกิดเหตุการณ์ดินจากเหมืองไหลลงสู่ที่นาชาวบ้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้าตรวจลำน้ำ พบว่าแม่น้ำฮวย และห้วยผุกในพื้นที่ประทานบัตรซึ่งอยู่ในเขตชุมชน มีค่าสารโลหะหนัก เช่น ไซยาไนต์ แมงกานีส ตะกั่ว เหล็ก ฟินอล เกินค่ามาตรฐาน มีประกาศจากสาธารณสุขห้ามชาวบ้านใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ นอกจากนี้ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านในตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เริ่มได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยเกิดอาการคัน มีผื่นแดง แ่นหน้าอก จากนั้นได้เริ่มมีการตรวจเลือดประชาชน 6 หมู่บ้านรอบเหมืองโดยโรงพยาบาลวังสะพุง พบว่าประชาชนจำนวนหนึ่งมีสารไซยาไนต์ในเลือดเกินค่ามาตรฐาน

ในช่วงเวลาที่เกิดผลกระทบนี้เอง ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านในพื้นที่ ตำบลเขาหลวง จึงรวมตัวกันเป็น ‘กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด’ โดยมีวัตถุประสงค์ (1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (2) เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (3) รักษาวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น (4) ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ภายในชุมชน

กิจกรรมของกลุ่มฯ ได้แก่ (1) เฝ้าระวัง/ตรวจสอบผลกระทบจากการประกอบกิจการของเหมืองแร่ทองคำ (2) ส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชน สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ และยาไล่แมลงชีวภาพ (3) เฝ้าระวัง เตือนภัย เรื่องสุขภาพ (4) ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น งานบุญกุ่มข้าวใหญ่ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ (5) การส่งเสริมให้ความรู้สิทธิชุมชน และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (6) สนับสนุนให้เด็กเยาวชนรวมตัวกัน ทำกิจกรรมที่ตีร่วมกัน (7) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน และเริ่มตรวจสอบและชี้ข้อบกพร่องและผลกระทบจากการ

ทำเหมืองแร่ในพื้นที่ต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

หลังจากผลกระทบเริ่มปรากฏชัดมากขึ้นทั้งด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2554 ให้กระทรวงอุตสาหกรรม ชะลอการขอประทานบัตรของบริษัททุ่งคำ แปลงใหม่จนกว่าจะได้ข้อสรุปการปนเปื้อนของสารพิษ หลังจากนั้นไม่นานเกิดเหตุบ่อกักเก็บกากไฮยาไนด์ของเหมืองพังทลาย น้ำในบ่อไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่มีคำสั่งให้ปิดเหมืองชั่วคราวและให้มีการตรวจสอบปัญหาเขื่อนแตกอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากนั้นบริษัทยังเดินหน้าในกระบวนการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ในพื้นที่แปลงใหม่ โดยได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น หรือ เวที Public Scoping⁵ ประกอบการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ ขึ้นอีก 2 ครั้ง โดยทั้ง 2 ครั้งมีการสกัดกั้นไม่ให้ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดเข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ-ทหารหลายร้อยนายยืนสกัดกั้นชาวบ้าน เหตุการณ์การปิดกั้นการมีส่วนร่วมใน 2 ครั้งนั้น ได้นำมาสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างชาวบ้านและบริษัท นำไปสู่การที่ชาวบ้านฟ้องร้องคดีปกครองเพื่อขอให้ศาลเพิกถอนประทานบัตรทำเหมืองแร่ของบริษัท ขณะที่บริษัทก็ฟ้องร้องคดีแพ่งและอาญากับชาวบ้านรวมจำนวนทั้งสิ้น 33 คน 9 คดี มูลค่าความเสียหายรวม 2,000 ล้านบาท จากเหตุหลายกรรมหลายวาระ เช่น กรณีการขึ้นป้ายหมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมืองของกลุ่มคนรักบ้านเกิด หรือกรณีการก่อสร้างสิ่งกีดขวางบนถนนสาธารณะ ขวางทางเข้าออกของเหมือง อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เหมืองต้องปิดกิจการลงเป็นการชั่วคราว

คืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ได้เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่ โดยปรากฏกลุ่มชายฉกรรจ์ในชุดดำปกปิดใบหน้าพร้อมอาวุธครบมือบุกเข้าทำร้ายชาวบ้านบริเวณจุดตรวจความปลอดภัยของหมู่บ้านใกล้ทางเข้าออกเหมือง โดยมีการจับตัวชาวบ้านไว้ มีการซ้อมทรมานทำร้ายร่างกาย เพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ออกจากเหมืองตลอดคืน เหตุการณ์ครั้งนั้นนำไปสู่การโยงตัวผู้กระทำการผิดที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งภายหลังปรากฏเป็นนายทหารนอกราชการในพื้นที่ ภายหลังจากรัฐประหารพฤษภาคม 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาตินำกำลังเข้ามาควบคุมครองพื้นที่ โดยห้ามชาวบ้านชุมนุมเคลื่อนไหวกว้างไกลภายใต้กฎอัยการศึก และพยายามเข้ามาแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเหมืองกับชาวบ้าน แต่การเจรจาไม่เป็นผลหลายครั้ง ท้ายที่สุดปลายปี 2558 บริษัทเหมืองและ

⁵ เวที Public Scoping คือ เวทีประชุมรับฟังความคิดเห็นและกำหนดขอบเขตแนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ โดยจะต้องมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment) หรือ อีเอชไอเอ ด้วย

ชาวบ้านได้ทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนกัน โดยบริษัทได้ถอนฟ้องชาวบ้าน 33 คน 9 คดี เพื่อแลกกับการให้ชาวบ้านเปิดทางให้มีการขนแร่คงค้างออกนอกพื้นที่ อย่างไรก็ตามการฟ้องร้องคดีปกครองของชาวบ้านเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนประทานบัตรเหมืองแร่ทองคำของบริษัท ฟุ่งคำ จำกัด ยังคงอยู่ในกระบวนการมาจนปัจจุบัน ขณะที่ปัญหาความขัดแย้งและผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ยังคงไม่ได้รับการแก้ไข (ดูรายละเอียดลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดในภาคผนวก)

- **กลุ่มรักบ้านแห่ง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ในพื้นที่ ตำบลบางแห่ง อำเภองาว จังหวัดลำปาง**

ปี 2551 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีหนังสืออนุญาตให้บริษัท เขียวเหลือง จำกัด เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เงาเพื่อการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน (วนเกษตร) เนื้อที่รวม 1,140 ไร่ โดยบริษัทได้เริ่มกว้านซื้อที่ดินของชาวบ้านผ่านผู้นำชุมชน โดยแจ้งวัตถุประสงค์ว่าเพื่อนำที่ดินไปประกอบกิจการปลูกต้นกระดาษและทำโครงการวนเกษตร อย่างไรก็ตามในปี 2553 ชาวบ้านตำบลบางแห่งกลับได้รับแจ้งข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางแห่งว่าบริษัทดังกล่าวจะเข้ามาดำเนินกิจการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ โดยที่ชาวบ้านไม่มีความรู้เห็นมาก่อน นับจากนั้นมาประชาชนในหมู่บ้านแห่งเหนือ หมู่ 1 และหมู่ 7 ตำบลบางแห่ง อำเภองาว จังหวัดลำปาง จึงได้รวมตัวกันในนาม ‘กลุ่มรักบ้านแห่ง’ เพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยถือเป็นการคัดค้านการสร้างเหมืองในพื้นที่ที่ยังไม่เกิดผลกระทบ เนื่องจากบริษัทผู้ประกอบการเพิ่งเข้าสู่กระบวนการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ และยังไม่ได้เปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการ (ข้อมูลเมื่อธันวาคม 2558)

จากนั้นมาชาวบ้านกลุ่มรักบ้านแห่งได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอให้ตรวจสอบกระบวนการที่นำไปสู่การเปิดกิจการของเหมืองโดยขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การเข้ามาของบริษัทเหมืองแร่ในพื้นที่ นอกจากจะสร้างความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มรักบ้านแห่งกับบริษัทและหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลและให้ใบอนุญาตในการทำเหมืองแล้ว ยังเกิดปัญหาความขัดแย้งกันเองของคนในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มรักบ้านแห่งที่คัดค้านการประกอบกิจการเหมืองถ่านหิน ขณะที่อีกฝ่ายคือกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนให้มีเหมืองเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยในปี 2555 เป็นปีที่ชาวบ้านกลุ่มรักบ้านแห่งหลายคนถูกฟ้องคดีเป็นจำนวนมาก

ทั้งคดีการทะเลาะวิวาท การหมิ่นประมาท การทำร้ายร่างกาย อันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัท และชาวบ้านด้วยตนเอง (ปัจจุบันคดีส่วนตัวดังกล่าวจบสิ้นหมดแล้ว)

ต้นปี 2556 ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหงจำนวน 445 คน ได้ยื่นฟ้อง กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ต่อศาลปกครอง ในคดีการกระทำละเมิดของหน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย จากกรณีการจัดทำรายงานการได้สวนพื้นที่ประกอบการขอประทานบัตรของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยขอให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนรายงานการได้สวนพื้นที่ตามคำขอประทานบัตรของบริษัทฯ นอกจากนี้ ในปี 2557 กลุ่มรักษ์บ้านแหง ยังยื่นฟ้องอธิบดีกรมป่าไม้ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายอำเภอทาบ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแหง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลบ้านแหง ต่อศาลปกครองจังหวัดเชียงใหม่ กรณีเกี่ยวข้องกับการออกใบอนุญาตใช้พื้นที่ป่าและใบอนุญาตแผ้วถางป่าให้แก่บริษัทเขียวเหลืองโดยมิชอบ และขอให้ศาลพิจารณาเพิกถอนใบอนุญาตเหล่านั้น รวมทั้งขอให้เพิกถอนรายงานการประชุม (ประชาคม) ซึ่งนำมาใช้ประกอบการออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติฯ ของบริษัทฯ ซึ่งเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ดี แม้จะมีความพยายามสกัดกั้นกระบวนการออกใบอนุญาตให้เหมืองในช่องทางกระบวนการยุติธรรมในหลายประเด็น แต่ปลายปี 2558 กระทรวงอุตสาหกรรม ก็ได้ออกใบอนุญาตประทานบัตรแปลงหนึ่งให้แก่บริษัทเขียวเหลืองเพื่อดำเนินกิจการเหมืองแร่ถ่านหินในท้องที่ตำบลบ้านแหง เนื้อที่รวม 295 ไร่ ประธานบัตรมีอายุ 10 ปี ได้ในที่สุดนำไปสู่ความคับข้องใจของกลุ่มรักษ์บ้านแหง เป็นเหตุให้กลุ่มรักษ์บ้านแหง ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ ขอให้เพิกถอนการออกประทานบัตรดังกล่าวในเวลาต่อมา ปัจจุบันกลุ่มรักษ์บ้านแหงยังคงเดินทางคัดค้านและเฝ้าระวังการประกอบกิจการของบริษัทเหมืองถ่านหิน เนื่องจากมีข้อกังวลต่อผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตเช่นเดียวกับเหมืองถ่านหินแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ดูรายละเอียดลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงในภาคผนวก)

1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชนต่อแนวคิดสิทธิชุมชน

จากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด ได้แก่ นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ นางพรทิพย์ หงชัย นางสาวภัทราภรณ์ แก่งจำปา และแกนนำกลุ่มคนรักบ้านแหง ได้แก่ นางสาวแววรินทร์ บัวเงิน นางสมหมาย หาญเดชะ นางสาวชุติมา ชื่นหัวใจ ต่อประเด็นความเข้าใจต่อแนวคิดสิทธิชุมชนอันเป็นแนวคิดพื้นฐานในการออกมาเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองกลุ่ม สรุปได้ดังนี้

สุรพันธ์ แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด มองว่าสิทธิชุมชนเป็นสิทธิดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่มีมานานโดยธรรมชาติ คล้ายเรื่องศีลธรรม แต่ยากจะอธิบายให้สมาชิกในกลุ่มคนรักบ้านเกิดเห็นเป็นรูปธรรม โดยเห็นว่าข้อขัดแย้งประการสำคัญของการใช้สิทธิชุมชนคือเรื่องของการไม่กระจายอำนาจและการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน

“สิทธิชุมชนนี้ผมว่ามันเป็นเชิงวัฒนธรรม เป็นเรื่องของศีลธรรม หลักการของความ เป็นอยู่พื้นฐาน เช่น สิทธิเรื่องน้ำ ที่อยู่ที่ทำกิน ซึ่งเราโดนละเมิดหมด แต่หลักการพวกนี้มัน ไม่สามารถอธิบายเป็นวิชาการกับพี่น้องได้ แต่เราพูดเรื่องศีลธรรมที่เราไม่เบียดเบียนกัน เรา ทำได้ เราปฏิบัติได้ สิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่ใหญ่ขึ้นมาจากสิทธิส่วนบุคคล คือการอยู่ด้วยกัน รวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชนก็ต้องปกป้องฐานทรัพยากรของพวกเรา ทั้งเรื่องของน้ำที่ใช้ร่วมกัน อาหารที่ใช้ร่วมกันนะ หลาย ๆ อย่างที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของพวกเรา แต่ว่าเรากำลังโดน ละเมิดจากทุนเท่านั้นเอง ผมว่าถ้าจะให้ดี สิทธิชุมชนต้องเริ่มจากการกระจายอำนาจและการ มีส่วนร่วม ซึ่งรัฐก็อ้างว่าชุมชนไม่พร้อม จริง ๆ ชุมชนพร้อมพอแล้ว แต่ว่ากลไกไม่มาเอง”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

ภัทราภรณ์ แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด เห็นว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิดั้งเดิมของชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิมีน้ำสะอาดดื่ม มีอากาศบริสุทธิ์ไว้หายใจ อาศัยอยู่กับธรรมชาติได้อย่าง ปกติ แต่วันนี้มีคนมาละเมิดสิทธิชุมชน มาทำให้สารพิษปนเปื้อนในดินน้ำของชาวบ้าน ทำให้วิถีชีวิตเรา ทุกคนเปลี่ยนไป

เช่นเดียวกับพรทิพย์ แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดอีกคน ซึ่งกล่าวสั้น ๆ ว่า สิทธิชุมชน คือ การที่ประชาชนมีสิทธิที่จะใช้ จะดื่มกินน้ำและอาหารที่ปราศจากสารพิษ และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับ ธรรมชาติได้อย่างปลอดภัย

ด้านกลุ่มรักษ์บ้านแหง แวรวินทร์ มองว่า สิทธิชุมชนคือสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่ใช่สิ่งที่คนอื่น ยัดเยียดให้ โดยเห็นว่าการใช้กฎหมายกับชุมชนท้องถิ่นปัจจุบันเป็นการใช้กฎหมายซึ่งคนในท้องถิ่น ไม่ได้ร่วมคิดแต่จำต้องถูกบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้น

สมหมาย ระบุว่า ตนไม่ทราบว่ามีสิทธิชุมชนทางวิชาการแล้วหมายถึงอะไร แต่สิ่งที่ตนทำอยู่คือ การปกป้องบ้านเกิด ใครจะมาทำอะไรในบ้านเรา มาสร้างผลกระทบใด ชาวบ้านต้องรับรู้ เหล่านี้น่าจะ เป็นความหมายของสิทธิชุมชนตามความเข้าใจของตน

ขณะที่ ชูทิมา ระบุว่า สิทธิชุมชนคือสิทธิของชุมชนในการปกป้องตนเอง ในการที่จะต่อสู้ เรียกร้องเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้

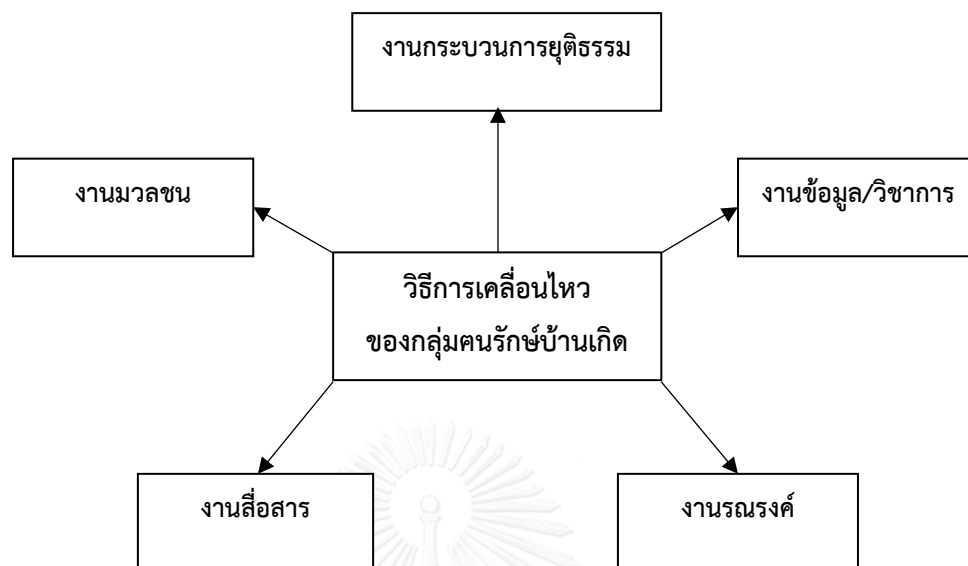
1.3 วิธีการเคลื่อนไหวและผู้ร่วมกระทำการในขบวนการเคลื่อนไหว

- กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วิธีการเคลื่อนไหว

จากการสัมภาษณ์ นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ นางพรทิพย์ หงษ์ชัย นางสาวภัทราภรณ์ แก่งจำปา แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบาย สาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา และนางสาวแม่นาวาด กุญชร ณ อยุธยา นักพัฒนาเอกชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย พบว่า กลุ่มคนรักบ้านเกิดมีวิธีการและรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน แบ่งเป็นการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ได้ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.1 อธิบายวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด

1) งานมวลชน

งานมวลชน คือ การดำเนินการเพื่อให้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนผู้คัดค้านเมืองแร่ทองคำ งานมวลชนถือเป็นงานหลักและเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างฐานเสียงและการสนับสนุนเพื่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด

สุรพันธ์ พรทิพย์ และภัทรารักษ์ แก่นนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดระบุว่า ปี 2549 หลังเมืองแร่ทองคำเปิดดำเนินการ พวกตนและชาวบ้านในหมู่บ้านนาหนองบง (1 ใน 6 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมือง) เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดซึ่งในระยะแรกมีเพียงไม่กี่คนเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้น และกลายเป็นเหตุผลหลักของการเคลื่อนไหว

“เรารวมตัวกันเพราะเรื่องผลกระทบ พื้นที่รอบเหมืองอย่างที่น่าที่อยู่ใกล้ ๆ ไม่สามารถเอาข้าวมากินได้ ถึงทำไปได้ผลผลิตก็ได้น้อย กุ้งหอยปูปลาในน้ำ พืชผัก หน่อไม้บนภูเขา ก็เก็บกินไม่ได้ ค่าใช้จ่ายเราเพิ่มขึ้นต้องซื้อน้ำดื่ม แต่ก่อนไม่ต้องซื้อเลยเพราะรองน้ำฝนดื่มได้ แต่ทุกวันนี้ น้ำฝนเราก็ไม่ดื่ม”

(ภัทรารักษ์ แก่งจำปา. สัมภาษณ์. 14 ตุลาคม 2558)

“อันดับแรกเลยเรื่องความเดือดร้อน น้ำต้องซื้ออุปโภคบริโภค พืชผักต้องหาซื้อจากที่อื่น หรือออกไปหากินไกลขึ้น เราก็สงสัยว่าทำไมเขาต้องละเมิดสิทธิของเราทั้งที่เราอยู่ดี ๆ ทำไมต้องมาทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนถึงขนาดนี้ มันกระทบปัจจัยอยู่อาศัยขั้นพื้นฐาน กระทบสังคม วัฒนธรรม ทุกอย่างเปลี่ยนไปหมด นี่แหละที่เขาบอกว่าดินเป็นพิษ น้ำเป็นพิษ แล้วจะให้เราทำอย่างไร ถ้าเราไม่ลุกขึ้นมารวมตัวกัน ถ้าเราไม่สู้ ไม่ช่วยกัน เราก็อยู่ไม่ได้”

(พรทิพย์ หงษ์ชัย. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

เมื่อชัดเจนว่าการทำเหมืองส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกตน ยุทธศาสตร์แรกในการเคลื่อนไหวคือการรวมกลุ่มและหาเพื่อนใหม่ เริ่มจากการออกไปเรียนรู้กับชาวบ้านในพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องเหมืองแร่เช่นเดียวกันและมีการต่อสู้มายาวนาน เช่น ชาวบ้านในพื้นที่เหมืองแร่โปแตช จังหวัดอุดรธานี หรือเหมืองแร่ทองคำ จังหวัดพิจิตร

“ยุทธศาสตร์ของเรา คือ หาเพื่อนใหม่ ๆ เพราะตอนแรกเราไม่ค่อยมีเพื่อน เราต้องกระจายกันออกหาความรู้ หาเพื่อนเยอะ ๆ เดียวก็รู้ว่าจะต้องทำยังไงต่อ เราไปศึกษากับแม่มณี (แกนนำค่านเหมืองแร่โปแตช จ.อุดรธานี) ศึกษาว่าทำไมเขากล้าตั้งประเด็น กล้าดำเนินายกฯ พอศึกษาก็รู้ว่า อ้อ เขาเอาข้อกฎหมายมาด่า เอาหลักการมาว่า แล้วก็ไปเหมืองแร่พิจิตร ทางพิจิตรก็มาเยี่ยมเรา ส่วนเด็ก ๆ ยุคแรก ๆ ที่เข้ามา คือ นักศึกษาดาวดิน ม.ขอนแก่น”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

สุรพันธ์ระบุว่า งานมวลชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะพื้นที่ที่ต้องเข้มแข็ง โดยต้องอาศัยการพูดคุยหารือกันอย่างสม่ำเสมอ เริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ไปกลุ่มใหญ่ในลักษณะการชวนคุยที่ไม่เป็นทางการนัก ภายหลังที่เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าการดำเนินกิจการของเหมืองแร่ทองคำส่งผลกระทบต่อประชาชนจริง ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนรักบ้านเกิดที่เข้มแข็งและเหนียวแน่นได้มาก นั่นเพราะส่วนใหญ่ต่างเป็นญาติพี่น้องกัน

การรวมมวลชนของกลุ่มคนรักบ้านเกิดครั้งสำคัญ ๆ เช่น การพยายามเข้าร่วมเวที Public Scoping รับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำรายงานอีไอเอเพื่อยื่นขอประทานบัตรแปลงใหม่ ณ

เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2555 และ 8 กันยายน 2556 โดยชาวบ้านรวมทั้งนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยมหาสารคามมีการรวมตัวกันในแต่ละครั้งมากกว่า 700 คน เพื่อขอเข้าร่วมเวที แต่ไม่สามารถเข้าร่วมเวทีได้เนื่องจากถูกสกัดกั้นโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือ ภารโรง ก่อสร้าง ‘กำแพงใจ’⁶ ในช่วงเดือนกันยายน 2556 เพื่อปิดกั้นไม่ให้มีการใช้รถบรรทุกขนส่งสารเคมี และทองคำออกจากโรงแต่งแร่ เนื่องด้วยเหตุผลที่แกนนำระบุว่า เพราะในช่วงเวลานั้นไม่มีหน่วยงานใดช่วยแก้ไขปัญหาได้ ทั้ง ๆ ที่ผลกระทบร้ายแรงยังคงเกิดขึ้น และแม้ว่าจะมีการรับปากจากหน่วยงานว่าระงับการประกอบกิจการไว้ก่อน แต่ทุกอย่างก็ยังดำเนินไปตามปกติ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องก่อสร้างกำแพงขวาง โดยได้จัดให้มีการเฝ้าเวรยามเพื่อคอยดูความเคลื่อนไหวของเหมืองในการขนแร่เป็นระยะเวลาหลายเดือน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่แกนนำกลุ่มระบุว่าชาวบ้านต้องคอยติดตามเนื่องจากชาวบ้านผู้คัดค้านมักจะไม่ได้รับแจ้งข้อมูลในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ จากเหมืองทั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบเหมือง อย่างไรก็ตาม แกนนำกลุ่มอนุรักษ์บ้านเกิดระบุว่า อุปสรรคในการเคลื่อนไหวด้วยการรวมมวลชน เกิดขึ้นในช่วงหลังรัฐประหารพฤษภาคม 2557 ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร ซึ่งทำให้ชาวบ้านรวมตัวเคลื่อนไหวในพื้นที่แทบไม่ได้อีกต่อไป

ข้อมูลจากแกนนำกลุ่มอนุรักษ์บ้านเกิดสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของเลิศศักดิ์ นักพัฒนาเอกชนผู้ทำงานเคลื่อนไหวประเด็นเหมืองแร่ที่เห็นว่า แนวทางการเคลื่อนไหวที่สำคัญของชาวบ้านคือแนวทางมวลชน โดยพื้นฐานแล้วชาวบ้านต้องพยายามรวมตัวกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะลงชื่อเรียกร้อง เคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ด้วยการชุมนุม คัดค้าน ยื่นหนังสือ ร้องบอกต่อรัฐว่ามีก็เสียยที่คัดค้านเหมืองแร่ หรือร่วมกันจัดงานบุญระดมทุน ซึ่งการรวมตัวเป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องช่วยกันทำเองภายในกลุ่ม ต่างจากการหาวิชาความรู้ซึ่งอาศัยคนภายนอกเข้ามาช่วยเหลือได้

นอกจากการรวมมวลชนเพื่อเป็นฐานในการเคลื่อนไหวรูปแบบอื่น ๆ แล้ว แกนนำกลุ่มอนุรักษ์บ้านเกิดยังระบุว่า กลุ่มฯ มองเรื่องการปลูกฝังและสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ เพื่อให้เป็นกำลังหลักของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้เท่าทันรัฐและทุน ดังนั้นเยาวชนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านจึงได้รับการ

⁶ กำแพงใจ เป็นคำที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์บ้านเกิดใช้เรียกสิ่งกีดขวางที่ก่อสร้างขึ้นกั้นถนนสาธารณะเพื่อขวางทางเข้า-ออกเหมืองของบริษัท หุ่นค้า จำกัด

สนับสนุนให้เรียนนิติศาสตร์ เพราะชาวบ้านเห็นความจำเป็นของการสร้างคนที่มีความรู้ทางกฎหมาย ให้มาเป็นกำลังหลักในการเคลื่อนไหวทางกระบวนการยุติธรรม

“เรามองการสร้างเด็กรุ่นใหม่ ๆ เราวางไว้แล้วว่าอนาคตหมู่บ้านของเราควรที่จะเป็น เหมือนกับระบบบริษัทที่มีทั้งนิติกร เสมียน นักบัญชี จริง ๆ เราต้องการนักกฎหมายเยอะ พอสมควรเพราะสอดคล้องกับเรื่องเหมือนที่เรากำลังต่อสู้อยู่ เขาบอกว่าชุมชนไม่ควรให้คน ช่างนอกมาอยู่มาป่น แต่เวลาเรารู้กับทุนใหญ่ ๆ สู้กับรัฐ เขามีทั้งนิติกร มีทุกอย่าง เราก็มอง เหมือนกันว่าอนาคตเราจะวางเด็กเราที่นี่ให้เรียนในสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่ใช่แค่เรื่องเกษตร เท่านั้น”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

2) งานกระบวนการยุติธรรม

การเคลื่อนไหวด้วยการร้องเรียนทางกลไกของกระบวนการยุติธรรมและกลไกรัฐคือแนวทาง ที่สำคัญควบคู่กับงานมวลชน เนื่องจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำดำเนินการภายใต้การให้ สัมปทานตามกฎหมายโดยรัฐ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเคลื่อนไหวเพื่อสกัดกั้นการดำเนินการขอ อนุญาตของบริษัทตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่รัฐกำหนด เช่น การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การทำ ประชาคม การขอมติสภาอบต. เพื่อประกอบการขออนุญาตใช้พื้นที่ป่า หรือ ประกอบการทำรายงาน ประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) การติดตามการได้ ใบอนุญาตแต่ต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ความจำเป็นในการเคลื่อนไหวทางกระบวนการยุติธรรมยังมาจากการที่กลุ่ม คนรักษ์บ้านเกิดถูกฟ้องร้องคดีโดยบริษัทคู่กรณีเป็นโจทก์ในหลายคดีทั้งคดีอาญาและคดีแพ่ง ซึ่งที่ผ่านมาเคยมีการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายชาวบ้านรวมกันแล้วเป็นมูลค่าหลายร้อยล้านบาท โดย นายสุรพันธ์กล่าวว่า เพียงแค่คดีของตนคนเดียวที่ผ่านมายังมีมูลค่าการฟ้องรวมแล้ว กว่า 200 ล้านบาท ในทางกลับกันกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดยังเป็นผู้ฟ้องคดีในคดีปกครองเพื่อให้หน่วยงานรัฐเพิกถอน ใบอนุญาตต่าง ๆ เพื่อการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำของบริษัทด้วยเหตุการออกใบอนุญาตโดย มิชอบหรือขั้นตอนการขออนุญาตไม่เป็นไปตามกฎหมาย

ดังที่แม่แก้ว นักรักพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ระบุว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดหนักไปในเรื่องกฎหมาย เนื่องจากชาวบ้านถูกฟ้องคดีหลายสิบราย ต้องใช้เวลาในการต่อสู้คดี สร้างความเข้าใจเรื่องกฎหมายกับชาวบ้านที่ถูกฟ้อง รวมทั้งการจัดเตรียมเอกสารทางคดีจำนวนมาก แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของเลิศศักดิ์ที่เห็นว่า ชาวบ้านก็มีความพยายามในการศึกษาข้อกฎหมาย เช่น จะทำอย่างไรได้บ้างที่จะฟ้องคดี เช่น การฟ้องให้ยกเลิกเพิกถอนประทานบัตร เป็นต้น แม้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะถูกบริษัทฟ้องมากกว่า

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเรียนรู้ที่จะจัดทำข้อบังคับของชุมชนขึ้นมาเอง เพื่อสร้างความชอบธรรมทางกฎหมาย ด้วยการประกาศใช้ระเบียบชุมชน ห้ามรถบรรทุกน้ำหนักเกิน 15 ตัน และรณนสารเคมีอันตรายวิ่งผ่านถนนชุมชน เพื่อป้องกันอุบัติเหตุในเขตชุมชน อันเป็นที่มาของการสร้างกำแพงใจขวางทางขนส่งแร่ของเหมือง โดยสุรพันธ์และพรทิพย์เล่าว่า ชาวบ้านมีการศึกษาการจัดทำระเบียบชุมชนขึ้นมาโดยผ่านการทำประชาคม แต่เลือกที่จะไม่ยกระดับระเบียบนั้นเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น⁷ เนื่องจากต้องการให้ระเบียบดังกล่าวเป็นข้อตกลงร่วมกันเองของชุมชนที่มีวัฒนธรรม อย่างกรณีการก่อสร้างกำแพงใจนั้น ชาวบ้านได้ศึกษาข้อกฎหมายเกี่ยวกับโทษของการก่อสร้างสิ่งกีดขวางบนทางสาธารณะอย่างถี่ถ้วน เช่น พระราชบัญญัติทางหลวง จนแน่ใจว่าจะเสี่ยงใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อขัดขวางการขนส่งของบริษัท

อย่างไรก็ดี สุรพันธ์ระบุว่า อุปสรรคของการเคลื่อนไหวทางกระบวนการยุติธรรม คือ การหาเงินประกันตัว เงินค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศาล เนื่องจากบางคดีชาวบ้านถูกฟ้องในศาลซึ่งอยู่จังหวัดห่างไกล เช่น ศาลภูเก็ต ศาลแม่สอด ซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายสูงมากสำหรับชาวบ้านในการต่อสู้คดี

ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวทางกระบวนการยุติธรรมของกลุ่มคนรักบ้านเกิดได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย นักกฎหมาย ทนายความ ทั้งในพื้นที่และส่วนกลาง ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในส่วนผู้ร่วมกระทำการในขบวนการเคลื่อนไหว

⁷ ข้อบัญญัติท้องถิ่น คือ กฎหมายที่บัญญัติโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการบริการสาธารณะ ในท้องถิ่น (Thethailaw.com : ออนไลน์)

3) งานข้อมูล/วิชาการ

แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดเล่าว่า แรกเริ่มของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดมีการทำงานด้านข้อมูลอย่างหนัก เริ่มจากการเก็บข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น การเก็บตัวอย่างน้ำ ข้อมูลคนป่วย ข้อมูลสัตว์น้ำที่เปลี่ยนสภาพ การบันทึกข้อมูลกิจกรรมและความเคลื่อนไหวของบริษัทเหมืองแร่ ตลอดจนกิจกรรมของกลุ่มคนรักบ้านเกิดเอง นอกจากนี้ชาวบ้านยังต้องศึกษาและเรียนรู้ข้อมูลทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ทองคำอย่างละเอียด เช่น ขั้นตอนและกระบวนการขอใบอนุญาต ขั้นตอนการผลิตทองคำ ฯลฯ เพื่อให้สามารถมีข้อมูลมาโต้แย้งและตรวจสอบการดำเนินงานกิจการของเหมืองได้

สุรพันธ์กล่าวว่า ตนและชาวบ้านต้องพัฒนาตัวเองด้านข้อมูลความรู้อยู่เสมอ ในระยะแรกมีการทำงานด้านนี้กันอย่างหนัก โดยต้องติดตามข้อมูล ศึกษาเรียนรู้เรื่องการทำเหมืองแร่ การบริหารจัดการ หรือแม้กระทั่งราคาทองคำที่มีผลต่อการผลิตทองคำของเหมือง เช่น การที่ราคาทองคำตลาดในโลกสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหนึ่ง ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถคาดการณ์หรือเดาทางได้ว่าจะมีการเร่งผลิตทองคำในช่วงเวลาดังกล่าวแน่นอน ซึ่งหลังจากนั้นก็พบว่ามีการเร่งผลิตแร่ ตามด้วยการฟ้องร้องคดีและมีเหตุการณ์รุนแรงอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา

สุรพันธ์กล่าวอีกว่า งานข้อมูลเป็นงานที่สำคัญมาก เนื่องจากข้อมูลต่าง ๆ จะเป็นพื้นฐานในการโต้แย้งสิทธิกัน เช่น มีการถกเถียงกันระหว่างชาวบ้านกับฝ่ายบริษัทเรื่องความสูงของเหมือง ซึ่งฝ่ายชาวบ้านมีการวัดและสำรวจด้วยระบบ GPS พบว่า ความสูงของเหมืองจากหมู่บ้านต่ำกว่าระดับความสูงที่ควรจะเป็นซึ่งบริษัทเคยแจ้งไว้ การต่อสู้กันเรื่องข้อมูลเป็นเรื่องที่สู้กันได้ไม่จบสิ้น อย่างไรก็ตามก็ดีข้อมูลหลาย ๆ อย่างที่ควรจะได้รับก็ได้รับการพิสูจน์ให้ชัดเจนจากคนกลางคือหน่วยงานรัฐ เช่น ข้อมูลการปนเปื้อนของสารพิษ ตนเห็นว่ายังไม่ค่อยมีหน่วยงานใดกล้าชี้ชัดในรายละเอียด

4) งานรณรงค์

งานรณรงค์ของกลุ่มคนรักบ้านเกิด เป็นอีกงานที่ทำควบคู่ไปกับงานมวลชน โดยเป็นการจัดกิจกรรมหลายรูปแบบ สุรพันธ์เล่าว่า ช่วงแรกเริ่มของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดจะขับขบวนรถหลายสิบคันไปรอบตำบลวังสะพุง และตัวจังหวัดเลย เพื่อไปกระจายข้อมูลบอกแจ้งให้คนในจังหวัดเลยรู้ว่า จังหวัดเลยก็มีเหมืองแร่ทองคำที่ก่อผลกระทบเช่นเดียวกับจังหวัดพิจิตร และไม่ต้องมาให้

เรื่องนี้ถูกเก็บเงียบ นอกจากนี้ยังมีการจัดเวทีสาธารณะควบคู่กับการชุมนุมในโอกาสต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมระดมทุนด้านเหมืองหาทุนต่อสู้คดี เช่น การเปิดหมวกร้องเพลงที่สถานที่ท่องเที่ยวอย่างอำเภอเชียงคาน การจัดงานบุญประจำปี ‘ภูทับฟ้า ต่อชะตาภูซำป่าบอน หาบคอนภูเหล็ก’ หรือ การรวมกลุ่มแม่บ้านขายกล้วยทอดเพื่อระดมทุน

ภัทรภรณ์ กล่าวว่า วิธีการรณรงค์หลัก ๆ ของกลุ่ม เช่น การเดินสายป่าวประกาศเรื่องเหมืองไปตามหมู่บ้าน การแจกใบปลิวข้อมูลผลกระทบ ดัดธงเขียวเป็นสัญลักษณ์ไม่เอาเหมืองตามบ้านเรือน และการยื่นป้ายข้อความคัดค้านเหมืองในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ดี สุรพันธ์ระบุว่า ตนไม่ถนัดงานรณรงค์เรียกร้องความสนใจเท่าใดนัก แต่ตระหนักดีว่าการรณรงค์เพื่อหาความเห็นร่วมและเสียงสนับสนุนจากสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลางคือสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเคยคิดร่วมกันว่าทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ โดยงานรณรงค์ส่วนใหญ่เป็นความรับผิดชอบของแกนนำกลุ่มสตรีซึ่งมีความถนัดมากกว่า

ด้านพรทิพย์ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำที่มีความถนัดกิจกรรมการรณรงค์กล่าวว่า เดิมการรณรงค์ของกลุ่มคนรักบ้านเกิดจะเน้นการไฮด์ปาร์กพร้อมกับการเคลื่อนไหวชุมนุม ซึ่งเป็นภาพที่ดูรุนแรง น่ากลัวสำหรับคนอื่น ๆ ต่อมาจึงมีการปรับกลยุทธ์การรณรงค์ใหม่โดยเน้นการทำกิจกรรมกับเยาวชนหรือกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมและความบันเทิงมากขึ้น

“เมื่อก่อนแรก ๆ พอได้ยินคำว่า คนรักบ้านเกิดไปที่ไหนคนเขาก็กลัว เพราะมีการไฮด์ปาร์กต่อว่าหน่วยงานรัฐ แบบที่ออกมาจากความคับแค้นใจ คับแค้นที่ไม่มีหน่วยงานไหนช่วยเราได้ แต่คนเขาก็จะกลัว เราก็เรียนรู้จากประสบการณ์ เดียวนี้เราเปลี่ยนไปเรามีการร้องเพลงทำความเข้าใจและให้ข้อมูลกับสาธารณะ เด็ก ๆ ก็จะมาร้องเพลงบอกว่าเหมืองนั้นมันดีหรือไม่ดี ผลกระทบมันเป็นอย่างไร ทำไมชาวบ้านต้องออกมาเคลื่อนไหว ข้างกินไม่ได้ น้ำต้องซื้อกิน ปลูกต้องออกไปหากินไกล ๆ เราจะเป็นการให้ข้อมูล”

(พรทิพย์ หงษ์ชัย. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

จากการวิเคราะห์เอกสาร ตัวอย่างหนึ่งของการรณรงค์ที่พรทิพย์กล่าวถึงคือเพลง ‘บ้านเจ้าของ’ ซึ่งเป็น 1 ในบทเพลงที่กลุ่มแม่บ้านคนรักบ้านเกิดและเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน มักจะขับร้องกันตามวาระต่าง ๆ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวบ้านของตน เนื้อเพลงดังนี้

“บ่กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ

เพราะว่าเหมืองทอง เขาฝากของดีเอาไว้

ทั้งแมงกานีส สารหนู ทั้งไซยาไนด์

เฮาทำนาแทบตายบ่กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ

บ่กล้ากินปลาบ้านเจ้าของ

เพราะว่าเหมืองทองเขาปล่อยของเอาไว้

ปลาค้อปลาเข็ง ปลาชิวปลาน้อยปลาใหญ่

ติดแหติดมอติติไซ บ่กล้ากินปลาบ้านเจ้าของ

บ่กล้ากินน้ำบ้านเจ้าของ

เพราะว่าเหมืองทองเขาทิ้งสารพิษเอาไว้

บ่อาบบ่กินบ่ใช้น้ำมหาลัย

ซื้อกินซื้ออาบซื้อใช้บ่กล้าอาบน้ำบ้านเจ้าของ

*แต่เฮาก็ฮัก ฮักบ้านเจ้าของ ฮักพี่ฮักน้องลูกหลาน้ำฮวย

ทับฟ้า ซำปาบอน ภูเหล็กยังสวย พวกเฮามาช่วยปกป้องบ้านเฮา

**ก็เพราะเฮาฮักบ้านเจ้าของ

เฮาจึงบ่เอาเหมืองทอง เหมืองคำบ่สู้อำข้าว

ข้าวปลานาน้ำนั้นเคยเป็นของเฮา

ที่เฮาปกป้องบ้านเฮาก็เพราะฮักบ้านเจ้าของ

(*,**ซู้ๆ)

ก็เพราะฮักบ้านเจ้าของ

ก็เพราะฮักบ้านเจ้าของ”

(คำร้อง/ทำนอง: ธีร์ อ้นมัย, บอ โภ, แก้วใส)

ทั้งนี้ งานรณรงค์ของกลุ่มคนรักบ้านเกิดมักจะได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น นักศึกษากลุ่มดาวดิน ม.ขอนแก่น และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวถึงบทบาทในฐานะผู้ร่วมกระทำการในส่วนต่อไป

5) งานสื่อสาร

จากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดและนักพัฒนาเอกชนที่ร่วมขับเคลื่อนประเด็นในพื้นที่ กล่าวได้ว่า งานด้านการสื่อสารสาธารณะเป็นงานที่กลุ่มฯ ให้ความสนใจน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับงานด้านอื่น ๆ เนื่องจากเห็นว่าไม่ใช่ยุทธศาสตร์สำคัญในการเคลื่อนไหวทำงานในกระบวนการยุติธรรมและงานรณรงค์ ประกอบกับแกนนำบางคนมีทัศนคติไม่ดีต่อการทำงานของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นเหตุให้แกนนำบางคนถูกฟ้องคดีข้อหาหมิ่นประมาทจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนมาแล้ว อย่างไรก็ตามก็กลุ่มคนรักบ้านเกิดก็ไม่ได้ละเลยงานด้านนี้ โดยมีการส่งข้อมูลสื่อสารสู่สาธารณะผ่านสื่อมวลชนและเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญทำงานด้านอื่น ๆ

งานสื่อสารนี้ประกอบด้วย การสื่อสารกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในลักษณะการรายงานสถานการณ์ผ่านกลุ่มสนทนาในเฟซบุ๊ก การส่งต่อข้อมูล และการสื่อสารกับสื่อท้องถิ่น สื่อมวลชน รวมทั้งสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก โดยมีการจัดบันทึกเหตุการณ์และถ่ายภาพตลอดจนบันทึกเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ไว้ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหว หรือ เกิดเหตุการณ์ใดขึ้น ทั้งนี้จะกล่าวถึงการเคลื่อนไหวโดยวิธีการสื่อสารอย่างละเอียดในส่วนต่อไป

โดยสรุป การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ งานมวลชน งานด้านกระบวนการยุติธรรม งานรณรงค์ และงานสื่อสาร มีการขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน อย่างไรก็ตามบ้านจะให้ความสำคัญกับงานมวลชน งานด้านกระบวนการยุติธรรม และงานข้อมูลมากที่สุด เนื่องจากมีผลต่อกระบวนการร้องเรียนและต่อสู้กันทางกฎหมาย ขณะที่งานสื่อสารเป็นงานชาวบ้านระบุว่าให้ความสำคัญน้อยที่สุดเนื่องจากมองว่าไม่มีผลต่อการเคลื่อนไหวเท่าใด ประกอบกับต้องทุ่มเทพลังกำลังไปกับงานด้านอื่นซึ่งมีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม่แกนนำชาวบ้านจะระบุว่าไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านการสื่อสารมากนัก แต่ผู้วิจัยพบว่าทุกงานในการเคลื่อนไหวของกลุ่มลัทธิอาชญากรรมสื่อสารทั้งสิ้น ตั้งแต่การสื่อสารภายในกลุ่มและภายในเครือข่ายผู้ร่วมกระทำการเพื่อการประชุมวางแผน เพื่อการรวมมวลชน เพื่อการจัดทำฐานข้อมูล หรือการสื่อสารภายนอกในการจัดกิจกรรมรณรงค์ รวมทั้งการติดต่อและเสนอแนะประเด็นการรายงานให้กับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ดังที่จะกล่าวถึงในช่วงต่อไป

กลุ่มคนรักบ้านเกิดมีการวางแผนการเคลื่อนไหวอย่างค่อนข้างเป็นแบบแผน โดยแผนงานส่วนใหญ่จะลือกับขั้นตอนในกระบวนการศาลทั้งคดีที่ชาวบ้านถูกฟ้องเป็นจำเลย และคดีที่ชาวบ้านเป็นโจทก์ เช่น ต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลก่อนขึ้นศาล หรือนัดแนะมวลชนในการเดินทางไปศาล พร้อมกิจกรรมรณรงค์ร่วมในบางครั้ง

สุรพันธ์ระบุว่า การเคลื่อนไหวครั้งแรกนั้น ชาวบ้านยังไม่คิดเรื่องการบริหารจัดการแบ่งหน้าที่ แต่หลังจากนั้นกลุ่มๆ ค่อย ๆ เรียนรู้และมีการพัฒนาวิธีการเคลื่อนไหว โดยทุกครั้งชาวบ้านจะกลับมาสรุปบทเรียนร่วมกันเสมอ

“มีอบครั้งแรกนี้เรายังไม่คิดเป็นระบบ คิดแต่ว่าเรามีความรู้แล้ว ระบบการจัดการยังไม่มี ตอนหลังได้เรียนรู้ ทุกครั้งนี่เรามีกิจกรรมที่ใหญ่ ๆ มันก็จะเป็นปกติที่เราต้องสรุปบทเรียนตลอด เราพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเป็นระบบขึ้นมาว่าทุกครั้งที่ไปเคลื่อนไหว ต้องมีหนังสือนาร่องไปก่อน หรือไปล่ารายชื่อคัดค้านไว้ก่อน พออีก 2 วันเตรียมมือบได้เลย เวลาถึงเวลามือบใครรับนักข่าวก็รับไป ใครแผนกไฮด์ปาร์คก็พูดไป พอกลับมาสรุปบทเรียน ใครทำในส่วนไหนได้ดีก็ทำไป ใครไม่ถนัดก็เปลี่ยน เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนตอนนี้เราลงตัวโดยไม่ต้องคุยกันแล้ว ไปเลย”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

สุรพันธ์ ยังกล่าวว่า ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหว เช่นการมือบไปที่ต่าง ๆ กลุ่มๆ จะวางตัวชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไว้เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์เฉพาะหน้าและตัดสินใจในเรื่องเร่งด่วน นอกจากนี้ยังมีการขบคิดกันเรื่องประเด็นเนื้อหาที่จะเคลื่อนไหวอยู่เสมอ

“ตอนที่ไปมีอบบางที่ชาวบ้านก็เกิดอารมณ์ ก็จะต้องพยายามดึง แต่เรามีฝ่ายวิเคราะห์ไว้ตัดสินใจเวลามีเรื่องเร่งด่วน หรือว่าทำกระบวนการที่ใช้เวลานาน ก็จะมีกลุ่มวิเคราะห์เป็นคนตัดสินใจ กำหนดทิศทางกลุ่ม คอยกันว่าทิศทางจะไปยังไง แล้วก็โยนไปในวงเหมือนโยนนโยบายแนวความคิดไปให้ช่วยกันวิเคราะห์ เช่น มีคนบอกว่าลองเล่นประเด็นเรื่องน้ำฝนเป็นพิษมัย ก็มีเสียงแย้งว่าไม่ได้ มันเป็นวิชาการเกินไป”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

นอกจากมีแผนการเคลื่อนไหวอิงตามขั้นตอนของคดีที่ถูกฟ้องแล้ว สุรพันธ์ยังระบุว่า กลุ่มคนรักบ้านเกิดวางแผนการเคลื่อนไหวอิงตามฤดูกาลผลิตด้วย โดยไม่ได้ละทิ้งฐานการผลิต เพราะชาวบ้านก็ยังคงต้องทำมาหากิน

พรทิพย์ระบุว่า กลุ่มคนรักบ้านเกิดมีการประชุมหารือเพื่อวางแผนการเคลื่อนไหวบ่อยครั้ง อาจไม่มีถึงขนาดแผนรายปี แต่ทุกเดือนชาวบ้านจะรู้ว่าจะต้องทำอะไร เช่นเดือนนี้ศาลนัด กลุ่มฯ จะจัดงานข้างนอก อย่งไรก็ดีกลุ่มฯ ก็มีแผนงานระดับนโยบายร่วมกับเครือข่ายเมืองแร่ในพื้นที่อื่น ๆ เช่น การติดตามพระราชบัญญัติแร่ฉบับใหม่ เป็นต้น โดยการเคลื่อนไหวทุกอย่างจะต้องออกจากรณีกลุ่ม และมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจนว่า ใครคือฝ่ายข้อมูล ฝ่ายมวลชน ฝ่ายณรงค์ ฝ่ายสื่อสาร ฝ่ายประสานงานคนนอก ฝ่ายรับแขก ฝ่ายเสปียงอาหาร

ด้านภัทรภรณ์ กล่าวว่า ทุกครั้งที่จะมีการเคลื่อนไหว จะมีการประชุมหารือในกลุ่มย่อย (กลุ่มแกนนำ) ก่อน จากนั้นจึงประชุมร่วมกับสมาชิกกลุ่มใหญ่ แล้วให้สมาชิกกลุ่มใหญ่ช่วยกันกระจายข่าวต่อ

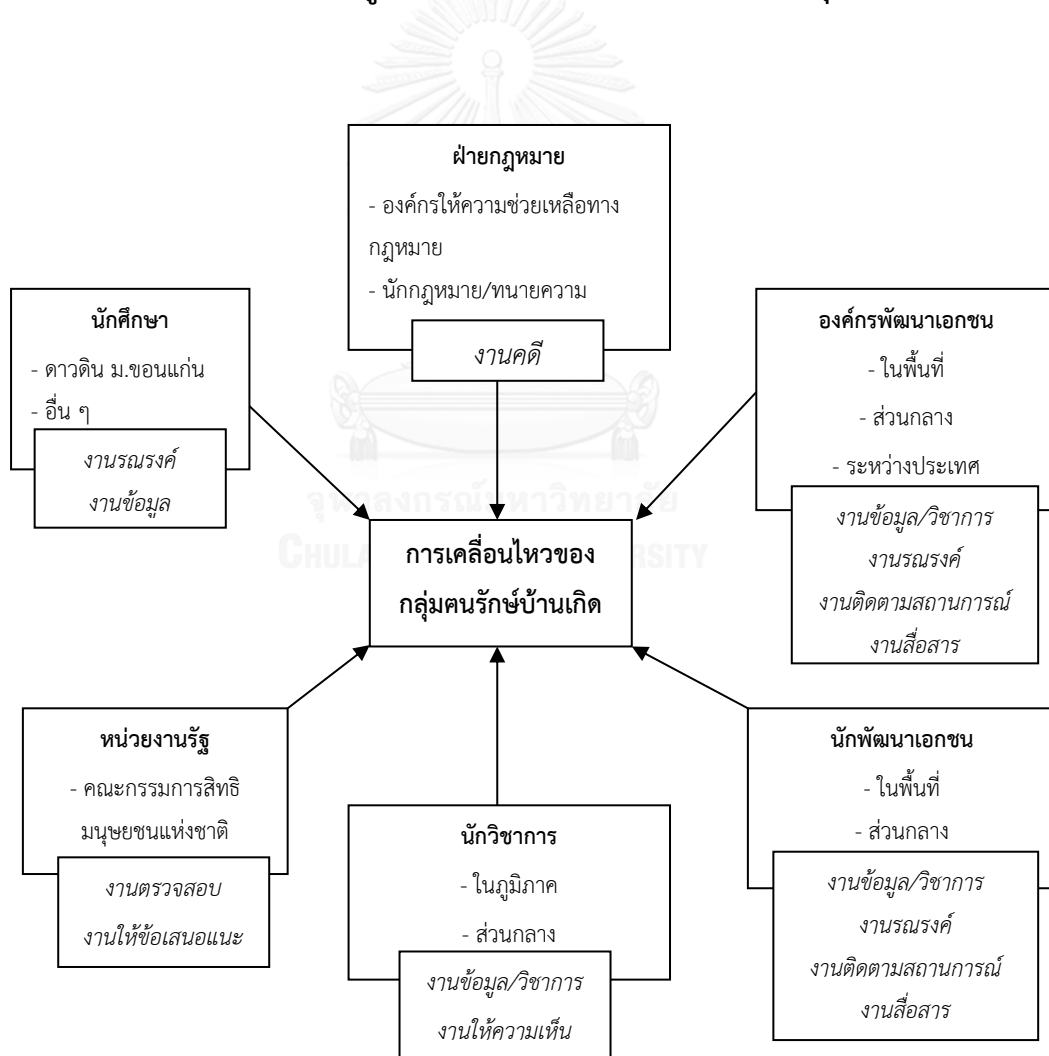
ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดของการเคลื่อนไหวซึ่งแกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดตอบเป็นเสียงเดียวกันอย่างชัดเจนคือ ‘การปิดเหมืองฟืนฟู’

ผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหว

จากการสัมภาษณ์ นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ นางพรทิพย์ หงษ์ชัย นางสาวภัทรภรณ์ แก่งจำปา แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบาย

สาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา นางสาวแม่นาวต กุญชร ณ อยุธยา นักพัฒนาเอกชน นางสาว ส. รัตน์มณี พลกล้า นายความมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน และนายสุทธิเกียรติ คชโส อดีตนักศึกษากลุ่มดาวดิน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ต.เขาหลวง อําเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สามารถสรุปผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและบทบาทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.2 อธิบายผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด

1) ฝ่ายกฎหมาย

การฟ้องร้องคดีและการต่อสู้คดีจากการถูกฟ้อง ซึ่งรวมกันแล้วมากกว่า 10 คดี ทั้งคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครองนั้น ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดไม่อาจทำได้ด้วยตัวเอง หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากนักกฎหมายและทนายความ สุทธิเกียรติ อดีตนักศึกษากลุ่มดาวดินซึ่งทำงานร่วมกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมายาวนานระบุว่า ในช่วงแรกเริ่มซึ่งยังมีการฟ้องร้องคดีไม่กี่คดีนั้น ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจากทนายความขององค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในพื้นที่ภาคอีสาน และทนายความอิสระ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ที่ชาวบ้านเรียกว่า ‘คืนชนแระเถื่อน’ ซึ่งมีการนำกำลังชายชุดดำเข้าทำร้ายชาวบ้าน และมีการขนแระออกจากเหมือง นำมาสู่การฟ้องร้องคดีกันมากมายนั้น องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายจากกรุงเทพฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้าน โดยการแนะนำของนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ และดูแลรับผิดชอบการฟ้องร้องคดีและต่อสู้คดีทั้งหมดของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด⁸

ส.รัตนมณี ทนายความจากมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งรับผิดชอบคดีทั้งหมดของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดสรุปว่า ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ 18 พฤษภาคม 2560) คดีความที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดซึ่งยังอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีมีทั้งสิ้น 10 คดี โดยส่วนใหญ่เป็นคดีที่ชาวบ้านตกเป็นจำเลยทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งมูลค่าความเสียหายหลักร้อยล้านบาท เช่น คดีจากการก่อสร้างกำแพงใจขวางทางชนแระของบริษัท คดีการขัดขวางการประชุมสภา อบต.เขาหลวง เพื่อพิจารณาการต่อใบอนุญาตป่าไม้แก่บริษัทเหมือง หรือคดีการติดป้ายข่มขู่ประตูทางเข้าหมู่บ้านว่าไม่เอาเหมือง นอกจากนี้ยังมีคดีปกครองที่ชาวบ้านเป็นผู้ฟ้องคดี โดยมีหน่วยงาน

⁸ - ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดจำนวน 33 คน ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและคดีแพ่งที่บริษัท หุ่นคำ จำกัดเป็นโจทก์ยื่นฟ้องชาวบ้านทั้งสิ้น 9 คดี มูลค่าความเสียหายรวม 2,000 ล้านบาท

- ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเป็นผู้ฟ้องคดีในคดีปกครอง โดยได้ฟ้องร้องกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ต่อศาลปกครองกลาง ฐานละเลยการปฏิบัติหน้าที่ และกระทำการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายจากการให้ใบอนุญาตประทานบัตรแก่บริษัทหุ่นคำ โดยขอให้ศาลเพิกถอนใบอนุญาตบัตรทั้ง 5 แปลง เพิกถอนใบอนุญาตประกอบโลหกรรมและคำขอต่ออายุใบอนุญาตประกอบโลหกรรมของบริษัทหุ่นคำ รวมทั้งให้เพิกถอนหนังสือยินยอมให้เข้าใช้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน

- ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเป็นโจทก์ร่วมกับอัยการในการฟ้องคดีอาญาข้อหาทำร้ายร่างกายกับนายทหารนอกราชการ 2 คน ซึ่งเป็นผู้ต้องสงสัยในการก่อเหตุนำกำลังชายฉกรรจ์กว่า 300 คน เข้าทำร้ายร่างกายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้มีการขนแระในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 257

(ข้อมูลก่อนวันที่ 8 ธันวาคม 2558 ซึ่งเป็นวันที่บริษัทหุ่นคำยอมถอนฟ้องคดีทั้งหมดแก่ชาวบ้านแลกกับการขนแระ)

เป็นผู้ถูกฟ้องคดี เช่น การฟ้องร้องเพิกถอนใบอนุญาตทำเหมืองแร่ และคดีอาญาซึ่งชาวบ้านเป็นโจทก์ จากเหตุการณ์ทำร้ายชาวบ้านโดยชายชุดดำในคืนวันชนแร่เถื่อน

2) นักศึกษา

นักศึกษาที่เข้ามาทำกิจกรรมกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมีจากหลากหลายสถาบันทั้งจากสถาบันการศึกษาในพื้นที่ภาคอีสานและจากกรุงเทพฯ เช่น ผ่านการชักนำขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่สนับสนุนการสร้างเยาวชนนักพัฒนา อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักศึกษาที่มีบทบาทในพื้นที่ตั้งแต่แรกเริ่มกระทั่งปัจจุบันคือ นักศึกษากลุ่มดาวดิน จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สุทธิเกียรติ อดีตนักศึกษากลุ่มดาวดินรุ่นที่ 4 เล่าว่า กลุ่มดาวดิน คือ กลุ่มนักศึกษาของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่รวมตัวทำกิจกรรมเพื่อสังคมกันตั้งแต่วัยแรกในปี 2547 โดยพื้นที่เหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยเป็นพื้นที่แรก ๆ ที่ดาวดินได้เข้าไปทำกิจกรรมให้ชุมชน โดยส่วนตัวได้มีโอกาสเข้าไปพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย เมื่อปี 2553 เพื่อจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนให้แก่ศึกษาและเยาวชนในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้นักศึกษากลุ่มดาวดินรุ่นที่มีความสนิทสนมกับชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดอยู่แล้ว เนื่องจากเคยติดต่อกันมีปฏิสัมพันธ์กัน

สุรพันธ์ แกนนำคนรักษ์บ้านเกิดที่ระบุว่า ดาวดิน คือนักศึกษากลุ่มแรกที่เข้ามาในพื้นที่หมู่บ้านตั้งแต่ก่อนปี 2550 หรือช่วงที่เหมืองเปิดกิจการใหม่ ๆ แม้จะจำไม่ได้ว่านักศึกษากลุ่มนี้เข้ามาได้อย่างไร แต่นักศึกษากลุ่มนี้รุ่นต่อรุ่นได้ร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวของคนรักษ์บ้านเกิดมาโดยตลอด

“ตอนนั้นเราหาเพื่อนเยอะด้วย เราปล่อยให้คนเข้ามาเยอะแยะไปหมดนะ ไม่รู้ใครเป็นใครบ้าง แต่ว่ามิตรแท้ 1 เปอร์เซ็นที่ได้มา คือ น้อง ๆ ม.ขอนแก่น (กลุ่มดาวดิน) เข้ามาขอสร้างค่ายทุกปี ตอนหลังก็ไม่ต้องมาสร้างค่ายแล้ว วันไหนอยากก็มา ตอนเคลื่อนไหวขบวนไปค่านเวที Public Scoping ที่อำเภอนาโปลัง (8 กันยายน 2556) เขาก็ร่วมขบวนไปกับพวกเรา”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

สุทธิเกียรติ เล่าถึงการที่กลุ่มดาวดินเข้าไปทำกิจกรรมกับชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดในช่วงแรกว่า พวกตนจัดระบบการทำงานเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านโดยแบ่งคนออกเป็น 5 ฝ่าย ได้แก่

1) ฝ่ายสื่อ มีการทำสื่อวารสาร สื่อวิทยุทัศน์ แต่งเพลง นำไปเผยแพร่ในมหาวิทยาลัย โดยในขณะนั้น ไม่ได้มองไปถึงการเผยแพร่ไปยังสาธารณะ 2) ฝ่ายข้อมูล ทำข้อมูลชุมชน เช่น ข้อมูลประชากร ข้อมูลผลกระทบ 3) ฝ่ายกฎหมาย คือ การเข้าไปพูดคุยและให้คำปรึกษาด้านกฎหมายกับชาวบ้าน ซึ่งในเวลานั้นต้องการความรู้ทางกฎหมายเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นช่วงแรกเริ่มของการเคลื่อนไหว 4) ฝ่ายรณรงค์ มีการทำกิจกรรมรณรงค์ต่าง ๆ ร่วมกับชาวบ้าน 5) ฝ่ายมวลชนสัมพันธ์ เป็นงานรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องเหมือนๆ อยากรู้ก็ดูสิทธิเกียรติกว่ากล่าวว่าการเข้าไปช่วยชาวบ้านทำงานตามระบบการแบ่งหน้าที่ดังกล่าวดำเนินอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียงไม่กี่เดือน เนื่องจากในเวลานั้นสมาชิกกลุ่มที่เข้าไปทำกิจกรรมมีไม่ถึง 10 คน

หลังจากนั้นมา กลุ่มดาวดินได้ร่วมทำกิจกรรมกับชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมาโดยตลอด โดยเฉพาะงานด้านการรณรงค์ กล่าวได้ว่านักศึกษาในกลุ่มนี้เติบโตมาพร้อม ๆ กับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด และเป็นที่รู้จักของสังคมเพราะได้เคลื่อนไหวร่วมกับคนรักษ์บ้านเกิดด้วย

ดังที่แม่นวาด กุญชร ณ อยุธยา นักพัฒนาเอกชน อดีตสื่อมวลชนด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวว่า เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเริ่มเป็นที่รู้จักผ่านสื่อมวลชน คือ เหตุการณ์การร่วมขบวนคัดค้านเวที Public scoping เพื่อประกอบการขอประทานบัตรทำเหมืองแปลงใหม่ของบริษัท เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2556 ณ ต.นาโป่ง อ.เมือง จ.เลย โดยครั้งนั้นเรืงฤทธิ์ คงเมือง ช่างภาพรายหนึ่งได้บันทึกภาพนักศึกษากลุ่มดาวดิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น และนักศึกษามหาสารคาม ขณะคุกเข่ายกมือไหว้ ตำรวจชุดปราบจลาจล เพื่อร้องขอไม่ให้เจ้าหน้าที่ใช้ความรุนแรงสลายการชุมนุมกับชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดที่มาขอร่วมรับฟังความคิดเห็นในเวที ท่ามกลางฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างไม่ขาดสาย หลังฝ่ายเจ้าหน้าที่กันไม่ให้ชาวบ้านผู้คัดค้านเข้าไปแสดงความคิดเห็น โดยภาพดังกล่าวได้แพร่หลายไปในสื่อสังคมออนไลน์และสื่อมวลชน ทำให้ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและนักศึกษาดาวดินเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมมากขึ้น

ภาพที่ 4.3 ภาพถ่ายกลุ่มนักศึกษาดาวดิน ม.ขอนแก่น และนักศึกษาม.มหาสารคาม ขณะร้องขอเจ้าหน้าที่ไม่ให้สลายการชุมนุมของกลุ่มคนรักบ้านเกิด เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2556 (ที่มา: เรียงฤทธิ์ คงเมือง)

3) องค์กรพัฒนาเอกชน

แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด และสุทธิเกียรติ อดีตนักศึกษากลุ่มดาวดิน ระบุว่าองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มคนรักบ้านเกิดมีหลายองค์กร ประกอบด้วยองค์กรในภูมิภาค องค์กรส่วนกลางในกรุงเทพฯ และองค์กรระหว่างประเทศ โดยส่วนใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์ เช่น การนำเยาวชนเข้ามาจัดค่ายอาสาสมัคร ค่ายผลิตภาพยนตร์สั้นประเด็นสิทธิมนุษยชน หรือการร่วมจัดเวทีสาธารณะ นอกจากนี้องค์กรบางแห่งยังเป็นหน่วยงานหลักในการเก็บข้อมูลวิชาการด้านผลกระทบและสิ่งแวดล้อมให้กับชาวบ้าน ขณะที่องค์กรระหว่างประเทศมักจะมีบทบาทในการติดตามเฝ้าระวังสถานการณ์การคัดค้านเหมืองแร่ทองคำของกลุ่มคนรักบ้านเกิด โดย ส.รัตนมณี นายความกลุ่มคนรักบ้านเกิด ยกตัวอย่างว่า เมื่อมีการพิจารณาคดีสำคัญ ๆ องค์กรที่ชาวบ้านฟ้องกรณีถูกทำร้ายร่างกายในคืนชนแร่เลื่อน องค์กรระหว่างประเทศหนึ่งได้เชิญคณะผู้แทนสถานทูตยุโรปเข้าร่วมรับฟังการพิจารณาคดีและลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการออก

แถลงการณ์ต่อประเด็นสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นอกจากนี้องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ยังมีการสื่อสารเรื่องราวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดสู่สาธารณะผ่านช่องทางต่าง ๆ ของตนด้วย

4) นักพัฒนาเอกชน

ภัทรภรณ์ แกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด กล่าวว่า กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดได้รับความช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดเลยมาตั้งแต่ช่วงก่อนที่เมืองทองเปิดดำเนินการได้ไม่นานและเริ่มมีผลกระทบในปี 2549 โดยนักพัฒนาเอกชนในเวลานั้นมีบทบาทในการเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด และมีการทำงานข้อมูลช่วยสำรวจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการของเหมือง แต่ต่อมาบทบาทของนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดเลยก็หายไป และมีนักพัฒนาเอกชนจากส่วนกลางซึ่งเป็นเครือข่ายกันได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านเป็นหลัก

เลิศศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กล่าวว่าราวปี 2548 – 2549 ขณะที่ตนกำลังทำงานในประเด็นกฎหมายแร่และติดตามสถานการณ์เหมืองแร่โปแตชที่จังหวัดอุดรธานีอยู่เป็นหลัก ได้รับการติดต่อจากนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดเลยให้มาช่วยให้ความรู้ด้านกฎหมายแร่และขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำเหมืองแร่ทองคำแก่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ซึ่งตนถือเป็นคนแรก ๆ ที่ศึกษาเรื่องนี้อย่างละเอียด จึงได้เดินทางไปยังพื้นที่ตำบลเขาหลวงเพื่อให้ความรู้แก่ชาวบ้านนับจากนั้นมา

“ช่วงแรกมีเอ็นจีโอในพื้นที่เลยโทรมาปรึกษาประเด็นปัญหาเมืองทองคำที่จังหวัดเลย โดยปรึกษาว่าชาวบ้านจะรู้อะไรได้บ้างเกี่ยวกับสิทธิของตัวเอง กฎหมายแร่ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นเหตุให้เราต้องศึกษาเพิ่มเติม และกลายเป็นตัวเราเองที่ต้องไปแนะนำพูดคุยและอ่านอีไอเอเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลย จนพบปัญหามากมายว่าเหมืองจะขยายตัวใหญ่โต จะมีการเปิดหน้าดิน จะมีการใช้ไซยาไนด์ จึงเริ่มไปพูดคุยกับชาวบ้าน ตอนนั้นเหมืองกำลังเริ่มทำ ยังไม่เกิดผลกระทบ แต่เราคาดการณ์ว่าจะมีผลกระทบเกิดขึ้นหลังจากนั้นก็เข้าไปให้คำปรึกษาเป็นระยะและผูกพันต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน”

(เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์ 2559)

แม่นวด เป็นนักพัฒนาเอกชนคนหนึ่งที่ได้เข้ามาช่วยเหลือกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดในงานด้านข้อมูลและงานด้านการสื่อสาร เธอเล่าว่า ในอดีตตนเป็นสื่อมวลชนที่ทำงานในแวดวงสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ราวปี 2554 มีความพยายามจากหลายฝ่ายทั้งภาคประชาสังคม นักวิชาการ และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ซึ่งรู้จักมักคุ้นกันดีเพราะบ้างเป็นแหล่งข่าว บ้างเป็นเพื่อน ซึ่งพยายามช่วยกันสร้างเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ประเทศไทย จากนั้นตนจึงได้รับการชักชวนจากเพื่อนนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยให้เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดในงานด้านข้อมูลและการสื่อสาร

แม่นวดระบุว่าตนมีบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มฯ ดังนี้

- 1) จัดระบบข้อมูลความเคลื่อนไหวของรัฐ เหมืองทอง และความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อทบทวน วิเคราะห์ใหม่ สำหรับใช้เป็นข้อมูลในการเคลื่อนไหวคัดค้าน
- 2) ผลิตข้อมูลที่เกิดจากการวิเคราะห์ การสรุปร่วมกันของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด เพื่อใช้ในการกำหนดความเคลื่อนไหว และใช้ในการสื่อสารกับสาธารณะ
- 3) เกาะติดสถานการณ์ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด สัมภาษณ์ เขียนข่าว ถ่ายภาพ ทำงานเหมือนสื่อมวลชนตามปกติ และส่งข่าวออกไปยังสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ
- 4) ทำเอกสารต่าง ๆ ร่วมกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด เพื่อใช้ในงานเคลื่อนไหวทุกรูปแบบ

อย่างไรก็ดี จากการให้ข้อมูลของสุทธิเกียรติ แม้นวด และสุรพันธ์ ระบุว่ายังมีนักพัฒนาเอกชนคนอื่น ๆ ที่ร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดในงานด้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานด้านการรณรงค์ และงานด้านการสื่อสาร เช่น การนำข้อมูลที่ได้รับการแจ้งมาจากชาวบ้านในพื้นที่มาเขียนบทความ บทวิเคราะห์ รายงานเรื่องราวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเผยแพร่ผ่านทางช่องทางต่าง ๆ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อช่วยสนับสนุนในขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เช่น เว็บไซต์ www.loieminingtown.org เพจเฟซบุ๊ก 'ASEAN Mining Watch' และเพจเฟซบุ๊ก 'เหมืองแร่ เมือง

เลย V2'⁹ นอกจากนี้ยังรวมถึงการช่วยบอกแจ้งข่าวแก่สื่อมวลชน โดยมีการร่วมกันทำงานเป็นเครือข่าย

ภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างเพจเฟซบุ๊ก 'เหมืองแร่ เมืองเลย V2'

The image shows a Facebook page for 'เหมืองแร่ เมืองเลย V2'. The page has a cover photo with the text 'เหมืองแร่ เมืองเลย V2'. Below the cover photo is a navigation menu with options: Home, About, Photos, Videos, Posts, and Community. There is a 'Create a Page' button. The main content area shows a post from July 2 at 6:08pm. The post text reads: "มีหน่วยงานมากมายที่เข้ามาตรวจหลายคนแล้ว ก็เหมือนเดิม ผลกระทบก็รู้ๆ กันอยู่ว่ามาจากไหน ก็ไม่มีใครสามารถยืนยันได้สักคน ต้องรอให้มีคนตายก่อนรึ? แต่ตอนนี้ก็มีคนตายกันเยอะแล้ว ทางที่ดีปิดเหมืองเลยดีกว่าแล้วมาหาทางฟื้นฟูกัน" Below the text is a photo of a woman speaking at a table during a meeting. The photo caption reads: "มีหน่วยงานมากมายที่เข้ามาตรวจหลายคนแล้ว ก็เหมือนเดิม ผลกระทบก็รู้ๆ กันอยู่ว่ามาจากไหน ก็ไม่มีใครสามารถยืนยันได้สักคน ต้องรอให้มีคนตายก่อนรึ? แต่ตอนนี้ก็มีคนตายกันเยอะแล้ว". To the right of the post is a 'Community' section with options: Invite yc, 7,051 pe, 7,077 pe, and Love Pr. Below that is an 'About' section with 'Commur'. There is also a 'Pages liked by' section with 'iLaw IL' and 'GREEN NEWS ส'. At the bottom right, there is a language selection menu with 'English (US) - Português (Br)' and a 'Privacy · Term Cookies · Mar Facebook © 2' link.

5) นักวิชาการ

แกนนำกลุ่มคนรักשב้านเกิดระบุว่า ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจากนักวิชาการมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในพื้นที่ภาคอีสานซึ่งมักจะเข้ามาเก็บข้อมูลเรื่องผลกระทบ ทำเรื่องการตรวจสุขภาพ ขณะที่สุทธิเกียรติ ระบุว่านักวิชาการที่เข้ามาทำงานร่วมกับชาวบ้าน ส่วนหนึ่งมีบทบาทในการให้ความเห็นเชิงวิชาการแก่สาธารณะเช่นเรื่องผลกระทบจากการทำเหมือง และทำวิจัยประเด็นต่าง ๆ

⁹ เว็บไซต์และแฟนเพจเฟซบุ๊กเหล่านี้ เป็นช่องทางการสื่อสารเรื่องราวความเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักשב้านเกิด และเป็นช่องทางให้ความรู้เรื่องเหมืองแร่ทองคำและเหมืองแร่ประเภทอื่น ๆ ในประเทศไทยแก่สาธารณะ

6) หน่วยงานรัฐ

สำหรับหน่วยงานรัฐที่กล่าวได้ว่ามีบทบาทในการสนับสนุนการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ชาวบ้าน ดังที่สุทธิเกียรติ อติตสมาชิกรวมกลุ่มดาวดิน และ ส.รัตนมณี นายความมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ระบุว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีการตรวจสอบข้อร้องเรียนและติดตามสถานการณ์การถูกละเมิดสิทธิของกลุ่มคนรักบ้านเกิด รวมทั้งออกมาให้ข้อคิดเห็นตลอดจนข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลเป็นระยะ

จากการวิเคราะห์เอกสาร พบตัวอย่างบทบาทในการทำหน้าที่ของ กสม. ซึ่งมีส่วนสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวให้แก่กลุ่มคนรักบ้านเกิด เช่น การจัดประชุมไต่สวนข้อเท็จจริง โดยคณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนฯ กรณีการขนแร่ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ที่ศาลากลางจังหวัดเลย โดยตั้งข้อสงสัย อาทิ ใบอนุญาตขนสินแร่ของบริษัทเหมืองที่อนุญาตโดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเลยเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และเห็นควรให้ระงับการขนสินแร่ไว้ก่อน จนกว่าการตรวจสอบจากคณะอนุกรรมการฯ จะเสร็จสิ้น หรือ กรณีความพยายามในการทำให้เกิดความปรองดองในพื้นที่ของทหารตามคำสั่ง คสช. โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาและจัดทำเอ็มโอยูแก้ปัญหาในพื้นที่เหมืองแร่ทองคำในช่วงปลายปี 2557 ซึ่งคณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนฯ ได้มีการจัดประชุมกรณีดังกล่าว และมีความเห็นเผยแพร่ว่า คณะกรรมการแก้ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และร่างเอ็มโอยูยังมีข้อบกพร่อง เป็นต้น

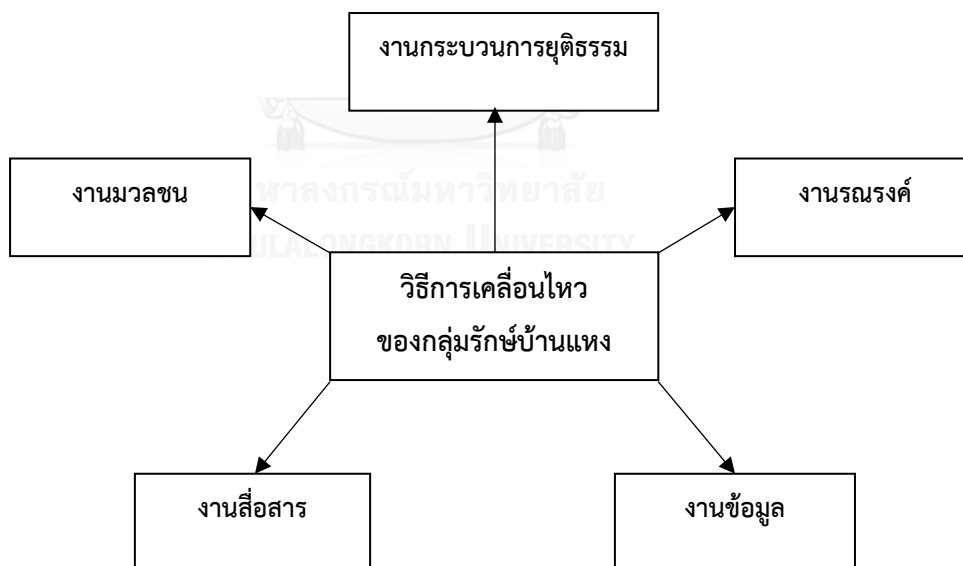
ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับงานด้านการสื่อสารซึ่งแกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดระบุว่า เป็นงานที่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก แต่ก็ปรากฏการดำเนินงานด้านการสื่อสารอยู่เสมอ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า งานส่วนนี้ถูกแบ่งสรรไปยังผู้ร่วมกระทำการอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มนักพัฒนาเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักศึกษา ที่ได้เข้ามาช่วยสนับสนุนงานด้านการสื่อสารสาธารณะ เช่น การเขียนข่าว เขียนบทความ และการเผยแพร่ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งส่งต่อข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มผู้สื่อข่าวด้วย

- กลุ่มรักษำบ้านแหง ผู้ค้ำค้ำนเหมืองแร่ถ้ำนหินลิกไนต์ ในพื้นที่ ต.บางแหง อ.งาว จ.ลำปาง

วิธีการเคลื่อนไหวก

จากการสัมภาษณ์นางสาวแวกวรินทร์ บัวเงิน นางสมหมาย หาญเตชะ และนางสาวชุติมา ชื่นหัวใจ แกนนำกลุ่มรักษำบ้านแหง นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบาย สาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา และนางสาวส.รัตนมณี พลกล้า ทนายความ มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในขบวนการเคลื่อนไหวกเพื่อค้ำค้ำนการประกอบกิจการเหมืองแร่ถ้ำนหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่า กลุ่มรักษำบ้านแหงมีวิธีการและรูปแบบการเคลื่อนไหวกเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนเช่นเดียวกับกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด แบ่งเป็นการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ได้ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.5 อธิบายวิธีการการเคลื่อนไหวกของกลุ่มรักษำบ้านแหง

1) งานมวลชน

แหววรินทร์ แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหง ระบุว่า การใช้กระบวนการมวลชนเป็นแนวทางการเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สุดของกลุ่มฯ การรวมตัวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงเกิดจากความไม่พอใจในกระบวนการขอประทานบัตรของบริษัทเหมืองและหน่วยงานรัฐซึ่งดำเนินการไม่เป็นไปตามขั้นตอนและขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ชาวบ้านที่คัดค้านยังมีความกังวลต่อผลกระทบในอนาคตที่จะเกิดขึ้น จึงรวมตัวกันคัดค้านในนามกลุ่มรักษ์บ้านแหง โดยไม่มีการจัดตั้งจากนักพัฒนาเอกชนใด ๆ ซึ่งงานมวลชนนี้เป็นงานที่ตนรับผิดชอบซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกับชาวบ้าน

สำหรับปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในชุมชน ชูทิมา ระบุว่าแม้จะมีเสียงของคนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านที่เห็นด้วยกับการประกอบกิจการของบริษัทเหมืองแต่ก็เป็นเสียงส่วนน้อย โดยเสียงส่วนใหญ่คือกลุ่มรักษ์บ้านแหงที่ไม่ต้องการเหมืองมีความสามัคคีกันดีและมีการพูดคุยหารือกันอยู่เสมอ

2) งานด้านกระบวนการยุติธรรม

งานด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่การฟ้องคดีและการสู้คดี เป็นงานที่แหววรินทร์ ระบุว่ากลุ่มรักษ์บ้านแหงให้ความสำคัญไม่น้อยกว่างานมวลชน เนื่องจากกลุ่มเน้นการเคลื่อนไหวเพื่อสกัดกั้นขั้นตอนการขอประทานบัตรและใบอนุญาตต่าง ๆ ของบริษัทซึ่งไม่เป็นไปตามกระบวนการทางกฎหมายโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน นำไปสู่การฟ้องร้องคดีเพื่อเพิกถอนใบอนุญาตต่าง ๆ ขณะเดียวกันสมาชิกกลุ่มรักษ์บ้านแหงจำนวนไม่น้อย ก็ถูกบริษัทและเจ้าหน้าที่รัฐฟ้องร้องคดีมาหลายคดี เช่นคดีทะเลาะวิวาท คดีหมิ่นประมาท คดีกักขังหน่วงเหนี่ยว การเคลื่อนไหวของกลุ่มจึงขึ้นอยู่กับการนัดหมายการพิจารณาคดีของศาลด้วย

3) งานรณรงค์

งานรณรงค์ของกลุ่มรักษ์บ้านแหงไม่ได้ปรากฏเด่นชัดเท่าการรณรงค์ของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ชูทิมา และแหววรินทร์ระบุว่า กิจกรรมที่กลุ่มร่วมกันจัด เช่น การจัดเวทีสาธารณะเพื่อบอกเล่าเรื่องเหมือง และการจัดงานบุญสงกรานต์ ซึ่งจะมีการทำบุญระดมทุนไว้ใช้ในการเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองแร่ของบริษัทด้วย โดยกิจกรรมที่จัดมีไม่บ่อยนักแต่เป็นไปตามวาระ เช่น การจัดเวทีเสวนาในวาระ

ครบรอบการต่อสู้ 5 ปี ของการคัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ หรือ การจัดให้มีการทำบุญระดมทุน ในการเคลื่อนไหวในช่วงประเพณีสงกรานต์ปีละ 1 ครั้ง

4) งานข้อมูล

เนื่องจากพื้นที่ตำบลบ้านแหยังไม่มี การเปิดดำเนินกิจการอย่างเป็นทางการของบริษัทเหมือง ถ่านหินลิกไนต์ ดังนั้นงานด้านข้อมูลของกลุ่มรักษ์บ้านแหจึงไม่ใช้การเก็บข้อมูลผลกระทบ แต่เป็น การเก็บข้อมูล หลักฐาน และเอกสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของบริษัท ส่วนราชการ และของกลุ่ม รักษ์บ้านแหเอง โดยแววรินทร์ระบุว่า มีสมาชิกกลุ่มรักษ์บ้านแหบางคนมีหน้าที่ในส่วนนี้ เพื่อใช้เป็น ฐานข้อมูลหรือหลักฐานในการฟ้องคดีและต่อสู้คดี โดยข้อมูลที่จัดเก็บประกอบด้วยหนังสือที่กลุ่มฯ ส่งออกไปยังหน่วยงานราชการต่าง ๆ หนังสือที่หน่วยงานราชการแจ้งกลับมายังกลุ่มฯ รวมทั้งบันทึก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีการเก็บรวมไว้ในแฟ้มเอกสาร และบันทึกไว้เป็นไฟล์อิเล็กทรอนิกส์

5) งานสื่อสาร

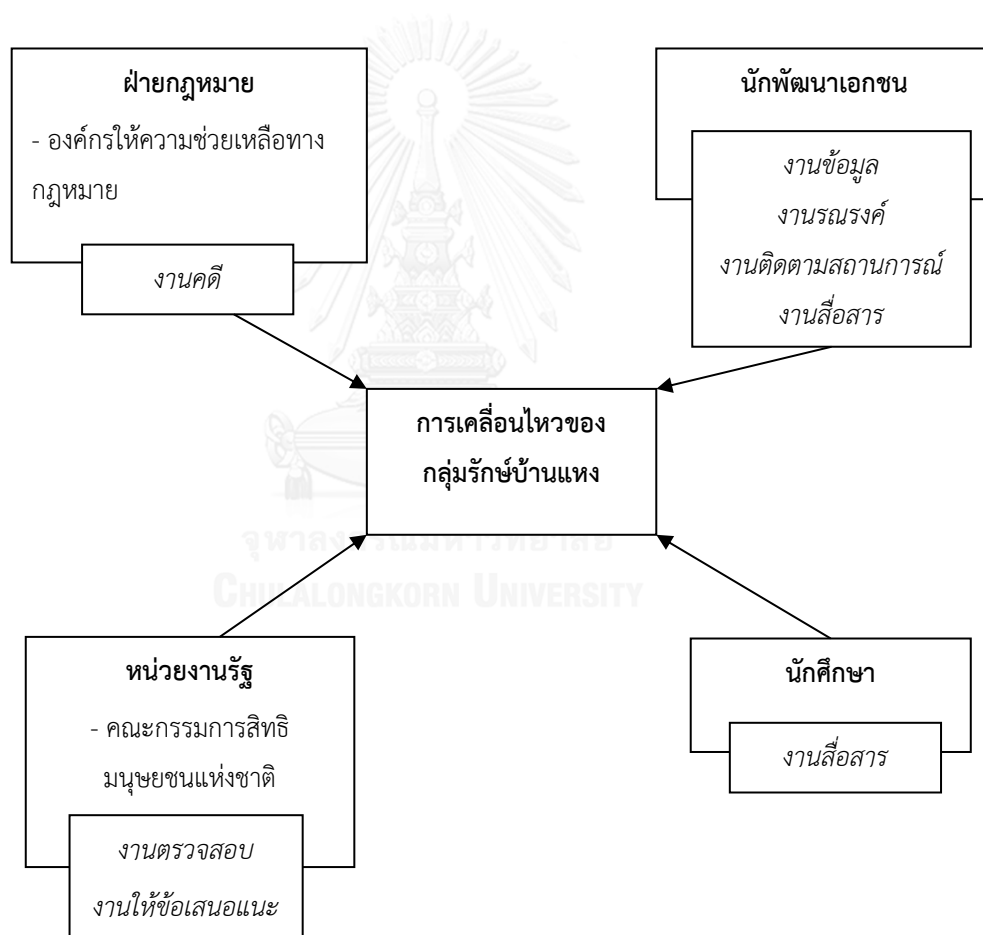
งานด้านการสื่อสารกับสาธารณะในประเด็นข้อเรียกร้องและความเคลื่อนไหวของกลุ่มฯ เป็น วิธีการเคลื่อนไหวที่แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหระบุว่า กลุ่มฯ ให้ความสำคัญน้อยมากเมื่อเทียบกับ วิธีการเคลื่อนไหวอื่น ๆ เนื่องจากตระหนักว่ากรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มตน เป็นกรณีเล็ก ๆ ที่ยังไม่ เกิดผลกระทบและไม่เป็นที่สนใจของสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามก็ตีการดำเนินการด้านการสื่อสารของกลุ่ม รักษ์บ้านแหก็มีการวางแผนเป็นระบบในระดับหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในส่วนต่อไป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านแหคิดว่า แม้แกนนำ ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหจะระบุว่าไม่ค่อยให้ความสำคัญในงานด้านการสื่อสาร แต่การเคลื่อนไหว ของกลุ่มอาศัยการสื่อสารในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การสื่อสารภายในกลุ่มและเครือข่ายผู้ร่วมกระทำ การเพื่อการประชุมวางแผน เพื่อการรวมมวลชน เพื่อการจัดทำฐานข้อมูล หรือการสื่อสารภายนอกใน การทำกิจกรรมรณรงค์ รวมทั้งการติดต่อและเสนอแนะประเด็นการรายงานให้กับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ดังที่จะกล่าวถึงในช่วงต่อไป

ผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหว

จากการสัมภาษณ์นางสาวแววรินทร์ บัวเงิน นางสมหมาย หาญเตชะ และนางสาวชุติมา ชื่นหัวใจ แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหง นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา และนางสาวส.รัตนมณี พลกล้า ทนายความ มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชนสามารถสรุปผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของกลุ่มรักษ์บ้านแหงและบทบาทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.6 อธิบายผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง

1) ฝ่ายกฎหมาย

มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางการกฎหมายแก่กลุ่มรักษ์บ้านแหง ส.รัตนมณี ทนายความ กล่าวว่า ปัจจุบัน (เมษายน 2560) กลุ่มรักษ์บ้านแหงเป็นผู้ฟ้องคดีในศาลปกครองกรณีขอให้ศาลเพิกถอนใบอนุญาตต่าง ๆ ประกอบการขอประทานบัตรเหมืองแร่ถ่านหิน รวมทั้งขอให้เพิกถอนประทานบัตรแปลงหนึ่งทั้งสิ้น 3 คดี และมีคดีซึ่งสมาชิกกลุ่มรักษ์บ้านแหงถูกฟ้องดำเนินคดีจากการวิวาทกับกำนันตำบลบ้านแหงอีก 1 คดี อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้สมาชิกกลุ่มหลายคนถูกฟ้องคดีจากปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวซึ่งปัจจุบันคดีเหล่านั้นถูกยกไปหมดแล้ว โดยมูลนิธิฯ ได้เข้ามาช่วยชาวบ้านในการฟ้องและต่อสู้คดีดังกล่าวตั้งแต่ต้น ผ่านเครือข่ายของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติซึ่งชาวบ้านเคยยื่นหนังสือร้องเรียน

2) นักพัฒนาเอกชน

เลิศศักดิ์ คือหนึ่งในพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีบทบาทให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องการให้ข้อมูลความรู้ทางกฎหมาย เช่น กฎหมายแร่ และขั้นตอนการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ เช่นเดียวกับที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด

เลิศศักดิ์ ระบุว่า ประมาณปี 2553 - 2554 ประชาชนในพื้นที่ที่มีการทำเหมืองแร่ในประเทศไทยได้รวมตัวกันอย่างน้อยประมาณ 10 พื้นที่ เป็นเครือข่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของแร่ประเทศไทย ในช่วงเวลานั้นปรากฏว่าจากการตรวจสอบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ชุดที่ 2 (นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ) ได้มีผู้ร้องเรียนเกี่ยวกับกรณีปัญหาการขอประทานบัตรเหมืองแร่ที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทาง กสม.จึงได้ติดต่อตนให้ไปช่วยให้ความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับขั้นตอนการขอประทานบัตรเหมืองแร่ตามกฎหมายแร่ เป็นเหตุให้ตนได้ลงไปให้คำแนะนำและข้อมูลต่าง ๆ แก่ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหง

นอกจากนี้เลิศศักดิ์แล้ว ชูทิมา ยังระบุว่า มีนักพัฒนาเอกชนคนอื่น ซึ่งเข้ามาช่วยเรื่องงานรณรงค์ เช่นการจัดเวทีสาธารณะ และงานด้านการสื่อสารกับสื่อมวลชน โดยจะเป็นผู้เขียนบทความหรือข่าวให้แก่ชาวบ้าน และสอนชาวบ้านเขียนข่าวด้วย

3) นักศึกษา

แฉวรินทร์ และชุติมา ระบุว่า แม้กลุ่มรักษำบ้านแห่งจะไม่ถนัดเรื่องการสื่อสาร และไม่ค้อยให้ควำมสำคัญมำกนัก แต่ยังมีกลุ่มนักศึกษำและเยำวชนในพื้นที่ภำคเหนือที่รู้จักกลุ่มฯ ผ่านเครือข่ำยนักพัฒนำเอกชนได้รวมถึงเยำวชนในพื้นที่เข้ำมำช่วยงำนด้ำนการสื่อสาร โดยการเผยแพร่ข้อมูลเรื่องรำวควำมเคลื่อนไหวของขำวบ้านผ่านเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ลำปาง’ ซึ่งเป็นช่องทางที่กลุ่มเยำวชนจัดตั้งขึ้นให้เฉพะเพื่อสื่อสารเรื่องรำวของชุมชนกลุ่มรักษำบ้านแห่งผ่านสังคมนออนไลน์ โดยเริ่มด้ำนเนินการช่วงกลำงปี 2558

ภำพที่ 4.7 แสดงด้วยอย่งเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ ลำปาง’

4) หน่วยงานรัฐ

หน่วยงานรัฐที่มีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของขำวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแห่งเช่นเดียวกับกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชำติ (กสม.) แฉวรินทร์ บอกเล่ำวำ กสม. เข้ำมำรับทรำบเรื่องรำวปัญหำในพื้นที่บ้านตนผ่านการแนะนำของคนใน

หมู่บ้านซึ่งเป็นพนักงานขับรถให้กับเจ้าหน้าที่ของ กสม. โดยในช่วงเวลาที่ชาวบ้านกำลังเริ่มก่อตั้งกลุ่ม และเริ่มยื่นหนังสือคัดค้านตามที่ต่าง ๆ กสม. นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ลงพื้นที่ตรวจสอบเรื่องราวเรียนอื่นในพื้นที่ภาคเหนือและได้แวะมาพูดคุยกับชาวบ้านตามบอกกล่าวของพนักงานขับรถซึ่งเป็นสมาชิกในหมู่บ้าน

กสม. มีบทบาทในการตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ และมีรายงานการตรวจสอบและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในการบอกกล่าวให้หน่วยงานต่าง ๆ พิจารณาการให้ประธานบัตรที่ผิดขั้นตอนแก่บริษัท

สำหรับวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหวงในภาพรวมนั้น แจนนำกลุ่มระบุตรงกันว่าทุกครั้งก่อนจะมีการเคลื่อนไหวใด ๆ กลุ่มฯจะมีการพูดคุยหารือร่วมกันทุกครั้ง โดยมีการประชุมร่วมกันในกลุ่มแกนนำไม่กี่คนก่อน แล้วจึงนัดประชุมชาวบ้านกลุ่มใหญ่ อย่างไรก็ตาม ววรินทร์ระบุว่า กลุ่มรักษำบ้านแหวงมีการประชุมร่วมกันไม่บ่อยนัก แต่จะหารือร่วมกันตามวาระโอกาสหรือเมื่อเกิดปัญหา โดยไม่ได้วางแผนเป็นลำดับขั้นว่าช่วงไหนจะต้องเคลื่อนไหวอย่างไร ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีหน้าที่เฝ้าระวัง สังเกตการณ์ และมีการเคลื่อนไหวตามนัดหมายของศาล โดยยอมรับว่ากลุ่มฯ วางแผนกันน้อยเมื่อเทียบกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดซึ่งเกิดผลกระทบรุนแรงมากกว่าขณะที่พื้นที่บ้านแหวงยังไม่มีผลกระทบใด ๆ เกิดขึ้น

สมหมาย ระบุว่า ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหว ชาวบ้านจะแบ่งหน้าที่กัน โดยมีฝ่ายสื่อที่ทำหน้าที่ติดต่อนักข่าว ฝ่ายมวลชนที่ทำหน้าที่รวมตัวกับชาวบ้าน และฝ่ายข้อมูลที่คอยติดตามเก็บรายละเอียดการเคลื่อนไหวหรือเอกสารต่าง ๆ แล้วบันทึกไว้

ววรินทร์ ระบุว่ากลุ่มรักษำบ้านแหวงไม่มีเป้าหมายการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนรู้เพียงว่าชาวบ้านต้องเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิของตน ขณะที่สมหมายระบุว่า ตนรู้เพียงว่าชาวบ้านคือเจ้าของบ้าน และคนอื่นไม่มีสิทธิมาตัดสินใจเรื่องใดแทน ซึ่งตนจะเดินหน้าสู้ต่อไป ขณะที่ชุกติมา ระบุว่าเป้าหมายของกลุ่มฯ คือการทำให้เหมืองไม่เกิดขึ้นและให้เหมืองออกไป

“เราไม่มีแนวทางการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน รู้แต่ว่าต้องทำไปเรื่อย ๆ ด้านไปเรื่อย ๆ ไม่ให้เราถูกละเมิดสิทธิไปมากกว่านี้”

(แวรินทร์ บัวเงิน. สัมภาษณ์. 16 พฤศจิกายน 2558)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับงานด้านการสื่อสารซึ่งแกนนำกลุ่มรักษำบ้านแห่งระบวว่าเป็นงานที่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก แต่ก็ปรากฏการดำเนินงานด้านการสื่อสารอยู่เสมอ นั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่างานส่วนนี้ถูกแบ่งสรรไปยังผู้ร่วมกระทำกรอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มนักพัฒนาเอกชน และนักศึกษา ที่ได้เข้ามาช่วยสนับสนุนงานด้านการสื่อสารสาธารณะ เช่น การเขียนข่าว เขียนบทความ และการเผยแพร่ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งส่งต่อข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มผู้สื่อข่าวด้วย

เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ และส. รัตนมณี ทนายความมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ผู้รับผิดชอบทำคดีให้กับชาวบ้านทั้งสองกลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลที่เห็นพัฒนาการการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักรำบ้านเกิดและกลุ่มรักษำบ้านแห่งมาตั้งแต่แรกเริ่ม วิเคราะห์การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนว่า ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มมีพัฒนาการการเคลื่อนไหวในรูปแบบที่มีระบบมากขึ้น คิดวิเคราะห์แยกแยะอะไรได้ละเอียดขึ้น และมีความเข้าใจในเรื่อง ‘สิทธิชุมชน’ มากขึ้น

“สิ่งที่ทั้งสองกลุ่มมีมากขึ้น คือ ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการที่จะหยิบเรื่องนี้มาใช้ประโยชน์ในการต่อสู้ได้ ขณะที่เมื่อก่อนชาวบ้านแทบไม่เข้าใจว่าอะไรที่เป็นการละเมิดสิทธิเขาบ้าง ที่ผ่านมเขาารู้สึกว่า รัฐ ราชการ และการเมือง สามารถทำได้ทุกอย่าง ไม่ได้รู้สึกว่ถูกละเมิดสิทธิชุมชน แต่ตอนนี้ไม่ใช่”

(เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์ 2559)

อย่างไรก็ดี เลิศศักดิ์วิเคราะห์ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักรำบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในจังหวัดเลย กับ กลุ่มรักษำบ้านแห่ง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ มีจุดร่วมและจุดต่างกันดังนี้

จุดร่วม คือ ทั้งสองกลุ่มมีวัตถุประสงค์ไม่ต้องการให้มีเหมืองและต้องการยกเลิกเหมืองในทำนองเดียวกัน ขณะที่กระบวนการการเคลื่อนไหวก็เน้นแนวทางมวลชนและการต่อสู้ในกระบวนการ

ยุติธรรมเช่นเดียวกัน โดยชาวบ้านมีความพยายามในการศึกษากฎหมายร่วมกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม และพยายามใช้ประโยชน์จากกฎหมายเหล่านั้นในการฟ้องคดีกับศาลปกครองในลักษณะคล้าย ๆ กัน คือการฟ้องให้เพิกถอนประทานบัตร ฟ้องให้ยกเลิกใบอนุญาตพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น

จุดต่าง คือ กลุ่มคนรักบ้านเกิดเคลื่อนไหวด้านเมืองแร่ทองคำกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ซึ่งเปิดดำเนินกิจการและเห็นผลกระทบแล้วชัดเจน จึงมีเป้าหมายและรูปแบบการเคลื่อนไหวที่เป็นแบบแผนมากกว่า ส่งผลให้มีความรุนแรงในกระบวนการเคลื่อนไหวมากกว่า ขณะที่กลุ่มรักบ้านแห่งเคลื่อนไหวด้านเมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์กับกลุ่มทุนขนาดเล็กกว่ามากและเมืองยังไม่ได้เปิดดำเนินกิจการ แต่มีความกังวลว่าอนาคตจะมีผลกระทบเกิดขึ้น ขบวนการเคลื่อนไหวจึงไม่เข้มข้นเท่าพื้นที่เมืองเลย และความรุนแรงอยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้กลุ่มรักบ้านแห่งมีโอกาสในการเคลื่อนไหวตั้งรับมากกว่า โดยยังสามารถยื่นหนังสือคัดค้านในแต่ละขั้นตอนของการให้ใบอนุญาตทำเหมืองได้ ขณะที่พื้นที่ที่เมืองเลยนั้น ค่อนข้างยากที่หน่วยราชการและกลุ่มทุนจะตอบสนองข้อเรียกร้องชาวบ้าน เนื่องจากเหมืองได้เปิดดำเนินกิจการไปแล้ว

เลิศศักดิ์สรุปว่า 3 สิ่งสำคัญที่ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มจะต้องรู้และเข้าใจเป็นพื้นฐานเพื่อกระทำการในขบวนการเคลื่อนไหว ได้แก่ 1) ความรู้เรื่องกฎหมายและนโยบาย 2) สภาพวิถีชีวิต การทำมาหากิน สภาพสิ่งแวดล้อม และนิเวศท้องถิ่นของตนเอง 3) รู้จักเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนานั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือของรัฐ ราชการ และทุน ฯลฯ เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการต่อสู้ของพวกเขาควรจะเป็นไปในทิศทางใด และสามารถตรวจสอบได้ว่า บริษัทหรือหน่วยงานของรัฐได้ทำตามกระบวนการขั้นตอนที่บัญญัติไว้ในกฎหมายหรือไม่

ด้าน ส. รัตน์มณี วิเคราะห์ว่า วิธีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มเน้นกิจกรรมงานมวลชนและงานรณรงค์ รวมทั้งงานด้านกฎหมาย เนื่องจากชาวบ้านเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำถูกฟ้องร้องคดี อย่างไรก็ตามชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ก็มีบทบาทเป็นผู้ฟ้องคดีด้วย โดยชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดผู้คัดค้านเมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยจะมีความคุ้นชินในการเคลื่อนไหวทางกฎหมายมากกว่า เนื่องจากถูกดำเนินคดีบ่อยครั้ง

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ทั้งสองพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนการรณรงค์ให้แกกัน โดยกลุ่มคนรักบ้านเกิดเป็นเสมือนตัวอย่างการเคลื่อนไหวให้กลุ่มรักบ้านเกิดได้เรียนรู้แนวทางการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน และมีการให้กำลังใจกันและกัน

ตัวอย่าง การเผยแพร่คลิปวิดีโอชื่อ ‘จากบ้านนาหนองบงถึงบ้านแหง : สู้ๆ!’ ผ่านยูทูป บัญชีผู้ใช้ ‘เหมืองแร่ เมืองเลย’ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2557 คำบรรยายใต้คลิประบุว่า ‘ชาวบ้านนาหนองบง อ.วังสะพุง จ.เลย ถ่ายคลิปส่งกำลังใจถึงชาวบ้านแหง อ.งาว จ.ลำปาง ที่กำลังต่อสู้กับเหมืองแร่ ที่กำลังรุกเข้าบ้านเกิดของตนเอง "บ้านแหงสู้ๆ ป่าไม้คืนมา" เสียงพูดยิ่งใหญ่จากคนตัวเล็กๆ ถึงคนตัวเล็กๆ อีกหลายคน’ โดยในคลิปวิดีโอปรากฏภาพกลุ่มคนรักบ้านเกิดยืนรวมกลุ่มอยู่ทางเข้าหมู่บ้านนาหนองบง ทุกคนชูมือขึ้นพร้อมตะโกนว่า “พูดว่า “บ้านแหงสู้ ๆ บ้านแหง สู้ ๆ บ้านแหง สู้ ๆ ป่าไม้คืนมา ป่าไม้คืนมา ป่าไม้คืนมา”

ส่วนที่ 2 การสื่อสารเรื่องเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

2.1 พัฒนาการการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

ก่อนอธิบายให้เห็นวิธีการเคลื่อนไหวและประเด็นที่สื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ผู้วิจัยขอสรุปให้เห็นพัฒนาการการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแหง ซึ่งเป็นข้อมูลที่รวบรวมจากการสัมภาษณ์แกนนำชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน รวมทั้งผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท ปรากฏว่าชาวบ้านทั้งสองกลุ่มมีพัฒนาการการสื่อสารในทำนองเดียวกัน โดยสามารถแบ่งพัฒนาการการสื่อสารผ่านสื่อออกเป็น 3 ช่วงได้ดังนี้

1) ช่วงแรกเริ่มของการเคลื่อนไหว

เมื่อชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแหงรวมตัวจัดตั้งกลุ่ม ก็เริ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ครั้งแรก ๆ ที่ชาวบ้านออกไปเคลื่อนไหวยังหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ก็ได้พบเจอสื่อท้องถิ่น และสื่อมวลชนส่วนภูมิภาคมาทำข่าว

ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการเข้าหาผู้สื่อข่าวรายคน โดยการขอข้อมูลการติดต่อ เช่น หมายเลขโทรศัพท์ ไว้รวมทั้งค้นหาที่ตั้งและหมายเลขโทรศัพท์ของสำนักข่าวต่าง ๆ ไปด้วย เมื่อกลุ่มมีการเคลื่อนไหวในครั้งต่อ ๆ ไป ก็จะใช้วิธีโทรศัพท์บอกแจ้งผู้สื่อข่าวเป็นรายคน ส่งจดหมาย หรือ ส่งโทรสารเพื่อเชิญชวนให้มาทำข่าว ซึ่งเป็นการติดต่อสื่อสารกับผู้สื่อข่าวด้วยตนเอง

ต่อมา เมื่อนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนการเคลื่อนไหว ผู้ร่วมกระทำการกลุ่มนี้ ได้ชักนำผู้สื่อข่าวสายสิ่งแวดล้อมและชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยผู้สื่อข่าวจากองค์กรสื่อมวลชนกระแสหลัก องค์กรสื่อสารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และองค์กรสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไท ให้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ด้วยการเชิญชวนให้เข้ามาทำข่าวในพื้นที่ สร้างเครือข่ายผู้สื่อข่าวประเด็นเหมืองแร่เพื่อส่งต่อข่าวสารรวมทั้งทำหน้าที่เขียนข่าว เขียนบทความให้ชาวบ้าน เพื่อเผยแพร่ต่อไปยังกลุ่มผู้สื่อข่าวและเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ในเครือข่ายของนักพัฒนาเอกชนเองด้วย

2) ช่วงที่ได้รับผลกระทบเชิงลบจากสื่อมวลชน

เมื่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเริ่มเป็นที่รู้จักโดยสื่อมวลชนมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอเขาหลวง จังหวัดเลย จึงทำให้ชาวบ้านต้องประสบกับการถูกฟ้องร้องโดยบริษัทผู้ประกอบการในข้อหาหมิ่นประมาทจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนหลายครั้ง ดังที่ พรทิพย์ หงษ์ชัย แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดเล่าว่าตนเป็นหนึ่งคนที่เคยถูกบริษัทเหมืองแร่ฟ้องคดีอาญาฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาจากการให้สัมภาษณ์นักข่าวโทรทัศน์ช่องหนึ่งถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชาวบ้านต้องประสบจากการทำเหมือง ขณะที่กรณีของกลุ่มรักบ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่อำเภอถ้ำทอง จังหวัดลำปาง ก็ปรากฏว่าแกนนำมีประสบการณ์ที่ไม่ดีในการให้ข่าวแก่สื่อมวลชนเช่นกัน ดังที่ แวรวรินทร์ บัวเงิน แกนนำกลุ่มรักบ้านแหงเล่าว่าเธอเคยถูกสื่อท้องถิ่นเขียนข่าวใส่ร้ายหาว่าแกนนำได้รับเงินมาเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านเหมือง ขณะที่สื่อกระแสหลักส่วนใหญ่ตนมองว่าไม่ค่อยสนใจประเด็นชาวบ้าน นับจากนั้นมาตนจึงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสื่อมวลชน และไม่ให้ความสำคัญในงานเคลื่อนไหวผ่านสื่อเท่าใดนัก ทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้ต่อมาชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ที่มีการวางแผนการสื่อสารสาธารณะที่รัดกุมมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ซึ่งจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในหัวข้อถัดไป

3) ช่วงการสื่อสารเชิงรุกผ่านสื่อออนไลน์ สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

ปัจจุบัน ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ 'เลือก' ติดต่อบริการกับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ที่คุ้นเคยผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก โดยในกรณีของกลุ่มคนรักบ้านเกิดมีการตั้งกลุ่มสนทนาของผู้สื่อข่าวที่ติดตามประเด็นเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยในเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อส่งต่อข่าวสาร ขณะที่กลุ่มรักบ้านแหงก็ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นหลักในการส่งต่อข้อมูลให้ผู้สื่อข่าวเช่นกันแต่เป็นลักษณะการติดต่อรายบุคคล ซึ่งข้อมูลที่ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มส่งต่อเป็นลักษณะของข้อมูลดิบ เช่น ภาพ ข้อมูลแจ้งเหตุการณ์ คลิปวิดีโอ ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ยังไม่มี ความชำนาญในการเขียนข่าวหรือบทความสำเร็จรูปได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดนี้ไม่ใช่ปัญหา เนื่องจากชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ยังคงได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักพัฒนาเอกชนในการทำหน้าที่เขียนข่าวและบทความให้ โดยเผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ และส่งต่อให้สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก ดังที่กล่าวไว้แล้วและจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป

2.2 ประเด็นที่ภาคประชาชนสื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

ก่อนอธิบายให้เห็นถึงวิธีการสื่อสารของชาวบ้าน ผู้วิจัยขอสรุปให้เห็นประเด็นที่ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มพยายามนำเสนอผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกก่อน จากการสัมภาษณ์พบว่า ประเด็นที่ชาวบ้านพยายามเคลื่อนไหวส่วนใหญ่เป็นประเด็นเชิงนโยบาย เช่น เป้าหมายการปิดเหมืองพื้นฟู ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ข้อมูลทางวิชาการด้านผลกระทบ และการที่ชาวบ้านถูกละเมิดสิทธิชุมชน รายละเอียดดังนี้

ในส่วนของกลุ่มคนรักบ้านเกิด สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ หนึ่งในแกนนำระบุว่า ประเด็นที่พยายามเคลื่อนไหวกับสื่อมวลชนหลัก ๆ คือ ผลกระทบในแง่วิชาการ ซึ่งชาวบ้านมีข้อมูลพร้อมรวมทั้งเป้าหมายสำคัญของการเคลื่อนไหวอย่างการปิดเหมืองพื้นฟู และเรื่องสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากร อย่างไรก็ตามก็เห็นว่าเวลาสื่อมวลชนมาทำข่าวก็มักชอบนำเสนอภาพการจัดตั้งขบวนหรือมีอบต้อด้านเหมืองของพวกตน ซึ่งตนรู้สึกว่าเป็นภาพที่ดูรุนแรงแข็งกระด้างกระเดื่อง นอกจากนี้ตนไม่เห็นด้วยกับการนำเสนอเรื่องผลกระทบทางสุขภาพของชาวบ้านให้กลายเป็นประเด็นน่าสงสารหรือน่าเห็นใจ แต่อยากให้สาธารณะมองเรื่องนโยบายเรื่องสิ่งแวดล้อมมากกว่า

“ชาวบ้านริมห้วยที่เจ็บป่วยส่วนใหญ่เป็นโรคกล้ามเนื้ออ่อนแรง แต่ส่วนใหญ่เราก็ไม่ได้เปิดเผย เพราะว่าประเด็นของเราไม่ได้อยากทำให้คนรู้สึกที่น่าสงสาร เพราะความน่าสงสารมันเป็นแค่อารมณ์ชั่วครู่ชั่วคราวและเราก็ไม่ใช่ขอทาน แต่เรากำลังบอกเรื่องนโยบายที่เหมาะสม เรื่องความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ความคุ้มค่าทางทรัพยากรที่มันมากกว่าการได้ทองคำ แต่หมายถึงการมีที่ทำกิน มีอาหารให้ลูกหลานในอนาคตไปอีกนาน เราอยากให้อสภาพแวดล้อมที่ดีกลับมา”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

ด้านภัทรภรณ์ แก่งจำปา ระบุว่า ประเด็นที่มักเน้นย้ำกับสื่อมวลชนทุกแขนง คือ สิทธิชุมชน สิทธิในการอยู่อาศัยในที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด ซึ่งเป็นสิทธิที่ชาวบ้านโดนละเมิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เช่นเดียวกับพรทิพย์ หงษ์ชัย ที่ระบุว่า ตนมักเน้นย้ำถึงเหตุที่ชาวบ้านลุกมาต่อสู้เพราะชุมชนถูกละเมิดสิทธิ ถูกละเมิดปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

อย่างไรก็ดี สุรพันธ์เห็นว่า การที่นักข่าวจะเข้าใจประเด็นที่ชาวบ้านอยากสื่อสาร ต้องอาศัยการทำงานบ้าน เห็นพัฒนาการการเคลื่อนไหวของกลุ่ม มีมุมมองความเข้าใจเรื่องชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการพูดคุยให้ข้อมูลกันมากระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ดีตนทราบว่านักข่าวส่วนใหญ่ไม่มีเวลายามานั่งคุยกับชาวบ้านได้นานมากนัก

ขณะที่ ชุติมา หนึ่งในแกนนำกลุ่มรักษำบ้านแหงระบุว่า ประเด็นหลักที่พยายามสื่อสารผ่านสื่อมวลชนทุกแขนง คือ ผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ซึ่งจะเกิดได้ในอนาคต

“เราเน้นย้ำประเด็นความกังวลเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งเรื่องน้ำ เรื่องอากาศ ความเจ็บป่วย เพราะมีตัวอย่างผลกระทบให้เห็นจากเหมืองแม่เมาะ”

(ชุติมา ชื่นหัวใจ. สัมภาษณ์. 13 พฤศจิกายน 2558)

ซูทิม่า ยังเล่าว่า นอกจากประเด็นดังกล่าวที่พยายามเน้นย้ำกับสื่อมวลชนแล้ว ยังมีประเด็นที่ตนพยายามหลีกเลี่ยงในการสื่อสารกับสื่อมวลชนด้วย นั่นคือ ประเด็นความแตกแยกเป็นสองฝ่ายของคนในชุมชน

อย่างไรก็ดีในมุมมองของเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเรื่องเหมืองแร่ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มักจะเป็นแหล่งข่าวสำคัญในรายงานข่าวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเหมืองแร่ของทั้งสองพื้นที่กรณีศึกษา คือ เหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง กล่าวถึงประเด็นที่มักถามเน้นย้ำกับสื่อมวลชนว่า ตนมักเน้นย้ำเรื่องกฎหมายแร่ ขั้นตอนการทำรายงานอีไอเอ และข้อมูลผลกระทบ ซึ่งอยากให้สื่อมวลชนติดตามอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

“สิ่งที่อยากได้จากสื่อคืออยากให้เกาะติดต่อเนื่อง ทั้งเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ผลประโยชน์ของรัฐและกลุ่มทุน ส่วนเรื่องกฎหมายแร่เป็นเรื่องอยากให้ความรู้ ซึ่งส่วนใหญ่นักข่าวไม่ค่อยเข้าใจ ไม่ค่อยเกาะติดต่อเนื่องและไม่ค่อยมีเวลาให้กับมัน แต่ผมคิดว่าสื่อทางเลือกแทบทั้งหมดมีความเข้าใจในประเด็นและเกาะติดสถานการณ์ได้ เพราะไม่มีใครมาควบคุม มีอิสระในตัวเองโดยไม่อยู่ใต้บังคับการใคร เลยเขียนได้เต็มที่ แต่เราก็ไม่ได้ต้องการให้เขียนเกินจริง เราต้องการแค่ให้นำเสนอข้อเท็จจริงในด้านของชาวบ้าน ข้อเท็จจริงในด้านที่ละเมิดสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชนให้ปรากฏในข่าวให้มากขึ้น”

(เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์ 2559)

2.3 วิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

จากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด แกนนำกลุ่มรักบ้านแห่ง นักกฎหมาย/นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน รวมทั้งบรรณาธิการข่าวและผู้สื่อข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไท สามารถอธิบายถึงวิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกของภาคประชาชนทั้ง 2 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

- **กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย**

สำหรับวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านผ่านสื่อทุกแขนง หมายรวมถึงสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไทนั้น เป็นไปในทิศทางคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก โดยเฉพาะ ผู้วิจัยจะระบุให้ชัดเจนในแต่ละส่วน ทั้งนี้กลุ่มคนรักบ้านเกิด มีวิธีการ ปฏิสัมพันธ์ และทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน ดังต่อไปนี้

ภัทรภรณ์ แก่งจำปา แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้รับผิดชอบงานด้านการสื่อสารของกลุ่มฯ กล่าวว่า ในช่วงแรกเริ่มของการเคลื่อนไหวที่ยังไม่มีการใช้สมาร์โฟนและสื่อสังคมออนไลน์ แกนนำชาวบ้านบางคนจะติดต่อสื่อมวลชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นสื่อท้องถิ่นผ่านการแนะนำของนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ขณะที่สุรพันธ์ระบุว่า ในระยะแรกเมื่อออกไปเคลื่อนไหวที่ใดชาวบ้านก็จะรู้จักนักข่าวทั้งนักข่าวท้องถิ่น และนักข่าวส่วนกลางจากสื่อกระแสหลักและขอเบอร์ติดต่อไว้ เมื่อมีกิจกรรมอะไรก็จะโทรศัพท์ไปแจ้ง อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังกลุ่มฯ ได้วางบทบาทงานด้านการสื่อสารให้สมาชิกรุ่นใหม่อย่างภัทรภรณ์ ซึ่งได้เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว โดยภัทรภรณ์มีวิธีการติดต่อสื่อสารกับสื่อมวลชนทุกแขนง ดังนี้

- 1) ติดต่อผ่านกลุ่มสนทนาในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีการสร้างกลุ่มไว้กระจายข่าว โดยในกลุ่มสนทนาดังกล่าวมีทั้งสื่อมวลชนที่รู้จักมักคุ้นกัน เช่น นักข่าวไทยพีบีเอส นักข่าวประชาไท นักพัฒนาเอกชน นักศึกษา และนักวิชาการที่ติดตามประเด็นเหมืองแร่เมืองเลยอยู่
- 2) โทรศัพท์แจ้งนักข่าวที่สนิทสนมกัน เช่น นักข่าวจากไทยพีบีเอส

ทั้งนี้ เนื้อหาที่ภัทรภรณ์ส่งต่อให้กับสื่อมวลชนจะเป็นภาพถ่ายและข้อมูลดิบที่แจ้งให้ทราบถึงสถานการณ์ความเคลื่อนไหว หลังจากนั้นเครือข่ายนักพัฒนาเอกชน-นักศึกษา จะเป็นคนผลิตรายงานข่าวหรือข้อมูลเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในเพจเฟซบุ๊ก ส่วนนักข่าวที่สนใจ ก็จะนำข้อมูลไปผลิตเป็นรายงานข่าวเอง หรือ โทรศัพท์มาสัมภาษณ์เพิ่มเติม

อย่างไรก็ดี ภัทรภรณ์กล่าวว่า กลุ่มฯ ไม่ได้มีการส่งต่อข้อมูลในลักษณะจดหมายเชิญทำข่าว รายงานข่าวหรือบทความ เพราะยังไม่เชี่ยวชาญและมีความกดดันในการเขียนข่าวเอง ไม่ทราบว่าควรชูประเด็นใดที่นักข่าวต้องการ และยังกลัวการถูกฟ้องหมิ่นประมาทด้วย

“เราก็อยากจะเขียนข่าวเอง แต่บางครั้งเราก็วิเคราะห์ไม่ได้ว่าถ้าเขียนแบบนี้จะโดนฟ้องไหม สมควรที่จะเผยแพร่ไหม”

(ภัทรภรณ์ แก่งจำปา. สัมภาษณ์. 14 ตุลาคม 2558)

อย่างไรก็ดี แม้จะมีข้อจำกัดในการเขียนข่าวหรือบทความตามรูปแบบวารสารศาสตร์ แต่กลุ่มฯ ก็ได้รับความช่วยเหลือด้านการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนจากนักพัฒนาเอกชน นักศึกษา และนักวิชาชีพสื่อมวลชนอยู่จำนวนหนึ่ง

แม้นาวด กุญชร ณ ออยุธยา อดีตผู้สื่อข่าวสายสิ่งแวดล้อม หนึ่งในนักพัฒนาเอกชนคนหนึ่ง ซึ่งเข้ามามีบทบาทช่วยเหลืองานด้านการสื่อสารให้แก่กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดช่วงในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ ภายหลังปี 2554 – ช่วงก่อนการรัฐประหารเดือนพฤษภาคม 2557 กล่าวว่า ตนได้รับการชักชวนจากเพื่อนนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นเหมืองแร่ให้มาช่วยงานด้านการสื่อสารของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด โดยในช่วงเวลาที่ตนลงไปช่วยชาวบ้านในพื้นที่มีบทบาทในงานด้านการสื่อสารกับสื่อมวลชน ดังนี้

- 1) รายงานสถานการณ์ที่เป็นประเด็นข่าวให้นักข่าว แจ้งกำหนดการสำหรับการเคลื่อนไหว
- 2) ชี้ประเด็นโดยข้อมูลหรือเขียนบทความ
- 3) สนับสนุนข้อมูลความเคลื่อนไหวและข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่นักข่าวต้องการ
- 4) เขียนข่าว หรือสกริป ส่งให้นักข่าว และเครือข่ายอื่น ๆ
- 5) ประสานนักข่าวลงพื้นที่

แม้ว่าความีวิธีการติดต่อประสานงานกับสื่อมวลชนด้วยการสร้างเครือข่ายนักข่าว โดยเฉพาะนักข่าว-ช่างภาพส่วนกลาง จากสื่อกระแสหลัก สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกอื่น ๆ เข้ามาร่วมเกาะติดสถานการณ์ เพื่อให้สามารถสื่อสาร ส่งข่าว ถามประเด็นกันได้ตลอดเวลา แม้ว่าจะระบุว่า ทุกประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในพื้นที่เมืองทองคำของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดในการสื่อสารกับผู้สื่อข่าวจะต้องผ่านมติการประชุมของกลุ่มฯ ทุกครั้ง สอดคล้องกับภัทราภรณ์ที่ระบุว่า ข่าวที่เครือข่ายนักพัฒนาเอกชนหรือนักศึกษาเขียนให้ นั้น ส่วนใหญ่หากไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนบุคคลเหล่านั้นก็จะส่งมาให้กลุ่มฯ ดูก่อน หรือ โทรศัพท์มาถามก่อนการเผยแพร่

สำหรับการจัดการเรื่องการสื่อสารกับสื่อมวลชนภายในกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ภัทราภรณ์กล่าวว่า กลุ่มฯ มีการวางแผนการสื่อสารกับสื่อมวลชนอย่างเป็นระบบทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น การชุมนุม การจัดกิจกรรมรณรงค์ หรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นในหมู่บ้าน โดยกลุ่มฯ มีการมอบหมาย ‘ทีมสื่อ’ ประกอบด้วยตน และสมาชิกในกลุ่มฯ อีก 2 คน ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่างสมาร์โฟนได้ดี ในการเก็บข้อมูล ถ่ายภาพ ส่งต่อข้อมูลและรายงานสถานการณ์ในพื้นที่ให้เครือข่ายสื่อมวลชน และกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ติดตามการเคลื่อนไหวของกลุ่มให้ทราบเสมอ

นอกจากนี้ กลุ่มฯ มีแผนการให้ข่าว โดยกำหนดตัวผู้ให้สัมภาษณ์ และประเด็นที่จะสื่อสารทุกครั้ง เช่น กรณีที่ออกไปเคลื่อนไหวข้างนอก หากชาวบ้านคนใดไม่มีหน้าที่ให้ข่าว ก็จะไม่พูด แต่จะแนะนำให้ไปสัมภาษณ์ชาวบ้านหรือแกนนำบางคนซึ่งสามารถให้ข้อมูลได้รอบด้านกว่า โดยสองในผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ คือ นายสุรพันธุ์ รุจิไชยวัฒน์ และนางพรทิพย์ หงชัย ซึ่งเป็นแกนนำผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ด้วย ทั้งนี้แผนการสื่อสารกับสื่อมวลชนของกลุ่มมีความเข้มงวดมากขึ้นภายหลังที่มีสมาชิกกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดถูกฟ้องดำเนินคดีฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน

พรทิพย์ กล่าวถึงการวางแผนแบ่งหน้าที่การให้ข่าวแก่สื่อมวลชนว่า

“อย่างเหตุการณ์คืนชนแร่เดือน 15 พฤษภาคม 2557 ตอนนั้นมันนักข่าวมาเยอะมาก เราวางแผนหน้าที่กันว่าใครจะให้สัมภาษณ์ ถ้าคนนี้ไม่อยู่ให้คนนี้แทน หลังจากนั้นเราก็มีบทเรียน

ที่ได้จากการให้สัมภาษณ์แล้วโดนฟ้อง เราเลยคุยกันเยอะขึ้นว่าถ้าให้สัมภาษณ์เราจะมีคนจัด
ทีมนะ อย่างคนนี้พูดประเด็นวิถีชาวบ้าน คนนี้พูดเรื่องข้อมูลวิชาการ วางแผนกันตลอด”

(พรทิพย์ หงษ์ชัย. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

ภัทรภรณ์กล่าวว่า นอกจากนี้อหากมีกรณีที่นักข่าวอยากได้ข่าว โดยปกติแล้วนักข่าวสำนัก
ต่าง ๆ จะโทรมาประสานงานผ่านตนก่อน ซึ่งตนทำหน้าที่เป็นคนกลางนำประเด็นที่นักข่าวต้องการ
สัมภาษณ์ปรึกษามาชิกในกลุ่ม และพิจารณาร่วมกันว่าใครจะเป็นคนให้ข่าวได้บ้าง จากนั้นจึงจะ
ติดต่อกลับ

เมื่อถามถึงวิธีการสร้างความสนใจแก่สื่อมวลชนของกลุ่มฯ ภัทรภรณ์กล่าวว่า ปกติแล้ว
ชาวบ้านไม่ได้คิดว่าจะต้องเรียกร้องความสนใจจากสื่อมวลชนโดยใช้เทคนิควิธีสร้างสีสันต่าง ๆ
เป็นหลัก หากจะมีอะไรซึ่งเป็นสีสน่าสนใจจะเรียกร้องความสนใจได้ก็มักมาจากแนวคิดของกลุ่ม
นักศึกษาอย่างดาวดินที่มาร่วมในการเคลื่อนไหว เช่น กลุ่มนักศึกษามีการจัดทำขบวนโรงศพปลอมแห่
ไปกับกลุ่มชาวบ้านในครั้งที่ชาวบ้านเดินทางไปศาลปกครองเพื่อฟ้องให้ศาลเพิกถอนใบอนุญาตทำ
เหมือง เพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ได้รับผลกระทบจากการรับสารพิษที่ตกค้างจากการทำเหมืองซึ่งเสียชีวิตไป
แล้วให้ได้มีส่วนร่วมในการฟ้องคดีครั้งนี้ด้วย หรือ มีการเล่นละครประกอบการยื่นหนังสือตาม
หน่วยงานรัฐต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในบางเหตุการณ์สำคัญ ๆ เช่น กรณีการเกิดเหตุปะทะระหว่างชาวบ้าน
กับชายชุดดำในคืนวันจันทร์เมื่อคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ก็ไม่จำเป็นต้องทำวิธีใดเพื่อ
เรียกร้องความสนใจจากสื่อและไม่จำเป็นต้องแจ้งเชิญนักข่าว แต่สื่อทุกสำนักก็พร้อมใจกันมา

สอดคล้องกับพรทิพย์ที่ระบุว่า กลุ่มฯ ไม่เคยตั้งหลักคิดที่ว่าต้องใช้เทคนิควิธีใดเพื่อให้สื่อสนใจ
เพราะชาวบ้านมุ่งความสนใจไปแค่เรื่องการค้านเหมือง โดยมองว่าบางเหตุการณ์ที่ได้รับความสนใจ
จากนักข่าวมาก ๆ น่าจะเป็นไปโดยธรรมชาติเพราะเป็นประเด็นร้อน อย่างไรก็ตามเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ
เกิดขึ้น ชาวบ้านคิดแค่อยากจะให้เรื่องราวนี้เป็นที่รับรู้ของสื่อมวลชนเป็นจำนวนมากที่สุด

สำหรับมุมมองที่มีต่อการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สุรพันธ์ แกนนากลุ่มคนรักบ้านเกิดระบุว่า
ว่าไม่ใช่ทางที่ตนถนัด แม้ในช่วงแรกเริ่มจะเคยติดต่อสื่อมวลชนเองบ้าง โดยเห็นว่าสื่อมวลชนสามารถ
เป็นเครื่องมือที่สร้างพลังความเห็นร่วมจากชนชั้นกลางหรือคนในเมืองได้ อย่างไรก็ตามมองว่าการ

เคลื่อนไหวผ่านสื่อ สามารถจุดกระแสสังคมได้ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น ซึ่งผลของการเคลื่อนไหวไม่ยั่งยืนถาวรเท่างานมวลชน

สุรพันธ์ ยังระบุว่า ในความเห็นของตน การเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนไม่ใช่เรื่องยาก หากชาวบ้านยอมให้สื่อเสนอตามประเด็นที่สื่อตั้งธงไว้ โดยมองว่าสื่อมักจะไม่ใช่เชื่อตามสิ่งที่ชาวบ้านเสนอแนะ หรือ มองว่าชาวบ้านไม่รู้อะไร และมักจะมีธงประเด็นข่าวในใจ เช่น อยากจะนำเสนอแต่เรื่องผลกระทบ แต่ชาวบ้านเลิกพูดเรื่องนั้นแล้ว และต้องการให้นำเสนอเรื่องการขยายพื้นที่แปลงใหม่ของเหมืองทั้งที่ปัญหาเดิมยังไม่ถูกแก้ไขมากกว่า เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้ตนเหนื่อยใจในการทำงานกับสื่อมวลชน

นอกจากนี้ สุรพันธ์ ยังระบุว่าข้อเสียจากการทำงานเคลื่อนไหวกับสื่อมวลชนคือความสับสนเสี่ยงจากการถูกฟ้องคดี ซึ่งตนเคยถูกบริษัทเหมืองแร่ฟ้องคดีอาญาฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาจากการให้สัมภาษณ์นักข่าวโทรทัศน์ช่องหนึ่งกรณีที่มีเหตุไฟไหม้เต็นท์ของคนงานเหมือง เช่นเดียวกับพรทิพย์ ซึ่งเคยถูกฟ้องว่าหมิ่นประมาทในความผิดฐานเดียวกันจากให้สัมภาษณ์กับนักข่าวโทรทัศน์อีกช่องหนึ่งถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชาวบ้านต้องประสบจากการทำเหมือง อย่างไรก็ตาม สุรพันธ์ยังมีทัศนคติที่ดีกับสื่อมวลชนที่ไว้ใจได้เท่านั้น ซึ่งหมายถึงสื่อที่ติดตามประเด็นชาวบ้านตั้งแต่ต้น

“สื่อที่จับประเด็นต่อเนื่องนี้ผมไวใจนะ คือ เขารู้จักพี่น้อง รู้จักร่องน้ำทุกร่อง แล้วก็รู้จักบริบทพื้นที่ที่ชัด รู้จักการพัฒนากลุ่มขึ้นมาว่าเรามันไปถึงไหนแล้ว และคิดเรื่องความปลอดภัยให้เรา เวลาเรามีข้อมูลเราก็ส่งให้เขา เช่น ไทยพีบีเอส แต่สื่อที่นาน ๆ มาทีนี้ทำร้ายเราเยอะ บางสื่อเอาเราไปอ้างจนเราโดนฟ้อง เดียวนี้สื่อไหนมาก็รู้สึกว่าจะต้องเช็คก่อน นักข่าวแบบไหนไม่เอา ไม่เล่นด้วย บางทีไปถึงขั้นไล่ก็มี”

(สุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์. สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2558)

เช่นเดียวกับ ภัทรภรณ์ ระบุว่า ชาวบ้านคอยติดตามว่าสื่อสำนักไหนรายงานเรื่องของพวกเขาตนอย่างไร ถ้าสื่อไหนรายงานไม่ดี ชาวบ้านรู้สึกว่ามีสื่อไม่เข้าข้างชาวบ้าน เช่น กรณีการนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลักเจ้าหนึ่ง ชาวบ้านก็จะต่อต้านและไม่อยากให้มาทำข่าวอีก และหากนักข่าวสำนักใดที่ชาวบ้านรู้สึกไม่ไว้วางใจโทรมาสอบถามข่าว ตนก็ไม่แน่ใจว่ากลุ่มฯ จะให้สัมภาษณ์หรือไม่

ด้านพรทิพย์ มองว่า สื่อมวลชนทั่วไป หมายถึงสื่อกระแสหลักยังไม่ค่อยเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านเท่าใดนัก แต่ตนมีทัศนคติที่ดีกับสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไทและสื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เนื่องจากรู้จักมักคุ้นกันตามเวทีต่าง ๆ และจากการที่นักข่าวมาลงพื้นที่ โดยมองว่าไทยพีบีเอสทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้ชาวบ้านได้ดีกว่าสำนักข่าวอื่น ๆ ขณะที่ประชาไท แม้นไม่ค่อยได้ติดตามอ่านมาก เนื่องจากเป็นสื่อออนไลน์ แต่ทราบว่าเป็นสื่อที่น่าเสนอข้อเท็จจริงได้ดีเช่นกัน

ขณะที่ภัทรภรณ์ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดกับสื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไท ว่า กลุ่มฯ ค่อนข้างไวใจสำนักข่าวทั้งสองแห่ง เนื่องจากรู้สึกว่าเป็นสื่อที่ให้พื้นที่แก่ชาวบ้าน โดยตนรู้จักมักคุ้นเป็นการส่วนตัวกับนักข่าวของไทยพีบีเอสบางคน เนื่องจากเคยมาลงพื้นที่ทำภาพยนตร์สั้นในหมู่บ้านร่วมกับนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ขณะที่นักข่าวประชาไท ตนไม่ได้รู้จักใครเป็นการส่วนตัว แต่รู้จักผ่านการแนะนำของนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับกลุ่มฯ ซึ่งจะช่วยส่งต่อประเด็นข่าวให้ประชาไทอีกที หรือบางทีก็จะมีนักข่าวประชาไทโทรศัพท์มาถามข่าว

ภัทรภรณ์ ระบุว่า ชาวบ้านคอยติดตามว่าสื่อสำนักไหนรายงานเรื่องของพวกเขาอย่างไร ถ้าสื่อไหนรายงานไม่ดี ชาวบ้านรู้สึกว่ามีสื่อไม่เข้าข้างชาวบ้าน เช่น กรณีการนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลักเจ้าหนึ่ง ชาวบ้านก็จะต่อต้านและไม่อยากให้มาทำข่าวอีก และหากนักข่าวสำนักใดที่ชาวบ้านรู้สึกไม่ไว้วางใจโทรมาสอบถามข่าว ตนก็ไม่แน่ใจว่ากลุ่มฯ จะให้สัมภาษณ์หรือไม่

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า สื่อที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดให้ความไว้วางใจและมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิด เป็นสื่อที่มาจากการประสานผ่านเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับชาวบ้านมายาวนาน เช่นในกรณีของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไทที่เป็นหนึ่งในสื่อที่ได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด

จากการสัมภาษณ์นายเทวฤทธิ์ มณีฉาย บรรณาธิการข่าวรายวัน สำนักข่าวประชาไท และนายทวีศักดิ์ เกิดโสภา ผู้สื่อข่าวซึ่งติดตามประเด็นเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลย สำนักข่าวประชาไท กล่าวถึงรูปแบบการติดต่อและการได้ข่าวการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดว่า ช่วงแรกเริ่มประชาไทไม่ได้รู้จักกับชาวบ้านโดยตรงด้วยตนเอง แต่ประสานงานผ่าน

นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานสนับสนุนชาวบ้าน เช่น เหตุการณ์คลื่นชนแร่เถื่อน ซึ่งมีชาวบ้านมีการปะทะกับกลุ่มชายชุดดำนั้น ประชาไทเป็นสื่อสำนักแรกที่รายงานเรื่องดังกล่าวผ่านการติดต่อเป็นการด่วนจากนักพัฒนาเอกชนคนหนึ่งซึ่งเป็นเครือข่ายกัน นอกจากนี้ผู้สื่อข่าวของประชาไทยังมีโอกาสลงพื้นที่ไปทำข่าวที่หมู่บ้านนาหนองบงในพื้นที่ของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดผ่านการดำเนินการขององค์กรพัฒนา

สำหรับแหล่งข่าวของประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดนั้น มาจากหลายช่องทาง โดยปกติแล้วประชาไทจะอาศัยการมอเนเตอร์ข้อมูลการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจากเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ เมืองเลย V2’ และหากต้องการข้อมูลเพิ่มเติมก็จะโทรศัพท์ติดต่อสัมภาษณ์ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้รับข่าวและบทความเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดทางอีเมลซึ่งมีภาคประชาสังคมส่งมาให้ หากข่าวหรือบทความนั้น ๆ อ่านรู้เรื่องไม่มีอะไรติดขัดก็จะลงเผยแพร่ให้ทุกชิ้น

นอกจากนี้ เทวฤทธิ์ และทวิศักดิ์ ยังระบุว่า ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมีการติดต่อสื่อสารกับพวกตนผ่านกลุ่มสนทนาในสื่อสังคมออนไลน์ ในลักษณะการบอกแจ้งสถานการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเป็นประจำแทบทุกอาทิตย์ โดยในกลุ่มสนทนานั้นประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดที่ทำหน้าที่ส่งต่อข้อมูล นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ภาคอีสานและส่วนกลาง ผู้สื่อข่าวจากไทยพีบีเอส ประชาไท และสื่อทางเลือกอื่น

อย่างไรก็ดี เทวฤทธิ์ และทวิศักดิ์เปิดเผยว่า แม้ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดจะไม่ใช่แหล่งข่าวที่เข้าถึงยาก เพราะประชาไทสามารถประสานงานผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้โดยสะดวก แต่ก็ยอมรับว่าประชาไทมีข้อจำกัดในการเข้าถึงผู้ให้ข่าวอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ “ผู้ให้ข่าวหลัก” ที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมอบหมายให้ทำหน้าที่ให้สัมภาษณ์สื่อซึ่งมีเพียงไม่กี่คน

ขณะที่บรรณาธิการข่าวและผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้แก่ นายสันติพงษ์ ช้างเผือก บรรณาธิการข่าวกลุ่มข่าวและรายการข่าวยุทธศาสตร์และการขับเคลื่อนวาระทางสังคม ฝ่ายสำนักข่าว นายสมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ และผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ให้ข้อมูลกรณีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดนี้

สันติพงษ์ ซึ่งรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการรายงานข่าวเชิงลึก ในรายการสนทนาและรายการวิเคราะห์ข่าว ได้แก่ รายการ *เวทีสาธารณะ* และรายการ *เสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย*

ระบุว่า เนื่องจากตนไม่ใช่ผู้สื่อข่าวที่ลงพื้นที่ทำข่าวกรณีนี้เป็นประจำจึงไม่สามารถให้ข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ที่ละเอียดได้ แต่ในฐานะบรรณาธิการข่าวทราบว่า นักข่าวที่ติดตามประเด็นนี้จะมีหมายเลขโทรศัพท์รวมเป็นทำเนียบไว้อยู่แล้ว กรณีที่มีประเด็นสถานการณ์ร้อนเกิดขึ้นในพื้นที่ก็จะได้รับการติดต่อโดยตรงจากผู้ได้รับผลกระทบบ้าง แต่ส่วนใหญ่ข่าวจะติดตามสถานการณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ชาวบ้านเผยแพร่ข้อมูลของตน

ด้านสมเกียรติ กล่าวว่า เนื่องจากตนไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้สื่อข่าว แต่เป็นผู้ควบคุมแนวทางและนโยบายในการรายงานข่าวของสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จึงไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดโดยตรง อย่างไรก็ตาม ทราบว่าการรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผ่านพื้นที่รายการนักข่าวพลเมืองนั้น ก็มีกลุ่มเยาวชนอย่างเครือข่ายคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และนักศึกษากลุ่มดาวดินมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งทางรายการนักข่าวพลเมืองเคยอบรมการเขียนข่าวให้ เข้ามาสนับสนุนการสื่อสารผ่านช่องทางนักข่าวพลเมืองให้กับชาวบ้าน และเป็นตัวกลางในการติดต่อกับรายการ

ขณะที่ผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดในพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และชาวบ้านกลุ่มรักบ้านแห่งในพื้นที่เหมืองถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง อ้างถึงว่าเป็นบุคคลที่ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่จะประสานงานไปเสมอเมื่อต้องการนำเสนอข่าวใด ๆ สู่อสื่อสารณะ โดยผู้วิจัยของกล่าวรวมถึงการปฏิสัมพันธ์ของชาวบ้านสองพื้นที่กับผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสารณะ ไว้พร้อมกันในคราวเดียวจากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ ว่า

ผู้สื่อข่าวท่านนี้ มีบทบาทที่เกี่ยวเนื่องกับการรายงานข่าวของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ โดยเขาเล่าว่า ตนรู้จักกับกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นเหมืองแร่มายาวนาน เมื่อกลุ่มนักพัฒนาเอกชนทราบว่าตนทำงานที่สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และมีพื้นที่นักข่าวพลเมือง เมื่อกลุ่มนักพัฒนาเอกชนต้องการช่วยชาวบ้านทั้งสองพื้นที่สื่อสารเรื่องใด ก็จะส่งข่าวความเคลื่อนไหวมายังตน ซึ่งระยะแรกข่าวที่ส่งมานั้นค่อนข้างมีเนื้อหาปะทะรุนแรง ตนจึงได้ช่วยชี้แนะแนวทางเนื้อหาแบบใดที่ควรนำเสนอเพื่อทำให้ง่ายต่อการเข้าใจของสังคม โดยตนได้ช่วยชี้แนะชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ให้จัดทำข้อมูลลำดับเหตุการณ์และที่มาที่ไปของการเคลื่อนไหวคัดค้านไว้ให้เป็นระบบ เนื่องจากทราบว่าธรรมชาติในการ

ทำข่าวของผู้สื่อข่าวว่าสิ่งแรกที่ผู้สื่อข่าวต้องการทราบจากเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวหนึ่ง ๆ ก็คือ ลำดับเหตุการณ์ความเป็นมา

“อย่างกรณีเหมืองทองคำจังหวัดเลย สิ่งที่ยายามไกด์เข้าไปคือลองไล่ Timeline (ลำดับเหตุการณ์) มา ว่าปี 2549 ตั้งแต่เริ่มมีการสำรวจพื้นที่มีพัฒนาการมาอย่างไร ใครที่เกี่ยวข้องบ้างและผลสำรวจของหน่วยงานภาครัฐ เช่น สาธารณสุข กรมควบคุมมลพิษ มีรายงานอย่างไร เพราะเมื่อนักข่าวลงไปพื้นที่สิ่งแรกที่ชาวบ้านจะต้องถูกถามคือ ช่วยเล่าให้ฟังหน่อยตั้งแต่ต้นเลย ถ้ามีนักข่าวสิบคนไปก็ต้องเริ่มเล่าใหม่หมด เลยช่วยแนะนำให้ทำฐานข้อมูลกลางมาว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร ประเด็นความเคลื่อนไหวแต่ละช่วง ๆ เป็นอย่างไร”

(ผู้สื่อข่าวสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ. สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. สัมภาษณ์ 6 มิถุนายน 2560)

ผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) ระบุว่า สำหรับช่องทางการได้รับข่าวสารจากชาวบ้านนั้น ปัจจุบันผ่านช่องทางการติดต่อในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งไม่ได้มีแต่ชาวบ้านที่รายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ มาให้ แต่ยังมีเครือข่ายกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่มักส่งต่อข่าวสารสำเร็จรูปมาให้ตนด้วย ซึ่งตนจะนำมาปรับแก้ให้มีการใช้คำและภาษาที่รัดกุมที่สุด ไม่ให้เสี่ยงต่อการหมิ่นประมาทใครก่อนเผยแพร่ตามช่องทางต่าง ๆ ให้ เช่น ทางเว็บไซต์ของนักข่าวพลเมือง

- **กลุ่มรักษบ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ในพื้นที่ ต.บางแหง อ.งาว จ.ลำปาง**

สำหรับวิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อทุกแขนง หมายถึงรวมถึงสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไทของกลุ่มรักษบ้านแหงนั้น เป็นไปในทิศทางคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกโดยเฉพาะ ผู้วิจัยจะระบุให้ชัดเจนในแต่ละส่วน ทั้งนี้กลุ่มรักษบ้านแหง มีวิธีการปฏิสัมพันธ์ และทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน ดังต่อไปนี้

แวรวรินทร์ ระบุว่า การเคลื่อนไหวผ่านของกลุ่มรักษบ้านแหงเริ่มเป็นที่รู้จักผ่านสื่อมวลชนราวปี 2554 – 2555 เนื่องจากในเวลานี้นักพัฒนาเอกชนบางคนเขียนเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับกลุ่มรักษบ้าน

แหล่งในเว็บบล็อก ประกอบกับช่วงเวลานั้นชาวบ้านไปประท้วงปิดศาลากลางจังหวัดลำปาง และชาวบ้านหลายคนถูกฟ้องดำเนินคดี จนมีนักข่าวจากสถานีโทรทัศน์บางช่องเข้ามาทำข่าวในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ตนเห็นว่าการที่ชาวบ้านนำเสนอเรื่องราวของตนผ่านสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ใช่สื่อมวลชนกระแสหลักเป็นช่องทางที่ถนัดกว่า เนื่องจากตนรู้สึกว่าการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนเป็นวิธีที่ลำบากและเข้าถึงยาก เพราะกรณีการคัดค้านเหมืองถ่านหินของกลุ่มรักษ์บ้านแหงเป็นกรณีเล็ก ๆ ไม่เป็นที่น่าสนใจเมื่อเทียบกับขบวนการชาวบ้านที่อื่น เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองแร่ทองคำของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ที่จังหวัดเลย

อย่างไรก็ดี แวรวินทร์กล่าวว่า ในช่วงแรก ๆ ตนรับหน้าที่ประสานกับสื่อมวลชน โดยใช้วิธีตรงไปตรงมาอย่างการโทรศัพท์ไปขอให้สื่อต่าง ๆ ลงข่าวให้ หรือเดินเข้าไปแนะนำประเด็นในพื้นที่แก่นักข่าวเมื่อไปเจอนักข่าวตามเวทีสาธารณะ แต่ก็รู้สึกว่าจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากสื่อเท่าใดนัก จากนั้นมาตนก็ไม่ค่อยได้ทำงานด้านการสื่อสารอีก โดยภาระหน้าที่นี้เป็นของสมาชิกกลุ่มรักษ์บ้านแหงคนอื่นไป

ชุกติมา ชื่นหัวใจ แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหง ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสื่อมวลชนกล่าวว่า เมื่อตนได้รับมอบหมายจากกลุ่มฯ ในเข้ามาทำหน้าที่เรื่องการสื่อสารในระยะหลัง โดยทุกครั้งทีกลุ่มมีการเคลื่อนไหวและไปพบนักข่าวที่ใด ตนจะขอเบอร์โทรศัพท์ ที่อยู่ หรือช่องทางติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์ไว้ รวบรวมเป็นทำเนียบนักข่าวที่รู้จัก และก่อนจะมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวใด เช่น ก่อนไปชุมนุมประท้วง ก่อนไปขึ้นศาล ตนจะโทรศัพท์แจ้งหรือติดต่อนักข่าวเป็นรายคนไปตามช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งในระยะแรกที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ยังไม่แพร่หลายตนใช้วิธีการนำที่อยู่ของแต่ละสำนักข่าวมาดูแล้วทำหนังสือเชิญส่งไปทางไปรษณีย์

“แรก ๆ เคยโทรไปติดต่อสื่อกระแสหลักช่องดังช่องหนึ่ง อยากรู้ให้เขามาทำข่าว โทรไปหลายรอบ ครั้งหนึ่งมีนักศึกษาฝึกงานรับสาย เราก็เล่าประเด็นให้ฟัง เขาบอกว่าขอเอาเรื่องปรึกษาผู้ใหญ่ก่อนแล้วจะติดต่อกลับ ก็เจียบหาย เราเลยสงสัยว่าคุณใช้เกณฑ์อะไรให้การวัดว่าจะติดต่อกลับหรือสนใจทำข่าวชาวบ้านหรือไม่”

(ชุกติมา ชื่นหัวใจ. สัมภาษณ์. 13 พฤศจิกายน 2558)

ซูทิมา ระบุว่า แม่ต้นและชาวบ้านสมาชิกในกลุ่มฯ จะเคยได้รับการอบรมเรื่องการเขียนข่าว จากสำนักข่าวทางเลือกแห่งหนึ่งมาบ้าง แต่ก็ยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญด้านการเขียนข่าว จดหมายเชิญสื่อ หรือบทความใด ๆ ในรูปแบบที่เป็นทางการ แต่ก็อาศัยการส่งต่อข้อมูลความเคลื่อนไหวให้เครือข่าย นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับชาวบ้าน และกลุ่มนักศึกษาที่เขามาช่วยเหลือด้านการสื่อสาร ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะนำข้อมูลไปเขียนเป็นจดหมายเชิญสื่อมวลชน จดหมายข่าว (press release) รายงานข่าว หรือ บทความ และเผยแพร่ทางเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ลำปาง’ รวมทั้งเผยแพร่ต่อไปยังกลุ่มผู้สื่อข่าว อีกที

ซูทิมา กล่าวว่า เมื่อถึงวันที่มีกิจกรรมการเคลื่อนไหว ในส่วนของตนก็จะเตรียมจดหมายข่าว ไว้แจกผู้สื่อข่าวที่มาร่วมทำข่าว ซึ่งกระบวนการนี้ตนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ช่วงแรกที่มีนักข่าวมา ทำข่าวแล้วขอข้อมูลเอกสาร แต่ชาวบ้านไม่มีให้ จึงเห็นว่าต่อไปจะต้องมีการทำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักข่าว เพื่อให้เรื่องของกลุ่มฯ ได้เป็นข่าวมากขึ้น

นอกจากนี้ซูทิมากล่าวว่า ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหว กลุ่มฯ จะวางแผนว่าจะใครจะเป็นคนให้ สัมภาษณ์แก่นักข่าวบ้าง อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านไม่ได้วางแผนละเอียดถึงขั้นที่ว่าใครจะต้องพูดประเด็นใด สอดคล้องกับแววรินทร์ที่ระบุว่า แต่เดิมเมื่อกลุ่มรักษำบ้านแห่งเคลื่อนไหว ไม่เคยมีการวางแผนว่าจะให้ ใครพูด ใครจะเป็นคนให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ปลัดอำเภอฟ้องหมิ่นประมาทโดย การโฆษณาตนจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนสำนักหนึ่งในครั้งที่กลุ่มฯ เคลื่อนขบวนไปปิดศาลากลาง จังหวัดลำปางเพื่อเรียกร้องเรื่องการขอประทานบัตรของบริษัทเหมืองเมื่อปี 2555 นับจากนั้นมา การ ให้ข่าวของกลุ่มฯ ก็มีความรัดกุมและมีการวางแผนมากขึ้น

ซูทิมากล่าวว่า โดยทั่วไปตนจะติดต่อสื่อเพื่อเชิญมาทำข่าวเพียง 4 - 5 ราย โดยเชิญด้วย ตัวเองและไม่ได้ผ่านเครือข่ายนักพัฒนาเอกชน หนึ่งในจำนวนนั้นมีนักข่าวจากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบี เอสส่วนภูมิภาค (ภาคเหนือ) และนักข่าวจากส่วนกลาง เช่น นักข่าวจากรายการนักข่าวพลเมือง ซึ่งตนมีความสนิทสนมด้วยเนื่องจากรู้จักนักข่าวจากการที่เคยมาทำข่าวในพื้นที่ โดยตนจะติดต่อนักข่าวไทยพีบีเอสเป็นการส่วนตัว หรือ ติดต่อผ่านศูนย์ข่าวภาคเหนือของสถานี นักข่าวที่เหลือที่ ติดต่อเองจะเป็นสื่อท้องถิ่น และนักข่าวสถานีโทรทัศน์กระแสหลักบางช่อง ส่วนสำนักข่าวประชาไท ตนประสานงานผ่านนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับชาวบ้าน เนื่องจากทราบว่าประชาไทเป็นเครือข่ายที่

เหนียวแน่นกับกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ไม่มีการติดต่อประสานงานในลักษณะกลุ่มสนทนาในสื่อสังคมออนไลน์ แต่อาศัยการติดต่อเป็นรายบุคคลไป

อย่างไรก็ดี เมื่อนักข่าวอยากได้ข่าวก็จะติดต่อผ่านตนบ้าง แต่ส่วนใหญ่ักข่าวจะติดต่อหาแกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดอีกคนซึ่งสามารถให้ข่าวได้เลยโดยตรง

ชุกติมา กล่าวอีกว่า ชาวบ้านมีการติดตามรายงานข่าวของนักข่าวสำนักต่าง ๆ ที่มาสัมภาษณ์หรือมาทำข่าวในพื้นที่ ซึ่งตนมองว่ารายงานข่าวส่วนใหญ่ก็เป็นไปในทิศทางบวกกับชาวบ้าน จะมีบางส่วนเท่านั้นที่เขียนให้ชาวบ้านดูไม่ดี หรือเข้าข้างบริษัท อย่างไรก็ตามตนมองว่าสื่อสาธารณะอย่างไทยพีบีเอสและสื่อทางเลือกอย่างประชาไทเกาะติดสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มตนอย่างต่อเนื่องและเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านมากกว่าสื่อกระแสหลักที่อาจจะมองว่าประเด็นของกลุ่มฯ ไม่น่าสนใจพอ เพราะเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับผลกระทบ

สอดคล้องกับ สมหมาย ซึ่งระบุว่า ตนมักจะเห็นข่าวของกลุ่มรักบ้านเกิดทางโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเท่านั้น ซึ่งเนื้อหาที่รายงานชาวบ้านค่อนข้างพอใจ ส่วนข่าวของกลุ่มฯ ในสื่ออื่น ๆ ตนจะเห็นในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ส่วนในเว็บไซต์ตนไม่ทราบเพราะดูไม่เป็น

ทั้งนี้ ชุกติมา มองว่า การเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนของกลุ่มฯ จนเริ่มเป็นที่รู้จักทำให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองมากขึ้น โดยส่วนตัวตนอยากทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มฯ เป็นที่รู้จักผ่านสื่อมวลชนทุกแขนงมากขึ้น อยากให้เรื่องของกลุ่มฯ อยู่ในกระแสสังคมด้วยการใช้สื่อมวลชนเป็นตัวหนุนเสริม เนื่องจากคิดว่าการถูกละเมิดสิทธิชุมชนในบ้านของตนเอง แม้จะยังไม่เกิดผลกระทบ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องเล็ก ๆ อีกต่อไป

ตรงข้ามกับแฉวรินทร์ ซึ่งมีความคิดว่า แม้ตนจะทราบว่า การเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนมีความสำคัญ มีอิทธิพลต่อมติสาธารณะ และในบางครั้งกระแสสังคมยังทำให้ฝ่ายบริษัทคู่ตรงข้ามไม่กล้าดำเนินการใด ๆ ที่แย่งสายตาชาวบ้านด้วย แต่ตนก็ยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสื่อมวลชน โดยรู้สึกว่สื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อท้องถิ่นและสื่อกระแสหลักบางสำนักไม่ได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้ชาวบ้านในทางกลับกันบางสื่อยังทำร้ายชาวบ้านด้วย โดยเธอเล่าว่า เธอเคยถูกสื่อท้องถิ่นเขียนข่าวใส่ร้ายหาว่าแกนนำได้รับเงินมาเพื่อเคลื่อนไหวค่านเหมืองโดยเฉพาะ ขณะที่สื่อกระแสหลักส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยสนใจประเด็นชาวบ้าน ทำให้ตนไม่ค่อยให้ความสำคัญในงานเคลื่อนไหวผ่านสื่อเท่าใดนัก

เมื่อผู้วิจัยถามถึงสถานการณ์ที่บริษัทเซียวเหลือง เพิ่งได้รับประทานบัตรทำเหมือง 1 แปลง เมื่อเดือนสิงหาคม 2558 ที่ผ่านมามีกลุ่มฯ ได้บอกแจ้งความคืบหน้าสำคัญนี้แก่สื่อมวลชนหรือไม่ แวรวินทร์ตอบว่าไม่ได้บอกแจ้งข่าวกับสื่อมวลชนใด ๆ เพราะเห็นว่าสื่อมวลชนไม่ได้สำคัญกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มฯ มากนัก

“โดยส่วนตัวไม่ได้รู้สึกไว้วางใจสื่อไหนเลยนะ แต่ไทยพีบีเอสกับประชาไท ก็โอเค ถือว่าให้พื้นที่กับชาวบ้านได้มากพอสมควร”

(แวรวินทร์ บัวเงิน สัมภาษณ์. 16 พฤศจิกายน 2558)

ด้านสำนักข่าวประชาไท นายเทวฤทธิ์ มณีฉาย บรรณาธิการข่าวรายวัน กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์และได้ข่าวของกลุ่มรักษำบ้านแหง ว่า ด้วยข้อจำกัดทางทรัพยากรบุคคลและงบประมาณของประชาไท ทำให้ประชาไทไม่เคยลงพื้นที่ทำข่าวของกลุ่มรักษำบ้านแหง อย่างไรก็ตามประชาไทมักจะได้รับข่าวสารความเคลื่อนไหว บทความ และรายงานข่าวต่อประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่อำเภอจาง จังหวัดลำปาง อยู่บ้าง ผ่านเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นเหมืองแร่เสมอ ซึ่งประชาไทจะลงข่าวของกลุ่มฯ ให้ทุกข่าวที่อ่านรู้เรื่องและมีประเด็นครบถ้วน

ขณะที่บรรณาธิการข่าวและผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้แก่ นายสมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ และผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ ทั้งสองรับผิดชอบงานในรายการ*นักข่าวพลเมือง* ซึ่งเป็นรายการเดียวจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างรายการทั้งหมดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่ผู้วิจัยศึกษาที่นำเสนอรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหง ดังนี้

สมเกียรติ กล่าวว่า เนื่องจากตนไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้สื่อข่าว แต่เป็นผู้ควบคุมแนวทางและนโยบายในการรายงานข่าวของสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จึงไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหงโดยตรง อย่างไรก็ตามทราบว่าการรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหง มาจากนักข่าวพลเมือง กลุ่มเยาวชนคนต้นน้ำสรอย ซึ่งเป็นเยาวชนในจังหวัดแพร่ ซึ่งเคยร่วมงานกับไทยพีบีเอสในรายการสองกำลังสื่อ โดยกรณีการรายงานเรื่อง ‘เรียนรู้อัน 5 ปีปกป้อง

ชุมชนจากเหมืองถ่านหิน' (ออกอากาศเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2559) โดยกลุ่มเยาวชนต้นสรอย (ซึ่งเป็นรายงานชิ้นเดียวในกลุ่มตัวอย่างของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสซึ่งรายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหง) ตนทรบว่ามีกรชี้แนะประเด็นจากฝ่ายกฎหมายที่ทำงานคดีให้แก่กลุ่มรักษำบ้านแหง

นอกจากนี้ ชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหงยังมีการติดต่อกับสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสผ่านผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสารธณะ ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านทั้งกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดในพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหงอ้างถึงว่าเป็นบุคคลที่ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่จะประสานงานไปเสมอเมื่อต้องการนำเสนอข่าวใด ๆ โดยผู้สื่อข่าวท่านนี้เล่าว่าการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มรักษำบ้านแหงเป็นไปในแนวทางเดียวกับกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนข้างต้น (ดูวิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสารธณะ และสื่อทางเลือกของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด หน้า 120) เนื่องจากการประสานงานผ่านเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนซึ่งทำงานในประเด็นเหมืองแร่ในประเทศไทย

ต่อประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อมวลชน สื่อทางเลือกและสื่อสารธณะ ของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด และกลุ่มรักษำบ้านแหง เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ ผู้ประสานงานโครงการขับเคลื่อนนโยบายสารธณะด้านทรัพยากรแร่ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา ในฐานะผู้ติดตามการเคลื่อนไหวและมองเห็นพัฒนาของภาคประชาชนทั้งสองกลุ่ม วิเคราะห์ว่า ทั้งกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด และกลุ่มรักษำบ้านแหง ต่างมีการวางแผนการส่งข่าวและการให้ข่าวแก่สื่อมวลชน อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดมีความเข้มข้นกว่า เนื่องจากชาวบ้านมีความกระตือรือร้นตามระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ ส่วนกลุ่มรักษำบ้านแหงตมมองว่าชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการป้องกันพื้นที่และการจัดการในพื้นที่มาก โดยยังไม่ได้พูดคุยกันจริงจังเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารสารธณะเท่ากลุ่มคนรักษำบ้านเกิด

เช่นเดียวกับ ส.รัตนมณี พลกล้า ทนายความมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานด้านคดีให้แก่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดและกลุ่มรักษำบ้านแหง โดยได้เห็นพัฒนาการความเคลื่อนไหวมาเป็นระยะ กล่าวถึงความสำคัญในการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนของชาวบ้านทั้งสองกลุ่ม ว่าตมมองว่าการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวในกระบวนการ

ศาล เนื่องจากหากเรื่องราวของชาวบ้านเป็นที่รับรู้ของสังคม เป็นเรื่องที่สังคมให้ความสนใจ ศาลเอง จะมีความระมัดระวังในการปฏิบัติตัวต่อชาวบ้าน ในการให้ความเห็น ในการตัดสินคดี เพราะหากมีการตัดสินคดีที่ดูแล้วค้านต่อสายตาประชาชน ศาลก็จะถูกตั้งคำถามเยาะ แม้ในทางปฏิบัติแล้วผู้พิพากษาต้องพิจารณาไปตามพยานหลักฐาน แต่เรื่องบางเรื่อง ส.รัตนมณีระบุว่า ไม่อาจใช้เพียงหลักฐานในการพิจารณาได้ แต่ต้องอาศัยความความเข้าใจและมุมมองในเชิงสิทธิของชุมชน เช่น กรณี การเคลื่อนขบวนไปยื่นหนังสือคัดค้าน หากศาลตีความว่าเป็นการกระทำที่ผิดตามพระราชบัญญัติ ชุมนุมสาธารณะก็ยอมได้ แต่หากศาลมีมุมมองเรื่องสิทธิของชาวบ้านในการที่จะยื่นหนังสือเรียกร้อง ไม่ใช่เรื่องของการชุมนุม ศาลก็พิจารณาได้ว่าชาวบ้านไม่ได้ทำอะไรผิด ทั้งนี้ตนเชื่อว่ากระแสสังคมมีผลต่อการพิจารณาของศาลในแง่ของมุมมองดังกล่าวที่ยก

อย่างไรก็ดี ส.รัตนมณี มองว่า ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มๆ ก็ยังประสบอุปสรรคในการเข้าถึง สื่อมวลชนทั่วไป เนื่องจากประเด็นของชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มรักษำบ้านแห่งไม่ใช่ประเด็น “High Profile” (มีต้นทุนทางสังคมสูง) มากพอที่จะทำให้คนทั่วไปให้ความสนใจ เพราะเป็นการคัดค้านเหมือนที่ดำเนินกิจการโดยทุนขนาดเล็ก ไม่เหมือนกรณีการคัดค้านเหมืองทองคำที่จังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นการดำเนินกิจการของกลุ่มทุนขนาดใหญ่และก่อผลกระทบต่อชุมชนแล้ว

นอกจากนี้ เลิศศักดิ์ ยังให้ความเห็นต่อทัศนคติและมุมมองของชาวบ้านที่มีต่อการรายงานข่าวของสื่อมวลชนว่า ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มเลือกติดต่อนักข่าวที่วางใจได้ให้มาทำข่าว เพราะชาวบ้านต้องการให้สื่อที่เข้าใจประเด็นของตนเท่านั้นมาทำข่าว โดยมองว่าการรายงานข่าวอย่างเป็นทางการที่สื่อมวลชนมักหยิบยกมาอ้างไม่ใช่แนวทางที่ชาวบ้านต้องการ และเห็นว่าการนำเสนอข่าวที่อธิบายถึงต้นตอสาเหตุปัญหาคือแนวทางที่เหมาะสม

“ชาวบ้านเป็อการเขียนข่าวแบบที่พยายามบอกอยู่ตลอดเวลาว่าฉันเป็นกลาง ฉันต้องพยายาม balance (ให้ความสมดุล) ข่าว โดยปกติแล้วเวลาติดตอสื่อที่ชาวบ้านเลือกแล้ว เขาก็จะพูดตรงไปตรงมาว่าอยากไห้เสนอประเด็นนี้ ส่วนนักข่าวจะทำหรือไม่อันนี้อาจควบคุมไม่ได้ แต่ก็มีบางกรณีของกลุ่มรักษำบ้านแห่งซึ่งมีสื่อที่เขียนข่าวเข้าข้างบริษัท หรือเขียนแบบไม่มีประเด็นอะไรเลย พอครั้งที่สองครั้งที่สาม ชาวบ้านไม่คุยด้วยแล้วนะ ชาวบ้านพูดตรงไปตรงมา ว่า ขอให้เขียนข่าวเข้าข้างชาวบ้าน เห็นใจชาวบ้าน ให้มีพื้นที่ให้กับคนจน

บ้าง ไม่ต้องมาบอกว่า balance (ให้ความสมดุล) ชาว ไม่ต้องมาบอกว่าสื่อเป็นกลาง คำ ๆ นั้น ไม่ make sense (ไม่เป็นเหตุเป็นผล) สำหรับชาวบ้าน ชาวบ้านพูดตรงไปตรงมา ผมก็พูดตรงไปตรงมา คือ ขอให้เขียนข่าวเข้าข้างชาวบ้าน ถ้าเขียนข่าวเข้าข้างชาวบ้านไม่ได้ก็ไม่ต้องเขียน

การที่สื่อบอกว่าต้องเขียนข่าวให้น้ำหนักกับทั้งสองฝ่าย มันไม่ใช่ เพราะดูแล้วมันไม่เกิดประโยชน์อะไรกับชาวบ้าน เช่น กรณีการประชุม อบต. เพื่อลงมติการขอต่ออายุการใช้พื้นที่ป่าไม้ของบริษัทเหมืองทองคำที่วังสะพุง ชาวบ้านก็ไม่อยากให้สื่อมาเขียนในลักษณะว่าสถานการณ์ไม่มีอะไร แต่ต้องการให้สื่อเขียนว่า ถ้าต่อหรือไม่ต่ออายุการใช้พื้นที่ป่ามันจะส่งผลเสียอย่างไรบ้าง กระบวนการให้ความเห็นชอบการใช้พื้นที่ป่าไม่มีเบื้องหน้าเบื้องหลังอย่างไร ใครเป็นคนเสนอญัตติ ใครเป็นคนป็นป่วนใน อบต. เจ้าหน้าที่ตำรวจมีพฤติกรรมที่ข่มขู่ คุกคาม สิทธิเสรีภาพชาวบ้านอย่างไรบ้าง สื่อต้องเข้าใจประเด็นนี้ ไม่ใช่บอกแค่ว่าวันนี้ที่ประชุมมีมติเห็นชอบการใช้พื้นที่ป่าไม้ของบริษัท ถ้ารายงานแบบนี้ชาวบ้านไม่อยากคุยด้วยนะ มันไม่ใช่แค่บอกสถานการณ์ แต่ต้องอธิบายเบื้องลึกเบื้องหลังด้วย และจริง ๆ แล้วปัญหา คือ นักข่าวไม่ค่อยทำการบ้าน ถ้าทำการบ้านเขาจะเข้าใจว่าคำถามที่ชาวบ้านต้องการให้ถาม คือคำถามอะไร พอถามไม่เจาะ ทำให้ข่าวมันเบลอลง”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์, สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์ 2559)

อย่างไรก็ดี เลิศศักดิ์ ยังมีมุมมองที่ค่อนข้างดีต่อไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไท โดยระบุว่า การรายงานข่าวของไทยพีบีเอสค่อนข้างอธิบายให้เห็นถึงสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหาได้ แม้บางที่การนำเสนออาจจะดูเข้าข้างชาวบ้านมากไป แต่ก็ยังใช้ภาษาที่สุภาพไม่ยุ่งหรือเสียดสี ขณะที่สำนักข่าวประชาไท ตนมองว่าเป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้กับคนเล็กคนน้อยในสังคมมากได้อยู่แล้ว และมากกว่าไทยพีบีเอส เนื่องจากไม่ต้องติดกรอบอิทธิพลจากทุนและจากรัฐ โดยไทยพีบีเอสและประชาไทถือเป็นสื่อกลุ่มหนึ่งในหลาย ๆ สื่อ ที่ชาวบ้านเข้าถึงได้ ซึ่งตนมองว่าทั้งสองสื่อทำหน้าที่ได้ดีกว่าสื่อกระแสหลักทั่วไปที่แทบเป็นปากเสียงให้ชาวบ้านคนเล็กคนน้อยในสังคมไม่ได้เลย

เลิศศักดิ์ มองว่า แม้ชาวบ้านจะเข้าถึงสื่อมวลชนกระแสหลักได้น้อยกว่าสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก แต่ตนมองว่าข้อจำกัดนี้ไม่น่าใช่ปัจจัยที่มีส่วนทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านไม่ประสบ

ผลสำเร็จ เนื่องจากปัจจุบันพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อของคนเปลี่ยนไป ชนชั้นกลาง ปัจจุบันแทบไม่ได้ดูทีวีหรือเสฟสื่อกระแสหลัก แต่เปลี่ยนมาดูข่าวทางช่องทางออนไลน์ ซึ่งตนเห็นว่าคู่แข่งของชาวบ้านคือฝั่งกลุ่มทุนก็คงจะมีพฤติกรรมการเสฟสื่อที่เปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน และน่าจะให้ความสนใจกับสื่อกระแสรองมากขึ้นเพราะสื่อเหล่านี้รายงานเรื่องของชาวบ้านที่คัดค้านการดำเนินกิจการของพวกเขา ซึ่งความเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นเรื่องที่เขาต้องติดตามเช่นเดียวกับที่ชาวบ้านติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มทุน

“ผมว่าพฤติกรรมสื่อมันเปลี่ยน ตัวเราเองคนชั้นกลาง ยังไม่ได้สนใจสื่อกระแสหลักเลย เราเปลี่ยนมาใช้ข่าวทางออนไลน์ต่าง ๆ ผมว่ากลุ่มทุนเขาก็เป็นแบบเรา ใช่ว่าจะแคร์ข่าวกระแสหลักอย่างเดียว แต่ค่อนข้างแคร์ข่าวกระแสรอง กระแสทางเลือกมากขึ้น

.... สมมุติถ้าบอกว่า ข่าวการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง หรือ กลุ่มคนรักบ้านเกิดที่เลยในช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ มียอดไลค์แค่ 5 ไลค์ 10 ไลค์ มียอดคนดูแค่ร้อยสองร้อยคน ไม่เห็นจะส่งผลที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรเลย แต่ผมเชื่อว่าในจำนวนนั้นต้องมีผู้ประกอบการฝั่งตรงข้ามอ่านข่าวนั้นแน่นอน เพราะเขาก็ต้องการทราบความเคลื่อนไหวของชาวบ้านเช่นเดียวกับที่ชาวบ้านก็ต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวของเขา”

(เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์ 2559)

โดยสรุป ผลการศึกษาในส่วนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่ที่นำเสนอในบทนี้ได้อธิบายให้เห็นถึงวิธีการ รูปแบบ การแบ่งงานด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านการสื่อสารสาธารณะที่ภาคประชาชนภายใต้การสนับสนุนของผู้ร่วมกระทำการภาคส่วนต่าง ๆ ได้พยายามขับเคลื่อน ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาในส่วนการรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก เพื่อให้เห็นว่า สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไทซึ่งเป็นสื่อที่ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่มีทัศนคติเชิงบวกนั้น รายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนอย่างไร รวมทั้งมีปัจจัยใดที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการรายงานบ้าง

บทที่ 5

การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

ในบทนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยในส่วนที่ 2 คือ การรายงานของสื่อสาธารณะ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และ สื่อทางเลือก ได้แก่ สำนักข่าวประชาไท กรณีศึกษา 1) การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 2) การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มรักบ้านแหง ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

ในส่วนการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาการรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเกี่ยวกับกรณีศึกษาในช่วงปี 2556 - 2558 จำนวนทั้งสิ้น 63 ชิ้น แบ่งเป็น 1) รายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสจำนวน 23 ชิ้น (กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด 22 ชิ้น และกลุ่มรักบ้านแหง 1 ชิ้น) และ 2) รายงานของสำนักข่าวประชาไทจำนวน 40 ชิ้น (กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด 32 ชิ้น และกลุ่มรักบ้านแหง 8 ชิ้น)

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลวิจัยเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การรายงานของสื่อสาธารณะ (สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส)

1.1 นโยบายการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

1.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด

1.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มรักบ้านแหง

ส่วนที่ 2 การรายงานของสื่อทางเลือก (สำนักข่าวประชาไท)

2.1 นโยบายการรายงานข่าวของสำนักข่าวประชาไท

2.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักษ์
บ้านเกิด

2.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มรักษ์
บ้านแห่ง

ส่วนที่ 1 การรายงานของสื่อสาธารณะ (สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส)

1.1 นโยบายการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

ในส่วนนโยบายการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้วิจัยขอให้ข้อมูลนโยบาย
องค์กรโดยสังเขป ตามด้วยข้อมูลและทัศนะเกี่ยวกับการรายงานข่าวจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
เจ้าหน้าที่ของสถานี 3 คน ดังนี้

- 1) นายสันติพงษ์ ช่างเผือก บรรณาธิการข่าวกลุ่มข่าวและรายการข่าวยุทธศาสตร์
และการขับเคลื่อนวาระทางสังคม ฝ่ายสำนักข่าว
- 2) นายสมเกียรติ จันทระสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ
- 3) ผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) สำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ

จากข้อมูลจากเว็บไซต์องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย
(<http://org.thaipbs.or.th>) ระบุว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของประชาชน ในการสร้างสังคม
ประชาธิปไตยที่เป็นธรรม มีความกล้าหาญในการรายงานข่าวสารและเสนอประเด็นได้เถียง
โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ
2. เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติปัญญาและสุขภาวะ แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า
ทุกระดับอายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ
3. สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับ
สุนทรียภาพให้กับสังคม
4. ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

5. สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ
6. เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ชุมชน ประชาชน และประชาคมโลก

นายสันติพงษ์ ช้างเผือก บรรณาธิการข่าวกลุ่มข่าวและรายการข่าวยุทธศาสตร์และการขับเคลื่อนวาระทางสังคม ฝ่ายสำนักข่าว ให้ข้อมูลเรื่องนโยบายการรายงานข่าวและการบรรณาธิการข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ว่า

การรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส มีทั้งรูปแบบที่ฝ่ายข่าวส่วนภูมิภาคส่งมาตามประเด็นที่บรรณาธิการภาคมอบหมายและสถานการณ์ร้อนที่เกิดขึ้น หรือ การมอบหมายให้นักข่าวส่วนกลางลงพื้นที่ไปติดตามประเด็นด้วยตนเอง

ในส่วนงานที่ตนรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการรายงานข่าวเชิงลึก ซึ่งนำประเด็นไปออกแบบการนำเสนอในรายการสนทนาและรายการวิเคราะห์ข่าว ได้แก่ รายการ *เวทีสาธารณะ* และรายการ *เสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย* ซึ่งการคัดเลือกประเด็นที่นำเสนอจะเป็นไปตามธีม (Theme) ของรายการที่วางไว้ในแต่ละช่วงเวลา เช่น ช่วงเดือนตุลาคมเป็นธีมการต่อสู้ของนักศึกษา เพื่อให้เข้ากับการย้อนรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ก็จะนำเสนอเรื่องนักศึกษากลุ่มดาวดินที่เชื่อมโยงกับการร่วมเคลื่อนไหวในการคัดค้านเมืองทองคำที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ร่วมกับชาวบ้านกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิด หรือ ฉายภาพขบวนการนักศึกษาในทุกกระดับ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี สันติพงษ์ยอมรับว่าข้อจำกัดของการประเภทสนทนาและวิเคราะห์ข่าวคือการที่ไม่สามารถนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ได้ต่อเนื่องเพราะต้องนำเสนอประเด็นตามธีมที่วางไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม หลักคิดของการทำงานสื่อ คือ จะดูว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบรุนแรงต่อสังคมมากน้อยแค่ไหน การรวมตัวของประชาชนและภาคส่วนอื่น ๆ เป็นอย่างไร ซึ่งปัจจุบันภาคประชาชนมีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น

สำหรับประเด็นเรื่องเมืองทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ถือเป็นประเด็นใหญ่ที่เชื่อมโยงกับนโยบายเมืองทองคำทั่วประเทศซึ่งหลายโต๊ะข่าวในฝ่ายสำนักข่าวต้องมาวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกัน รวมทั้งเชิญนักวิชาการมาให้ข้อมูลเพื่อให้ฝ่ายข่าวได้เข้าใจเรื่อง

อย่างถ่องแท้เนื่องจากเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อน โดยมีการติดตามสถานการณ์ในภาพรวมอยู่เป็นระยะ

ด้านนายสมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ กล่าวว่า สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เป็นอีกส่วนงานหนึ่งที่ทำหน้าที่ผลิตรายการและดำเนินงานร่วมกับภาคประชาสังคม โดยรายการข่าวจากภาคประชาสังคมซึ่งถูกนำเสนอผ่านสถานีฯ คือ รายการ *นักข่าวพลเมือง* ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 ปัจจุบัน (ภายหลังมีการปรับผังการออกอากาศใหม่ในปี 2560) ออกอากาศวันละ 10 นาที แบ่งเป็นการออกอากาศในช่วงข่าวเที่ยง 5 นาที และข่าวค่ำ 5 นาที โดยปี 2559 ที่ผ่านมามีรายงานจากนักข่าวพลเมืองที่ออกอากาศทั้งสิ้น 806 ชิ้น โดยในปีแรก ๆ ของการจัดทำรายการ ภาคประชาชนกลุ่มแรกที่สื่อสารผ่านช่องทางนักข่าวพลเมืองของไทยพีบีเอสมากที่สุดคือ กลุ่มนักพัฒนาเอกชน อย่างไรก็ตามในระยะหลังประชาชนทั่วไปสามารถรายงานข่าวได้เองมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะลงไปอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเขียนข่าวให้กับชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ

การเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอสอยู่บนฐานคิดที่ว่าทุกคนสามารถสื่อสารได้ และแนวคิดการมองปรากฏการณ์ด้วยสายตาของคนในอย่างชาวบ้าน หรือ คนในชุมชน ซึ่งมีความเข้าใจและเห็นพัฒนาการรวมทั้งบริบทต่าง ๆ ในพื้นที่มาด้วยตนเอง ต่างจากนักวิชาชีพสื่อมวลชนซึ่งมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยสายตาของคนนอก นอกจากนี้สิ่งที่ชาวบ้านผลิตอาจไม่จำเป็นต้องเรียกว่า ‘ข่าว’ แต่อาจเรียกว่า ‘เรื่องเล่า’ หรือ storytelling ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบการรายงานถูกถ่วงตามหลักวารสารศาสตร์ อย่างไรก็ตามมองว่าประเด็นที่นักข่าวพลเมืองนำเสนอส่วนใหญ่สื่อกระแสหลักไม่ได้ตั้งไปรายงานต่อหรือติดตามทำต่อมากนัก

สำหรับการคัดเลือกข่าวจากรายงานของนักข่าวพลเมืองนั้น สมเกียรติระบุว่า โดยหลักการแล้วรายการนักข่าวพลเมืองจะออกอากาศรายงานทุกชิ้นที่ภาคประชาชนส่งมา เว้นแต่ว่ารายงานชิ้นใดมีข้อบกพร่อง เช่น ข้อมูลยังไม่ครบถ้วน ก็จะแจ้งให้กลับไปแก้ไข

เมื่อถามถึงทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้านกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิด และกลุ่มรักษ์บ้านแห่งที่ออกมาคัดค้านโครงการเหมืองแร่ สันติพงษ์กล่าวว่า ตนมองปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของชาวบ้านตรงที่มาจากปัญหา เช่น มาจากนโยบายหรือกฎหมายที่เปิดช่องให้เกิดการหา

ผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยคนบางกลุ่ม สำหรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่จังหวัดเลย ตนมองว่ามีที่มาจาก การที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบรุนแรงต่อทั้งสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตจากการดำเนินกิจการของเหมือง โดยมีภาคประชาสังคมร่วมในการเคลื่อนไหวด้วย ซึ่งกลุ่มคนรักบ้านเกิดมีพัฒนาการการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากในความคิดของตน อย่างไรก็ตามก็ตีตนไม่ได้มองประเด็นเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยแยกส่วนกับเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อื่น ๆ เท่าใดนัก เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันทั้งเรื่องของนโยบายรัฐ และผลประโยชน์ของกลุ่มทุน ขณะที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักบ้านเกิดผู้คัดค้านเหมืองถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่จังหวัดลำปางนั้น ตนไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องจึงไม่สามารถให้ข้อมูลได้

สมเกียรติ มีความเห็นว่า ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยช่วงหลายสิบปีมานี้คือ การจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เสมอภาคและเป็นธรรม โดยเฉพาะโครงการที่รัฐให้สัมปทานแก่เอกชนอย่างการให้สัมปทานเหมืองแร่ในสองพื้นที่กรณีศึกษา ซึ่งทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่ได้รับผลกระทบ โดยตนมองว่าในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านไม่รู้จะสื่อสารกับใคร ไม่รู้จะทำอย่างไรให้คนในสังคมหันมาสนใจปัญหาของตน เพื่อนำไปสู่การแก้ไข การเคลื่อนไหวจึงออกมาในรูปแบบการประท้วง ปิดถนน หันมาใช้พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ หรือแม้กระทั่งการใช้วิธีการที่รุนแรงเพราะหาทางออกไม่ได้ เนื่องจากไม่สามารถรอให้สื่อมวลชนมาสนใจเรื่องราวของตัวเองก่อนได้อีกต่อไป อย่างไรก็ตาม การที่ชาวบ้านสามารถเป็นนักข่าวพลเมืองได้ ก็สามารถนำเสนอเรื่องราวของตนเองได้โดยไม่ต้องใช้วิธีเรียกร้องความสนใจ หรือใช้วิธีเสี้ยมภัย

เมื่อถามถึงทัศนะต่อแนวคิดเรื่องความเป็นกลางของสื่อสาธารณะ สันติพงษ์ ให้ความเห็นว่าความเป็นกลางไม่ใช่เป้าหมายหลักของการรายงานของสื่อสาธารณะในความคิดของตน โดยมองว่าไทยพีบีเอสเป็นพื้นที่ที่พยายามสะท้อนความเห็นของทุกฝ่ายให้รอบด้านมากที่สุด และแม้ว่าบางรายการข่าวเชิงลึกจะต้องนำเสนอประเด็นตามฉันทมติและประเด็นที่กำหนดไว้ แต่ในฉันทมตินั้นก็ต้องพยายามให้มีข้อมูลที่รอบด้านมากที่สุด

“ความเป็นกลางไม่ได้เป็นโจทย์ แต่สิ่งที่พยายามทำให้เกิดคือพื้นที่สาธารณะ ซึ่งจะให้เห็นประเด็นรอบด้านที่ลึกกว่าปรากฏการณ์ทั่วไป นำไปสู่การหาทางออกหรือแก้ปัญหาต่อไปได้”

(สันติพงษ์ ช้างเผือก. สัมภาษณ์. 8 มิถุนายน 2560)

นอกจากนี้ สันติพงษ์ยังระบุว่า แม้ไทยพีบีเอสจะเป็นสื่อสาธารณะที่เป็นพื้นที่ของทุกคน เพราะมีรายได้จากเงินภาษีของประชาชน ซึ่งต้องการนำเสนอจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก แต่คนที่เข้าถึงสื่อมวลชนทั้งหมดได้น้อยที่สุด ยังเป็นชาวบ้านที่มีอำนาจน้อยที่สุด ซึ่งควรจะได้รับ การสนับสนุนให้ส่งเสียงได้มาก สื่อสาธารณะจึงต้องให้ความสำคัญกับคนเล็กคนน้อยเหล่านี้ด้วย ซึ่งสุดท้ายแล้วผู้ชมก็จะเป็นคนตัดสินเองว่ารายงานข่าวนั้นมีคุณค่าอย่างไร

“เราอาจถูกมองว่าเป็นสื่อของภาคประชาชน นำเสนอเรื่องภาคประชาชนมากกว่าที่อื่น ๆ แต่ถ้าลองดูการนำเสนอข่าวจากสื่อมวลชนทั้งหมด จะเห็นว่าเรื่องของชาวบ้านมีไม่มากนัก และปัญหาของชาวบ้านเยอะกว่าพื้นที่สื่อไม่แห่งที่ชาวบ้านได้เป็นข่าว อย่างไรก็ตามก็ทำให้สื่อมานำเสนอและตามแก้ปัญหาที่ละเรื่องไม่ได้ เราจึงต้องพยายามมุ่งประเด็นไปที่การแก้ไข ปัญหาระดับนโยบาย”

(สันติพงษ์ ช้างเผือก. สัมภาษณ์. 8 มิถุนายน 2560)

ด้านสมเกียรติ ระบุว่า โดยส่วนตัว ตนไม่เชื่อเรื่องความเป็นกลาง และการรายงานของนักข่าวพลเมืองไม่ได้มีหน้าที่ทำให้เกิดความเป็นกลาง โจทย์ของชาวบ้านคือต้องการให้ประเด็นของตนเป็นที่รับรู้ผ่านพื้นที่สาธารณะ ไทยพีบีเอสโดยรายการนักข่าวพลเมืองจึงเป็นสนามให้พลเมืองได้ถ่ายทอดประสบการณ์ โดยมองว่าไทยพีบีเอสมีบทบาทหนึ่ง คือ การเสริมสร้างศักยภาพการสื่อสารของพลเมือง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาโดยให้ทุกฝ่ายมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตามแนวคิดพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่หรือประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงการสื่อสาร ยังถือเป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะการสื่อสารเป็นพื้นที่ในการสร้างความหมายทางสังคม

“เพราะชาวบ้านต้องการพื้นที่ในการต่อรอง พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าสู่จุดที่มีอำนาจต่อรองได้ ช่วยลดกำแพงให้ทุกฝ่ายคุยกันได้”

(สมเกียรติ จันทรสีมา. สัมภาษณ์. 6 มิถุนายน 2560)

ความเห็นข้างต้นสอดคล้องกับผู้สื่อข่าว (ไม่ประสงค์ออกนาม) จากสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งให้ความเห็นต่อประเด็นความเป็นกลางในการรายงานข่าวของสื่อสาธารณะว่า

“ถ้านับเป็นข่าวชิ้นหนึ่งแล้วข่าวชิ้นนั้นเต็มไปด้วยเสียงชาวบ้าน ก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะถูกมองว่าไม่เป็นกลางเพราะมันมีเสียงชาวบ้านฝั่งเดียว ต่อให้มีหลายคนก็เป็นเสียงชาวบ้านฝั่งเดียวกัน ๆ แต่ถ้าเรามองภาพรวมของเรื่องที่ถูกสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะหรือสื่ออื่น ๆ เราจะเห็นว่าพื้นที่การสื่อสารของชาวบ้านแค่จุดไข่แดงเล็ก ๆ ที่เป็น voiceless อีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้นพื้นที่ของอิทธิพลอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ และภาครัฐ ปรากฏเต็มไปหมด แต่เสียงของชาวบ้านในระยะแค่ 500 เมตรถึงปากหลุมเหมืองมันมีน้อยมาก ถ้ามองภาพในภูมิทัศน์การสื่อสารเสียงจากชาวบ้านก็ยังเป็นเสียงส่วนน้อย แม้กระทั่งงานของนักข่าวพลเมืองในไทยพีบีเอสเอง ก็ยังได้ออกอากาศเพียงไม่กี่นาทีในวัน”

(ผู้สื่อข่าวสำนักเครือข่ายสื่อสาธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส.

สัมภาษณ์. 6 มิถุนายน 2560)

จากการวิเคราะห์นโยบายสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า นโยบายในการรายงานเกี่ยวกับการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและชุมชนปรากฏในวัตถุประสงค์ข้อ 4 ระบุว่า ‘ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม’ และข้อ 5 ระบุว่า ‘สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ’ อันเป็นวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับบทบัญญัติ มาตรา 43 พระราชบัญญัติองค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า ‘รายการที่ให้บริการผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ขององค์กรต้องมีเนื้อหาและคุณค่า ดังนี้ (5) รายการที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ ความสมานฉันท์ในสังคม ตลอดจนสนับสนุนให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือ นำเสนอข้อมูลของตน’

นโยบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ กล่าวคือ ในฐานะสื่อสาธารณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนคนเล็กคนน้อยในสังคมได้มีพื้นที่

แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การต่อรองเชิงอำนาจหรือการแก้ไขปัญหาคือสิ่งสำคัญและจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย

1.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด

ระหว่างปี 2556 – 2558 สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และประเด็นที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องจากการดำเนินกิจการเหมืองแร่ดังกล่าว ในรายการจำนวน 7 รายการ ได้แก่ รายการข่าวค่ำ รายการสถานีประชาชน รายการเวทีสาธารณะ รายการที่นี้ไทยพีบีเอส รายการเปิดปม รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย และรายการนักข่าวพลเมือง เป็นจำนวนทั้งสิ้น 22 ชิ้น ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดของ
สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ระหว่างปี 2556 – 2558

ที่	รายการ	รูปแบบการนำเสนอ	จำนวน (ชิ้น)
1	ข่าวค่ำ	ข่าว	2 (9.1%)
2	สถานีประชาชน	ข่าว	1 (4.5%)
3	เวทีสาธารณะ	การสนทนา/การวิเคราะห์ข่าว	2 (9.1%)
4	ที่นี่ไทยพีบีเอส	ข่าว	4 (18.2%)
5	เปิดปม	รายงานพิเศษ	1 (4.5%)
6	เสียงประชาชน เปลี่ยนประเทศไทย	รายงานพิเศษ	2 (9.1%)
7	นักข่าวพลเมือง	ข่าวจากการรายงานของภาคประชาชน	10 (45.5%)
รวม			22 (100%)

จะเห็นว่ารายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่เกี่ยวข้องกับกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด เกือบครึ่ง หรือร้อยละ 45.5 มาจากรายการนักข่าวพลเมือง ซึ่งเป็นการรายงานข่าวของภาคประชาชน ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้กำหนดวาระข่าวสาร ขณะที่รายการอีกครั้งหนึ่ง คือ รายการลำดับที่ 1 – 6 นั้น เป็นรายการที่สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสดำเนินกระบวนการผลิตเองตั้งแต่ต้นจนจบ

กรอบการนำเสนอ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยพิจารณาจากกรอบการนำเสนอ (media framing) ตามแนวคิดของ Entman (1993) พบว่ารายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด มีลักษณะดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนกรอบการนำเสนอจากรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558

ลักษณะกรอบ	รายงานโดย ไทยพีบีเอส	รายงานจาก นักข่าวพลเมือง	จำนวน
ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)	4	5	9 (41%)
วิเคราะห์สาเหตุ (Causal diagnosis)	7	5	12 (54.5%)
ตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)	-	-	-
เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)	1	-	1 (4.5%)
รวม			22 (100%)

ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลกรอบการนำเสนอโดยเลือกจากกรอบการนำเสนอที่ปรากฏชัดเจนที่สุดในรายงานแต่ละชิ้น โดยจะเห็นได้ว่ารายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558 ทั้ง 22 ชิ้น ปรากฏกรอบการวิเคราะห์สาเหตุมากที่สุดจำนวน 12 ข่าว หรือร้อยละ 54.5 ตามด้วยกรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหาจำนวน 9 ข่าว หรือร้อยละ 41 และกรอบเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาน้อยที่สุดจำนวน 1 ข่าว หรือร้อยละ 4.5 โดยไม่ปรากฏกรอบตัดสินทางจริยธรรม

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เนื่องจากรายงานส่วนใหญ่กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดที่ปรากฏในสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เป็นรายงานในรายการประเภทวิเคราะห์ข่าว และประเภทรายงานพิเศษ ซึ่งมีช่วงเวลากำหนดการนำเสนอมากกว่ารายการข่าว รวมทั้งรายงานของนักข่าว

พลเมืองซึ่งประชาชนเป็นผู้กำหนดวาระข่าวสารในเบื้องต้น ทำให้การรายงานเหล่านี้เน้นการอธิบายสาเหตุของความขัดแย้งและการเคลื่อนไหว ทำให้ปรากฏกรอบการวิเคราะห์สาเหตุมากที่สุด รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)

กรอบที่มีเนื้อหากล่าวให้เห็นถึงปัญหาหรือสภาพการณ์ความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สำหรับรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส กรอบชี้ให้เห็นปัญหาส่วนใหญ่มีเนื้อหาบอกเล่าสภาพการณ์ปัญหาและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่นตัวอย่างรายงานต่อไปนี้

รายการที่ *ไทยพีบีเอส* คำโปรยข่าวเข้ารายการว่า ‘ชาวชุมชนวังสะพุง จ.เลย ยืนยันคัดค้านเหมืองทองคำ ยกระดับรักษาความปลอดภัยหลังชาวบ้านโดนทำร้าย’ ออกอากาศวันที่ 2 มิถุนายน 2557 รายงานถึงสถานการณ์การรักษาความปลอดภัยของชาวบ้านในหมู่บ้านนาหนองบง พื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งมีการจัดเวรยามเฝ้าและตรวจตราผู้เดินทางเข้าออกหมู่บ้าน หลังเกิดเหตุการณ์ปะทะระหว่างชาวบ้านกว่า 30 คน กับชายฉกรรจ์จำนวน 300 คน ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 โดยกลุ่มชายฉกรรจ์ได้เปิดทางให้มีการขนแร่ออกจากเหมือง

รายการ *นักข่าวพลเมือง* ตอน ‘บ.ทุ่งคำ ถอนฟ้องชาวบ้าน แลกขนแร่ทองแดงเลย’ ออกอากาศวันที่ 8 ธันวาคม 2557 รายงานเหตุการณ์วันที่บริษัท ทุ่งคำ จำกัด ผู้ประกอบกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่เดินทางไปถอนฟ้องคดีที่บริษัทเป็นโจทก์ฟ้องชาวบ้านกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิดจำนวน 33 คน รวม 9 คดี ในคดีอาญาและคดีแพ่ง รวมมูลค่าความเสียหาย 2,000 ล้านบาท ณ ศาลจังหวัดเลย เพื่อแลกกับการให้ชาวบ้านเปิดทางให้มีการขนแร่ออกจากเหมืองได้โดยสะดวก โดยรายงานที่ชาวบ้านหลายสิบคนได้รอฟังผลการถอนฟ้องคดีอยู่บริเวณถนนที่เป็นทางผ่านการเข้าออกเหมืองในหมู่บ้านพร้อมจับมือกันไว้เป็นโล่มนุษย์ โดยยินยอมเปิดทางให้บริษัทขนแร่ได้ในวันนั้น เมื่อทราบข่าวว่าบริษัทถอนฟ้องคดีแล้วในที่สุด

2. กรอบวิเคราะห์สาเหตุ (Causal diagnosis)

กรอบที่อธิบายสาเหตุของปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่เหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลย โดยเป็นกรอบที่มีสัดส่วนการนำเสนอมากที่สุดในรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส กรอบวิเคราะห์สาเหตุกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิดนี้ส่วนใหญ่การอธิบายเรื่องการปนเปื้อน

ของสารพิษที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน และสุขภาพของคนในชุมชน เบื้องหลังการที่ชาวบ้านถูกฟ้องร้องคดี หรือการอธิบายเบื้องหลังของเหตุปะทะระหว่างชาวบ้านกับชายฉกรรจ์จำนวน 300 คนที่เข้ากักตัวและทำร้ายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 เช่นตัวอย่างรายงานต่อไปนี้

รายการ*เวทีสาธารณะ* ตอน ภูเขาชีวิต เหมืองทองคำ จำนวน 2 ตอน ออกอากาศวันที่ 21 กันยายน 2556 และวันที่ 28 กันยายน 2556 สารสำคัญหนึ่งที่รายการเปิดพื้นที่ให้มีการถกเถียงกันระหว่างหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลการทำเหมือง เช่น กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กรมควบคุมมลพิษ ฝ่ายบริษัทผู้ประกอบการ ฝ่ายนักวิชาการ และฝ่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ คือ กรณีการปนเปื้อนของสารพิษในสิ่งแวดล้อมชุมชนและในร่างกายของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านให้ข้อมูลว่าสารพิษมีที่มาจากเหมือง เนื่องจากที่ผ่านมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายชาวบ้านไม่เคยประสบปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษเช่นนี้ ขณะที่หน่วยงานรัฐให้ข้อมูลว่าพื้นที่ตำบลเขาหลวงเป็นพื้นที่ศักยภาพแร่และมีสารจำพวกโลหะหนักแฝงอยู่ในธรรมชาติอยู่แล้วย่อมเป็นไปได้ว่าสารพิษปนเปื้อนมาจากธรรมชาติและการปนเปื้อนจะยิ่งปรากฏชัดมากขึ้นหากชาวบ้านใช้ยาฆ่าแมลงในการทำเกษตรซึ่งมีสารไซยาไนด์ที่กระตุ้นให้เกิดสารจำพวกโลหะหนักได้เช่นกัน โดยฝ่ายนักวิชาการได้โต้แย้งว่าสารพิษตามธรรมชาติที่อยู่ในพืชผักนั้นเมื่อนำมาทำให้สุกก็จะหายไปเนื่องจากมีปริมาณน้อยมากจนไม่น่าทำให้เกิดการปนเปื้อนของโลหะหนักในเลือดเกินเกณฑ์ค่ามาตรฐานดังที่โรงพยาบาลวังสะพุงตรวจพบในประชาชนกลุ่มตัวอย่างจาก 6 หมู่บ้านตำบลเขาหลวงได้ ขณะที่ฝ่ายผู้ประกอบการยืนยันว่าเหมืองมีกระบวนการกำจัดสารพิษที่ถูกต้องตามกฎหมาย

อย่างไรก็ดีแม้การพูดคุยกว่า 3 ชั่วโมงในรายการ จะยังไม่สามารถหาต้นเหตุที่ชัดเจนได้ว่าสารพิษปนเปื้อนเกิดจากการทำเหมืองจริงหรือไม่ เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานใดยืนยันสาเหตุได้ แต่ก็ทำให้ได้เห็นเหตุผลเชิงลึกในแง่มุมต่าง ๆ ของทุกภาคส่วนต่อกรณีการปนเปื้อนของสารพิษในสิ่งแวดล้อมและร่างกายของประชาชนรอบพื้นที่เหมืองทองคำ

หรือ รายการ*เปิดปม* ตอน ‘เหมืองทองวังสะพุง’ ออกอากาศวันที่ 30 มิถุนายน 2557 เปิดรายการด้วยการนำเสนอภาพและเรื่องเล่าเหตุการณ์การปะทะกันระหว่างชาวบ้านและกลุ่มชายฉกรรจ์กว่า 300 คนที่นำกำลังเข้ากักตัวและทำร้ายร่างกายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ออก

จากเหมืองในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 เป็นเหตุให้มีชาวบ้านได้รับบาดเจ็บหนักหลายสิบคนนั้น รายการได้พยายามสืบเสาะหาที่มาของเหตุปะทะรุนแรง โดยการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิดซึ่งให้ข้อมูลว่า ก่อนเกิดเหตุไม่กี่วันมีนายทหารผู้หนึ่งเข้ามาเจรจาขอขนแร่โดยอ้างชื่อนายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดเลยว่าการซื้อแร่จากบริษัทเหมือง แต่ทราบว่าจะไม่สามารถขนออกมาได้เนื่องจากชาวบ้านได้ทำสิ่งกีดขวางกั้นทางเข้าออกเหมืองและประกาศระเบียบชุมชนห้ามรถบรรทุกหนักเกิน 15 ตัน ขนสารพิษ รั่วเข้าออกทางสาธารณะของหมู่บ้าน โดยในคืนวันเกิดเหตุชาวบ้านจำได้ว่ารถของผู้นำกำลังเข้ามาทำร้ายชาวบ้านเป็นรถคันเดียวกับรถของนายทหารคนนั้น จากนั้นรายการได้ติดต่อไปยังนายกอบจ.ที่ถูกอ้างชื่อและตัวนายทหารที่ถูกกล่าวอ้างว่าเกี่ยวข้องกับเหตุปะทะ โดยทั้งสองปฏิเสธแต่นายทหารยอมรับว่าก่อนหน้านั้นเคยมาเจรจาขอขนแร่จริง ขณะที่ฝ่ายบริษัทให้สัมภาษณ์ว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์รุนแรง อย่างไรก็ตามก็ตีพิมพ์ข่าวได้ลงพื้นที่ขอเข้าไปสำรวจโรงงานถลุงแร่ของบริษัทด้วย โดยรายงานบริษัทไม่มีการดำเนินกิจการใด ๆ เนื่องจากปิดกิจการชั่วคราวมานานหลายเดือนแล้ว ปกติจึงจะมีพนักงานรักษาความปลอดภัยเฝ้าอยู่เพียงคนเดียว รวมถึงวันที่พิมพ์ข่าวขอเข้าไปสำรวจเหมืองก็มีพนักงานอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ได้รายงานว่าการสำรวจรายชื่อพนักงานที่ลงชื่อเข้าทำงานในเหมืองคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 อันเป็นคืนเกิดเหตุพบว่า ในวันนั้นมีพนักงานลงชื่อเข้าปฏิบัติงาน 9 คน

จะเห็นได้ว่าการรายงานของรายการ*เปิดปม* พยายามเล่าให้เห็นเบื้องหลังเหตุปะทะโดยการสอบถามข้อมูลจากทุกฝ่าย รวมทั้งการลงพื้นที่สำรวจของทีมงานเอง ซึ่งเป็นการฉายภาพให้ผู้ชมเห็น และจากข้อมูลรอบด้านที่รายการนำเสนอเพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นครั้งนี้น่าจะมีใครมีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง

3. กรอบเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)

กรอบที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหา โดยการรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีปรากฏรายงานข่าวตามกรอบเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาเพียงชิ้นเดียว คือ การรายงานของรายการ*ข่าวค่ำ* ออกอากาศเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2558 คำโปรยเข้ารายการว่า ‘ไทยพีบีเอสได้ออกแถลงการณ์ให้บริษัท ฟุงคำ จำกัด ทบทวนการยื่นฟ้องหมิ่นประมาทเขาวชนนักข่าวพลเมือง เพราะเป็นเพียงนักเรียนชั้น ม.4 ให้เหลือเพียงเฉพาะส่วนการฟ้องร้องไทยพีบีเอสเท่านั้น’ โดยเป็นการ

รายงานสาระในแถลงข่าวของไทยพีบีเอสต่อกรณีบริษัท ทุ่งคำ จำกัด ยื่นฟ้องไทยพีบีเอสและเยาวชน นักข่าวพลเมืองอายุ 15 ปี จากกรณีการนำเสนอรายงานข่าวในรายการ*นักข่าวพลเมือง* ตอน *นักสืบลำน้ำฮวย* ซึ่งนำเสนอเรื่องการจัดค่ายเยาวชนในพื้นที่และมีการกล่าวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเหมือง โดยรายงานข่าวชิ้นนี้มีข้อเสนอผ่านแถลงการณ์ให้บริษัททบทวนการฟ้องคดีเยาวชนเหลือเพียงการฟ้องไทยพีบีเอสเท่านั้น

มิตินิติชุมชน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพพบว่ารายงานกรณีการเคลื่อนไหวของของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสระหว่างปี 2556 – 2558 มีมิตินิติชุมชนปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 5.3 แสดงจำนวนมิตินิติชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558

มิตินิติชุมชน		จำนวนมิติ
สิทธิชุมชนทางจารีตประเพณี และวัฒนธรรม		-
สิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	13 (65%)
	สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	7 (35%)
รวม		20 (100%)

*หมายเหตุ : มีรายงานที่ไม่ปรากฏมิตินิติชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 7 ชิ้น

มีรายงานที่ปรากฏมิตินิติชุมชน 2 มิติจำนวนทั้งสิ้น 5 ชิ้น

จากตารางจะเห็นได้ว่ามีมติสิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ปรากฏเพียงมติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแบ่งออกเป็น 1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65 และ 2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คิดเป็นร้อยละ 35

ทั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การปรากฏมติสิทธิชุมชนในประเด็นสิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด มีความสัมพันธ์กับลักษณะการรายงานของรายการข่าวโทรทัศน์เนื่องจากรายการข่าวโทรทัศน์มีช่วงเวลาการนำเสนอที่จำกัด (ความยาวของรายการสรุปข่าวประมาณ 5 นาที และรายการสนทนา/รายงานพิเศษประมาณ 50 นาที) ทำให้การนำเสนอมติสิทธิชุมชนส่วนใหญ่จำเป็นต้องนำเสนอในเรื่องที่เข้าใจง่ายอย่างการชี้ให้เห็นประเด็นการเสียสิทธิประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเชิงรูปธรรมที่เกิดขึ้น ขณะที่มติสิทธิชุมชนในแง่มุมการเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามกฎหมายเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนเนื่องจากเกี่ยวข้องกับกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบกิจการเหมือง จึงถูกนำเสนอในสัดส่วนที่น้อยกว่า

มติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พบว่า สิทธิชุมชนมตินี้ ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับผลกระทบจากสารพิษที่ปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมและที่ทำกินของชาวบ้าน 6 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลเขาหลวงที่อาศัยอยู่รอบเขตเหมืองแร่ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้าน **เสียสิทธิ**ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน รวมถึงประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการแสดงเจตนาารมณปกป้อง รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีนัยของการ **เรียกร้องสิทธิ**ในการร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เช่นตัวอย่างรายงานต่อไปนี้

รายการที่ *นี้ไทยพีบีเอส* ชื่อรายงาน ‘ผลกระทบเหมืองทองคำ.เลย’ ออกอากาศเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557 เล่าถึงสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดออกมาคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสารพิษที่ปนเปื้อนในดินน้ำและลำห้วยของชาวบ้าน

โดยมีหลักฐานผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำของกรมควบคุมมลพิษในปี 2552 พบว่า น้ำใต้ดินและผิวดินในพื้นที่ที่มีสารหนูและแคดเมียมเกินมาตรฐาน จนมีประกาศเตือนว่าประชาชนไม่ควรดื่มและใช้น้ำในพื้นที่ นอกจากนี้ทีมข่าวยังได้ลงสำรวจที่นาของชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้บ่อกักเก็บกากไฮยาไนด์พบว่า ที่นามีคราบสนิมกระจาย เมื่อเข้าใกล้มีกลิ่นฉุน ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่สามารถทำมาหากินได้ดั้งเดิม ทั้งยังไม่สามารถบริโภคสัตว์น้ำและพืชผักตามธรรมชาติได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการสูญเสียสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

รายการ*นักข่าวพลเมือง* ตอน ‘ละครชีวิตเหมืองแร่เมืองเลย’ ออกอากาศเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2556 เล่าเรื่องกิจกรรมค่ายอาสาพำนองทำหน้ของลุ่มนักรักษาและอาจารย์ (ไม่ระบุชื่อสถาบัน) ที่เข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งนอกจากมีกิจกรรมฉายหนังแล้ว ยังมีการแสดงบทบาทสมมุติจากเด็ก ๆ ในชุมชน โดยรายงานนำเสนอภาพตอนหนึ่งจากการแสดงซึ่งมีบทสนทนาโต้ตอบระหว่างเด็กที่รับบทเป็นฝ่ายบริษัทเหมืองกับเด็กอีกคนที่รับบทเป็นชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดว่า “มาขวางทางทำไม มาขวางทางเพราะไม่ให้คุณชนหินและไฮยาไนด์เข้าหมู่บ้านของเรา” นอกจากนี้ในรายงานยังมีการสัมภาษณ์ชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งแสดงความเห็นต่อการออกมาต้านเหมืองว่า “เราอยู่ที่นี้ เรามาก่อนเขา เขามาทีหลังเรา น่าจะถอยไป พื้นแผ่นดินนี้เป็นของปู่ย่าตายาย ที่เราทำมาหากิน เราจะอยู่ไปจนชั่วลูกชั่วหลาน เราไม่หนีไปไหน” และในตอนท้ายรายงานภาพได้ไปยังกิจกรรมการแสดงดนตรีของชาวบ้านยามค่ำคืนบรรยากาศเต็มไปด้วยความสนุกสนาน พร้อมเสียงประกอบของนักข่าวพลเมืองที่บรรยายว่า “ไม่ว่าพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไรเสียงที่เราได้ยินจะยังคงหนักแน่นเข้มแข็งและปกป้องบ้านเกิดด้วยชีวิตของตนเอง”

2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พบว่า สิทธิชุมชนมิตินี้ ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การที่ชาวบ้านฟ้องร้องหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลการประกอบกิจการเหมืองแร่ให้ปฏิบัติตามกฎหมายโดยขอให้ศาลปกครองเพิกถอนประทานบัตรทำเหมืองเนื่องจากขั้นตอนการได้มาซึ่งประทานบัตรขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ และประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการที่ชุมชนต้องลุกมาตั้งกฎเกณฑ์ทางสังคมของตนเองโดยเรียกร้องหรือบังคับให้ผู้เข้ามาในชุมชนต้องปฏิบัติตาม เช่น การออกระเบียบชุมชนว่าด้วย

การห้ามรถบรรทุกขนส่งสารพิษหนักเกิน 15 ตันวิ่งเข้าออกหมู่บ้าน หรือ การก่อสร้าง ‘กำแพงใจ’ ซึ่งเป็นคำที่กลุ่มคนรักบ้านเกิดใช้เรียกสิ่งกีดขวางที่สร้างขึ้นมากั้นถนนสาธารณะเส้นทางเข้าออกของบริษัทเหมืองที่ต้องผ่านชุมชน เพื่อห้ามไม่ให้เหมืองดำเนินกิจการ ภายหลังมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2554 ให้หยุดการประกอบกิจการชั่วคราวและชะลอการให้ใบอนุญาตประทานบัตรแปลงใหม่ จนกว่าจะหาสาเหตุผลกระทบการปนเปื้อนของสารพิษในชุมชนได้ แต่ปรากฏว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังคงยินยอมให้เหมืองดำเนินกิจการต่อและเข้าสู่กระบวนการขอประทานบัตรแปลงใหม่ท่ามกลางเสียงสะท้อนของประชาชนในพื้นที่ เป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องลุกมาออกกระเบียบของชุมชนและกระทำการที่เป็นการขัดขวางการดำเนินกิจการของเหมืองแร่ด้วยตนเอง อันสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของรัฐในการปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งไม่อาจเอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติได้ ตัวอย่างรายงานดังนี้

รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย ตอน เสียงคนข้างเหมือง ออกอากาศวันที่ 11 มิถุนายน 2557 รายงานตอนหนึ่งระบุถึงการที่ชาวบ้านจำนวน 22 คนถูกบริษัทฟองคืดอาญากรณ์การก่อสร้างสิ่งกีดขวางขวางถนนสาธารณะปิดกั้นทางเข้าออกเหมือง โดยผู้สื่อข่าวได้สรุปในตอนท้ายของรายงานว่า “ชาวบ้านยืนยันว่ากำแพงที่สร้างขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 2556 ไม่ใช่สิ่งกีดขวางแต่เป็นกำแพงใจที่เกิดจากมติดของชาวบ้าน 6 หมู่บ้านที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเหมือง”

หรือการรายงานของรายการนักข่าวพลเมือง ตอน ‘ชาวบ้านจ.เลย ยื่นฟ้องศาลปกครอง’ ออกอากาศเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งรายงานเหตุการณ์ตัวแทนชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้านรอบเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยกว่า 200 คนเดินทางมายังกรุงเทพมหานครเพื่อยื่นฟ้องต่อศาลปกครองให้มีคำสั่งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และอธิบดีกรมอุตสาหกรรมและการเหมืองแร่ ดำเนินการเพิกถอนใบอนุญาตสัมปทานแก่กิจการเหมืองแร่ทองคำ โดยชาวบ้านรายหนึ่งระบุถึงเหตุผลในการยื่นฟ้องคดีว่า

“เขาละเลยหน้าที่กับประชาชน เขาไม่รับผิดชอบอะไร ยิ่งพูดก็ยิ่งเจ็บเพราะเราสู้มา 6 ปีแล้ว เขาทำเวทีรับฟังความคิดเห็น หมู่บ้านแม่ทั้ง 6 หมู่บ้านได้รับผลกระทบ พวกแม่คือคนได้รับผลกระทบ ไปรับฟังความคิดเห็น แต่มีเจ้าหน้าที่มาปิดกั้นไม่ให้พวกเราไปร่วมเวที จะให้พวกแม่ทำยังไง เพราะพวกแม่พึ่งภาครัฐไม่ได้แล้ว ก็ต้องต่อสู้ ต้องมาศาลปกครอง เพราะ

เซ็นอนุมัติให้เขาเปิดละไม่รับผิดชอบชีวิตของประชาชน ไม่เหลียวแลประชาชน ว่าที่เขาติดสารนี้ก็ต้องหาที่มาที่ไป ก็ต้องพิสูจน์ว่าสารเคมีมาจากไหน แต่ก่อนชาวบ้านร่างกายไม่ได้มีสารพิษอะไร เขาก็ต้องไปหาสาเหตุให้ชาวบ้าน แต่เขาไม่ได้รับผิดชอบอะไรเลย ทำเป็นเหมินเฉย ทั้งที่พวกเขาเป็นคนอนุมัติ”

(ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด.รายการนักข่าวพลเมือง. 23 พฤศจิกายน 2556)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นของชาวบ้านได้สะท้อนให้เห็นถึงกรณีการเพิกเฉยของหน่วยงานต่อการแก้ไขปัญหาในพื้นที่รวมถึงการปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่มีผลกระทบต่อพวกเขาด้วย โดยมีความเชื่อมโยงกับมิติสิทธิชุมชนในแง่การเรียกร้องสิทธิให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐเพื่อคุ้มครองทรัพยากร

สำหรับรายงานที่ไม่ปรากฏมิติสิทธิชุมชนมีเนื้อหาการรายงานเฉพาะรายละเอียดเหตุการณ์ความรุนแรงจากการปะทะกันระหว่างชาวบ้านและชายฉกรรจ์ 300 คนที่เข้ากักตัวและทำร้ายร่างกายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม หรือรายละเอียดเกี่ยวกับการที่หน่วยงานต่าง ๆ เช่น พัฒนาสังคมจังหวัดเข้าเฝ้าฯ ญาติใจเยาวยชนนักข่าวพลเมืองที่ถูกฟ้องคดี หรือกรณีรายงานเกี่ยวกับผลกระทบจากการปิดกิจการเหมืองชั่วคราวที่ทำให้คนงานเหมืองไม่ได้รับค่าจ้างและออกมายื่นหนังสือเรียกร้องต่อแรงงานจังหวัด เป็นต้น รายงานเหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องกับมิติสิทธิชุมชนทั้งในแง่จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และในแง่การมีส่วนร่วมในทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเห็นได้ชัดเจน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยศึกษาแหล่งข่าวที่ปรากฏในรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พบแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลกรณีความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและประเด็นเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยวิธีการนับจำนวนแหล่งข่าวและจำนวนแหล่งข้อมูลออกเป็นประเภทต่าง ๆ เรียงจากจำนวนมากไปน้อยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงาน
ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 –
2558

แหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล	จำนวนแหล่งข่าว	จำนวนแหล่งข้อมูล	รวม
ชาวบ้าน	34	1	35 (31%)
หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ	18	11	29 (25.6%)
แกนนำชาวบ้าน	15	-	15 (13.3%)
บริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของ ชุมชน	9	1	10 (8.8%)
สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ	7	-	7 (6.2%)
นักศึกษา	6	1	7 (6.2%)
องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน	5	1	6 (5.3%)
นักกฎหมาย/ทนายความ	2	-	2 (1.8%)
รัฐบาล/นักการเมือง	1	-	1 (0.9%)
รายงาน/ข้อมูลของสื่อมวลชน	-	1	1 (0.9%)
รวม	97 (85.8%)	16 (14.2%)	113 (100%)

1. ชาวบ้าน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลชาวบ้าน พบมาที่สุดในการรายงานร้อยละ 31 แหล่งข่าวประกอบด้วย ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด ชาวบ้านรอบพื้นที่เหมืองทองคำในตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเพื่อประกอบการขอประทานบัตรแปลงใหม่ของบริษัท หุ่นคำ จำกัด ขณะที่แหล่งข้อมูลของชาวบ้านมีเพียง 1 รายการได้แก่ เอกสารร้องทุกข์ของชาวบ้านต่อ คสช. กรณีเกิดเหตุปะทะระหว่างชาวบ้านกับชายฉกรรจ์ 300 คน

ทั้งนี้ ทุกรายการที่ผู้วิจัยศึกษา มีการอ้างแหล่งข่าวชาวบ้านทั้งในรูปแบบที่ระบุชื่อบุคคลและไม่ระบุชื่อ โดยมีการเรียกแหล่งข่าวต่างกันออกไป เช่น เรียกว่ากลุ่มคนรักบ้านเกิด ชาวบ้านรอบเหมืองแร่ หรือชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ

ลักษณะข้อมูลที่แหล่งข่าวชาวบ้านให้ข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ การคัดค้านการประกอบกิจการของเหมืองและการแสดงทัศนะเกี่ยวกับความกังวลถึงผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น รวมถึงการแสดงเจตนารมณ์พิทักษ์และปกป้องทรัพยากรในท้องถิ่น

2. หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่พบมากเป็นอันดับสองรองจากแหล่งข่าวชาวบ้าน คิดเป็นร้อยละ 25.6 แหล่งข่าวประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงานในระดับจังหวัดและส่วนกลางจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมถึงเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ เช่น กอ.รมน.จังหวัดเลย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง มลพิษ หรืออยู่ในกระบวนการเกี่ยวกับให้ใบอนุญาตประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำ

แหล่งข้อมูลของหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วยผลการตรวจต่าง ๆ เช่น ผลการตรวจสุขภาพชาวบ้านโดยวังสะพุง ประกาศหนังสือเตือนกรมควบคุมมลพิษเรื่องสารหนูและแคดเมียมเกินค่ามาตรฐานในแหล่งน้ำ จากผลการตรวจและวิเคราะห์คุณภาพน้ำในปี 2552 ผลการตรวจเลือดของสาธารณสุขจังหวัด ของประชาชนรอบบริษัท 6 หมู่บ้าน รายงานการตรวจวัดคุณภาพน้ำใกล้พื้นที่

เหมืองแร่ของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่เมื่อปี 2556 และเอกสารราชการต่าง ๆ เช่น ประกาศอุตสาหกรรมจังหวัดเลย เรื่องชะลอการขแร่และการประกอบกิจการ ข้อมูลงบกำไรขาดดุลของบริษัท หุ่นจำลอง จำกัด จากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า หนังสือจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย เรื่องเชิญไปให้ถ้อยคำต่อพนักงานคุมประพฤติ กรณีบริษัท หุ่นจำลอง จำกัด ฟ้องร้องเยาวชน นักข่าวพลเมือง เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่า รายการ*เวทีสาธารณะ*และรายการ*เปิดปม* มีการอ้างแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุด สำหรับรายการ*เวทีสาธารณะ*ซึ่งออกอากาศ 2 ตอน มีการอ้างแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทนี้ 15 คน/แหล่ง ขณะที่รายการ*เปิดปม*ซึ่งออกอากาศ 1 ตอน อ้างแหล่งข่าวประเภทนี้ 10 คน/ข้อมูล

ขณะที่รายงานจากภาคประชาชนในรายการ*นักข่าวพลเมือง*จำนวน 10 ชิ้น มีการอ้างแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลราชการน้อยที่สุด คือ เพียง 1 ครั้ง โดยเป็นการอ้างข้อมูลหนังสือจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย เรื่องเชิญไปให้ถ้อยคำต่อพนักงานคุมประพฤติ กรณีบริษัท หุ่นจำลอง จำกัด ฟ้องร้องเยาวชน นักข่าวพลเมือง

ลักษณะข้อมูลของแหล่งข่าวเจ้าหน้าที่รัฐมักเป็นการออกมาให้ข้อมูลรายละเอียดเรื่องผลกระทบทั้งทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น การให้ข้อมูลผลการตรวจสุขภาพของประชาชนโดยสาธารณสุขจังหวัด ผลการตรวจคุณภาพน้ำโดยกรมควบคุมมลพิษ หรือการให้ความเห็นต่อการเคลื่อนไหวกองชาวบ้าน เช่น การให้ความเห็นเรื่องสิทธิชุมชนโดยกรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือ การให้ความเห็นกรณีการชุมนุมภายใต้กฎอัยการศึกของทหาร เป็นต้น ขณะที่แหล่งข้อมูลเอกสารส่วนใหญ่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับผลการตรวจความผิดปกติของสิ่งแวดล้อม ผลการตรวจสุขภาพ รวมไปถึงหนังสือราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางกฎหมาย

ผลการศึกษาพบว่าแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทนี้มีลักษณะทิศทางการให้ข้อมูลที่หลากหลายทั้งที่เป็นเพียงการแจ้งเรื่องให้ทราบ เช่น หนังสือราชการแจ้งข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับการทำเหมือง ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสนับสนุนการเคลื่อนไหวกองชาวบ้าน เช่น ผลการตรวจเลือดผลการตรวจการปนเปื้อนของสารพิษในน้ำ ความเห็นของกรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต่อสิทธิชุมชน และทิศทางการให้ข้อมูลที่ขัดขวางการเคลื่อนไหวกองชาวบ้านหรือไม่มีประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวกอง

ชาวบ้าน เช่น ความเห็นของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรจังหวัดเลย (กอ.รมน.เลย) ระบุว่า กองทัพไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำร้ายร่างกายชาวบ้านในเหตุการณ์ปะทะกับกลุ่มชายฉกรรจ์ที่นำโดยทหารนอกราชการ เป็นต้น

3. แกนนำชาวบ้าน

แหล่งข่าวแกนนำชาวบ้าน พบมากเป็นอันดับ 3 หรือคิดเป็นร้อยละ 13.3 ประกอบด้วยแกนนำกลุ่มคนรักบ้านเกิด ซึ่งมีอยู่เพียง 3 – 4 คนเท่านั้น ที่ผู้สื่อข่าวในรายการต่าง ๆ มักสัมภาษณ์จนเป็นบุคคลที่คุ้นหน้าคุ้นตาในการออกมาให้ความคิดเห็นกรณีเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยในนามตัวแทนภาคประชาชน โดยสองในจำนวนนั้นประกอบด้วย นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ และนางพรทิพย์ หงษ์ชัย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย

แหล่งข่าวแกนนำชาวบ้านมีการให้ข้อมูลในทิศทางเดียวกันคือการคัดค้านการประกอบกิจการของเหมือง โดยเป็นคนที่มีให้ข้อมูลในวาระสำคัญ ๆ เช่น การยื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครอง การให้ข้อมูลสถานการณ์ในเหตุการณ์คืนที่ชาวบ้านถูกทำร้ายร่างกายจากชายฉกรรจ์เพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ หรือ ให้ความเห็นต่อท่าทีของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การให้ความเห็นกรณีทหาร คสช. เมมาควบคุมพื้นที่และห้ามไม่ให้ชาวบ้านทำกิจกรรมการเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. บริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชน

แหล่งข่าวบริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชน พบมากเป็นอันดับ 4 หรือร้อยละ 8.8 ประกอบด้วย ผู้บริหารและกรรมการบริหารของบริษัท หุ่นคำ จำกัด ลูกจ้างในบริษัท นายทหารที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นคนของบริษัทที่นำกำลังเข้ารุมทำร้ายชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 เพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ ส่วนแหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสารคำฟ้องของบริษัท หุ่นคำ จำกัด กรณีการฟ้องร้องเยาวชนนักข่าวพลเมืองและสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสข้อหาหมิ่นประมาท

ลักษณะข้อมูลที่แหล่งข่าวกลุ่มนี้ให้เป็นไปในทิศทางอ้างความชอบธรรมในการดำเนินกิจการของตนว่าได้รับประทานบัตรจากการให้อนุญาตของหน่วยงานและมีกระบวนการทำเหมืองแร่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย การอ้างว่าตนไม่ใช่ผู้ก่อมลพิษจากการที่ยังไม่สามารถมีหน่วยงานใดชี้ชัดสาเหตุ

ของการปนเปื้อนของสารพิษได้ว่าเกิดจากการทำเหมืองหรือไม่ รวมทั้งอ้างว่าตนไม่มีส่วนรู้เห็นกับการทำร้ายชาวบ้าน

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตคือ แม้รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทยตอนหนึ่งจะรายงานเรื่องผลกระทบที่อาจเกิดกระบวนการทำเหมืองและการฟ้องร้องคดีระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มนายทหารนอกราชการซึ่งถูกชาวบ้านอ้างว่าเป็นคนของบริษัทเหมืองแร่ซึ่งนำกำลังเข้าปะทะกับชาวบ้านในคืนวันแรมที่ 15 พฤษภาคม 2557 แต่ไม่มีการอ้างแหล่งข่าวด้านผู้ประกอบการ เช่นเดียวกับรายงานในรายการ*นักข่าวพลเมือง*ทั้ง 10 ชิ้น ที่ไม่มีการอ้างแหล่งข่าวบริษัทผู้ประกอบการที่เป็นบุคคล มีเพียงการอ้างเอกสารคำฟ้องของบริษัทเท่านั้น อย่างไรก็ตามแหล่งข่าวบริษัทผู้ประกอบการนี้ปรากฏมากที่สุดในการ*เวทีสาธารณะ* ซึ่งถึงแม้ว่าไม่ได้เชิญผู้ประกอบการมานั่งล้อมวงคุยกับชาวบ้านในชุมชน แต่มีการสัมภาษณ์นอกรอบและตัดสลับภาพให้เห็นการโต้แย้งกันได้ด้วยชุดข้อมูลเป็นรายประเด็น

5. สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

แหล่งข่าวสถาบันการศึกษา/นักวิชาการ ร้อยละ 6.2 ประกอบด้วย นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและส่วนกลาง เช่น อาจารย์ด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี อาจารย์จากภาควิชาวิศวกรรมเหมืองแร่และปิโตรเลียม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ด้านนวัตกรรมสังคมจากมหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งทั้งหมดล้วนให้ข้อมูลและความคิดเห็นต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ และกระบวนการบริหารจัดการเหมืองที่อาจมีความสุ่มเสี่ยง

แหล่งข่าวประเภทนี้ถูกอ้างถึงรายการ*เวทีสาธารณะ เสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย* และ*นักข่าวพลเมือง*

6. นักศึกษา

แหล่งข่าวนักศึกษา ร้อยละ 6.2 ประกอบด้วย นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่รวมตัวกันในนามกลุ่มดาวดิน ซึ่งมีการออกมาให้ความเห็นกรณีการร่วมเคลื่อนไหวไปกับชาวบ้านกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิด

แหล่งข้อมูลนักศึกษา ได้แก่ แดงการณ์ที่ออกในนามนักศึกษากรณีการคัดค้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกในยุครัฐบาล คสช.

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลนักศึกษาดาวดินปรากฏในรายการ*เวทีสาธารณะ เสียงประชาชน เปลี่ยนประเทศไทย* และ*นักข่าวพลเมือง* เท่านั้น โดยมีลักษณะการให้ข้อมูลสนับสนุนการเคลื่อนไหวและความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทุกรูปแบบ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดมายาวนานจากการลงไปให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ชาวบ้านตั้งแต่ก่อนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะปรากฏเป็นข่าวผ่านสื่อมวลชน จึงถือเป็นผู้ร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอย่างแนบแน่น

7.องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน

แหล่งข่าวองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน ร้อยละ 5.6 ประกอบด้วย นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานขับเคลื่อนในประเด็นการตรวจสอบกระบวนการให้ใบอนุญาตเหมืองแร่ และนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ ที่ออกมาให้ความเห็นกรณีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน รวมทั้งข้อมูลจากเว็บไซต์เหมืองแร่เมืองเลย ซึ่งถูกอ้างถึงในบางรายการด้วย

แหล่งข่าวองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน ปรากฏในรายการ*เวทีสาธารณะ* รายการ*นักข่าวพลเมือง* และรายการ*ที่นี่ไทยพีบีเอส* เท่านั้น โดยมีจำนวนคน/ข้อมูลมากที่สุดในรายการ*เวทีสาธารณะ* และ*นักข่าวพลเมือง*

แหล่งข่าวนักพัฒนาเอกชนมีลักษณะการให้ข้อมูลเชิงวิชาการในการวิเคราะห์พื้นที่การวิเคราะห์กระบวนการทำเหมืองแร่ที่ผิดขั้นตอนกฎหมาย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดแก่ระบบนิเวศ ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลที่สนับสนุนความชอบธรรมแก่การเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองของชาวบ้าน

8. นักกฎหมาย/ทนายความ

แหล่งข่าวนักกฎหมาย/ทนายความ พบในสัดส่วนร้อยละ 1.8 หรือในรายงานเพียง 2 ชิ้น ประกอบด้วย นายกสภาทนายความ และนางสาว ส.รัตนมณี พลกล้า ทนายความเจ้าของคดีของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยแหล่งข่าวกลุ่มนี้ได้ออกมาให้ความเห็น

กรณีเยาวชนนักข่าวพลเมืองถูกบริษัท ทุ่งคำ จำกัด ฟ้องร้องข้อหาหมิ่นประมาทในทิศทางเดียวกันว่า เยาวชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้อย่างชอบธรรมตามและการฟ้องร้องคดีเยาวชนเป็นเรื่องที่ไม่สมควรเกิดขึ้น

แหล่งข่าวนี้ปรากฏในรายการ*ข่าวค่ำ* 1 ตอน และรายการ*นักข่าวพลเมือง* 1 ตอน ซึ่งรายงานกรณีการฟ้องร้องเยาวชนเท่านั้น

9. รัฐบาล/นักรการเมือง

แหล่งข่าวรัฐบาล/นักรการเมือง เป็นแหล่งข่าวที่พบน้อยที่สุด ร้อยละ 0.9 หรือพบเพียง 1 ครั้ง ในรายการ*เสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย* ตอน พื้นที่สาธารณะ ได้ย้ายการศึก ออกอากาศเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2557 เท่านั้น โดยเป็นการให้สัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรีนายพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ต่อการแสดงสัญลักษณ์ต่อต้านรัฐประหารของกลุ่มดาวดิน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มคนรักชั้บ้านเกิดอย่างแนบแน่น

10. รายงาน/ข้อมูลของสื่อมวลชน

แหล่งข้อมูลที่พบน้อยที่สุดเช่นเดียวกับแหล่งข่าวรัฐบาล โดยพบเพียง 1 ชิ้น หรือ คิดเป็นร้อยละ 0.9 คือ ข้อมูลแถลงการณ์ของไทยพีบีเอส กรณีบริษัททุ่งคำฟ้องร้องคดีไทยพีบีเอสและเยาวชนนักข่าวพลเมือง โดยมีเนื้อหาระบุให้บริษัททบทวนการฟ้องคดีเยาวชนเหลือไว้เพียงการฟ้องคดีไทยพีบีเอสเท่านั้น

โดยสรุป แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลจากรายการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสทั้ง 7 รายการที่ผู้วิจัยศึกษามีความหลากหลาย ยกเว้นรายการ*นักข่าวพลเมือง*ซึ่งเป็นรายงานจากภาคประชาชนซึ่งข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งข่าวบริษัทผู้ประกอบการและคู่ขัดแย้งของชุมชน เช่น นายทหารที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นคนนำกำลังเข้าทำร้ายชาวบ้าน อย่างไรก็ตามพบว่ารายการสนทนาอย่างรายการ*เวทีสาธารณะ* และรายการ*เปิดปม*ซึ่งเป็นรายงานพิเศษ มีแหล่งข่าวที่หลากหลายมากที่สุด โดยพยายามเปิดพื้นที่ให้แต่ละฝ่ายได้อภิปรายในแต่ละประเด็นอย่างละเอียด เช่น การดำเนินรายการของรายการ*เวทีสาธารณะ* ซึ่งมีการใช้แหล่งข่าวที่หลากหลายและครบทุกภาคส่วนในแต่ละประเด็นข้อถกเถียง เช่น ประเด็นเหตุของสารพิษที่ปนเปื้อนในร่างกายของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อม โดยรายการได้

สอบถามข้อมูลและข้อคิดเห็นจากหน่วยงานรัฐ ผู้บริหารบริษัท นักวิชาการ และชาวบ้าน ซึ่งได้คำตอบแตกต่างกันออกไปอย่างครบถ้วน เป็นต้น

ข้อสังเกตอีกประการคือ หากเป็นข้อมูลที่มีความซับซ้อนเชิงวิชาการ เช่น ผลกระทบจากการปนเปื้อนของสารพิษและกระบวนการทำเหมืองแร่ การใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ การรายงานจะอ้างแหล่งข่าวนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นเหล่านี้ แทนที่จะสัมภาษณ์ชาวบ้านโดยตรง

1.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มรักษ์บ้าน

แหง

ระหว่างปี 2556 – 2558 กลุ่มตัวอย่าง 7 รายการในสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการรายงานข่าวกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปางเพียง 1 ชิ้นเท่านั้น คือ รายงานของรายการ*นักข่าวพลเมือง* ตอน ‘เรียนรู้ 5 ปี ปกป้องชุมชนจากเหมืองถ่านหิน’ ออกอากาศเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2558 รายงานโดยกลุ่มเยาวชนต้นน้ำสรอย มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมรำลึก 5 ปีการต่อสู้ของคนในชุมชนบ้านแหงในการปกป้องการทำเหมืองถ่านหิน และการถอดบทเรียนการเรียนรู้

รายงานดังกล่าวนำเสนอ **กรอบวิเคราะห์สาเหตุ (Causal diagnosis)** เด่นชัด โดยนอกจากจะให้รายละเอียดของการจัดกิจกรรมรำลึก 5 ปีการต่อสู้ของคนในชุมชนแล้ว ยังอธิบายให้ทราบถึงเหตุผลที่กลุ่มรักษ์บ้านแหงออกมาเคลื่อนไหวเนื่องจากต้องการมีส่วนร่วมในการปกป้องทรัพยากรอันสะท้อนให้เห็น **มิติสิทธิชุมชน** ประเด็นสิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรายงานได้เล่าให้เห็นพัฒนาการการเคลื่อนไหวของกลุ่มฯ ผ่านการให้สัมภาษณ์ของแหล่งข่าวและผู้สื่อข่าว*นักข่าวพลเมือง*เองที่รายงานตอนหนึ่งว่า

“กว่า 5 ปีที่ผ่านมาการลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิชุมชนของชาวบ้านแหง ทำให้เห็นว่าชาวบ้านมีพัฒนาการของชุมชนที่เข้มแข็ง เริ่มต้นจากการรวมกลุ่ม ยื่นหนังสือ พบหน่วยงานราชการทั้งระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ ที่สำคัญยังหันมาคิดเรื่องของพลังงานทางเลือก”

(กลุ่มเยาวชนต้นน้ำสรอย. รายการ*นักข่าวพลเมือง*. 9 ตุลาคม 2558)

แหล่งข่าวเดียวที่ใช้รายงานของนักข่าวพลเมืองชั้นนี้ใช้นอกเหนือไปจากการเล่าเรื่องราวผ่านผู้สื่อข่าวเองแล้ว คือ นางสาว ส.รัตนมณี พลกล้า ทนายความของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยชั้นนี้ ซึ่งเป็นแหล่งข่าวที่ออกมาให้ความเห็นภาพรวมการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาของชาวบ้านในฐานะผู้ที่ทำงานร่วมกับชุมชนมาแต่ต้นด้วย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อจำกัดในการเข้าถึงรายงานข่าวกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง เนื่องจากทั้ง 7 รายการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่ศึกษา ผู้วิจัยพบการรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงเพียง 1 ชิ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ตีรายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงมีปรากฏในสื่อโทรทัศน์สำนักอื่น เช่น สถานีโทรทัศน์สปริงนิวส์ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่องเจ็ดสี ซึ่งนอกเหนือไปจากขอบเขตการศึกษาของผู้วิจัย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การเข้าถึงรายงานข่าวกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงจากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสได้น้อยอาจเป็นเพราะพื้นที่นี้ยังไม่มีกรณีงานเหมือง จึงยังไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชนเหมือนการประกอบเหมืองในชุมชนอื่น ๆ ดังนั้น แม้จะมีกิจกรรมและการกระทบกระทั่งระหว่างชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงยังไม่เข้มข้นและรุนแรงเท่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด จึงขาดความน่าสนใจในการ ‘เป็นข่าว’ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นข่าวในสถานีโทรทัศน์ซึ่งมีพื้นที่การนำเสนอจำกัด

สำหรับภาพรวมการรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสต่อกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มพบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของรายงานเป็นการรายงานจากนักข่าวพลเมืองผ่านรายการ *นักข่าวพลเมือง* โดยกรอบการนำเสนอที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบการวิเคราะห์สาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการรายงานของรายการ *เวทีสาธารณะ* รายการ *เปิดปม* และรายการ *นักข่าวพลเมือง* ขณะที่มิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ มิติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลนั้นพบว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการใช้แหล่งข่าวหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุด ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลฝั่งผู้ประกอบการและคู่ขัดแย้งของชุมชน

ผู้วิจัยพบว่า ภาพรวมการรายงานของไทยพีบีเอสมีความสอดคล้องกับนโยบายองค์กรและทัศนะของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว ในแง่มุมที่ระบุว่า ไทยพีบีเอสในฐานะสื่อสาธารณะพยายามเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีอำนาจต่อช่องทางสังคมให้เข้ามามีพื้นที่ในพื้นที่สาธารณะได้ สังเกตได้จากจำนวนรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวของประชาชนทั้งสองพื้นที่จากรายการนักข่าวพลเมืองซึ่งมีส่วนมากใกล้เคียงกับรายการของสถานีเองนอกจากนี้การใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสบังคับส่วนของชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านใกล้เคียงกับแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลสามกลุ่มนี้ มีสัดส่วนการถูกอ้างถึงมากที่สุดในการรายงานข่าวจากรายการของสถานี

ส่วนที่ 2 การรายงานของสื่อทางเลือก (สำนักข่าวประชาไท)

2.1 นโยบายการรายงานข่าวของสำนักข่าวประชาไท

ในส่วนนโยบายการรายงานข่าวสำนักข่าวประชาไท ผู้วิจัยขอให้ข้อมูลองค์กรโดยสังเขปตามด้วยข้อมูลและทัศนะเกี่ยวกับการรายงานข่าวจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนายเทวฤทธิ์ มณีฉาย บรรณาธิการข่าวรายวัน สำนักข่าวประชาไท และนายทวีศักดิ์ เกิดโสภา ผู้สื่อข่าวสำนักข่าวประชาไท ดังต่อไปนี้

ข้อมูลจากเว็บไซต์ประชาไท (www.prachatai.com) ระบุว่า ประชาไทมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ประชาชนและชุมชนต่าง ๆ ได้มีโอกาสรับรู้และรู้ทันสถานการณ์ของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางด้านการพัฒนาสุขภาวะ วิถีชีวิต และคุณภาพชีวิตของประชาชน การพัฒนาครอบครัวและชุมชน ตลอดจนการขยายโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศตามเจตนาของรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย โดย “ประชาไท” ถือว่าผู้อ่านเป็นเจ้าของที่แท้จริง จึงส่งเสริมให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยการส่ง ข่าว ข้อมูล ข้อเขียน และบทความมาลงในเว็บประชาไท ตลอดจนการแสดงและแลกเปลี่ยนทัศนะ ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ได้โดยเสรี นอกจากนี้ยังระบุว่า ประชาไทเป็นสื่อทางเลือกหนึ่ง ที่ตั้งใจร่วมมือประสานงานอย่างใกล้ชิดในลักษณะเครือข่าย กับสื่อทางเลือกและสื่อภาคประชาชนอื่น ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งองค์กรชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคมทั่วประเทศ

จากการสัมภาษณ์นายเทวฤทธิ์ มณีฉาย บรรณาธิการข่าวรายวัน สำนักข่าวประชาไท และ นายทวิศักดิ์ เกิดโสภา ผู้สื่อข่าวสำนักข่าวประชาไท ให้ข้อมูลว่า คุณค่าหลักขององค์กร คือ การทำงานที่คำนึงถึงเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่กองบรรณาธิการทุกคนยึดถือ ยอมรับร่วมกัน และต้องการให้เกิดขึ้นในสังคม

“core value (คุณค่าหลัก) ของประชาไท คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ความเป็นธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่เราอยากให้บริการลงหลักปักฐานเป็นคุณค่าหลักอย่างหนึ่งในสังคม เช่นเดียวกับเรื่องความมั่นคงที่ได้รับการลงหลักปักฐานและคนส่วนใหญ่สามารถยอมให้เหตุผลด้านความมั่นคงได้ เราเลยพยายามนำเสนอข่าวเพื่อให้คุณค่าเหล่านี้ได้กลายเป็นคุณค่าหลักของสังคมบ้าง อยากให้ผู้อ่านมีมุมมองด้านสิทธิมนุษยชน คิดว่าประชาไทพยายามผลักดันสิ่งเหล่านี้ เพาะเวลาเราคิดประเด็นเราจะคิดว่าเราจะเอาข่าวมาเชื่อมโยงคุณค่าเหล่านี้ให้ผู้อ่านได้เห็นได้อย่างไร มีการคุยกันตลอดในกองบรรณาธิการว่าข่าวประเด็นนั้น ๆ ควรจะเหลาให้เข้าถึงคุณค่าอะไร ไม่ได้คิดว่าจะต้องแข่งกับสื่ออื่น”

(เทวฤทธิ์ มณีฉาย. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม 2560)

ทวิศักดิ์ ระบุว่า แม้ประชาไทจะมีโครงสร้างการบริหารโดยแบ่งตำแหน่งและหน้าที่ในการทำงาน แต่สำนักข่าวมีวัฒนธรรมการทำงานที่เท่าเทียม ผู้สื่อข่าวทุกคนเป็นเสมือนบรรณาธิการที่สามารถเลือกสรรประเด็นการทำข่าวของตัวเองตามความสนใจได้ โดยนำเสนอประเด็นในการประชุมกองบรรณาธิการทุกสัปดาห์เพื่อช่วยกันวิจารณ์และขัดเกลาประเด็น โดยกระบวนการบรรณาธิการไม่ได้มีรูปแบบสายบังคับบัญชาการสั่งการจากบนลงล่างอย่างสำนักข่าวกระแสหลัก แต่ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการทบทวนประเด็นและให้ข้อคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ ร่วมกันเสมอ

เทวฤทธิ์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ทุกปีสำนักข่าวประชาไทจะมีการกำหนดยุทธศาสตร์การรายงานข่าว โดยในปีที่ผ่านมากำหนดยุทธศาสตร์ใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. การปฏิรูปกองทัพ
2. การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม
3. การเสริมความเข้มแข็งให้ภาคประชาชน
4. การเป็นสะพานเชื่อมกับภาคประชาชน

สำหรับการบรรณาธิกรณั้บทความหรือรายงานข่าวต่าง ๆ ที่ภาคประชาสังคมส่งมานั้น เทวฤทธิ์กล่าวว่า ประชาไทจะลงรายงานทุกชิ้น หากรายงานนั้นมีเนื้อหาครบถ้วน ข้อมูลไม่ตกหล่น คือ เขียนแล้วอ่านได้เข้าใจประเด็น

เมื่อถามถึงทัศนะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่จังหวัดเลย และกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่จังหวัดลำปาง เทวฤทธิ์และทวิศักดิ์ กล่าวว่า ไม่สามารถให้ข้อมูลกรณีกลุ่มรักษ์บ้านแหงได้มากนัก เนื่องจากไม่ใช่ผู้สื่อข่าวที่ติดตามเรื่องดังกล่าวตั้งแต่ต้น โดยผู้สื่อข่าวที่ติดตามประเด็นกลุ่มรักษ์บ้านแหงได้ลาออกไปแล้ว

สำหรับกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ทวิศักดิ์มองว่าการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นสิทธิของประชาชนที่จะออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาบางอย่างที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมควบคุมมลพิษ ก็ออกมายืนยันว่า สารปนเปื้อนเกินค่ามาตรฐานในพื้นที่จริง ชาวบ้านจึงมีสิทธิออกมาพูด มีสิทธิที่จะต่อสู้ แต่ปัญหาคือ ยิ่งชาวบ้านออกมาพูดมากเท่าไรก็ยิ่งถูกฟ้องคดี และถูกกระทำ เช่น กรณีการเกิดชายฉกรรจ์จำนวนมากใช้กำลังเข้าข่มขู่และทำร้ายร่างกายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้เหมืองแร่สามารถขนแร่ผ่านชุมชนออกมาได้ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557

ด้านเทวฤทธิ์ มองว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด หรือแม้กระทั่งประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ ที่ออกมาคัดค้านโครงการพัฒนาในพื้นที่ของชุมชน เป็นเรื่องของสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของตัวเองในพื้นที่ที่อาศัย ซึ่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต้องผ่านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ คนในพื้นที่ควรกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ กรณีการคัดค้านเหมืองทองคำของกลุ่มคนรักบ้านเกิดเป็นประเด็นการต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อมในแง่ผลกระทบที่ได้รับจากการทำเหมืองแร่ ซึ่งตนมองว่าหากบริษัทเหมืองมีการลงทุนด้านเทคโนโลยีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีประสิทธิภาพกว่านี้ก็ย่อมลดผลกระทบได้ อย่างไรก็ตามก็ดี กรณีนี้ตนเห็นว่ารัฐไทยมีกระบวนการกำกับดูแลและควบคุมการปนเปื้อนของสารพิษสู่สิ่งแวดล้อมที่หละหลวมไม่รัดกุม นอกจากนี้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดยังสะท้อนให้เห็นมิติการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกกรณีการบริษัทฟ้องดำเนินคดีข้อหาหมิ่นประมาทกับแกนนำและล่าสุดกรณีบริษัทฟ้องดำเนินคดีในข้อหาเดียวกับเยาวชนนักข่าวพลเมือง

เมื่อถามถึงทัศนะเรื่องความเป็นกลางในการรายงานข่าวของประชาไท ทวีศักดิ์ให้ความเห็นว่า ตามเจตนารมณ์การก่อตั้งสำนักข่าวประชาไทของนายจอห์น อังภากรณ์¹⁰ คือ ต้องการให้ประชาไทเป็น สำนักข่าวของภาคประชาสังคมที่ปลอดจากอิทธิพลของรัฐและทุน ประชาไทจึงเป็นพื้นที่ของชาวบ้าน มาโดยตลอด และไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นกลางมาตั้งแต่ต้นเพราะประชาไทมีอุดมการณ์ก่อตั้ง เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับภาคประชาชนและภาคประชาสังคมได้ส่งเสียงไปยังรัฐบาล จึงทำให้มีการตั้ง คำถามและโต้กับฝ่ายรัฐอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามในแง่เนื้อหาข่าว ผู้สื่อข่าวก็จะพยายามถ่วงดุลเสียงของผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ในแต่ละชิ้นข่าว หรือ อาจจะทำแยกชิ้น เพราะอย่างไรสุดท้ายคนอ่านก็ต้องตัดสินใจเอง นอกจากนี้ในความเห็นส่วนตัว ตนรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ข่าวของประชาไทเป็นพื้นที่ที่ให้ประชาชนสามารถ ทำการรณรงค์ทางสังคมได้ โดยส่วนตัวจึงไม่เชื่อในเรื่องความเป็นกลางมากนัก เพราะอะไร น่าจะ ขยายความว่าทำไมไม่เชื่อเรื่องความเป็นกลาง หรือความเป็นกลางมีข้อจำกัดอย่างไร

สอดคล้องกับทฤษฎี ที่ให้ความเห็นว่า ตนเชื่อว่าความเป็นกลางเป็นแค่วาทกรรมหนึ่งที่ นำมาใช้อ้างสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสื่อมวลชน แต่สุดท้ายแล้วผู้อ่านควรจะเป็นผู้ตัดสินใจหรือเลือกที่ จะเชื่อข้อมูลต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยยอมรับว่าข้อจำกัดของประชาไทประการหนึ่งคือ ข้อจำกัดด้าน ทุนและทรัพยากรในการสื่อสาร ด้วยจำนวนบุคลากรที่ไม่มากและงบประมาณที่จำกัดทำให้การ นำเสนอข่าวบางข่าวอาจไม่สามารถเดินทางไปทำข่าวเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้านมากนัก อย่างไรก็ตามสิ่งที่จริงของประชาไทคือความตั้งใจที่เป็นปากเสียงให้คนเล็กคนน้อย และ คนชายขอบ

“ถ้ามองเราในฐานะสื่อโดด ๆ เราก็ไม่ใช่สื่อที่เป็นกลาง แต่ถ้าดูเราเป็นหนึ่งในมวล หมูสื่อมวลชนแล้ว เราก็แทบจะเป็นเสียงที่บาลานซ์เสียงกระแสหลักไม่ได้เลย แต่สิ่งที่เราทำ ได้คือการพยายามช่วยเปล่งเสียงของคนเล็กคนน้อยในสังคมให้กลายเป็นคลื่นแทรกเสียงของ รัฐและทุนได้บ้าง”

(ทฤษฎี มณีฉาย. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม 2560)

¹⁰ อดีตสมาชิกวุฒิสภาที่ทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยเป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิ อาสาสมัครเพื่อสังคมเพื่อสร้างบัณฑิตคนรุ่นใหม่เข้าสู่แวดวงการทำงานพัฒนาสังคม และเป็นผู้ก่อตั้งสำนักข่าวประชาไท

จากการศึกษานโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรประกอบกับการสัมภาษณ์บรรณาธิการ และผู้สื่อข่าวสำนักข่าวประชาไท พบว่า นโยบายในการรายงานข่าวขององค์กรและคุณค่าของข่าวที่ กองบรรณาธิการประชาไทยึดถือสอดคล้องร่วมกัน คือการเปิดพื้นที่ให้ประชาชน คนชายขอบ และ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารสาธารณะ ให้คุณค่ากับการนำเสนอเรื่องราวประเด็นสิทธิมนุษยชน โดยมองว่าสิทธิชุมชนคือสิทธิในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรและการกำหนดเจตจำนงของตนเอง โดยชุมชน ทั้งนี้มีความชัดเจนว่าประชาไทในฐานะสื่อทางเลือกเป็นสื่อที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของ ชาวบ้านเพื่อให้มีพื้นที่ต่อรองกับเสียงของรัฐและกลุ่มทุนได้บ้าง

2.2 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด

ระหว่างปี 2556 – 2558 สำนักข่าวประชาไทมีการรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และประเด็นที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องจากการดำเนินกิจการเหมืองแร่ดังกล่าว เป็นจำนวนทั้งสิ้น 32 ชิ้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.5 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดของสำนักข่าวประชาไท ระหว่างปี 2556 – 2558

ประเภทรายงาน	จำนวน
รายงานโดยประชาไท	17 (53%)
รายงานโดยภาคประชาสังคม - เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ - ASEAN Mining WATCH - ศูนย์กฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชนจังหวัดขอนแก่น - ลูกหลานคนรักบ้านเกิด - นักข่าวพลเมือง	15 (47%)
รวม	32 (100%)

จากตารางจะเห็นได้ว่ารายงานของสำนักข่าวประชาไทระหว่างปี 2556 – 2558 จำนวน 32 ชิ้นนั้น แบ่งเป็นการรายงานโดยสำนักข่าวประชาไทเอง 17 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 53 และการรายงานจากภาคประชาสังคมซึ่งระบุชื่อผู้เขียนจำนวน 15 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 47 จากจำนวนรายงานทั้งหมด

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เนื่องจากประชาไทมีนโยบายชัดเจนในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเขียนข่าวและบทความมาลงในเว็บไซต์ของประชาไทได้ ทำให้การรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดเกือบครึ่งของประชาไท เป็นรายงานจากภาคประชาสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนงานด้านการสื่อสารของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ดังที่อธิบายไว้ในบทที่ 4

กรอบการนำเสนอ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยศึกษากรอบการนำเสนอ (media framing) ตามลักษณะกรอบข่าวของ Entman (1993) พบว่า รายงานของสำนักข่าวประชาไทที่เกี่ยวข้องกับกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด มีจำนวนกรอบการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.6 แสดงจำนวนกรอบการนำเสนอจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558

ลักษณะกรอบ	รายงานของ ประชาไท	รายงานจากภาค ประชาสังคม	จำนวนรวม
ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)	10	6	16 (50%)
วิเคราะห์หาสาเหตุ (Causal diagnosis)	6	8	14 (43.8%)
ตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)	-	1	1 (3.1%)
เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)	1	-	1 (3.1%)
รวม			32 (100%)

ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลกรอบการนำเสนอโดยเลือกจากกรอบการนำเสนอที่ปรากฏชัดเจนที่สุดในรายงานแต่ละชิ้น โดยจะเห็นได้ว่ารายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558 ทั้ง 32 ชิ้น ปรากฏกรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหามากที่สุดจำนวน 16 ข่าว หรือร้อยละ 50 ตามด้วยกรอบวิเคราะห์หาสาเหตุจำนวน 14 ข่าว หรือร้อยละ 43.8 ตามด้วยกรอบตัดสินทางจริยธรรมและกรอบเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาจำนวนกรอบละ 1 ข่าว หรือร้อยละ 3.1 รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)

กรอบที่มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 จากกรอบการรายงานทั้งหมดของประชาไท กรณีกลุ่มคนรักบ้านเกิด โดยเป็นการชี้ให้เห็นปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุงจังหวัดเลย โดยส่วนใหญ่มีการรายงานเหตุการณ์ความขัดแย้งกรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ การฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างบริษัทเหมืองกับชาวบ้านรวมทั้งเยาวชนนักข่าวพลเมือง และการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยทหาร คสช. ในพื้นที่ ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตัวอย่างรายงานเช่น

รายงานเรื่อง ‘กลุ่มคนรักบ้านเกิด ขอความเป็นธรรมให้อัยการสอบสวนคดีฟ้องชาวบ้าน 22 ราย’ รายงานโดยนักข่าวพลเมือง เผยแพร่เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2557 ซึ่งชี้ให้เห็นปัญหาในกระบวนการยุติธรรมกรณีพนักงานสอบสวนไม่ยอมเรียกสืบพยานฝั่งชาวบ้านกรณีบริษัททุ่งคำแจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้านจากการก่อสร้างสิ่งกีดขวางปิดกั้นทางเข้าออกเหมือง กลุ่มคนรักบ้านเกิดจึงได้ส่งหนังสือขอความเป็นธรรมมายังอัยการจังหวัดเลยเพื่อให้มีการเรียกสืบพยานฝั่งชาวบ้านเพิ่มเติมเพื่อเป็นประโยชน์ในการต่อสู้คดี

หรือ รายงานเรื่อง ‘หวั่นประชาคมหมู่บ้านต้านเหมืองทองเลยถูกสกัด หลังเคยโดนทหารสั่งห้ามเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้’ รายงานโดยประชาไท อ้างแหล่งที่มาข้อมูลจากเพจเฟซบุ๊กเหมืองแร่เมืองเลย ซึ่งเป็นเพจที่รายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด โดยระบุว่า กลุ่มคนรักบ้านเกิดเตรียมทำประชาคม 6 หมู่บ้านในตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อขอความเห็นในการรับหรือไม่รับคณะกรรมการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่โดยการนำของทหาร คสช. ซึ่งชาวบ้านระบุว่าเป็นการตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม

2. กรอบวิเคราะห์สาเหตุ (Causal diagnosis)

กรอบที่มีเนื้อหาอธิบายถึงต้นตอของปัญหาหรือสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นกรอบที่ถูกนำเสนอมากเป็นอันดับสอง ในสัดส่วนร้อยละ 43.8 เนื้อหาที่ถูกนำเสนอผ่านกรอบนี้ครอบคลุมทุกประเด็นที่เกี่ยวกับกรณีความขัดแย้งอันเกิดขึ้นจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นจุดบกพร่องของกระบวนการทำเหมืองแร่และกระบวนการกำกับดูแลและแก้ไขปัญหาของรัฐในประเด็นต่าง ๆ ตั้งแต่ความประมาทในการ

ประกอบกิจการอันน่าจะเป็นสาเหตุให้เกิดการปนเปื้อนของสารพิษในแหล่งธรรมชาติของชุมชน กระบวนการทำให้ใบอนุญาตที่ผิดขั้นตอนทางกฎหมายหรือผิดวัตถุประสงค์ของการใช้ที่ดินแต่ละประเภท ลักษณะและรูปแบบการตั้งคณะกรรมการตลอดจนสาระในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (เอ็มโอยู) เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ของทหาร คสช. ที่มีขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนอธิบายให้เห็นเบื้องหลังผลประโยชน์ข้อผูกมัดระหว่างรัฐบาลไทยและบริษัท ทุงคำ จำกัด ที่มีต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ เป็นต้น ผู้วิจัยสังเกตรายงานที่มีการวิเคราะห์ที่ได้ละเอียดลึกซึ้ง โดยมีการแสดงข้อมูลหลักฐานประกอบคำอธิบายต่าง ๆ โดยละเอียด นั้น คือ รายงานที่เขียนโดยภาคประชาสังคม ตัวอย่างรายงานของกรอประเภทนี้เช่น

รายงานเรื่อง ‘ความไร้ตัวตนของประชาชนใน MOU เขมืองทองเลยภายใต้กฎอัยการศึก’ เขียนโดย เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ เผยแพร่เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2557 ได้วิเคราะห์สาระในร่างบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ หรือ เอ็มโอยู ของคณะกรรมการแก้ปัญหาความขัดแย้งจัดตั้งโดยทหาร คสช. ในพื้นที่ ว่าเป็นร่างเอ็มโอยูที่มีเป้าหมายซ่อนเร้นอยู่ที่การข่มขู่ที่เหลืออยู่ในเขตเขมืองแร่เป็นหลัก ส่วนมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบไม่มีหลักประกันใดเลย ว่า ทหาร คสช. และส่วนราชการในพื้นที่จังหวัดเลย และบริษัท ทุงคำ ซึ่งเป็นผู้ร่วมลงนามจะดำเนินการได้เมื่อไหร่ อย่างไร หากไม่ดำเนินการแล้วจะบังคับเอาผิดกับใครได้ นอกจากนี้ร่างเอ็มโอยูที่ทำเหมือนมีตัวแทนจากภาคประชาชนเข้าร่วมจัดทำด้วยนั้น ไม่เป็นความจริง เนื่องจากส่วนของภาคประชาชนที่ร่างเอ็มโอยูระบุให้เข้ามามีส่วนร่วมคือนายกองคการบริหารส่วนตำบลวังสะพุงในฐานะตัวแทนของราษฎรทั้ง 6 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งถือว่าไม่ใช่ตัวแทนของชาวบ้านอย่างแท้จริง การแก้ปัญหาที่ไม่จริงจังเช่นนี้ของรัฐทำให้เลิศศักดิ์วิเคราะห์ต่อไปให้เห็นถึงสาเหตุเบื้องลึกในแง่ผลประโยชน์ระหว่างรัฐไทยและกลุ่มทุน โดยขอหยิบยกมาบางประการ ดังนี้

‘หนึ่ง การที่รัฐไทยถูกผู้ถือหุ้นรายใหญ่ของบริษัท ทุงคาฮาเบอร์ จำกัด (มหาชน) บริษัทแม่ของทุงคำฟ้องตามกลไก ISDS ซึ่งเป็นกลไกระหว่างประเทศในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน ว่าถูกคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (ตลท.) กลั่นแกล้งจากการชวนหุ้นของทุงคาฯ ไม่ให้ซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ฯ เป็นปีที่สามติดต่อกันนั้น ทำให้รัฐไทยตีตัวออกห่างจากประชาชนตนเองมากยิ่งขึ้น เพื่อเอาใจนักลงทุนเอกชน

การฟ้องตามกลไก ISDS นี้ รัฐไทยถูกบีบให้สู้คดีหรือให้พิสูจน์เจตนาตัวเองเพียงแค่ว่ารัฐได้ออกมาตรการ นโยบาย หรือกฎ ระเบียบ กฎหมายใดที่ขัดขวางสร้างอุปสรรคต่อการลงทุนของภาคเอกชนหรือไม่ อย่างไร ดังนั้น รัฐจึงไม่สามารถแสดงความใกล้ชิดประชาชนของตนด้วยการสนับสนุนให้พิสูจน์หาสาเหตุการปนเปื้อนของสารพิษ หรือเรียกร้องความรับผิดชอบจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำได้อย่างเต็มกำลัง เพราะ เป็นพฤติการณ์ที่ขัดใจนักลงทุนเอกชน ที่ทำได้ก็เพียงแค่ตรวจวัดว่าสารพิษและโลหะหนักต่าง ๆ ที่ปนเปื้อนเข้าสู่ร่างกายและสภาพแวดล้อมไม่เกินค่ามาตรฐานเท่านั้น

สอง สัญญาให้สิทธิสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ แปลงที่สี่ พื้นที่น้ำคิว-ภูซุมทอง ที่รัฐไทยทำไว้กับบริษัททุ่งคำฯ และทุ่งคำ นั้น มีเจตนารมณ์ในตัวอักษรให้อื้อประโยชน์แก่นักลงทุนเอกชนอย่างถึงที่สุดเพื่อให้ได้สัมปทานสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำให้ได้ ไม่ว่าจะเกิดอุปสรรคปัญหาใด ๆ ก็ตาม โดยเฉพาะปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากประชาชนในรัฐของตนเอง'

(เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์. สำนักข่าวประชาไท. 29 กันยายน 2557)

หรือ รายงานเรื่อง ‘ปลอดภัย ประองตอง เหมืองทอง ผลประโยชน์? กฎอัยการศึก ทหาร เครื่องมือใคร เพื่อใคร?’ เขียนโดยลูกหลานคนรักชัยบ้านเกิด เผยแพร่เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2557 ซึ่งวิเคราะห์ให้เห็นผลประโยชน์ร่วมระหว่างรัฐบาลไทยและบริษัททุ่งคำ อันเป็นเหตุให้ปัญหาของชาวบ้านไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังว่า เนื่องจากกระทรวงการคลัง ในฐานะตัวแทนของรัฐบาล เป็นผู้ถือหุ้นอยู่ในบริษัททุ่งคำ ตาม ‘สัญญาว่าด้วยการสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ แปลงที่สี่ พื้นที่น้ำคิว-ภูซุมทอง’ ที่ให้สิทธิสำรวจและทำเหมืองแร่ทุกชนิดกับบริษัททุ่งคำ บนเนื้อที่ประมาณ 545 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 340,605 ไร่ ที่ทำกันมาตั้งแต่วันที่ 5 พฤศจิกายน 2534 โดยที่กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ หรือ กพร. ยังได้รับเงินจากบริษัททุ่งคำ ร้อยละ 1.5 ของผลผลิตหลังจากชำระค่าภาคหลวงแร่แล้ว ในทุกสิ้นเดือนมีนาคม มิถุนายน กันยายน และธันวาคมของทุกปี นับตั้งแต่งวดเดือนมีนาคม 2550 ตาม ‘สัญญาการกำหนดขั้นตอนการแบ่งผลผลิต’

3. กรอบตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)

กรอบที่มีเนื้อหาประเมินหรือให้คุณค่ากับกิจกรรมการเคลื่อนไหว การประกอบกิจการของเหมืองหรือนโยบายของรัฐ โดยพบว่ามีรายงานเพียง 1 ชิ้นที่ถูกนำเสนอผ่านกรอบนี้อย่างชัดเจนโดยมีการใช้ถ้อยคำและคำคุณศัพท์ที่การตัดสินและประเมินค่า ได้แก่ รายงานเรื่อง ‘ปิดกั้นชาวบ้าน! ความล้มเหลวของ Public Scoping เหมืองทอง’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2556 เขียนโดยนักข่าวพลเมือง บอกเล่าเหตุการณ์การปิดกั้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนรักบ้านเกิดในเวทีประชุมรับฟังความคิดเห็นและกำหนดขอบเขตแนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือเวที Public Scoping เพื่อประกอบการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ทองคำแปลงใหม่ในพื้นที่ตำบลนาโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลยของบริษัท ทุงคำ จำกัด โดยมีข้อความที่เป็นการตัดสินการกระทำไม่ชอบธรรมของหน่วยงานรัฐและบริษัทผู้ประกอบการ ดังนี้

‘...เหตุการณ์ในวันที่ 8 กันยายน 2556 ที่ผ่านมาซึ่งมีการปิดกั้นกลุ่มคนรักบ้านเกิดตำบลเขาหลวงไม่ให้เข้าร่วมเวที Public Scoping การขยายเหมืองทองไปยังพื้นที่ตำบลนาโป่ง ด้วยกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครของเหมืองจำนวนมาก เป็นอีกครั้งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานรัฐยังคงเข้าข้างอุตสาหกรรมเหมืองแร่

การอ้างว่าจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นทั้งที่ปิดกั้นการเข้าร่วมของผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง และการดำเนินการอย่างไม่ตรงไปตรงมาในการจัดเวที Public Scoping ซึ่งเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการขออนุญาตทำเหมือง แสดงถึง *การขาดธรรมาภิบาลและความโปร่งใส* ของบริษัททุงคำจำกัด โดยมีหน่วยงานรัฐสนับสนุนเสมือนให้ตราประทับส่งเสริมอุตสาหกรรมสกปรก’

(นักข่าวพลเมือง. สำนักข่าวประชาไท. 11 กันยายน 2556)

4. กรอบเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)

กรอบที่มีเนื้อหาเสนอแนะถึงวิธีการแก้ปัญหา โดยพบว่ามีรายงานเพียง 1 ชิ้นที่ปรากฏเนื้อหาตามกรอบดังกล่าว ได้แก่ รายงานเรื่อง ‘ประสบการณ์ต่างประเทศ: ปัญหาเหมืองทองพันพิช ชุมชนร่วมจัดการ-ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2557 ซึ่งนำเสนอประเด็นจากเวที

เสวนาหัวข้อ ‘ข้อเท็จและความจริง: เมืองทองคำ จ.เลย’ จัดโดยมูลนิธิบูรณะนิเวศ ร่วมกับศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์วิจัยเปิดมินามาตะศึกษา มหาวิทยาลัยคумаโมโตกักกุเอ็งญี่ปุ่น โดยในรายงานข่าวมีการหยิบยกตัวอย่างการจัดการมลพิษของเมืองทองคำจากประสบการณ์ต่างประเทศมานำเสนอว่า ในบางประเทศ รัฐกำหนดให้เมืองต้องทำรายงานการปล่อยมลพิษลงสู่สิ่งแวดล้อมทุกปี หรือมีรูปแบบการตรวจสอบการดำเนินงานกิจการของเมืองโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

มิตินิติชุมชน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพพบว่ารายงานกรณีการเคลื่อนไหวของของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดของสำนักข่าวประชาไทระหว่างปี 2556 – 2558 มีมิตินิติชุมชนปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 5.7 แสดงจำนวนมิตินิติชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558

มิตินิติชุมชน		จำนวนมิติ
สิทธิชุมชนทางจารีตประเพณี และวัฒนธรรม		-
สิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	8 (32%)
	สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	17 (68%)
รวม		25 (100%)

*หมายเหตุ : มีรายงานที่ไม่ปรากฏมิตินิติชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 11 ชิ้น
มีรายงานที่ปรากฏมิตินิติชุมชนทั้ง 2 มิติจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น

จากตารางจะเห็นได้ว่ามติสิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดนั้น ปรากฏเพียงมติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแบ่งออกเป็น 1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คิดเป็นร้อยละ 32 และ 2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68

ทั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การปรากฏมติสิทธิชุมชนประเด็นสิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุดในรายงานของสำนักข่าวประชาไท มีความสัมพันธ์กับลักษณะและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทางสื่อออนไลน์ เนื่องจากเว็บไซต์ประชาไทไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ในการนำเสนอข่าวสาร ทำให้รายงานส่วนใหญ่สามารถอธิบายไปถึงมติสิทธิชุมชนด้านนี้อันเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนเนื่องจากเกี่ยวข้องกับกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบกิจการเหมืองซึ่งต้องใช้พื้นที่ในการอธิบายมากได้

มติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมีรายละเอียดดังนี้

1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสำนักข่าวประชาไทพบว่า สิทธิชุมชนมตินี้ มีการนำเสนอในสัดส่วนร้อยละ 32 ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการชี้ให้เห็นถึงปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนจากการปนเปื้อนของสารพิษที่ชาวบ้านคาดว่าเกิดจากกระบวนการทำเหมือง ซึ่งผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเสียสิทธิจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่างรายงานตามมตินี้เช่น

รายงานเรื่อง ‘สน.มีนบุรี เลื่อนสอบ ‘เยาวชนนักข่าวพลเมือง’ เล็งลงพท.วังสะพุง สืบข้อเท็จจริงหลังปีใหม่’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2558 โดยเป็นการรายงานความคืบหน้ากรณีเยาวชนนักข่าวพลเมืองถูกบริษัททุ่งคำฟ้องหมิ่นประมาท ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ให้สัมภาษณ์ว่า คดีดังกล่าวเจ้าหน้าที่จะต้องลงพื้นที่ก็เพื่อจะไปดูข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานจากชาวบ้านตามที่บริษัททุ่งคำ จำกัด อ้างว่า ไม่ได้ตั้งอยู่ติดกับลำน้ำห้วย โดยไม่จำเป็นจะต้องสอบปากคำเยาวชน

คนดังกล่าว และหากท้ายที่สุด พบว่าเยาวชนพูดออกไปเพื่อปกป้องภูมิลำเนาและธรรมชาติบ้านเกิดตัวเองก็อาจสั่งไม่ฟ้องคดี

ผู้สื่อข่าวได้รายงานที่มาของการฟ้องคดีว่าสืบเนื่องจากการรายงานข่าวนักข่าวพลเมือง ตอนค่ายเยาวชนฮักบ้านเจ้าของ ออกอากาศเมื่อวันพุธที่ 1 ก.ย. 2558 ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งเกี่ยวกับการออกค่ายเยาวชนฮักบ้านเกิดเจ้าของ ตอน นักสืบลำน้ำฮวยแท้ๆ แน้ว ระหว่างวันที่ 28-30 ส.ค. 2558 ที่วัดโนนสว่าง ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย โดบบริษัท ฟุงคำ จำกัด อ้างว่า การรายงานข่าวดังกล่าวเป็นไปในลักษณะหมิ่นประมาท ใส่ความบริษัทฯ ว่า “ลำน้ำฮวยได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทองคำ โดยลำน้ำฮวยมีสารปนเปื้อน ทำให้ใช้ดื่มใช้กินไม่ได้” โรบว่าข้อความดังกล่าวเป็นเท็จ

ผู้วิจัยเห็นว่าถ้อยคำที่ปรากฏในที่มาของรายงานชิ้นนี้อันเป็นเหตุให้บริษัทฟ้องร้องคดีแก่เยาวชนนักข่าวพลเมืองนั้น มีมิติสิทธิชุมชนประเด็น **เสรีสิทธิ** ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน

หรือ รายงานเรื่อง ‘ปัญหาเหมืองทอง ฟุงคำเปิดใจ รัฐบาลต้องเปิดบัญชี (รายงานชุด “ปิดเหมือง ฟันฟู” ตอนที่ 2)’ รายงานโดย loeiminingtown.org เผยแพร่เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2557 ซึ่งรายงานส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงเจตนารมณ์ในการเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองทองคำของกลุ่มคนรักบ้านเกิดซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติสิทธิชุมชนในการ **เรียกร้องสิทธิ** การจัดการ และฟันฟูทรัพยากรว่า

‘...สุดท้ายแล้วหากจะเปรียบกับการที่ฟุงคำเสนอหุ้นของบริษัทให้ชาวบ้านกลุ่มรักบ้านเกิด 20% พร้อมด้วยข้อเสนอที่น่าสนใจอีกหลายประการ เพื่อแลกกับการทำลายกำแพงเพื่อให้บริษัทสามารถทำกิจการเหมืองแร่ต่อไปได้ แต่ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิดที่พยายามจะปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชาติไว้ส่งต่อให้ลูกหลาน คำปฏิเสธรว่า “พวกเราไม่ได้คัดค้านเหมืองทองเพื่อจะได้เป็นเจ้าของเหมือง ยืนยัน ปิดเหมือง ฟันฟู เท่านั้น” ซึ่งหากนำมาเทียบกับการเอื้อประโยชน์เพื่อการถือหุ้นทองคำของรัฐบาล และการคำนึงถึงศักยภาพแหล่งแร่ที่เป็นตัวชี้วัดกิจกรรมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้คำนึงถึงความ

เพราะบางทางระบบนิเวศ ป่าไม้ ต้นน้ำ ที่จำเป็นต้องได้รับการปกป้องรักษา และการพัฒนา
ศักยภาพพื้นที่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน’

(loeiminingtown.org . สำนักข่าวประชาไท. 4 เมษายน 2557)

2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด พบว่า สิทธิชุมชนมีดังนี้ ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การที่ชาวบ้านฟ้องร้องหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลการประกอบกิจการเหมืองแร่ให้ปฏิบัติตามกฎหมายโดยขอให้ศาลปกครองเพิกถอนประทานบัตรทำเหมืองแร่ และประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการที่ชุมชนต้องลุกมาตั้งกฎเกณฑ์ทางสังคมของตนเองโดยเรียกร้องหรือบังคับให้ผู้ที่เข้ามาในชุมชนต้องปฏิบัติตาม เช่น การออกระเบียบชุมชนว่าด้วยการห้ามรถบรรทุกขนส่งสารพิษหนักเกิน 15 ตันวิ่งเข้าออกหมู่บ้าน หรือ การก่อสร้าง ‘กำแพงใจ’ ซึ่งเป็นคำที่กลุ่มคนรักบ้านเกิดใช้เรียกสิ่งกีดขวางที่สร้างขึ้นมากั้นถนนสาธารณะเส้นทางเข้าออกของบริษัทเหมืองที่ต้องผ่านชุมชน เพื่อห้ามไม่ให้เหมืองดำเนินกิจการ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐไม่สามารถดำเนินการแก้ปัญหาให้ชุมชนได้ ทั้งยังเกิดกระบวนการที่ทำให้บริษัทสามารถเดินหน้าขอประทานบัตรในพื้นที่แปลงใหม่ได้เรื่อยมา อันสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของรัฐในการปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งไม่อาจเอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติได้ ตัวอย่างรายงานดังนี้

รายงานเรื่อง ‘1,291 ไร่ 62 ตารางวา ธรณีนี้พวกเราขอคืน (รายงานชุด “ปิดเหมือง ฟันฟู” ตอนที่ 1)’ รายงานโดย loeiminingtown.org เผยแพร่เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2557 รายงานชิ้นนี้เปิดเรื่องโดยการนำเสนอสภาพภูมิศาสตร์และระบบนิเวศที่เป็นป่าสมบูรณ์ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยชี้ให้เห็นเทือกเขาที่สลับซับซ้อนในพื้นที่เป็นแหล่งทำมาหากินของประชาชนมาหลายชั่วอายุคน อย่างไรก็ตามทุกวันนี้ป่าได้กลายเป็นพื้นที่ประทานบัตรการทำเหมืองแร่ทองคำ โดยได้เช่าเชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2557 ซึ่งชาววังสะพุงเดินขบวนร้องเพลงไปคัดค้านการต่ออายุใบอนุญาตให้บริษัท ฟุงคำ จำกัด ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและที่ดิน ส.ป.ก. ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำและพื้นที่เพื่อการเกษตร มาทำเหมืองแร่ทองคำที่หน้าสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมจังหวัดเลย และหน้าสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรจังหวัดเลย โดยข้อเรียกร้องของกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้าน คือ ต้องการให้มีการตรวจสอบแปลงประทานบัตรบนภูทับฟ้าและภูซำป่าบอนของบริษัททุ่งคำ ซึ่งอยู่ในขั้นตอนการขอต่ออายุใบอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าโคกภูเหล็ก เนื่องจากเป็นแหล่งต้นน้ำหรือป่าน้ำซับซึม ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม วันที่ 25 มิถุนายน 2535 และให้กันพื้นที่อนุรักษ์หรือสงวนหวงห้ามไม่ควรมีการทำเหมืองแร่หรือออกจากประทานบัตรของทุ่งคำ รวมทั้งให้มีการงด ยุติ ยกเลิก หรือกระทำการอื่นใด ซึ่งจะเป็นการต่อใบอนุญาตให้ทุ่งคำสามารถเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า รายงานชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นกระบวนการเรียกร้องสิทธิให้หน่วยงานรัฐปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างชัดเจน

หรือ รายงานเรื่อง ‘ปิดกั้นชาวบ้าน! ความล้มเหลวของ Public Scoping เหมืองทอง’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2556 รายงานเหตุการณ์การปิดกั้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนรักบ้านเกิดในการร่วมเวที Public Scoping หรือการประชุมรับฟังความคิดเห็นและกำหนดขอบเขตแนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเพื่อประกอบการขอประทานบัตรแปลงใหม่ของบริษัท ทุ่งคำ จำกัด เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2556 โดยนำเสนอรายละเอียดให้เห็นลำดับเหตุการณ์ในวันนั้นว่าประชาชนถูกปิดกั้นจากเจ้าหน้าที่ตำรวจกว่า 600 นายในการขอเข้าร่วมเวทีดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในตอนท้ายของรายงานชิ้นนี้ได้มีการสรุปให้เห็นถึงมิติสิทธิชุมชนในการเรียกร้องสิทธิให้หน่วยงานรัฐปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมรวมถึงการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชนขึ้นมาเองเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรอันเนื่องมาจากกระบวนการของรัฐไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ว่า

‘การต่อสู้ด้วยสันติวิธีของกลุ่มคนรักบ้านเกิดตำบลเขาหลวงที่ผ่านมา จนถึงการคัดค้านเวที Pubic Scoping การขยายเหมืองทองในครั้งนี้ รวมทั้งการประกาศใช้ “ระเบียบชุมชน ว่าด้วยการใช้ถนนชุมชนและการควบคุมน้ำหนักรถบรรทุก” ใน 6 หมู่บ้านในตำบลเขาหลวงผ่านการทำประชาคมหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2556 โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการห้ามรถบรรทุกเกิน 15 ตันและการขนสารเคมีอันตรายในถนนชุมชน

นี้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงเจตจำนงที่จะปกป้องแผ่นดินเกิด ด้วยสิทธิและอำนาจหน้าที่ของชุมชน เพราะหมัดหวังกับการพึ่งพาอำนาจรัฐและการบังคับใช้กฎหมายของส่วนกลางเพื่อปกป้องชุมชนจากการคุกคามของเอกชน'

(สำนักข่าวประชาไท. 11 กันยายน 2556)

สำหรับรายงานที่ไม่ปรากฏมิติสิทธิชุมชนซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 11 ชิ้น จากจำนวนรายงานของสำนักข่าวประชาไททั้งหมด 32 ชิ้น ประกอบด้วยรายงานที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการรายงานสถานการณ์ความคืบหน้ากรณีบริษัททุ่งคำฟ้องหมิ่นประมาทสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและเยาวชนนักข่าวพลเมือง โดยไม่ได้กล่าวถึงประเด็นสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในรายงาน นอกจากนี้ยังมีรายงานการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์ที่บริษัท ทุ่งคาฮาเบอร์ จำกัด (มหาชน) บริษัทแม่ของบริษัท ทุ่งคำ จำกัด เจ้าของเหมืองทองคำจังหวัดเลย ถูกกล่าวโทษโดยคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) จากความไม่รับผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัท ทุ่งคาฮาเบอร์ จำกัด (มหาชน) เกี่ยวกับการส่งรายงานงบประมาณต่าง ๆ และถูกศาลอาญาพิพากษาความผิดจากกรณีดังกล่าว

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยศึกษาแหล่งข่าวที่ปรากฏในการรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและประเด็นเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ของสำนักข่าวประชาไท จำนวน 32 ชิ้น โดยวิธีการนับจำนวนแหล่งข่าวและจำนวนแหล่งข้อมูลออกเป็นประเภทต่าง ๆ เรียงจากจำนวนมากไปน้อย พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.8 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงาน
ของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ระหว่างปี 2556 – 2558

แหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล	จำนวนแหล่งข่าว	จำนวนแหล่งข้อมูล	รวม
หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ	8	8	16 (27.6%)
ชาวบ้าน	12	4	16 (27.6%)
องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน	4	4	8 (13.8%)
แกนนำชาวบ้าน	7	-	7 (12.1%)
รายงาน/ข้อมูลของสื่อมวลชน	1	5	6 (10.3%)
บริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชน	3	-	3 (5.2%)
สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ	2	-	2 (3.4%)
นักศึกษา	-	-	-
นักกฎหมาย/ทนายความ	-	-	-
รัฐบาล/นักการเมือง	-	-	-
รวม	37 (63.8%)	21 (36.2%)	58 (100%)

1. หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ มีจำนวนมากที่สุดในการรายงานของสำนักข่าวประชาไท คิดเป็นร้อยละ 27.6 โดยมีสัดส่วนของแหล่งข่าวบุคคลเท่ากับแหล่งข้อมูลเอกสาร โดยแหล่งข่าวส่วนใหญ่ที่ปรากฏคือ เจ้าหน้าที่ทหาร เช่น บังคับการจังหวัดทหารบกเลย ในฐานะผู้บังคับการกองกำลังรักษาความสงบประจำพื้นที่จังหวัดเลย รองผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 8 และโฆษกคณะรักษาความสงบและความมั่นคงแห่งชาติ (คสช.) โดยมีแหล่งข่าวจากหน่วยงานอื่นปะปนมาบ้างเล็กน้อย อาทิ เจ้าหน้าที่ปฏิรูปที่ดินจังหวัดเลย โดยแหล่งข่าวกลุ่มเจ้าหน้าที่ทหาร

มีลักษณะการให้ข้อมูลเชิงทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านภายใต้กฎอัยการศึก และการแสดงทัศนคติแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่รอบเหมืองทองคำ

ขณะที่แหล่งข้อมูลส่วนใหญ่คือ ข้อมูลทางราชการอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ใบอนุญาตประเภทต่าง ๆ เพื่อการดำเนินกิจการเหมืองแร่ทองคำ เช่น ข้อมูลประเภทที่ดินในพื้นที่คำขอประทานบัตรแปลงภูทับฟ้า-ภูซำป่าบอน ข้อมูลจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (ฉบับเพิ่มเติม) โครงการเหมืองแร่ทองคำ (คำขอประทานบัตรที่ 62-67/2538) ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ของบริษัท ทุ่งคำ จำกัด จัดทำโดย บริษัท เอส.พี.เอส.คอนซัลติ้ง เซอร์วิส จำกัด สัญญาว่าด้วยการสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ แปลงที่สี่ พื้นที่น้ำคิ้ว-ภูซุ่มทอง สัญญากำหนดขั้นตอนการแบ่งผลผลิต กับทุ่งคาศาร์เบอร์ และทุ่งคำ ตามเงื่อนไขในสัญญาว่าด้วยการสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ แปลงที่สี่ ของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ เป็นต้น โดยรายงานที่มีการอ้างอิงข้อมูลประเภทนี้โดยละเอียด เป็นรายงานที่เขียนโดยภาคประชาสังคม เช่น รายงานของเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ รายงานของ ASEAN Mining WATCH หรือ รายงานของ loeiminigtown เป็นต้น แหล่งข้อมูลเหล่านี้มีลักษณะการให้รายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ตามกฎหมาย ซึ่งผู้เขียนนำมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อบกพร่องในกระบวนการให้ใบอนุญาตแก่เหมืองของภาครัฐ

2. ชาวบ้าน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลชาวบ้าน มีสัดส่วนร้อยละ 27.6 โดยแหล่งข่าวประกอบด้วยชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดทั้งในนามปัจเจกและในนามกลุ่ม มีลักษณะการให้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องผลกระทบ การทำมาหากิน การแสดงเจตนารมณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งบอกเล่าสถานการณ์เหตุปะทะระหว่างชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มชายฉกรรจ์ที่บุกเข้าทำร้ายชาวบ้านเพื่อเปิดทางให้มีการขนแร่ออกจากเหมือง

ส่วนแหล่งข้อมูลชาวบ้าน เช่น มติประชาคมหมู่บ้านในการแสดงเจตนารมณ์ปิดเหมืองพื้นฟูทรัพยากร จดหมายเปิดผนึกถึงหน่วยงานต่าง ๆ และแถลงการณ์ของกลุ่มฯ กรณีต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะของข้อมูลที่เป็นกรรณิการ์หรือสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการและฟื้นฟูบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการเรียกร้องสิทธิในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในรูปแบบที่ชาวบ้านยอมรับได้ เป็นต้น

3. องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน มีสัดส่วนร้อยละ 13.8 แหล่งข่าวบุคคลประกอบด้วยนักพัฒนาเอกชนที่ติดตามประเด็นเหมืองแร่ทองคำ และกลุ่มอาสาสมัครที่เข้ามาทำกิจกรรมค่ายเยาวชนในชุมชน ซึ่งมีลักษณะการให้ข้อมูลในทิศทางที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านโดยอ้างเหตุผลเรื่องสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรเป็นสำคัญ

แหล่งข้อมูลประเภทนี้ ได้แก่ การรายงานจากกลุ่มนักพัฒนาเอกชนผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ที่สำนักข่าวประชาไทหยิบยกมาอ้างอิง เช่น เว็บไซต์โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (ไอลอร์) หรือ แพนเพจเฟซบุ๊ก ‘เหมืองแร่ เมืองเลย’ และ ‘เหมืองแร่ เมืองเลย V2’ แหล่งข้อมูลประเภทนี้มีลักษณะการให้ข้อมูลในรูปแบบการรายงานสถานการณ์ความคืบหน้ากรณีความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด

4. แกนนำชาวบ้าน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลแกนนำชาวบ้าน มีสัดส่วนร้อยละ 12.1 โดยมีเพียงแหล่งข่าวบุคคลเท่านั้นที่ถูกหยิบยกมาอ้างอิง ประกอบด้วยแกนนำชาวบ้าน 2 – 3 คน ซึ่งถูกอ้างอิงถึงในรายงานหลายชิ้น หนึ่งในจำนวนนั้น คือ นายสุรพันธ์ รุจิไชยวัฒน์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ด้วย

ลักษณะการให้ข้อมูลของแหล่งข่าวแกนนำชาวบ้าน เป็นการให้ความเห็นถึงกระบวนการที่ไม่ชอบธรรมของรัฐและบริษัทผู้ประกอบกิจการซึ่งแกนนำมองว่าทำให้ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม

5. รายงาน/ข้อมูลจากสื่อมวลชน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทรายงาน/ข้อมูลจากสื่อมวลชน มีสัดส่วนร้อยละ 10.3 โดยมีแหล่งข่าวบุคคล 1 คน ได้แก่ นายเทพชัย หยอง นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ให้สัมภาษณ์กรณีบริษัททุ่งคำ ฟ้องดำเนินคดีหมิ่นประมาทกับเยาวชนนักข่าวพลเมือง โดยมีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของบริษัท

ส่วนแหล่งข้อมูลประกอบด้วยรายงานของสำนักข่าวต่าง ๆ เช่น รายงานของสำนักข่าวเนชั่น รายงานของนักข่าวพลเมืองสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส รายงานของสำนักข่าวบีบีซีประเทศไทย ซึ่งมี

ลักษณะของข้อมูลที่เป็นกรรงานรายงานสถานการณ์ โดยสำนักข่าวประชาไทได้หยิบยกมาอ้างถึง ประกอบการนำเสนอรายงานข่าวในประเด็นของตนเอง

6. บริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชน

แหล่งข่าวบริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชน มีสัดส่วนร้อยละ 5.2 แหล่งข่าวบุคคล ได้แก่ กรรมการบริหาร บริษัท ฟุ้งคาฮาเบอร์ จำกัด (บริษัทแม่ของบริษัท ฟุ้งคำ จำกัด) และบริษัท ฟุ้งคำ จำกัด ในนามองค์กร ซึ่งให้ข้อมูลกรณีที่บริษัทฟุ้งคำฟ้องร้องเยาวชนนักข่าวพลเมืองข้อหาหมิ่นประมาทจากการรายงานข่าวผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสว่า สิ่งที่ยาวชนนักข่าวพลเมืองกล่าวหาว่าเหมืองทำให้เกิดสารพิษปนเปื้อนในลำน้ำชุมชนไม่เป็นความจริง และต้องการทราบว่าใครเป็นคนจัดฉากให้เยาวชนพูด หากเยาวชนขอโทษบริษัทยินดีถอนฟ้อง เป็นต้น

ขณะที่แหล่งข้อมูลบริษัทผู้ประกอบการ มีเพียง 1 แหล่ง ได้แก่ หนังสือชี้แจงจากบริษัท ฟุ้งคำ ถึงส่วนจังหวัดเลย และอบต.เขาหลวง กรณีการขอคัดค้านการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าโคกภูเหล็ก ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่รายงานของภาคประชาสังคม หยิบยกมาอ้างถึง แหล่งข้อมูลนี้มีใจความต่อว่าหน่วยงานรัฐระดับปฏิบัติการในส่วนจังหวัดซึ่งบริษัทอ้างว่ามีส่วนร่วมในกระบวนการคัดค้านเหมืองของกลุ่มคนรักบ้านเกิด โดยที่โครงการเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยนี้เป็นโครงการที่รัฐบาลไทยสนับสนุนและส่งเสริมให้ดำเนินการมาต่อเนื่องและมีกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย อันเป็นการชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานระดับจังหวัดมีการกระทำที่ขัดต่อนโยบายของรัฐบาล

7. สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลสถาบันการศึกษา/นักวิชาการ มีสัดส่วนร้อยละ 3.4 ประกอบด้วยแหล่งข่าวบุคคลเพียง 1 คน ซึ่งถูกนำเสนอใน 2 รายงานข่าว ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีสงครามวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ยาวชนนักข่าวพลเมืองซึ่งถูกบริษัทฟุ้งคำฟ้องร้องข้อหาหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาศึกษาอยู่ แหล่งข่าวบุคคลนี้มีลักษณะการให้ข่าวที่เป็นการแสดงทัศนะความคิดเห็นต่อกรณีการฟ้องร้องที่เกิดขึ้น โดยเสนอแนะให้เยาวชนขอโทษบริษัทฟุ้งคำแลกกับการถอนฟ้องคดี

อย่างไรก็ดี แม้ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีสงครามวิทยา จะเป็นแหล่งข่าวที่จัดอยู่ในประเภทสถาบันการศึกษาแต่ก็ไม่ได้มีบทบาทในการให้ความเห็นเชิงวิชาการ

ทั้งนี้ ในการศึกษาแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า รายงานข่าวที่สำนักข่าวประชาไทเขียนรายงานเอง และรายงานที่รายงานโดยภาคประชาสังคม กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดนั้น มีการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลเช่นเดียวกันทุกประเภท ยกเว้นแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทรายงาน/ข้อมูลจากสื่อมวลชน ซึ่งปรากฏเฉพาะรายงานที่สำนักข่าวประชาไทเขียนเองเท่านั้น โดยเป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งข่าวที่รายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ซึ่งสำนักข่าวประชาไทมักหยิบยกมาอ้างอิงประกอบรายงานข่าวในประเด็นของสำนักข่าวเอง ขณะที่ภาพรวมการรายงานทั้งหมดมีการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ และแหล่งข่าวชาวบ้านมากที่สุดในสัดส่วนเท่ากัน คือร้อยละ 27.6 ตามด้วยแหล่งข่าวองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชนและแหล่งข่าวชาวบ้าน โดยปรากฏแหล่งข่าวประเภทบริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชนในสัดส่วนน้อยเพียงร้อยละ 5.2

2.3 การรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มรักษ์บ้านแหง

ระหว่างปี 2556 – 2558 สำนักข่าวประชาไทมีการรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดเลยลำปาง และประเด็นที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องจากการดำเนินกิจการเหมืองแร่ดังกล่าว เป็นจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.9 แสดงจำนวนรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงของสำนักข่าวประชาไท ระหว่างปี 2556 – 2558

ประเภทรายงาน	จำนวน
ประชาไทรายงาน	5 (62.5%)
ภาคประชาสังคมรายงาน - แม่นวด กุญชร ณ ออยุธยา สำนักพิมพ์ทางช้างเผือก - กลุ่มรักษ์บ้านแหง - นักข่าวพลเมือง	3 (37.5%)
รวม	8 (100%)

จากตารางจะเห็นได้ว่ารายงานทั้งหมดของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ระหว่างปี 2556 – 2558 จำนวน 8 ชิ้น นั้น เป็นการรายงานโดยสำนักข่าวประชาไทเอง จำนวน 5 ชิ้น หรือร้อยละ 62.5 และการรายงานจากภาคประชาสังคมจำนวน 3 ชิ้น หรือร้อยละ 37.5

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า แม้ประชาไทจะมีนโยบายชัดเจนในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนส่งงานเขียนต่าง ๆ มาเผยแพร่ในเว็บไซต์ประชาไทได้ แต่จำนวนรายงานกรณีกลุ่มรักษ์บ้านแหงที่เขียนโดยภาคประชาสังคมกลับมีจำนวนน้อยกว่าและไม่ใกล้เคียงกับรายงานที่ประชาไทผลิตเอง ผู้วิจัยมองว่ากรณีนี้อาจเป็นเพราะพื้นที่ยังไม่เกิดปัญหาผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงยังไม่เข้มข้นและรุนแรงเท่ากับ

สถานการณ์ปัญหาและการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักรักรักบ้านเกิด ทำให้การสนับสนุนงานด้านการสื่อสารของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนเข้มข้นน้อยกว่าตามบริบทของพื้นที่

กรอบการนำเสนอ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยศึกษากรอบการนำเสนอ (media framing) ตามลักษณะกรอบข่าวของ Entman (1993) พบว่ารายงานของสำนักข่าวประชาไทที่เกี่ยวข้องกับกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักรักรักบ้านแหง มีจำนวนกรอบการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.10 แสดงจำนวนกรอบการนำเสนอจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักรักรักบ้านแหง ระหว่างปี 2556 – 2558

ลักษณะกรอบ	รายงานของประชาไท	รายงานจากภาคประชาสังคม	จำนวนรวม
ชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)	3	1	4 (50%)
วิเคราะห์หาสาเหตุ (Causal diagnosis)	2	2	4 (50%)
ตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgment)	-	-	-
เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา (Remedy suggestion)	-	-	-
รวม			8 (100%)

ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลกรอบการนำเสนอโดยเลือกจากกรอบการนำเสนอที่ปรากฏชัดเจนที่สุดในรายงานแต่ละชิ้น โดยจะเห็นได้ว่ารายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักรักรักบ้านแหง ระหว่างปี 2556 – 2558 ทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยปรากฏเพียงกรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหากับกรอบวิเคราะห์หาสาเหตุในสัดส่วนเท่ากัน คือ ร้อยละ 50 ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า รายงานของภาคประชาชนแม้มีเพียง 3 เรื่อง แต่ 2 ใน 3 ของรายงานนำเสนอกรอบการวิเคราะห์สาเหตุ สะท้อนให้

เห็นว่ากรรณการรายงานโดยภาคประชาสังคมมีความพยายามอธิบายให้เห็นสาเหตุการเคลื่อนไหวและที่มาที่ไปของความขัดแย้งเป็นสำคัญ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กรอบชี้ให้เห็นถึงปัญหา (Problem definitions)

กรอบที่มีชี้ให้เห็นถึงปัญหามีสัดส่วนร้อยละ 50 มีเนื้อหากล่าวถึงปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยส่วนใหญ่เป็นการรายงานสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิด ตัวอย่างรายงานเช่น

รายงานเรื่อง ‘วอนทหารหยุดแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของนายควม’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2557 รายงานกรณีสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและเครือข่ายออกแถลงการณ์เรียกร้องให้ทหารหยุดคุกคามการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน หยุดการแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของนายควม ขอให้ยกเลิกการประกาศกฎอัยการศึก อันเนื่องมาจากกรณีเจ้าหน้าที่ทหารจากค่ายฝึกรบพิเศษประตูผา มลฑลทหารบกที่ 32 จังหวัดลำปางได้เชิญประชาชนกลุ่มรักษ์บ้านแหง ให้เดินทางเข้าพบผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 32 โดยแจ้งว่าเป็นการสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดประชุมเตรียมคดีและการไปยื่นฟ้องคดีใบอนุญาตซึ่งเกี่ยวข้องกับในการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ที่ศาลปกครองเชียงใหม่ แต่เมื่อไปพบเจ้าหน้าที่ทหารแจ้งกลับว่าเป็นการเรียกชาวบ้านเข้ามารายงานตัวตามอำนาจคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

หรือ รายงานเรื่อง ‘ตร.ถ่ายรูปบ้านแกนนำค่านเหมืองแร่ลำปาง หลังไม่เชื่อทหารปรามอย่ายื่นหนังสือ’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2558 รายงานกรณีเจ้าหน้าที่ทหารเข้าพุดคุยกับตัวแทนชาวบ้านเพื่อขอไม่ให้ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหงเดินทางไปยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ที่ศาลากลางจังหวัดลำปาง ในประเด็นการขอคัดค้านการประกาศผังเมืองรวมจังหวัดลำปาง และการขอขึ้นทะเบียนที่สาธารณะประโยชน์ โดยขอให้ไปยื่นหนังสือที่ส่วนอำเภอแทน แต่ชาวบ้านไม่ยินยอม

2. กรอบวิเคราะห์สาเหตุ (Causal diagnosis)

กรอบที่มีเนื้อหาอธิบายถึงต้นตอของปัญหาหรือสาเหตุของความขัดแย้ง มีสัดส่วนร้อยละ 50 เนื้อหาโดยส่วนใหญ่กล่าวถึงเหตุผลในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง โดยเฉพาะการฟ้องคดีปกครองเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนรายงานใบไต่สวนพื้นที่ประกอบคำขอประทานบัตรทำเหมืองแร่

ของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยระบุสาเหตุเนื่องมาจากกระบวนการจัดทำรายงานใบไต่สวนขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นสิทธิที่พึงมีตามกฎหมาย ตัวอย่างรายงานเช่น

รายงานเรื่อง ‘ชาวบ้านลำปางเดินขบวนกดดันร้องรัฐเพิกถอนใบอนุญาตป่าไม้ฯ ให้นายทุนเหมืองถ่านหิน’ เผยแพร่เมื่อ 28 เมษายน 2558 รายงานข่าวได้อธิบายเหตุผลของการที่ประชาชนในพื้นที่ออกมาคัดค้านการออกใบอนุญาตดังกล่าว ว่าการอนุญาตให้ใช้ป่าสงวนฯ ผิดระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออาศัยอยู่ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2548 เนื่องจากการที่บริษัทจะยื่นคำขอและได้รับอนุญาตตามคำขอเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำเหมืองแร่ถ่านหินตามคำขอที่ 4-8/2553 ได้ กฎหมายกำหนดว่าจะต้องเป็นพื้นที่ไม่มีความขัดแย้งกับราษฎร และต้องได้รับความตกลงยินยอมจากราษฎรในพื้นที่ในการเข้าทำประโยชน์เสียก่อน

หรือรายงานเรื่อง ‘รักษำบ้านแหงลุ่ม! ศาลปกครองนัดฟัง ‘รับ-ไม่รับฟ้อง’ คดีเพิกถอนรายงานกรมอุตฯ 15 ต.ค.นี้’ รายงานโดยนักข่าวพลเมือง เผยแพร่เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2556 ซึ่งได้รายงานสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในวันที่ 15 ตุลาคม 2556 ซึ่งจะเป็นวันที่ศาลปกครองสูงสุดจะมีคำสั่งรับหรือไม่รับฟ้องคดีที่กลุ่มรักษำบ้านแหงยื่นฟ้อง กรมอุตสาหกรรมการพื้นฐานและการเหมืองแร่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 จากการจัดทำรายงานการไต่สวนพื้นที่ตามคำขอประทานบัตรของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ในรายงานได้เล่าย้อนเหตุผลการออกมาเคลื่อนไหวของชาวบ้านตอนหนึ่งว่า

‘ทั้งนี้ กลุ่มรักษำบ้านแหงเคลื่อนไหวคัดค้านการขอประทานบัตรเพื่อทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ของบริษัทดังกล่าวในพื้นที่บ้านแหง ตั้งแต่ปี 2553 เนื่องจากเกรงว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ โดยกลุ่มรักษำบ้านแหงระบุว่า เบื้องต้นทางบริษัทฯ ได้เข้ามากวำนซื้อที่ดิน อ้างว่าจะลงทุนธุรกิจด้านวนเกษตร ทำให้มีประชาชนหลายรายขายที่ดินให้ แต่ต่อมากลับยื่นขอประทานบัตรเพื่อทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ โดยได้ยื่นคำขอต่อกรมอุตสาหกรรมการพื้นฐานและการเหมืองแร่ เมื่อวันที่ 20 ม.ค.53 รวม 5 แปลง ทำให้ประชาชนหวั่นเกรงว่าจะนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และวิถีชีวิต เช่นเดียวกับเหมืองแม่เมาะ จึงได้เคลื่อนไหวคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง’

(นักข่าวพลเมือง. สำนักข่าวประชาไท. 5 ตุลาคม 2556)

มิติลิทธิชุมชน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพพบว่ารายงานกรณีการเคลื่อนไหวของของกลุ่มรักษำบ้านแห่งของสำนักข่าวประชาไทระหว่างปี 2556 – 2558 มีมิติลิทธิชุมชนปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 5.11 แสดงจำนวนมิติลิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของ กลุ่มรักษำบ้านแห่ง ระหว่างปี 2556 – 2558

มิติลิทธิชุมชน		จำนวนมิติ
สิทธิชุมชนทางจารีตประเพณี และวัฒนธรรม		-
สิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1 (12.5%)
	สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	7 (87.5%)
รวม		8 (100%)

*หมายเหตุ : มีรายงานที่ไม่ปรากฏมิติลิทธิชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น

มีรายงานที่ปรากฏมิติลิทธิชุมชนทั้ง 2 มิติจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น

จากตารางจะเห็นได้ว่ามิติลิทธิชุมชนที่ปรากฏในรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่งปรากฏเพียงมิติลิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งแบ่งออกเป็น 1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคิดเป็นร้อยละ 12.5 และ 2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 87.5

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การที่รายงานกรณีกลุ่มรักษำบ้านแห่งของสำนักข่าวประชาไทปรากฏมิตินิติชุมชนประเด็นสิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด มีความสัมพันธ์กับลักษณะและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทางสื่อออนไลน์ เนื่องจากเว็บไซต์ประชาไทไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ในการนำเสนอเนื้อหาเหมือนสื่อโทรทัศน์ เช่น ไทยพีบีเอส ทำให้รายงานส่วนใหญ่สามารถอธิบายไปถึงมิตินิติชุมชนในประเด็นการเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามกฎหมายอันเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและต้องใช้พื้นที่ในการอธิบายมากได้ มิตินิติชุมชนในแง่มุมนี้จึงถูกนำเสนอในสัดส่วนมาก

มิตินิติชุมชนที่ปรากฏมีรายละเอียดดังนี้

1) สิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่งพบว่า สิทธิชุมชนมิตินี้ มีสัดส่วนร้อยละ 12.5 หรือปรากฏมิตินี้ดังกล่าวในรายงานเพียง 1 ชิ้น ได้แก่ รายงานเรื่อง ‘รักษำบ้านแห่งลุ่ม! ศาลปกครองนัดฟัง ‘รับ-ไม่รับฟ้อง’ คดีเพิกถอนรายงานกรมอุตุฯ 15 ต.ค. นี้’ รายงานโดยนักข่าวพลเมือง เผยแพร่เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2556 ซึ่งได้รายงานสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในวันที่ 15 ตุลาคม 2556 ซึ่งจะเป็นวันที่ศาลปกครองสูงสุดจะมีคำสั่งรับหรือไม่รับฟ้องคดีที่กลุ่มรักษำบ้านแห่งยื่นฟ้องหน่วยงานต่าง ๆ กรณีการจัดทำรายงานการไต่สวนพื้นที่ตามคำขอประทานบัตรของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ในรายงานได้เล่าย้อนเหตุการณ์การออกมามีเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ซึ่งมีถ้อยคำตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงข้อกังวลของกลุ่มฯ ต่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สุขภาพและวิถีชีวิตที่อาจเกิดขึ้นหากมีการทำเหมือง ดังนี้

‘ทั้งนี้ กลุ่มรักษำบ้านแห่งเคลื่อนไหวคัดค้านการขอประทานบัตรเพื่อทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ของบริษัทดังกล่าวในพื้นที่บ้านแห่ง ตั้งแต่ปี 2553 เนื่องจากเกรงว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ โดยกลุ่มรักษำบ้านแห่งระบุว่า ประชาชนห่วงเกรงว่าจะนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และวิถีชีวิต เช่นเดียวกับเหมืองแม่เมาะ จึงได้เคลื่อนไหวคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง’

(นักข่าวพลเมือง. สำนักข่าวประชาไท. 5 ตุลาคม 2556)

ข้อความดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการเล็งเห็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตที่จะทำให้ชุมชนสูญเสียสิทธิการมีส่วนร่วมใช้และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษาได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษารายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวกของกลุ่มรักษำบ้านแห่ง พบว่า สิทธิชุมชนมีดีนี้มีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 87.5 ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางกฎหมาย ตัวอย่างรายงานดังนี้

รายงานเรื่อง ‘รักษำบ้านแห่งเฮ! ศาลปกครองสูงสุดรับฟ้องคดีประทำนบัตรเหมือง ซ้ำฟ้องเพื่อส่วนรวม’ เขียนโดย แม้นวาด กุญชร ณ อยุธยา สำนักพิมพ์ทางข้างเผือก เผยแพร่เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2556 ซึ่งรายงานเหตุการณ์ภายหลังศาลปกครองสูงสุดกลับคำสั่งศาลปกครองชั้นต้น รับฟ้องคดีที่กลุ่มรักษำบ้านแห่งฟ้องหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกรณีการจัดทำรายงานการไต่สวนพื้นที่ตามคำขอประทำนบัตรของบริษัท เขียวเหลือง จำกัด โดยมีข้อด้วยกฎหมาย โดยได้ขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนรายงานการไต่สวนพื้นที่ดังกล่าว รายงานชิ้นนี้ได้สัมภาษณ์ น.ส.แววรินทร์ บัวเงิน แกนนำกลุ่มรักษำบ้านแห่ง ที่กล่าวว่า รู้สึกดีใจมากเมื่อได้ฟังคำสั่งศาล และเรื่องนี้ทำให้มองเห็นว่าศาลมีการคิดแบบใหม่เพราะปกติเหมืองที่ยังไม่เกิดศาลมักไม่รับฟ้อง แต่ครั้งนี้ศาลรับฟ้องโดยให้เหตุผลว่าเรามีสิทธิที่จะฟ้องตามรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และรายงานคำไต่สวนก็ไม่มีการมีส่วนร่วมของประชาชน

รายงานเรื่อง ‘กลุ่มรักษำบ้านแห่ง จ.ลำปาง ประท้วงถูกลักไก่ให้ประทำนบัตรเปิดเหมืองลิกไนต์’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2558 ซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติสิทธิชุมชนอันเกิดจากการสูญเสียสิทธิในการเรียกร้องให้หน่วยงานรัฐปฏิบัติตามกฎหมายให้ชุมชนมีส่วนร่วม กล่าวคือ รายงานชิ้นนี้ได้รายงานสถานการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลบ้านแห่ง อำเภองาว จังหวัดลำปาง หลังกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่พิจารณาออกประทำนบัตรให้บริษัท เขียวเหลือง ทั้งที่มีการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแห่งได้ยกขบวนไปประท้วงในที่ประชุมดังกล่าว เนื่องจากทราบว่าเหตุผลสำคัญที่ทำให้คำขอประทำนบัตรของบริษัทได้รับอนุญาตคือ การที่กำนันตำบลบ้านแห่งได้ข้อมูลรับรองว่าพื้นที่ตำบลบ้านแห่งไม่มีการคัดค้านจากคนในชุมชนและเห็นชอบให้มีการดำเนินกิจการเหมืองแร่ได้ ชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแห่งจึงเกิดความไม่พอใจและยกขบวนมาประท้วงในที่ประชุมดังกล่าว ดังรายงานตอนหนึ่งที่ระบุว่า

‘น.ส.แหววรินทร์ บัวเงิน แกนนำชาวบ้านแห่ง ต.บ้านแหง อ.งาว จ.ลำปาง กล่าวต่อหน้ากำนันและผู้ใหญ่บ้านในที่ประชุมว่า ปัญหาที่ชาวบ้านเดินทางมาชุมนุมในครั้งนี้มาจากกำนัน ต.บ้านแหง อ.งาว เพียงคนเดียว ที่ได้ไปลงนามและให้ความเห็นที่ว่าในพื้นที่บ้านแหงมีความสงบเรียบร้อย และไม่มีการร้องเรียนเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปิดบ่อเหมืองแร่ และกำนันก็ได้ลงนามเสนอความเห็นยินยอมไปยังหน่วยงานส่วนกลาง คือ กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ จนทำให้มีการพิจารณาออกประทานบัตรเพื่อทำการเปิดบ่อเหมืองได้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจอย่างมากที่ความเห็นของคนเพียงคนเดียวจะสร้างความเดือดร้อนต่อชาวบ้านในพื้นที่ หากมีการเปิดบ่อเหมืองแร่ดังกล่าวจะถือว่าการกระทำของกำนันถือว่าการอภัยข้อดีอย่างมาก’

(สำนักข่าวประชาไท. 3 ตุลาคม 2558)

สำหรับรายงานที่ไม่ปรากฏมติสิทธิชุมชนซึ่งมีเพียง 1 ชิ้น ได้แก่ รายงานเรื่อง ‘วอนทหารหยุดแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของนายความ’ เผยแพร่เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2557 รายงานกรณีสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและเครือข่ายออกแถลงการณ์เรียกร้องให้ทหารหยุดคุกคามการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน หยุดการแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของนายความ ขอให้ยกเลิกการประกาศกฎอัยการศึก อันเนื่องมาจากกรณีเจ้าหน้าที่ทหารจากค่ายฝึกรบพิเศษประตุมามลฑลทหารทหารบกที่ 32 จังหวัดลำปางได้เชิญประชาชนกลุ่มรักษ์บ้านแหง เข้ารายงานตัวตามอำนาจคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยแจ้งในเบื้องต้นเป็นการสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดประชุมเตรียมคดี รายงานดังกล่าวสะท้อนมติสิทธิมนุษยชนประเด็นการคุกคามสิทธิและเสรีภาพมากกว่า

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพโดยศึกษาแหล่งข่าวที่ปรากฏในการรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงและประเด็นเหมืองแร่ลิโนไต์ในพื้นที่อำเภองาว จังหวัดลำปาง ของสำนักข่าวประชาไท จำนวน 8 ชิ้น โดยวิธีการนับจำนวนแหล่งข่าวและจำนวนแหล่งข้อมูลออกเป็นประเภทต่าง ๆ เรียงจากจำนวนมากไปน้อย พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.12 แสดงประเภทและจำนวนแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ปรากฏจากรายงาน
ของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ระหว่างปี 2556 – 2558

แหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล	จำนวนแหล่งข่าว	จำนวนแหล่งข้อมูล	รวม
ชาวบ้าน	1	1	2 (28.6%)
องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน	-	2	2 (28.6%)
แกนนำชาวบ้าน	2	-	2 (28.6%)
รายงาน/ข้อมูลของสื่อมวลชน	-	1	1 (14.2%)
หน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ	-	-	
บริษัทผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของ ชุมชน	-	-	
สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ	-	-	
นักศึกษา	-	-	
นักกฎหมาย/ทนายความ	-	-	
รัฐบาล/นักการเมือง	-	-	
รวม	3 (42.9%)	4 (57.1%)	7 (100%)

หมายเหตุ : จำนวนรวมของแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลปรากฏน้อยกว่าจำนวนรายงานเนื่องจากบางรายงานเป็นการเล่าสถานการณ์จากมุมมองผู้รายงานเพียงอย่างเดียว

1. ชาวบ้าน

แหล่งข่าวแหล่งข้อมูลชาวบ้าน มีสัดส่วนร้อยละ 28.6 ประกอบด้วย แหล่งข่าวบุคคล ได้แก่ กลุ่มรักษ์บ้านแหง ซึ่งเป็นการอ้างแหล่งข่าวในนามกลุ่ม และแหล่งข้อมูล ได้แก่ แฉลงการณ์กลุ่มรักษ์บ้านแหงกรณีคัดค้านการต่ออายุใบอนุญาตพื้นที่ป่า

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทนี้มีลักษณะการให้เหตุผลคัดค้านการประกอบกิจการของเหมืองถ่านหินลิกไนต์ด้วยความกังวลในผลกระทบต่ออากาศที่เกิดขึ้นในอนาคตและความเห็นต่อกระบวนการทางกฎหมายในการออกใบอนุญาตต่าง ๆ ให้แก่บริษัทเหมืองโดยมิชอบ

2. องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน

แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน มีสัดส่วนร้อยละ 28.6 ประกอบด้วยแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่ 2.3 แลกเปลี่ยนความคิดเห็นสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและเครือข่าย เรื่อง **ขอให้หยุดการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน** ข้อมูลรายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านกรณีถูกเจ้าหน้าที่ทหารเข้าห้ามปราบการเข้ายื่นหนังสือขอคัดค้านการประกาศผังเมืองรวมจังหวัดลำปาง และการขอขึ้นทะเบียนที่สาธารณะประโยชน์โดยเว็บไซต์ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

แหล่งข้อมูลทั้งสองแหล่งมีลักษณะการให้ข้อมูลที่เป็นการเตือนภัยหรือเฝ้าระวังการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนภายใต้อำนาจการปกครองของทหาร คสช.

3. แกนนำชาวบ้าน

แหล่งข่าวแกนนำชาวบ้าน มีสัดส่วนร้อยละ 28.6 โดยปรากฏแหล่งข่าวเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ถูกนำเสนอในรายงานจำนวน 2 ชิ้น คือ นางสาวแววรินทร์ บัวเงิน แกนนำกลุ่มรักษ่าบ้านแห่ง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ด้วย ลักษณะการให้ข้อมูลของแกนนำชาวบ้านเป็นการให้ความเห็นต่อกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ เช่น กรณีศาลปกครองสูงสุดรับฟ้องคดีที่ชาวบ้านยื่นฟ้องหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการออกงานการไต่สวนพื้นที่ประกอบคำขอประทานบัตรของบริษัทเหมือง ซึ่งแววรินทร์ระบุว่าดีใจ และแสดงทัศนคติว่าเหตุที่ศาลรับฟ้องเนื่องจากเล็งเห็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

4. รายงาน/ข้อมูลของสื่อมวลชน

โดยปกติแล้วสำนักข่าวประชาไทมักหยิบยกรายงานจากสำนักข่าวอื่นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องมานำเสนอประกอบรายงานข่าวของสำนักข่าวเองด้วย ในกรณีการรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ่าบ้านแห่งก็เช่นกัน มีการหยิบยกการรายงานของสำนักข่าวอื่นเพียง 1 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 14.2 คือ รายงานของเว็บไซต์ ASTV ผู้จัดการออนไลน์ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2558 ซึ่งรายงานสถานการณ์จากเวทีการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านในตำบลบ้านแห่ง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ซึ่งชาวบ้านกลุ่มรักษ่าบ้านแห่งได้เข้ามาประท้วงในเวที ภายหลังทราบว่าบริษัท เขียวเหลือง จำกัด ได้ประทานบัตรเหมืองแร่ด้วยเหตุที่กำนันตำบลบ้านแห่งลงนามให้ข้อมูลรับรองว่าพื้นที่เหมืองไม่มีความขัดแย้งในชุมชน

จากการศึกษาเรื่องแหล่งข่าวในการรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแห่งของสำนักข่าวประชาไท ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า สำนักข่าวประชาไทไม่มีแหล่งข่าวฝ่ายบริษัทผู้ประกอบกิจการและฝ่ายหน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐในการรายงานประเด็นดังกล่าวอย่างชัดเจน มีเพียงการเล่าให้เห็นเหตุการณ์ เช่น เจ้าหน้าที่ของศาลากลางจังหวัดได้ลงมารับเรื่องร้องเรียนของกลุ่มรักษำบ้านแห่งไว้เมื่อครั้งเดินขบวนไปยื่นหนังสือคัดค้านการที่หน่วยงานระดับจังหวัดออกใบอนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้ให้แก่บริษัทเขียวเหลือง

ต่อประเด็นเรื่องแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลในการรายงานกรณีกลุ่มรักษำบ้านแห่งของสำนักข่าวประชาไท ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลที่ถูกใช้มากที่สุดในสัดส่วนเท่ากัน คือ ร้อยละ 28.6 ได้แก่ แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน และแกนนำชาวบ้าน โดยไม่ปรากฏแหล่งข่าวประเภทบริษัทผู้ประกอบกิจการ/คู่ขัดแย้งของชุมชนเลย เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในช่วงที่ศึกษา บริษัทเหมืองแร่ยังไม่มีการดำเนินกิจการและยังไม่เกิดผลกระทบใด ๆ ประกอบกับบริษัทก็ไม่มีการปรากฏตัวต่อสื่อมวลชนและสาธารณะชัดเจน ทำให้ผู้สื่อข่าวยังไม่เข้าถึงแหล่งข่าวประเภทนี้

สำหรับภาพรวมการรายงานของสำนักข่าวประชาไทต่อกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มพบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของรายงานเป็นการรายงานจากภาคประชาสังคมผ่านช่องทางเว็บไซต์ของสำนักข่าวประชาไท โดยกรอบการนำเสนอที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบชี้ให้เห็นปัญหา ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่ากรอบการวิเคราะห์สาเหตุเพียงเล็กน้อย อย่างไรก็ตามการรายงานที่ปรากฏกรอบการวิเคราะห์สาเหตุส่วนใหญ่ของสำนักข่าวประชาไท มาจากรายงานของภาคประชาสังคม ซึ่งมีการอ้างแหล่งข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์เรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียด ขณะที่มิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ มิติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลนั้นพบว่า ในกรณีรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด สำนักข่าวประชาไทมีการใช้แหล่งข่าวหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้านมากที่สุด ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนและแกนนำชาวบ้าน โดยมีการใช้แหล่งข่าวฝั่งผู้ประกอบกิจการ/คู่ขัดแย้งของชุมชนในสัดส่วน

น้อย ส่วนการรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง สำนักข่าวประชาไทใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทชาวบ้าน แกนนำชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชนมากที่สุดในส่วนใกล้เคียงกัน โดยมีข้อสังเกตว่าไม่ปรากฏแหล่งข่าวผู้ประกอบกิจการ/คู่ขัดแย้งชุมชนเลย

ผู้วิจัยพบว่า ภาพรวมการรายงานของสำนักข่าวประชาไทมีความสอดคล้องกับนโยบายองค์กรและทัศนคติของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว ในแง่มุมที่ระบุว่า ประชาไทเป็นสื่อทางเลือกที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชน คนชายขอบ และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารสาธารณะ และเป็นสื่อที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน สังเกตได้จากจำนวนรายงานจากภาคประชาสังคมประเด็นการเคลื่อนไหวของประชาชนทั้งสองพื้นที่ซึ่งมีสัดส่วนเกือบเท่ากับรายงานของสำนักข่าวประชาไทเอง นอกจากนี้ยังปรากฏว่าการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลของสำนักข่าวประชาไทมีสัดส่วนของชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านใกล้เคียงกับแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ขณะที่แหล่งข่าวผู้ประกอบกิจการมีสัดส่วนที่น้อยมากและปรากฏแต่ในรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดเท่านั้น

โดยสรุป จากการศึกษารายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกที่นำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และ สำนักข่าวประชาไท ในการรายงานการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และภาคประชาชนกลุ่มรักษ์บ้านแหง ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่า กรณีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิดถูกนำเสนอมากกว่ากรณีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกลุ่มรักษ์บ้านแหง ทั้งในสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท สอดคล้องกับทัศนคติของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวขององค์กรทั้งสองแห่งที่ระบุว่าไม่อาจให้ข้อมูลรายละเอียดการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงได้มากนัก เนื่องจากเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยได้ติดตามทำข่าว ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เนื่องด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงเป็นการคัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินที่ยังไม่เปิดดำเนินการและยังไม่เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม จึงมี ‘คุณค่าข่าว’ น้อยกว่าบริบทพื้นที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด

สำหรับกรอบการนำเสนอของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสต่อกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ทั้งสองกลุ่มพบว่า กรอบการนำเสนอที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบการวิเคราะห์สาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการรายงานของรายการ*เวทีสาธารณะ* และรายการ*เปิดปม* ที่เป็นรายงานประเภทวิเคราะห์ข่าว และรายงานพิเศษ ทั้งยังมีช่วงเวลาการนำเสนอมากกว่ารายการสรุปข่าว รวมทั้งรายงานของ*นักข่าวพลเมือง* ซึ่งทั้งหมดเน้นการอธิบายสาเหตุของความขัดแย้งและการเคลื่อนไหว ขณะที่มติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ มติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยสังเกตว่า ผลที่ปรากฏนี้ มีความสัมพันธ์กับลักษณะการรายงานของรายการข่าวโทรทัศน์เนื่องจากรายการข่าวโทรทัศน์มีช่วงเวลาการนำเสนอที่จำกัด (ความยาวของรายการข่าวประมาณ 5 นาที ขณะที่รายการสนทนา/รายงานพิเศษมีความยาวประมาณ 50 นาที) ทำให้การนำเสนอมติสิทธิชุมชนส่วนใหญ่จำเป็นต้องนำเสนอในเรื่องที่เข้าใจง่ายและเห็นรูปธรรมชัดเจน ได้แก่ เรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม อันเชื่อมโยงกับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะที่มติสิทธิชุมชนในแง่มุมการเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามกฎหมายเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนเนื่องจากเกี่ยวข้องกับกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบกิจการเหมือง จึงถูกนำเสนอในสัดส่วนที่น้อยกว่า

ส่วนกรอบการนำเสนอของสำนักข่าวประชาไท พบว่า กรอบที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบชี้ให้เห็นปัญหา ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่ากรอบการวิเคราะห์สาเหตุเพียงเล็กน้อย ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า รายงานที่ปรากฏกรอบการวิเคราะห์สาเหตุส่วนใหญ่ของสำนักข่าวประชาไท มาจากรายงานของภาคประชาสังคม ซึ่งมีการอ้างแหล่งข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์เรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียด ขณะที่มติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ มติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า มติสิทธิชุมชนที่ปรากฏจากรายงานของสำนักข่าวประชาไทมีความสัมพันธ์กับลักษณะและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทางสื่อออนไลน์ เนื่องจากเว็บไซต์ประชาไทไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ในการนำเสนอข่าวสาร ทำให้รายงานส่วนใหญ่สามารถอธิบายไปถึงมติสิทธิชุมชนในประเด็นการเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามกฎหมาย อันเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและต้องใช้พื้นที่ในการอธิบายมากได้ มติสิทธิชุมชนในแง่มุมนี้จึงถูกนำเสนอในสัดส่วนมาก

ทั้งนี้ ทั้งสององค์กรสื่อมีการรายงานข่าวที่เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนและภาคประชาสังคม ได้มาก สืบเกิดได้จากสัดส่วนของแหล่งข่าวแกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน/ นักพัฒนาเอกชน ซึ่งมีสัดส่วนมากใกล้เคียงกับแหล่งข่าวหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ดังรายละเอียดที่ อธิบายไว้ข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของทั้งสององค์กรที่ต้องการเปิดพื้นที่ให้กับภาคประชาชน คนเล็กคนน้อยในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อสารสาธารณะ

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลวิจัย และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารของภาคประชาชนเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนผ่านสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก รวมทั้งวิเคราะห์การรายงานของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกในประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอในบทนี้เป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัย

- 1.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกรณีกลุ่มคนรักช้บ้านเกิดและกลุ่มรักช้บ้านแหง
- 1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกต่อการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน
- 1.3 วิธีการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก
- 1.4 การรายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

ส่วนที่ 2 อภิปรายผลการวิจัย

- 2.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่: การสื่อสารเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร
- 2.2 สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกกับการรายงานความเคลื่อนไหวของภาคประชาชน: มิตรเพื่อนในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกับความเป็นกลางที่ถูกตั้งคำถาม
- 2.3 บทบาทของนักพัฒนาเอกชนในการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน: พันธมิตรหลักชุมชนในการยกระดับการเคลื่อนไหวจากพื้นที่สู่นโยบาย

ส่วนที่ 3 ข้อจำกัดในการวิจัย

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

ส่วนที่ 1 สรุปผล

1.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกรณีกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด และกลุ่มรักษ์บ้านแหง

การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และกลุ่มรักษ์บ้านแหง ผู้คัดค้านเหมืองถ่านหินลิกไนต์ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ก่อตัวขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกันคือ กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดมีการรวมตัวภายหลังกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่เกิดขึ้นแล้วและส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ขณะที่กลุ่มรักษ์บ้านแหง มีการรวมตัวกันในช่วงที่บริษัทผู้ประกอบกิจการเหมืองแร่ยังไม่ได้รับใบอนุญาตทำเหมืองแร่ หรือ ประทานบัตร แต่อยู่ระหว่างการเตรียมการเพื่อนำไปสู่การเปิดเหมือง จึงเป็นการรวมตัวของชุมชนที่ยังไม่ได้รับผลกระทบ มีแต่ข้อกังวลของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเท่านั้น

วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและกลุ่มรักษ์บ้านแหงเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน กล่าวคือ ทั้งสองกลุ่มมีการแบ่งการดำเนินงานในการเคลื่อนไหวออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1) งานมวลชน คือ การทำให้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนผู้คัดค้านเหมืองแร่เพื่อให้สามารถรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การยื่นหนังสือ การชุมนุม ตลอดจนการเข้าร่วมในพื้นที่รับฟังความคิดเห็นตามกระบวนการของรัฐ เช่น ในเวทีรับฟังความคิดเห็นประกอบการยื่นขอประทานบัตรของบริษัทเหมืองแร่

2) งานกระบวนการยุติธรรม คือ งานที่ชาวบ้านเคลื่อนไหวผ่านกระบวนการศาลโดยฟ้องร้องคดีปกครองต่อหน่วยงานรัฐเพื่อขอให้มีการเพิกถอนใบอนุญาตต่าง ๆ ที่เห็นว่าหน่วยงานของรัฐออกให้กับเหมืองโดยมิชอบ รวมถึงการต่อสู้คดีของกลุ่มคนที่ถูกฟ้องโดยบริษัทผู้ประกอบกิจการ

3) งานข้อมูล/วิชาการ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลความเคลื่อนไหวของกลุ่ม ในรูปแบบลำดับเหตุการณ์ ข้อมูลผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหลักฐานเอกสารต่าง ๆ ทางราชการ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการเคลื่อนไหวคัดค้านในงานด้านอื่น ๆ

4) งานรณรงค์ คือ การทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงเรื่องราวการเคลื่อนไหวของกลุ่มตน ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเป็นไปในทิศทางหาเสียงแนวร่วมสนับสนุนในการเคลื่อนไหว ผ่านการจัดกิจกรรมในรูปแบบ เช่น เวทีสาธารณะ ค่ายเยาวชน เป็นต้น

5) งานสื่อสาร คือ การรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มตนสู่สาธารณะผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

ในการขับเคลื่อนงานทั้ง 5 ด้าน ทั้งสองกลุ่มมีการวางสมาชิกกลุ่มให้รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน โดยชาวบ้านระบุว่ากลุ่มจะให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านงานมวลชน งานกระบวนการยุติธรรมมากที่สุด เนื่องจากเป็นยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวที่มีผลต่อการระงับยับยั้งการประกอบกิจการเหมืองแร่ โดยมีงานข้อมูลและงานรณรงค์รวมทั้งงานสื่อสารช่วยหนุนเสริม อย่างไรก็ตามขณะที่ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มระบุว่าให้ความสำคัญต่องานสื่อสารน้อยที่สุด เนื่องจากมองว่าสื่อมวลชนกระแสหลักเข้าถึงยาก ประกอบกับแกนนำกลุ่มมีทัศนคติไม่ดีต่อการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนเนื่องจากแกนนำบางคนเคยมีประสบการณ์การถูกฟ้องร้องคดีหมิ่นประมาทจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนมาแล้ว ในประเด็นนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม้แกนนำกลุ่มจะระบุว่าไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านงานสื่อสารมากนัก แต่ผู้วิจัยพบว่าทุกงานในการเคลื่อนไหวของกลุ่มล้วนอาศัยการสื่อสารทั้งสิ้น ตั้งแต่การสื่อสารภายในกลุ่มและภายในเครือข่ายผู้ร่วมกระทำการเพื่อการประชุมวางแผน เพื่อการรวมมวลชน เพื่อการจัดทำฐานข้อมูล หรือการสื่อสารภายนอกในการจัดกิจกรรมรณรงค์ รวมทั้งการติดต่อและเสนอแนะประเด็นการรายงานให้กับสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนนั้นไม่อาจดำเนินไปได้ลำพังโดยอาศัยเพียงกำลังจากสมาชิกในกลุ่มหรือในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มผู้ร่วมกระทำการจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาช่วยหนุนเสริมการดำเนินงานดังนี้ สำหรับพื้นที่เหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดนั้น มีผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวทั้งสิ้น 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มนักกฎหมาย/ทนายความจากองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายส่วนกลาง สนับสนุนงาน

กระบวนการยุติธรรม 2) กลุ่มนักศึกษาคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นที่รู้จักดีในนาม กลุ่มดาวดิน สนับสนุนงานด้านการรณรงค์ งานข้อมูล 3) กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน/นักพัฒนาเอกชน สนับสนุนงานข้อมูล/วิชาการ งานรณรงค์ งานติดตามสถานการณ์ และงานสื่อสาร 4) นักวิชาการ สนับสนุนงานข้อมูล/วิชาการ การให้ความเห็นสาธารณะ และ 5) หน่วยงานรัฐ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สนับสนุนงานด้านการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ขณะที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหง ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่ที่ยังไม่เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จึงมีผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวไม่มากเท่ากลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด โดยมีผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักกฎหมาย/ทนายความจากองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายส่วนกลาง สนับสนุนงานกระบวนการยุติธรรม 2) นักพัฒนาเอกชน สนับสนุนงานข้อมูล/วิชาการ งานรณรงค์ งานติดตามสถานการณ์ และงานสื่อสาร 3) กลุ่มนักศึกษาในพื้นที่สนับสนุนงานสื่อสาร และ 4) หน่วยงานรัฐ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สนับสนุนงานด้านการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน

1.2 ความเข้าใจของภาคประชาชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกต่อการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน

จากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและแกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหงพบว่า ทั้งสองกลุ่มมีความเข้าใจต่อประเด็นสิทธิชุมชนไปในทิศทางเดียวกัน คือ สิทธิการมีส่วนร่วมในการใช้ อนุรักษ์ ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชาวบ้านในพื้นที่ต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ดังที่ ภัทรภรณ์ แกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด ระบุว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิดั้งเดิมของชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิมีน้ำสะอาดดื่ม มีอากาศบริสุทธิ์ไว้หายใจ อาศัยอยู่กับธรรมชาติได้อย่างปกติ หรือดังที่ แวรวรินทร์ แกนนำกลุ่มรักษ์บ้านแหงมองว่า สิทธิชุมชนคือสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่ใช่สิ่งที่คนอื่นยัดเยียดให้ โดยเห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายส่วนกลางกับชุมชนท้องถิ่นเป็นการใช้กฎหมายซึ่งคนในท้องถิ่นไม่ได้ร่วมคิดแต่จำต้องถูกบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้น

ขณะที่บรรณาธิการข่าวและผู้สื่อข่าวจากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท มองว่า การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้านเป็นเรื่องของสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิต

ของตัวเองในพื้นที่ที่อาศัย ซึ่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต้องผ่านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิจึงเป็นสิ่งที่สามารถทำได้โดยชอบธรรม โดยมองว่าเหตุของการละเมิดสิทธิชุมชนมาจากนโยบายหรือกฎหมายของรัฐที่เปิดช่องให้เกิดการหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยคนบางกลุ่มซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ทั้งยังก่อผลกระทบต่อชุมชน

1.3 วิธีการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือก

กลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่งมีวิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกในรูปแบบคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ในระยะแรกของการเคลื่อนไหว ชาวบ้านมีความพยายามในการติดต่อสื่อท้องถิ่นและสื่อส่วนภูมิภาคด้วยตัวเองผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การโทรศัพท์ การส่งจดหมายแจ้งข่าว อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเข้ามาช่วยสนับสนุนการเคลื่อนไหวของผู้กระทำการส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ชาวบ้านจึงเริ่มเข้าถึงการติดต่อสื่อสารกับสื่อมวลชนกระแสหลัก สื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือกอย่างประชาไท ผ่านการแนะนำของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนซึ่งมีสายสัมพันธ์กับผู้สื่อข่าวสายสิ่งแวดล้อมและสายชุมชนมายาวนาน

อย่างไรก็ดีจากการศึกษาพบว่าชาวบ้านทั้งสองกลุ่มยังไม่มี ความชำนาญในการเขียนรายงานข่าวได้ด้วยตนเอง ลักษณะการส่งต่อข้อมูลข่าวสารจึงเป็นเพียงการบอกแจ้งสถานการณ์ การส่งภาพถ่าย คลิปวิดีโอไปยังเครือข่ายสื่อมวลชนและเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เท่านั้น รายงานข่าวสำเร็จรูปที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านสองกลุ่ม จึงเป็นรายงานที่กลุ่มนักพัฒนาเอกชนนำข้อมูลที่ชาวบ้านส่งต่อมาเขียนเป็นข่าวและเผยแพร่ยังช่องทางสื่อสังคมออนไลน์และส่งต่อไปยังผู้สื่อข่าวให้อีกทอด หรือเป็นรายงานที่ผู้สื่อข่าวในเครือข่ายสื่อของชาวบ้านหยิบยกไปรายงานเอง ซึ่งหากมีข้อมูลใดที่ต้องการสอบถามเพิ่มเติมก็จะติดต่อกลับไปยังชาวบ้าน ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีการวางบทบาทสมาชิกในกลุ่มที่จะให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหว

สำหรับทัศนะของชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านต่อสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไทนั้น ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านทั้งสองกลุ่มและนักพัฒนาเอกชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการนำเสนอข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท มากกว่าสื่อมวลชนกระแสหลัก เนื่องจากทั้งสององค์กรสื่อให้ความสนใจในการรายงานประเด็นความเคลื่อนไหวของประชาชน ขณะที่สื่อกระแสหลักถูกมองว่าละเลยบทบาทในส่วนนี้ไป ในกรณีสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มค่อนข้างมีความสนิทสนมกับผู้สื่อข่าวจากทั้งสองส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของสถานี เนื่องจากผู้สื่อข่าวเคยลงมาทำข่าวในพื้นที่ ขณะที่สำนักข่าวประชาไท แม้ชาวบ้านจะระบุตัวบุคคลที่สนิทสนมคุ้นเคยไม่ได้ แต่ก็ให้ความไว้วางใจเนื่องจากเป็นสำนักข่าวที่กลุ่มตนจะติดต่อผ่านนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับชาวบ้านมาเสมอ

1.4 การรายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

จากการศึกษารายงานของสื่อสาธารณะ คือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสื่อทางเลือก คือ สำนักข่าวประชาไท เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และภาคประชาชนกลุ่มรักบ้านแหง ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอลำปาง ในช่วงปี 2556 – 2558 จำนวนทั้งสิ้น 63 ชิ้น แบ่งเป็น 1) รายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสจำนวน 23 ชิ้น (กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด 22 ชิ้น และกลุ่มรักบ้านแหง 1 ชิ้น) และ 2) รายงานของสำนักข่าวประชาไทจำนวน 40 ชิ้น (กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด 32 ชิ้น และกลุ่มรักบ้านแหง 8 ชิ้น) ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ถูกนำเสนอมากกว่ากรณีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกลุ่มรักบ้านแหง เนื่องจากตำบลบ้านแหงเป็นพื้นที่ที่เพิ่งได้ประทวนบัตรทำเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ (เมื่อเดือนกันยายน 2558) โดยที่ผ่านมายังไม่มีการประกอบกิจการของเหมือง ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนจึงยังไม่เกิดขึ้น

ภาพรวมการรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสต่อกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มพบว่า เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการรายงานจากนักข่าวพลเมืองผ่านรายการ *นักข่าวพลเมือง* โดยกรอบการนำเสนอที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบการวิเคราะห์สาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการรายงานของรายการ *เวทีสาธารณะ* รายการ *เปิดปม* และรายการ *นักข่าวพลเมือง* ขณะที่มิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏ

มากที่สุด ได้แก่ มิติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิร่วมจัดการและใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลนั้นพบว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการใช้แหล่งข่าวหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุด ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลฝั่งผู้ประกอบการและคู่ขัดแย้งของชุมชน

ทั้งนี้ ภาพรวมการรายงานของไทยพีบีเอสมีความสอดคล้องกับนโยบายองค์กรและทัศนะของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว ที่ระบุว่า ไทยพีบีเอสในฐานะสื่อสาธารณะพยายามเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีอำนาจต่อรองทางสังคมให้เข้ามาในพื้นที่ในพื้นที่สาธารณะได้ สังเกตได้จากจำนวนรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวของประชาชนทั้งสองพื้นที่จากรายการ*นักข่าวพลเมือง*ซึ่งมีสัดส่วนมาก ใกล้เคียงกับรายการของสถานีเองนอกจากนี้การใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสยังมีสัดส่วนของชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านใกล้เคียงกับแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลสามกลุ่มนี้ มีสัดส่วนการถูกอ้างถึงมากที่สุดในการรายงานข่าวจากรายการของสถานี

ส่วนการรายงานของสำนักข่าวประชาไทต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มพบว่า เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการรายงานจากภาคประชาสังคมผ่านเว็บไซต์ของสำนักข่าว โดยกรอบการนำเสนอที่ปรากฏมากที่สุด คือ กรอบชี้ให้เห็นปัญหา ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่ากรอบการวิเคราะห์สาเหตุเพียงเล็กน้อย อย่างไรก็ตามที่ปรากฏกรอบการวิเคราะห์สาเหตุส่วนใหญ่ของสำนักข่าวประชาไท มาจากรายงานของภาคประชาสังคม ซึ่งมีการอ้างแหล่งข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์เรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียด ขณะที่มิติสิทธิชุมชนที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ มิติสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสิทธิที่จะเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการบำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนการใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลนั้นพบว่า ในการรายงานการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด สำนักข่าวประชาไทมีการใช้แหล่งข่าวหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้านมากที่สุด ตามด้วยแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนและแกนนำชาวบ้าน โดยมีการใช้แหล่งข่าวฝั่งผู้ประกอบการ/คู่ขัดแย้งของชุมชนในสัดส่วนน้อย ส่วนการรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักบ้านเกิด สำนักข่าวประชาไทใช้แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลประเภทชาวบ้าน แกนนำชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน/

นักพัฒนาเอกชนมากที่สุดในส่วนใกล้เคียงเท่ากัน โดยไม่ปรากฏแหล่งข่าวผู้ประกอบกิจการ/คู่ขัดแย้ง ชุมชนในการรายงานของสำนักข่าวประชาไทกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหงเลย

ทั้งนี้ การรายงานของสำนักข่าวประชาไทมีความสอดคล้องกับนโยบายองค์กรและทัศนะของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว ที่ระบุว่า ประชาไทเป็นสื่อทางเลือกที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชน คนขาย ขอบ และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารสาธารณะ และเป็นสื่อที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของ ชาวบ้าน สังกัดได้จากจำนวนรายงานจากภาคประชาสังคมประเด็นการเคลื่อนไหวของประชาชน ทั้ง สองพื้นที่ซึ่งมีส่วนใกล้เคียงเท่ากับรายงานของสำนักข่าวประชาไทเอง นอกจากนี้ยังปรากฏว่าการใช้ แหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลของสำนักข่าวประชาไทมีส่วนของชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านใกล้เคียง กับแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูลหน่วยงานรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐ ขณะที่แหล่งข่าวผู้ประกอบกิจการมีส่วนที่ น้อยมากและปรากฏแต่ในรายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษำบ้านเกิดเท่านั้น

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าทั้งสององค์กรมีการรายงานข่าวที่เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนและภาค ประชาสังคมได้มาก สังกัดได้จากสัดส่วนของแหล่งข่าวและจำนวนรายงานจากภาคประชาสังคมที่ นำเสนอผ่านช่องทางการสื่อสารของทั้งสององค์กร ดังรายละเอียดที่อธิบายไว้ข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับ นโยบายของทั้งสององค์กรที่ต้องการเปิดพื้นที่ให้กับภาคประชาชนคนเล็กคนน้อยในสังคมได้เข้ามา มีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อสารสาธารณะ

ส่วนที่ 2 อภิปรายผล

2.1 การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่:

การสื่อสารเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร

บุษบา สุธีธร และคณะ (2547) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม เป็นปัญหาที่ สังกัดมาตั้งแต่เมื่อรัฐบาลไทยเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่1 (พ.ศ.2504-2509) ซึ่งมีการริเริ่มวางนโยบายส่งเสริมการลงทุนของเอกชน โดยเฉพาะกิจการที่ใช้วัตถุดิบในประเทศ ส่งเสริมการค้าและสำรวจทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์แก่การอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการ สสำรวจแหล่งแร่และแหล่งธรณีวิทยา

สำหรับนโยบายการส่งเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนาอุตสาหกรรมจากฐานทรัพยากรแร่ในประเทศซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐไทยให้ความสำคัญมาช้านานนั้นได้มีการกำหนดแนวนโยบายพิเศษต่าง ๆ เพื่อดึงดูดกลุ่มทุนทั้งทุนไทยและต่างประเทศให้เข้ามาเป็นผู้รับสัมปทานเหมืองแร่โดยรัฐได้ผลตอบแทนเป็นค่าภาคหลวงแร่และอื่น ๆ ตามแต่จะตกลง อย่างไรก็ตามการกำหนดทิศทางการพัฒนาของรัฐได้สร้างผลกระทบให้แก่ประชาชนผู้ไร้อำนาจในชนบทซึ่งอาศัยอยู่บนพื้นที่ที่รัฐกำหนดให้เป็นพื้นที่โครงการพัฒนาที่จำต้องยอมรับแนวทางดังกล่าวทั้งที่ไม่สามารถมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ซ้ำต้องเป็นผู้เผชิญกับผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความเสียหายของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอันเป็นแหล่งทำมาหากินดั้งเดิมของชุมชนไป ดังที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2543) ระบุว่าความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างรัฐกับประชาชนในช่วงพ.ศ. 2523-2543 เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐขยายอำนาจและสร้างนโยบายสาธารณะเข้าไปแย่งชิงและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งนอกจากจะไม่เอื้อต่อการทำมาหากินของชาวบ้านแล้ว ยังขัดขวางต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและสงบสุขของชาวบ้านด้วย

ความไม่เป็นธรรมนี้ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลซึ่งได้รับผลกระทบหรือเล็งเห็นว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาหลายพื้นที่ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนดั้งเดิมของตน เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวของประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และประชาชนกลุ่มรักบ้านแห่ง ผู้คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ในพื้นที่ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ที่ได้ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่ในพื้นที่ของตนโดยมีรูปแบบการเคลื่อนไหวสอดคล้องกับลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ตามความหมายที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) กล่าวไว้ ดังนี้

1) ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่งมิใช่การเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว โดยทั้งสองกลุ่มต่างมีผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวประกอบด้วย กลุ่มนักศึกษา นักพัฒนาเอกชน นักกฎหมาย นักวิชาการ รวมถึงหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทหน้าที่ตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน

2) ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่ง ไม่อาจเรียกร่องผ่านกลไกการเมืองที่ดำรงอยู่เช่นพรรคการเมือง และก็หวังพึ่งกลไกของรัฐไม่ได้ เนื่องจากกลไกของรัฐเองเป็นกลไกที่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมตัดสินใจต่อการดำเนินโครงการเหมืองแร่ใน

พื้นที่ ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มจึงต้องออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเอง ด้วยการหาเครือข่าย รวมมวลชนเพื่อทำกิจกรรมการรณรงค์ทางสังคม การฟ้องร้องคดีต่อรัฐด้วยกลไกของกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการสื่อสารไปยังสาธารณะผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก

3) เป้าหมายการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่ง คือการพิทักษ์ ปกป้อง และร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทั้งสองกลุ่มได้พยายามช่วงชิงและสร้างความหมายของ ‘สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการ ใช้ประโยชน์ บำรุงรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ’ ให้เป็นความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2546) ที่ระบุว่า ความลึกซึ้งแนบแน่นในอุดมการณ์สิทธิชุมชนเกิดขึ้นได้จากการที่ชุมชนมีความเข้าใจและวางพื้นฐานทรัพยากรอันเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่สอดคล้องกับวิถีครองชีวิตของชุมชน ดังนั้นรัฐและกลไกรัฐจะไม่อาจเข้าใจซาบซึ้งในความละเอียดอ่อนของ ‘อุดมการณ์สิทธิชุมชน’ ในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เลย ถ้ารัฐไม่เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนและศักยภาพของชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบ

ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่ง มีความมุ่งหมายในประเด็นสิทธิชุมชนทำนองเดียวกับ งานวิจัยของ โดม ไกรปกรณ์ (2548) ซึ่งได้ศึกษาการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล และพบว่า การเคลื่อนไหวเหล่านี้เป็นขบวนการทางสังคมที่มุ่งปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์โดยรัฐ ไปสู่การจัดการทรัพยากรในลักษณะที่เอื้อต่อประชาชนหรือให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ เช่น การก่อตัวและแพร่หลายของแนวคิดสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน ฯลฯ และสอดคล้อง กับงานวิจัยของ พวงพนา คุณวัฒน์ (2545) ศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งมีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้นที่จะโค่นล้มอำนาจรัฐ แต่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายและกระบวนการตัดสินใจของรัฐในเรื่องการใช้ทรัพยากรและการพัฒนา เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และต้องการสื่อสารเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน และยืนยันในสิทธิของพลเมืองซึ่งมีสิทธิเลือกที่จะอยู่อย่างคงอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้

นอกจากนี้ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการต่อสู้ของกลุ่มคนรักรักรบ้านเกิดและกลุ่มรักรักรบ้านแหง ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่ไชยรัตน์ เจริญสิน โອฬาร (2554) กล่าวว่ มีใช้การประนีประนอมต่อรอง (Collective bargaining) หรือ การประสานประโยชน์ (Cooptation) อย่างการเมือแบบเก่ แต่เป็นไปในลักษณะการปะทะ เผชิญหน้าหรือแตกหัก เห็นได้จากการที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักรักรบ้านเกิดปฏิเสธการเจรจาต่อรองผลประโยชน์กับบริษัทเหมือแร่ และไม่ยอมรับกระบวนการแก้ปัญหาที่ทำให้เกิดความปรองดองระหว่างชาวบ้านกับบริษัท ด้วยวิธีการเจรจาและตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาโดยทหารคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. เช่นเดียวกับกลุ่มรักรักรบ้านแหงที่ปฏิเสธการเจรจาและยินยอมทำตามแนวทางการแก้ปัญหาของทหาร คสช. ที่เข้าควบคุมพื้นที่เช่นกัน โดยกลุ่มคนรักรักรบ้านเกิดมีการใช้วิธีปะทะและเผชิญหน้าอย่างเข้มแข็ง ด้วยการขึ้นป้ายรอบหมู่บ้านประกาศเจตนารมณ์ไม่เอาเหมือแร่ พร้อมทำสิ่งกีดขวางกั้นถนนทางเข้าออกเหมือแร่ เพื่อป้องกันไม่ให้มีการขนแร่ เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลายคนถูกฟ้องดำเนินคดีแพ่ง และอาญามูลค่ารวม 2,000 ล้านบาท ขณะที่กลุ่มรักรักรบ้านแหงก็มีวิธีการปะทะและทำทลายโดยการขึ้นป้ายต่อว่าบริษัทเหมือแร่และคู่ขัดแย้งที่เกี่ยวข้องรอบหมู่บ้านเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นในหมู่บ้านบ้านแหงเองยังมีความขัดแย้งของคนในชุมชนที่แบ่งเป็น 2 ฝ่าย ระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนเหมือแร่กับคัดค้านเหมือแร่อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งกลุ่มรักรักรบ้านแหงไม่ได้ใช้วิธีการประนีประนอมเพื่อผสวนหรือแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดีความรุนแรงที่ทั้งสองกลุ่มเลือกใช้ เป็นเพราะการเคลื่อนไหวนั้นได้ถูกผลักดันเข้าไปสู่บริบทที่ไม่มีทางเลือกในฐานะผู้ทำทลายระบบการเมืองปกติ ดังที่ ประภาส ปันตบแต่ง (2552) กล่าวว่ ผู้ทำทลายระบบการเมืองปกติ คือ กลุ่มคนที่อยู่นอกวงขอบของระบบการเมืองปกติ โดยที่การทำงานของโลกซึ่งอยู่ในวงขอบของอำนาจทางการเมืองปกตินั้นได้ตัดสินใจทางนโยบายส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านี้ อำนาจของผู้ไร้อำนาจจึงต้องได้มาด้วยช่องทางโดยอ้อม ในการที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ดังนั้น สิ่งที่ทำทลายสำหรับผู้คนเหล่านี้ คือการแสวงหาหนทางในการเอาชนะความไร้อำนาจ ไร้โอกาส ภายใต้ตำแหน่งในโครงการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตนเสียเปรียบ แนวทางการเคลื่อนไหวจึงของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มในฐานะผู้ไร้อำนาจจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่ทำทลาย ดึงดูด หรือสร้างความสนใจเชิงลบ (negative inducement) ต่อระบบเพื่อให้ตนเองสามารถเข้าไปต่อรองกับอำนาจได้

ประกาศ (2552) ยังระบุว่าในการที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายได้นั้น ความสำเร็จอยู่ที่การเข้าไปเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่น ๆ หรือฝ่ายที่สาม (third parties) ให้เข้ามาร่วมด้วย ซึ่งในกรณีของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่งนี้ ได้พยายามหาพันธมิตร ผู้ร่วมกระทำการในกระบวนการเคลื่อนไหวตั้งแต่ต้น เนื่องจากตระหนักว่าลำพังชาวบ้านยังขาดข้อมูล ความรู้ที่จะต่อสู้กับกลไกอันไม่ชอบธรรมของรัฐได้ กลุ่มแรกที่เข้ามาร่วมมือกับชาวบ้านจึงเป็นกลุ่ม นักพัฒนาเอกชน/องค์กรพัฒนาเอกชน ที่เข้ามาให้ข้อมูลความรู้เรื่องกระบวนการการทำเหมืองแร่ ช่วยงานข้อมูลวิชาการ ตามด้วยกลุ่มนักศึกษาที่เข้ามาให้ความรู้ทางกฎหมายและเสริมกิจกรรม วรรณคดี และองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่เข้ามาช่วยในการฟ้องร้องและต่อสู้คดี จึงกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านแห่งนี้ได้ขับเคลื่อนไปโดยลำพังแต่ขับเคลื่อนไปได้อย่างมีแบบแผนด้วยการสนับสนุนของผู้ร่วมกระทำการภาคส่วนต่าง ๆ

นอกจากนี้ องค์ประกอบสำคัญที่ถือเป็นเสาหลักของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนภายใต้รูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ คือ การสื่อสารระหว่างเครือข่ายและการสื่อสารสู่สาธารณะ โดยมีการประมวล สังเคราะห์ และวิเคราะห์ ข้อมูลอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ แม้ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่จะมีทัศนะว่างานด้านการสื่อสารไม่ใช่งานหลักในการเคลื่อนไหว แต่ผลการวิจัยกลับพบว่างานสื่อสารนั้นแทรกซึมอยู่ในทุกกระบวนการการเคลื่อนไหว ตั้งแต่การสื่อสารภายในกลุ่มผ่านการประชุมวางแผนเพื่อให้เกิดการงานมวลชน งานด้านกระบวนการยุติธรรม งานข้อมูล และงานวรรณคดี ตามด้วยการดำเนินงานด้านการสื่อสารสาธารณะ ผ่านสื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และสื่อทางเลือกทุกครั้งที่จะมีการเคลื่อนไหวใด ๆ เช่น การรวมตัวเดินขบวนเพื่อเข้าร่วมการประชุมรับฟังความคิดเห็น การเดินทางไปศาลเพื่อต่อสู้คดีหรือฟ้องร้องคดี การเดินทางไปยื่นหนังสือยังหน่วยงานราชการต่าง ๆ และการสื่อสารสู่สาธารณะในนามกลุ่มตนเอง เช่น การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างแฟนเพจชูปัก “เหมืองแร่เมืองเลย” และ “เหมืองแร่ลำปาง” อย่างไรก็ตามทุกขั้นตอนของการสื่อสารสาธารณะนั้นชาวบ้านล้วนได้รับการสนับสนุนให้ความช่วยเหลือจากกลุ่มนักพัฒนาเอกชนและนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มที่มีทักษะด้านการสื่อสารผ่านสื่อ จึงถือได้ว่างานด้านการสื่อสารสาธารณะนี้ได้ถูกแบ่งสรรให้ผู้ร่วมกระทำการช่วยดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่ทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นที่รับรู้ ผลวิจัยนี้สอดคล้องกับที่ Langman (2005 อ้างถึงใน Simon Cottle and Libby Lester, 2011:244) ระบุว่า

สิ่งหนึ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่มีเหมือนกัน คือ ความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคสมัยใหม่

โดยสรุป การเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดและกลุ่มรักบ้านเหงมีการดำเนินงานในส่วนการสื่อสารสาธารณะอย่างเป็นระบบ แม้ชาวบ้านจะไม่มีทัศนคติที่เห็นว่างานส่วนนี้สำคัญ แต่ผู้ร่วมกระทำการในการเคลื่อนไหวก็มีการดำเนินงานในส่วนนี้อย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะกรณีของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นที่รับรู้ของสาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่สนใจของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกซึ่งเป็นสื่อที่เปิดพื้นที่ให้แก่ภาคประชาชนดังจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2.2 สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกกับการรายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน: มิตรเพื่อนในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกับความเป็นกลางที่ถูกตั้งคำถาม

สิ่งสำคัญหนึ่งที่พบในงานวิจัยคือ แกนนำชาวบ้านและผู้ร่วมกระทำการคือนักพัฒนาเอกชน มีทัศนคติเชิงลบต่อการติดต่อสื่อสารหรือให้ข่าวแก่สื่อมวลชนกระแสหลักส่วนใหญ่ เพราะนอกจากจะมองว่าสื่อกระแสหลักส่วนใหญ่เข้าถึงยาก ติดต่อยากแล้ว ยังเป็นสื่อที่ไม่จริงจังนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้าน ไม่เข้าใจบริบทของพื้นที่ และหลายครั้งยังนำเสนอข่าวที่ชาวบ้านมองว่าเข้าข้างฝ่ายตรงข้าม เช่น หน่วยงานรัฐคู่ตรงข้าม หรือบริษัทเหมือง ด้วยข้ออ้าง ‘ความเป็นกลาง’ ที่ทำให้ละเลยเสียงของประชาชนคนเล็กคนน้อย โดยแกนนำและนักพัฒนาเอกชนบางคนกล่าวชัดเจนว่า เมื่อต้องการเคลื่อนไหวผ่านสื่อประเด็นได้ จะแจ้งวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเลยว่าจะขอให้สนใจและเข้าข้างชาวบ้านบ้าง อย่างไรก็ตามหากสื่อมวลชนใดที่ไม่ทำตามที่ชาวบ้านร้องขอ ข้างบางการนำเสนอข่าวของบางสำนักก็นำไปสู่การที่ชาวบ้านต้องถูกฟ้องร้องคดีข้อหาหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาจากการให้สัมภาษณ์สื่อ สื่อเหล่านั้นชาวบ้านระบุว่าจะไม่สนใจติดต่ออีกต่อไป มูลเหตุเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มมองว่างานสื่อสารสาธารณะสำคัญน้อยกว่างานด้านอื่น ๆ เช่น งานมวลชน งานต่อสู้ทางกระบวนการยุติธรรมด้วย

อย่างไรก็ดีชาวบ้านทั้งสองกลุ่มยังมีทัศนคติเชิงบวกต่อสื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไท โดยมองว่าทั้งสององค์กรเป็นสื่อที่มักจะเปิด

พื้นที่ให้ชาวบ้าน ความเข้าใจดังกล่าวสอดคล้องกับแนวนโยบายของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งมีวัตถุประสงค์หนึ่งในการสะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการที่ให้ข้อมูลในงานวิจัย ซึ่งมีความเห็นว่า ความเป็นกลางไม่ใช่เป้าหมายหลักของการรายงานของสื่อสาธารณะ แต่เป้าหมายหลักอยู่ที่การสะท้อนความเห็นของทุกฝ่ายให้รอบด้านมากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนคนเล็กคนน้อยในสังคมได้มีพื้นที่แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การต่อรองเชิงอำนาจหรือการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย แนวนโยบายดังกล่าวและทัศนะของบุคลากรของไทยพีบีเอสยังสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์รายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสกรณีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่ม ซึ่งเปิดพื้นที่ให้แหล่งข่าวประเภทแกนนำชาวบ้านและชาวบ้านได้สื่อสารในสัดส่วนมากกว่าหรือใกล้เคียงกับแหล่งข่าวประเภทหน่วยงานรัฐ

บทบาทของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสนี้ สอดคล้องกับ David Hendy (2013) ที่กล่าวถึงบทบาทของสื่อกระจายเสียงสาธารณะกับความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับระบอบประชาธิปไตย ว่าเป้าหมายพื้นฐานของสื่อกระจายเสียงสาธารณะ คือ การทำให้กระบวนการประชาธิปไตยดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น ภายใต้หลักการที่ว่าเสียงของทุกคนไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ดัง หรือ เงียบที่สุด ต้องถูกนับ และถูกนำเสนอในตลาดความคิดของสังคมอย่างมีพลัง

เมื่อพิจารณาการนำเสนอเรื่องของชาวบ้านในรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมืองซึ่งมีสัดส่วนของแหล่งข่าวชาวบ้านเป็นจำนวนมาก พบว่าสอดคล้องกับการศึกษาของ ทอแสงรัศมี ถิณะแก้ว (2553) ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ในการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองผ่านรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมือง โดยระบุว่า พื้นที่สาธารณะในรายการทั้งสองถูกเลือกให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนส่วนน้อยในสังคม ได้แก่ ชาวบ้าน คนชายขอบ คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ คนจน และกลุ่มเอ็นจีโอที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการสร้างสื่อสาธารณะและเจตนารมณ์ของ ส.ส.ท. ที่เน้นเปิดพื้นที่ให้กับคนกลุ่มนี้

แม้ข้อค้นพบจากการศึกษาของงานวิจัยนี้กับงานวิจัยของทอแสงรัศมีจะสอดคล้องกัน แต่ผู้วิจัยมีข้อโต้แย้งต่อการวิเคราะห์ผลการวิจัยดังกล่าว เนื่องจาก ทอแสงรัศมี ระบุว่า ส.ส.ท. ไม่ประสบ

ความสำเร็จในการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองให้แก่ประชาชนในช่วงระยะเวลา 2 ปี แรกของการก่อตั้งองค์กร และพื้นที่ในรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมืองเป็นพื้นที่สาธารณะปลอมเนื่องจากสาเหตุหนึ่งเพราะพื้นที่สาธารณะในรายการทั้งสองถูกเลือกให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนส่วนน้อยในสังคม แต่ผู้วิจัยเห็นว่าหากพิจารณาจากทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ของ Jurgen Habermas (1962 อ้างถึงใน กุสุมา ภูใหญ่, 2556 : ออนไลน์) สรุปได้ว่า พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ในโลกทางสังคมซึ่งปัจเจกบุคคลมาพบปะพูดคุย อภิปรายและแสดงออกทางความคิดในประเด็นปัญหาทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจกันได้อย่างเสรีในพื้นที่สาธารณะ ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง ส่งผลให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงและยึดครองมณฑลสาธารณะที่เคยถูกควบคุมโดยรัฐ รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์ตัวอำนาจรัฐได้ พื้นที่สาธารณะจึงเป็นอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร การสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนรวมและผลประโยชน์ของส่วนรวม ดังนี้แล้วแม้พื้นที่สาธารณะในรายการของ ส.ส.ท. หรือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสจะถูกเลือกให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนส่วนน้อยในสังคม แต่ผู้วิจัยเห็นว่ารายการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสก็ยังสามารถแสดงบทบาทการพื้นที่สาธารณะด้วยการทำให้ประชาชนที่ถูกกละเลยได้เข้ามาร่วมส่งเสียงในเวทีการสื่อสารสาธารณะจากเดิมที่สื่อมวลชนไม่มีพื้นที่ให้กับคนกลุ่มนี้มากนัก

ด้านสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไท มีวัตถุประสงค์การก่อตั้ง แนวนโยบาย วิธีการทำงานและทัศนคติของกองบรรณาธิการที่ชัดเจนไปในทิศทางเดียวกันว่า ประชาไทเป็นสื่อที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชน คนชายขอบ และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารสาธารณะ และเป็นสื่อทางเลือกที่มีความชัดเจนว่าสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเพื่อให้มีพื้นที่ต่อรองกับเสียงของรัฐและกลุ่มทุน โดยบรรณาธิการและผู้สื่อข่าวประชาไทระบุว่า ประชาไทเป็นพื้นที่ของชาวบ้านมาโดยตลอด และไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นกลางมาตั้งแต่ต้น โดยมองว่าความเป็นกลางคือวาทกรรมหนึ่งในการสร้างความน่าเชื่อถือของสื่อมวลชน ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ประเทศไทยยึดถือให้ความสำคัญเท่ากับคุณค่าการนำเสนอข่าวประเด็นสิทธิมนุษยชน และเมื่อพิจารณารายงานกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและกลุ่มรักษ์บ้านแห่งที่สื่อสารผ่านเว็บไซต์ของประชาไทแล้วพบว่ามีส่วนของรายงานที่เขียนโดยภาคประชาสังคมเกือบครึ่งจากจำนวนทั้งหมด ทั้งยังอ้างอิงแหล่งข่าวส่วนใหญ่เป็นแหล่งข่าวประเภทแกนนำชาวบ้าน ชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชน แสดงให้เห็นถึงการเปิดพื้นที่ที่กว้างให้ภาคประชาสังคมในการสื่อสารเป็นอย่างมาก

แนวทางการดำเนินงานของประชาไทสอดคล้องกับ Atton and Hamilton (2008) ที่ระบุว่า สื่อทางเลือกส่วนใหญ่มีความภักดีและให้ความสำคัญกับประเด็น ‘ชุมชน’ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอันเป็นที่สนใจของชุมชน คนในชุมชน หรือ ความเป็นชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้เสียงของชุมชนในฐานะพลเมืองถูกรับฟัง และสอดคล้องกับ อริณ เจียจันทร์พงษ์ (2546) สรุปว่า สื่อที่สื่อทางเลือกนำเสนอจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติและความคิดเห็นของคนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคม ซึ่งมักจะเป็นการแสดงทัศนคติที่ค่อนข้างตรงกันข้ามและท้าทายความเชื่อค่านิยมเดิมของสังคม หรือมีความขัดแย้งกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่

อุดมการณ์เรื่องความเป็นกลางของประชาไท ยังสอดคล้องกับ Atton and Hamilton (2008) ที่ระบุว่า สื่อทางเลือก มักจะแสดงให้เห็นถึงความลำเอียงอย่างชัดเจน โดยการประกาศจุดยืนอย่างเป็นทางการว่าเลือกยืนอยู่ฝั่งใด มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะสนใจการรายงานข่าวที่สมดุลไม่เอียง (balanced reporting)

จะเห็นได้ว่าความต้องการสื่อสารของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มกับสื่อที่ไม่ละเลยเสียงประชาชน ด้วยข้ออ้างความเป็นกลาง สอดคล้องกับนโยบาย การรายงาน และวิธีคิดของผู้สื่อข่าวทั้งสององค์กร ซึ่งเห็นความสำคัญของการนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านในชุมชนห่างไกล การรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และสำนักข่าวประชาไทยจึงสะท้อนภาพใหม่ในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลให้กลายเป็นภาพเชิงบวก ด้วยการอธิบายให้เห็นเหตุผลและที่มาที่ไปของการเคลื่อนไหว รวมทั้งมีการสะท้อนความหมายเรื่องสิทธิชุมชนอันเป็นความชอบธรรมของชุมชนในการเคลื่อนไหวด้วย

ภาพการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มที่ถูกนำเสนอผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท จึงต่างไปจากภาพการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ออกมาคัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐในอดีตซึ่งถูกนำเสนอผ่านสายตาของสื่อมวลชนกระแสหลัก เช่น งานวิจัยของณลินี ตันธุนิตย์ สุไลพร ชลวิไล และ ศิรพร โคตะวินนธ์ (2545:182-240) ที่พบว่า ภาพการชุมนุมของสมัชชาคนจน โดยเฉพาะชาวบ้านซึ่งได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการเขื่อนปากมูลของภาครัฐ ที่สื่อมวลชนนำเสนอมักเป็นภาพของการก่อความวุ่นวาย และกล่าวหาว่าสร้างความเสียหายต่อการลงทุน การ

ห้องเที่ยวและการเมืองในประเทศหรือแม้กระทั่งมีการการเสนอข่าวว่าชาวบ้านเป็นผู้ถูกว่าจ้างให้มาเรียกร้องอย่างไม่รู้จักพอ

จะเห็นได้ว่าสื่อสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสื่อทางเลือกอย่างสำนักข่าวประชาไทมีนโยบายและวิธีคิดของผู้สื่อข่าว ที่สอดคล้องกับรายงานที่ปรากฏซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารสาธารณะอย่างชัดเจน อาจผิดแปลกไปจาก “หลักความเป็นกลาง” (non-partisanship) และความเป็นภววิสัย (objectivity) ในงานวารสารศาสตร์ซึ่งนักวิชาชีพสื่อสารมวลชนยึดถือเป็นอุดมการณ์หลักมาช้านาน อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการนำเสนอของสื่อมวลชน ข่าวสารโดยส่วนใหญ่ยังเป็นการนำเสนอเรื่องของผู้มีอำนาจในสังคมเป็นหลัก ดังเช่นงานวิจัยของ ภัทธพร จงแจ่ม (2546) ที่ศึกษาบทบาทในกระบวนการประชาสังคมของสื่อหนังสือพิมพ์ตามทัศนะของกลุ่มพัฒนาเอกชน ระบุว่า โอกาสที่ทุกฝ่ายในสังคมจะได้เข้ามาใช้หนังสือพิมพ์เป็นเวทีสาธารณะมีไม่เท่ากัน โดยฝ่ายที่มีโอกาสเข้าถึงสื่อมากที่สุดคือ รัฐบาล รองลงมาคือ หน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ รวมถึงกลุ่มธุรกิจเอกชน ที่มีมักจะซื้อพื้นที่โฆษณาเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้กับหน่วยงานตน ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหาที่เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนอย่างเด่นชัดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไท ซึ่งเป็นเพียงไม่กี่องค์กรสื่อที่มีบทบาทเช่นนี้ ก็ยังถือได้ว่าเสียงของประชาชนถูกนำเสนอสู่สังคมได้ไม่มากนัก และยังไม่สามารถสร้างความสมดุลให้แก่พื้นที่การสื่อสารสาธารณะในสังคมได้ ดังที่ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสรายหนึ่งกล่าวไว้ในงานวิจัยชิ้นนี้ว่า “ถ้านับเป็นข่าวชิ้นหนึ่งแล้วข่าวชิ้นนั้นเต็มไปด้วยเสียงชาวบ้าน ก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะถูกมองว่าไม่เป็นกลางเพราะมันมีเสียงชาวบ้านฝั่งเดียว ต่อให้มีหลายคนก็เป็นเสียงชาวบ้านฝั่งเดียวกันล้วน ๆ แต่ถ้าเรามองภาพรวมของเรื่องที่ถูกสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะหรือสื่ออื่น ๆ เราจะเห็นว่าพื้นที่การสื่อสารของชาวบ้านแค่จุดไข่แดงเล็ก ๆ ที่เป็น voiceless (เสียงที่ไม่ได้ยิน)” (ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. สัมภาษณ์. 6 มิถุนายน 2560)

อย่างไรก็ดีต่อข้อสงสัยของผู้วิจัยว่าหากชาวบ้านพยายามทำให้เรื่องของตนเข้าสู่พื้นที่สื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งเป็นพื้นที่การสื่อสารที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความสนใจติดตามจะสามารถสร้างการรับรู้ที่มากกว่าได้หรือไม่ นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นเหมืองแร่ของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ให้ความเห็นว่า นอกจากจะต้องยอมรับว่าปัจจุบันพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อเปลี่ยนไปสู่การรับข้อมูลข่าวสารทางสังคมออนไลน์มากขึ้นแล้ว การทำให้เรื่องของชาวบ้านเป็นที่รับรู้ของสาธารณะชนในวงกว้างก็ไม่ใช่งานง่ายเท่าที่การที่เรื่องของชาวบ้านได้ถูกสื่อสารไปยังคู่ขัดแย้งฝ่ายตรงข้ามที่ไม่ว่า

เรื่องราวของชาวบ้านจะถูกนำเสนอผ่านช่องทางใด ก็มั่นใจได้ว่าคู่ขัดแย้งฝ่ายตรงข้ามจะต้องติดตาม เพราะทั้งชาวบ้านและคู่ขัดแย้งจะต้องวางแผนในการเคลื่อนไหวเพื่อให้ตนบรรลุเป้าประสงค์ ดังนั้นแล้วชาวบ้านจำเป็นต้องพึ่งพาสื่อมวลชนกระแสหลักหรือไม่ ไม่ใช่เรื่องที่ต้องกังวล นั้น

ต่อทศนะดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า แม้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนจะมีพื้นที่ของสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเป็นพื้นที่หลักในการสื่อสารวาระของชุมชนสู่สาธารณะเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวแล้ว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อมวลชนกระแสหลักยังมีอิทธิพลต่อการสร้างความรับรู้ของสังคมโดยเฉพาะผู้มีอำนาจในสังคมอันมีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเคลื่อนไหวได้มาก ดังที่ Robert McChesney (1997) ระบุว่า ขบวนการทางสังคมซึ่งมีเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่สามารถละเลยการคำนึงถึงการสื่อสารระหว่างขบวนการทางสังคมกับสาธารณะและสื่อมวลชนได้ หรือดังที่ ประภาส ปิ่นตบแต่งและอุเชนทร์ เชียงแสน (2554 อ้างถึงใน วารุณี ณ นคร, 2554) วิเคราะห์บทบาทของพื้นที่สื่อสาธารณะที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจน รวมถึงความสำเร็จ/ล้มเหลวและผลสะท้อนที่เกิดจากการเคลื่อนไหว แล้วพบว่า ระดับความเข้มข้นในการปรากฏตัวของสมาชิกคนจนในพื้นที่สื่อมวลชนหรือความสามารถในการใช้พื้นที่ใช้สื่อมวลชนของขบวนการมีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว

ดังนั้นแล้วแม้การสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนจะมีมิตรแท้คือสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเช่นสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสำนักข่าวประชาไทแล้ว แต่ภาคประชาชนตลอดจนผู้กระทำการภาคส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของประชาชนก็มีควรลดความพยายามในการเข้าถึงสื่อมวลชนกระแสหลัก เพื่อให้วาระในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนได้รับการสื่อสารไปยังผู้มีอำนาจตัดสินใจและสาธารณะในวงกว้างขึ้น ซึ่งอาจเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและความเข้าใจของสังคมต่อประเด็นที่เคลื่อนไหวได้ยิ่งขึ้น

2.3 บทบาทของนักพัฒนาเอกชนในการสื่อสารเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน : พันธมิตรหลักชุมชนในการยกระดับการเคลื่อนไหวจากพื้นที่สู่นโยบาย

แม้การเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ และเหมืองแร่ลิกันต์ของชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดและกลุ่มรักษ์บ้านแหง จะไม่ให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนกระแสหลักเท่าใดนักดังที่กล่าวไปข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยมองว่ายังไม่เพียงพอต่อการสร้างผลกระทึอนหรือการผลักดันให้เกิดเปลี่ยนแปลงในวงกว้างได้ แต่พวกเขาเห็นว่าการสื่อสารมีความสำคัญโดยเฉพาะการสื่อสารกับสังคมและรัฐเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย โดยมีผู้กระทำการหลักที่ร่วมขับเคลื่อน คือ กลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นปัญหาทรัพยากรมาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มคนเหล่านี้ได้ชักนำให้สื่อมวลชนสายสิ่งแวดล้อม สายชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกให้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เรื่องราวของชาวบ้านและสื่อสารออกไปสู่สาธารณะเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐและทุน

กลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ร่วมเคลื่อนไหวไปกับชาวบ้านทั้งสองพื้นที่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเฉพาะข้อมูลเชิงนโยบายที่มีความละเอียดลึกซึ้ง ทั้งยังมีศักยภาพในการสื่อสาร เนื่องจากบางคนเคยเป็นนักสื่อสารมวลชนที่มีความเข้าใจในการนำเสนอประเด็นต่อสื่อ ในขณะที่ตัวชาวบ้านเองไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ Schlesinger และ Tumber (1994 อ้างถึงใน Michael Schudson, 2003: 134) ระบุว่า แหล่งข่าวที่ต้องการเข้าถึงสื่อ จะต้องมีความทักษะในการจัดการข่าว โดยต้องมีความเข้าใจถึงความต้องการของกระบวนการข่าวคือ ข่าวถูกผลิตขึ้นอย่างเข้มงวดด้วยกำหนดเวลา (deadline) และนักข่าวต้องการวัตถุดิบหรือข้อมูลใหม่ ๆ อยู่เสมอโดยมักพอใจกับข้อมูลถูกหลักภาษาง่ายต่อการร้อยเรียงและมีรูปแบบที่เหมาะสมกับการนำไปเผยแพร่ทางสื่อได้

นักพัฒนาเอกชนเหล่านี้คือผู้ที่หยิบยกข้อมูลเชิงลึก เช่น ขั้นตอนที่เกิดกระบวนการทางกฎหมายในการออกใบอนุญาตประทานบัตรเหมืองแร่ ผลประโยชน์ร่วมระหว่างทุนและรัฐที่ทำให้ปัญหาของชาวบ้านไม่ถูกแก้ไข นำไปเขียนเป็นบทวิเคราะห์ บทความ เผยแพร่ทางช่องทางสื่อออนไลน์ในเครือข่ายของตน รวมทั้งส่งให้กลุ่มผู้สื่อข่าวด้วย นอกจากนี้จากการให้ข้อมูลของผู้สื่อข่าวสื่อสารสาธารณะและสื่อทางเลือกยังทราบว่าย่อยครั้งทีตนรับรู้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านจากการชี้แนะของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นไปในลักษณะการติดต่อส่วนตัวบ้าง หรือติดตามการรายงานสถานการณ์ตามช่องทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ของกลุ่มนักพัฒนาเอกชน

เมื่อวิเคราะห์รายงานที่ถูกนำเสนอผ่านเว็บไซต์ประชาไท ซึ่งเขียนโดยภาคประชาสังคม และ รายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่มีการสัมภาษณ์นักพัฒนาเอกชนต่อประเด็นการคัดค้านเหมืองแร่ในสองพื้นที่ โดยเฉพาะเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยซึ่งเปิดดำเนินการและมีผลกระทบเกิดขึ้นแล้ว พบว่า รายงานที่เขียนโดยภาคประชาสังคมของประชาไท มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบายที่ลึกซึ้ง ด้วยการอ้างอิงเอกสารต่าง ๆ ประกอบอย่างเป็นเหตุเป็นผล ขณะที่บทบาทของนักพัฒนาเอกชนที่ให้ สัมภาษณ์/ให้ความเห็นผ่านรายการต่าง ๆ ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ก็เป็นการให้ข้อมูลเชิง นโยบายเช่นกัน

ประเด็นเชิงนโยบายที่ภาคประชาสังคมหรือกลุ่มนักพัฒนาเอกชนสื่อสารเพื่อสร้างอำนาจ ต่อรองกับรัฐ มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีประเด็น ที่สื่อสารให้เห็นว่าการที่รัฐยึดเอาทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดมาเป็นของรัฐ และอำนาจในการจัดการ และใช้ทรัพยากรในประเทศที่อยู่ในมือคนเพียงสองกลุ่ม คือรัฐกับกลุ่มทุนไม่ใช่แนวทางที่ถูกต้องและ ขัดต่อหลักการสิทธิชุมชน นอกจากนี้ยังสื่อสารให้เห็นประเด็นผลประโยชน์ร่วมระหว่างรัฐกับทุน ที่มี การใช้เครื่องมือสำคัญคือกลไกราชการในสร้างอำนาจและความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากร เช่น แม้รัฐจะมีกฎหมายระบุให้การก่อสร้างโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ต้องทำมีกระบวนการรับฟัง ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เพื่อจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสุขภาพและ สิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ ก่อนการพิจารณาให้ใบอนุญาตประกอบกิจการ แต่ในขั้นตอนของ กระบวนการเหล่านั้นกลับปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ ขณะที่ผู้มีหน้าที่แต่งตั้ง คณะกรรมการผู้ชำนาญการซึ่งมีหน้าที่พิจารณารายงานอีไอเอ ก็คือรัฐบาลซึ่งมีผลประโยชน์ผูกพันกับ กลุ่มทุน ดังที่ ศยามล ไกยูรวงศ์ อัจฉรา รักษุติธรรม และกฤษฎา บุญชัย (2543) ระบุว่า ความขัดแย้ง ในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ปรากฏขึ้นท่ามกลางการแสวงหาประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจาก ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งรัฐได้ใช้อำนาจผ่านกฎหมายและกลไกราชการเข้าควบคุมจัดการ

กล่าวได้ว่าการดำเนินงานด้านการสื่อสารเชิงนโยบายของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนเพื่อช่วยหนุน เสริมและยกระดับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านด้วยการเตรียมประเด็นการสื่อสารกับผู้สื่อข่าวที่คุ้นเคย ก่อนที่ชาวบ้านจะมีการเคลื่อนไหว หรือการตั้งประเด็นข่าวจากบทความ/บทวิเคราะห์ที่นำเสนอผ่าน สื่อทางเลือกเองนั้น สอดคล้องกับแนวคิด การชี้แนะประเด็นผ่านสื่อ ซึ่ง Wallace และ คณะ (1993

อ้างอิงใน ปารีชาติ สถาปัตตานนท์, 2551: 28) กล่าวว่า การชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือการเรียกร้องประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นการแสวงหาแนวทางการใช้สื่อมวลชนในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อผลักดันให้เกิดการริเริ่มใหม่ ๆ ในเชิงนโยบายด้านสังคม หรือ นโยบายสาธารณะ โดยกลุ่มนักพัฒนาเอกชนมีการดำเนินงานในกระบวนการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่าง ๆ ดังที่ ปารีชาติ สถาปัตตานนท์ (2551: 29) ระบุไว้ว่า ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดวาระ การปั้นแต่งประเด็นตอบโต้ และการพัฒนานโยบาย

ใน*การกำหนดวาระ* กลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานให้กลุ่มชาวบ้านทั้งสองพื้นที่กรณีศึกษามีการเสนอวาระให้แก่สื่อ เช่น เสนอแนะให้รายงานกรณีเกิดเหตุปะทะระหว่างชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดกับกลุ่มชายฉกรรจ์ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 เพื่อเปิดทางให้มีการขณแร่ทองคำออกจากเหมือง ซึ่งผู้สื่อข่าวสำนักข่าวประชาไทให้ข้อมูลว่าได้รับการแนะนำให้ทำข่าวในประเด็นดังกล่าวจากนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ที่เหตุการณ์เกิดขึ้น โดยได้ประสานให้ผู้สื่อข่าวสามารถติดต่อไปยังชาวบ้านซึ่งกำลังอยู่ในสถานการณ์เสี่ยงภัยได้ ทำให้ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นข่าวใหญ่ที่สื่อมวลชนจำนวนมากนำเสนอต่อในเวลานั้น ส่วน*การปั้นแต่งประเด็นโต้ตอบ* สะท้อนได้จากบทความและรายงานของภาคประชาสังคมที่ปรากฏในพื้นที่เว็บไซต์ของสำนักข่าวประชาไท เนื่องจากเป็นพื้นที่ข่าวที่สามารถให้รายละเอียดได้มาก โดยมักนำเสนอประเด็นความชอบธรรมเรื่องสิทธิชุมชนในการเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามกฎหมายโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อโต้ตอบให้เห็นว่า รัฐมี 'หน้าที่' จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการอนุญาตให้เอกชนเข้ามาดำเนินกิจการเหมืองแร่และชี้ให้เห็นว่าปัญหาผลกระทบที่นั่นไม่ใช่แค่ประเด็นปัญหาในพื้นที่ แต่ยังเชื่อมโยงไปถึงนโยบายในการบริหารและจัดการทรัพยากรของประเทศ ซึ่งรัฐไม่เอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้การดำเนินงานของนักพัฒนาเอกชนยังยกระดับไปสู่การเสนอแนะให้*มีการพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย* เรื่องเหมืองแร่ เช่น การร่วมกับเครือข่ายเหมืองแร่พื้นที่อื่น ๆ ในนามเครือข่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของแร่แห่งประเทศไทย เพื่อคัดค้านหรือให้ความเห็นต่อแนวนโยบายการดำเนินกิจการเหมืองแร่ทองคำทั่วประเทศและการออกพระราชบัญญัติแร่ฉบับใหม่ พ.ศ. 2560 เป็นต้น

ดังที่กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า หากมองการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่ในระดับนโยบายนั้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มนักพัฒนาเอกชนเป็นพันธมิตรหลักที่ช่วยสนับสนุนและ

ชี้แนะประเด็นต่าง ๆ เชนนโยบายสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลำพังชาวบ้านไม่อาจดำเนินการเองทั้งหมดได้ โดยกลุ่มนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาช่วยสนับสนุนการให้ความรู้ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารประเด็นเหล่านี้ออกสู่สาธารณะเพื่อสร้างอำนาจต่อรองเชิงนโยบายกับรัฐด้วย จึงกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเชิงนโยบายของชาวบ้าน ได้แก่การปิดเหมือง ฟันฟู หรือ การขัดขวางไม่มีการเปิดกิจการเหมืองแร่ นั้น ยังต้องอาศัยข้อมูลและสรรพกำลังจากพันธมิตรกลุ่มนักพัฒนาเอกชนในการสร้างนิยามความหมายการพัฒนาต่อรองกับรัฐและทุน

อย่างไรก็ดี ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา แม้นักพัฒนาเอกชนจะมีศักยภาพในการสนับสนุนงานด้านการสื่อสารสู่สาธารณะ โดยสร้างเครือข่ายกับสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกเป็นหลัก แต่ผู้วิจัยเห็นว่า นักพัฒนาเอกชนไม่ควรละเลยการหนุนเสริมให้ภาคประชาชนเข้าถึงพื้นที่การสื่อสารในสื่อมวลชนกระแสหลัก ซึ่งน่าจะทำให้เรื่องที่เกิดขึ้นเคลื่อนเกิดผลกระทบในวงกว้างและการเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จเชิงนโยบายได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ส่วนที่ 3 ข้อจำกัดในการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อจำกัดดังนี้

3.1 การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้สื่อข่าวซึ่งเป็นผู้ติดตามประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเข้าถึงผู้สื่อข่าวในส่วนสำนักข่าวของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งมีโครงสร้างองค์กรที่ซับซ้อนและมีผู้สื่อข่าวหลายคนที่สลับกันรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านสองกลุ่ม จึงยากแก่การระบุตัวบุคคลเพื่อขอสัมภาษณ์

3.2 การเข้าถึงรายงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งมีลักษณะเป็นรายงานข่าวทางโทรทัศน์ บางรายงานข่าวไม่ปรากฏแหล่งให้สืบค้นได้ในอินเทอร์เน็ต แม้ผู้วิจัยทำหนังสือขอให้ทางสถานีช่วยค้นหาให้จากการระบุคำสำคัญ ก็ไม่สามารถสืบค้นได้ครบถ้วน ส่งผลให้การศึกษาการรายงานโดยเฉพาะกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์บ้านแหงซึ่งยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักค้นหาได้ในจำนวนน้อยมาก คือ เพียง 1 รายงาน จากรายการ*นักข่าวพลเมือง*

3.3 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างการรายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพยังไม่ทำให้เห็นจำนวนประชากรทั้งหมด จึงยังไม่สามารถระบุได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกมาในช่วงเวลา 3 ปีที่ศึกษานั้น เป็นสัดส่วนเท่าไรของประชากรทั้งหมด

เนื่องจากผู้วิจัยค้นหารายงานทั้งหมดจากคำสำคัญ และไม่สามารถระบุจำนวนรายงานทั้งหมดในช่วงเวลาเดียวกันได้ ดังนั้น ผลการวิจัยในส่วนนี้จึงอาจไม่ถือเป็นตัวแทนของประชากรการรายงานเรื่องการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนกรณีศึกษาได้

3.4 ลำดับขั้นตอนในการดำเนินวิธีวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกภาคประชาชน สื่อสาธารณะและสื่อทางเลือก รวมทั้งภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ก่อนและพร้อม ๆ ไปด้วย การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจากการรายงานประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งสองพื้นที่ ทำให้ผลการสัมภาษณ์ที่ได้ อาจไม่สะท้อนข้อสังเกตที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพของรายงานข่าวทั้งหมด

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

4.1 ควรมีการศึกษาการสื่อสารในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนของชาวบ้านผ่านสื่อกระแสหลัก รวมทั้งบทบาทของผู้สื่อข่าวและองค์กรสื่อกระแสหลักในการรายงานเรื่องดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์ว่าสื่อกระแสหลักมีการรายงาน ตลอดจนความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอย่างไร มีความเหมือนและแตกต่างจากสื่อสาธารณะและสื่อทางเลือกอย่างไร

4.2 ควรมีการศึกษากรณีการสื่อสารในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในแนวทางหรือประเด็นอื่น ๆ เช่น การพิทักษ์สิทธิชุมชนของคนเมือง การพิทักษ์สิทธิชุมชนของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจของภาครัฐ เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์จุดร่วมและจุดต่างในการสื่อสารสู่สาธารณะและการปฏิสัมพันธ์กับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหวอื่น ๆ กับกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้

4.3 ควรมีการศึกษาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้ร่วมกระทำกรในขบวนการการเคลื่อนไหวว่ามีลักษณะและบทบาทเหมือนหรือต่างจากการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มที่ผู้วิจัยศึกษาอย่างไร และข้อเหมือนและต่างนั้นนำไปสู่ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวมากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นแนวทางการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อไปในอนาคต

4.4 ควรมีการศึกษาการรายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์การรายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในภาพกว้าง รวมถึงกำหนดขอบเขตจำนวนประชากรให้ชัดเจน จะทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนประชากร ส่งผลให้การวิจัยมีความน่าเชื่อถือสำหรับนำไปวิเคราะห์เชิงปริมาณต่อได้ดียิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กลุ่มรักษำบ้านแหง. ลำดับเหตุการณ์บ้านแหงตั้งแต่ปี 2551 – ปัจจุบัน. 2560. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

กาญจนา แก้วเทพ และศรีธรรม โจรนสุพจน์. สื่อสาร – สิ่งแวดล้อม. โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์. 2556.

กาญจนา แก้วเทพ. แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา. โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ : 2553.

กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2554.

กิตติศักดิ์ ปรกติ. สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ วิญญูชน จำกัด, 2550.

กิตติศักดิ์ ปรกติ. สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน. วารสารนิติศาสตร์ธรรมศาสตร์ 45 (ธันวาคม 2559).

คนรักรักษาเกิด. ความเป็นมา ลำดับเหตุการณ์ เหมือนแร่ทองคำ จังหวัดเลย และสถานการณ์เหมือนแร่ที่เกี่ยวข้อง. 2559. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ชนิดา รอดหู่. การเสนอวาระสาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคมกรณีการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรและผลิตภัณฑ์ยา และการกำหนดกรอบข่าวสารของหนังสือพิมพ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2554.

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง สื่อสาธารณะ.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. สื่อสาธารณะ: แนวคิด ประสบการณ์ และความ
เป็นไปได้ในประเทศไทย. ใน เสรีภาพสื่อไทยในยุคเศรษฐกิจการเมืองผูกขาด, หน้า 165 –
211. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2547.

โตม ไกรปกรณ์. ขบวนการทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: ศึกษาการเคลื่อนไหว
คัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ.2525-2531). เอกสารประกอบการ
ประชุมประจำปีทวามานุษยวิทยา เรื่อง เขื่อนกับความขัดแย้ง ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน), 2548.

ทอแสงรัศมี ถิณะแก้ว. บทบาทขององค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทยใน
การสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองผ่านรายการเวทีสาธารณะและนักข่าวพลเมือง.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ธีระพล อันมัย. บทบาทของหนังสือพิมพ์กับการพึ่งพาข่าวสารของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจาก
โครงการสร้างเขื่อนปากมูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
วารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
ไฮน์ริค เบ็ลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2552.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ปารีชาติ สถาปิตานนท์. การสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่ : ตริสวิน,
2545.

พรรษาสิริ กุหลาบ. นักข่าวกับแหล่งข่าว. เอกสารประกอบการสอนวิชาสื่อกับความขัดแย้ง คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2551.

พวงพนา คุณวัฒน์. กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2545.

เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และกานต์ ทศนภักดิ์. ข้อเท็จจริงและความจริง เหมืองทองคำจังหวัดเลย บันทึกการ
นำเสนอในงานสัมมนาวิชาการ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2557 ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธกิจ
ชั้น 4 อาคารประชาธิปไตย-รั้วไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิบูรณะ
นิเวศ. 2558

ภัทรพร จงแจ่ม. บทบาทในกระบวนการประชาสัมพันธ์ของสื่อหนังสือพิมพ์ตามทัศนะของกลุ่มพัฒนา
เอกชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

รัศมี เผ่าทองเหลือง, บัญชา สุวรรณานนท์ และ ชิตวัน สมรูป. สื่อสาธารณะเป็นเช่นใด สังคมก็เป็น
เช่นนั้น. กรุงเทพฯ : องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, 2554.

รุ่งนภา เอี่ยมงามทรัพย์. การใช้แหล่งข่าวบุคคลของนักข่าวหนังสือพิมพ์รายวัน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2545.

วารุณี ณ นคร. ยุทธศาสตร์การสร้างพลังผ่านพื้นที่สื่อของขบวนการทางสังคมในประเทศไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

วิภาพ คัญทัพ. ความหมายของการพุดบนเวทีประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่ม PTV ต่อต้านเผด็จการ. เอกสารประกอบการสัมมนา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง สื่อมวลชนบนถนนประชาธิปไตยใหม่ ชี้นำเป็นกลาง เลือกร่าง? นักศึกษาปริญญาเอก คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รุ่นที่ 7, 2557.

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. รายงานการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย และรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี 2556. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2557.

สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ. คนกับเหมือง : อนาคตเมืองเลย. กรุงเทพฯ : บริษัท แพลนพรีนติ้ง จำกัด, 2554.

สิริวันท์ กลิ่นละมุน. การสะท้อนอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องในข่าวกรณีความขัดแย้งโรงไฟฟ้าปูนอก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุทธิ ชัดติยะ. ศาสตร์การเขียน ฉบับปรับปรุงแก้ไข. กรุงเทพฯ : หจก.เปเปอร์เฮาส์, 2552.

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. การสื่อข่าว วิทยุ-โทรทัศน์. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2554.

เสริมศิริ นิลดำ. คุณค่าข่าวในภาวะวิกฤตทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

อริน เจียจันทร์พงษ์. การเข้าถึงสื่อสารมวลชนกระแสหลักของสำนักข่าวประชาธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ภาษาอังกฤษ

Atton, C., & Hamilton, J. Alternative Journalism. New Delhi : SAGE Publications India Pvt Ltd, 2008.

Cottle, S., & Lester, L. Transnational Protest and the Media. New York : Peter Lang Publishing, 2011.

Hendy, D. Public Service Broadcasting. New York : Palgrave Macmillan, 2013.

Rauch, J. Exploring the Alternative–Mainstream Dialectic: What “Alternative Media” Means to a Hybrid Audience. Communication, Culture & Critique 8 (2015) : 124 – 142.

Schudson, M. The sociology of news. New York : W. W. Norton & Company, 2003.

เวิร์ด ไวต์ เว็บบ

กฤษณา กุใหญ่. แนวคิดพื้นที่สาธารณะ. [ออนไลน์]. 2556. แหล่งที่มา :

<http://kusumakooyai.blogspot.com/2013/05/blog-post.html>

ประชาไท. เหตุผลในการคัดค้านเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลย. [ออนไลน์]. 2556. แหล่งที่มา :

<http://www.prachatai.com/journal/2013/10/49277> [30 มกราคม 2558]

แม่นาวัด กุญชร ณ อยุธยา. เหมืองแร่ทองคำ สองทศวรรษ ไม่เคยมีประชาชนในสายตา. [ออนไลน์].

2558. แหล่งที่มา : <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57911> [2 กุมภาพันธ์ 2558]

สำนักข่าวอิศรา. กลุ่มรักบ้านแหงฟ้อง ‘อธิบดีป่าไม้ – ผวจ.ลำปาง’ ออกใบอนุญาตใช้ป่าผิดกม. เอื้อบ.

เหมืองลิคไนต์. [ออนไลน์]. 2557. แหล่งที่มา :

<http://www.isranews.org/community/comm-slide/item/34209-community071157.html> [2 กุมภาพันธ์ 2558]

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. ว่าด้วยสารพัดคำเรียกสื่อ. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา :

http://www.tja.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1122:2009-12-25-04-27-23&catid=17:media-store%3E,%20 [29 ตุลาคม 2552]

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “ชาวบ้านแหง” ลำปางกว่า 600 คน รวมตัวต้านเปิดเหมืองในพื้นที่.

[ออนไลน์]. 2557. แหล่งที่มา :

<http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9570000047286>
[2 กุมภาพันธ์ 2558]

World Radio and Television Council. Public Broadcasting: Why? How?. [online]. 2001.

Available from :

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001240/124058eo.pdf> [2016, October 29]

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

กลุ่มคนรักบ้านเกิด คือ การรวมตัวของประชาชน 6 หมู่บ้านรอบเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่ ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย เพื่อคัดค้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำของบริษัท ทุงคำ จำกัด ซึ่งผลของการประกอบกิจการทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ จากการวิเคราะห์เอกสารสามารถสรุปที่มาที่ไปของการเคลื่อนไหวตั้งแต่อดีตจนถึงปี 2558 ได้ดังนี้

ปี 2532

คณะรัฐมนตรีมีมติ (10 มกราคม 2532) อนุมัติให้กระทรวงอุตสาหกรรม ออกอาชญาบัตรผูกขาดสำรวจแร่อาชญาบัตรพิเศษ และประทานบัตร สำหรับการสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ ในพื้นที่จังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย และบริเวณใกล้เคียงเพื่อการพัฒนาเหมืองแร่ทองคำเป็นโครงการใหญ่ 4 แปลง ขนาดพื้นที่ 1.51 ล้านไร่

ปี 2533

กระทรวงอุตสาหกรรม เปิดประมูลให้เอกชนสำรวจแร่และทำเหมืองแร่ บริษัท ทุงคำฮาร์เบอร์ จำกัด (มหาชน) ชนะการประมูลในพื้นที่น้ำคิ้ว-ภูมทอง โดยได้สิทธิสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ขนาดใหญ่ 545 ตารางกิโลเมตร หรือ 340,605 ไร่

ปี 2534

ก่อตั้งบริษัท ทุงคำ จำกัด โดยบริษัท ทุงคำฮาร์เบอร์ จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่

ปี 2541

รายงานการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) โครงการเหมืองแร่ทองคำของ บริษัททุงคำ จำกัด โดย บริษัท เอส พี เอส คอนซัลติ้ง จำกัด ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) ในรายงานระบุว่า พบโลหะหนักบางตัวในสภาพแวดล้อมและให้ระวังโลหะหนักรั่วไหลเมื่อเปิดหน้าดิน

ปี 2543

กรมป่าไม้ ออกใบอนุญาตให้ บริษัททุ่งคำ เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แปลง ‘ภูเหล็ก’ และแปลง ‘ภูซำป่าบอน’ ใบอนุญาตมีอายุ 10 ปี

ปี 2545

กรมป่าไม้ ออกใบอนุญาตให้ บริษัททุ่งคำ เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แปลง ‘ภูทับฟ้า’ ใบอนุญาตมีอายุ 10 ปี

ปี 2545 – 2546

บริษัททุ่งคำ ได้รับประทานบัตรเหมืองแร่ทองคำเป็นเวลา 25 ปี จำนวน 6 แปลง รวมเนื้อที่ 1,308 ไร่ บนแปลงภูทับฟ้าและภูซำป่าบอนในพื้นที่ ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย โดยได้รับประทานบัตรเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2545 จำนวน 3 แปลง และ 23 มกราคม 2546 อีก 3 แปลง

ปี 2549

บริษัททุ่งคำเปิดทำเหมืองแร่อย่างเป็นทางการบนภูทับฟ้าและภูซำป่าบอน

ปี 2550

ดินจากเหมืองไหลลงสู่ที่นาชาวบ้าน สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 อุดรธานี ตรวจสอบว่า แม่น้ำฮวย และห้วยผุกในพื้นที่ประทานบัตร มีค่าไซยาไนด์ แมงกานีส เกินค่ามาตรฐาน ขณะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ตรวจสอบ ตะกั่ว เหล็ก ฟินอล เกินค่ามาตรฐานในแม่น้ำฮวย

ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านในพื้นที่ ต.เขาหลวง รวมตัวกันเป็น ‘กลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิด’ อย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์ (1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (2) เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (3) รักษาวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น (4) ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ภายในชุมชน

กิจกรรมของกลุ่มฯ ได้แก่ (1) เฝ้าระวัง/ตรวจสอบผลกระทบจากการประกอบกิจการของเหมืองแร่ทองคำ (2) ส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชน สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ และยาไล่แมลงชีวภาพ (3) เฝ้าระวัง เตือนภัย เรื่องสุขภาพ (4) ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น งานบุญกุ่มข้าวใหญ่ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ (5) การส่งเสริมให้ความรู้สิทธิชุมชน และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (6) สนับสนุนให้เด็กเยาวชนรวมตัวกัน ทำกิจกรรมที่ดีร่วมกัน (7) ส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน และเริ่มตรวจสอบและชี้ข้อบกพร่องและผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

ปี 2551

ชาวบ้านรอบเหมืองแร่ทองคำเริ่มมีอาการผื่นคัน แสบตา แสบหน้าอกและเสียงจากการระเบิดดังรบกวนจนต้องพียงนอนหลับและยาระงับประสาท เริ่มมีการตรวจเลือดประชาชน 6 หมู่บ้านรอบเหมืองโดยโรงพยาบาลวังสะพุง พบว่าประชาชนจำนวนหนึ่งมีสารไซยาไนด์ในเลือดเกินค่ามาตรฐาน

บริษัททุ่งคำ ขอขยายการใช้พื้นที่ป่าไม้และขอขยายพื้นที่ประทานบัตรไปยังภูเหล็ก ขณะที่กลุ่มคนรักบ้านเกิดยื่นหนังสือคัดค้านการขอขยายประทานบัตรดังกล่าวกับองค์การบริหารส่วนตำบลเขาหลวง

ปี 2552

ชาวบ้านรอบเหมืองแร่ทองคำในเขตภูทับฟ้าและภูซำป่าบอนไม่สามารถใช้น้ำธรรมชาติได้เหมือนที่ผ่านมา โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลยออกประกาศเตือนประชาชนห้ามใช้น้ำจากห้วยผุก ห้วยเหล็ก และประปาตาดเนื่องจากตรวจพบโลหะหนักปนเปื้อน

มติประชาคมหมู่บ้านคัดค้านการขอประทานบัตรบนพื้นที่ภูเหล็ก

กลุ่มคนรักบ้านเกิดแจ้งความกรณีเหมืองทองคำทำเอกสารเท็จเผยแพร่ว่ากลุ่มรับเงินมาเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านเหมือง ทำให้กลุ่มได้รับความเสื่อมเสีย

ปี 2553

พบปลาตายจำนวนมากโดยไม่ทราบสาเหตุตลอดลำห้วยฮวย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย ประกาศเตือนประชาชนไม่ควรกินหอยขมจากลำห้วยเหล็กเพราะมีสารหนูเกินค่ามาตรฐาน

สมาชิกกลุ่มคนรักบ้านเกิด และนักศึกษา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดนแจ้งความกรณีบุกรุกที่บริษัท จากกรณีขึ้นไปสำรวจข้อมูลและถ่ายรูปบริเวณเหมือง (ภายหลังอัยการสั่งไม่ฟ้อง)

กลุ่มคนรักบ้านเกิดชนะคดีเอกสารเท็จ คู่กรณีทำหนังสือชี้แจงและขอโทษ

บริษัททุ่งคำขอต่ออายุใบอนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้บนภูเขาป่าบอน แต่ประชาชนลงชื่อคัดค้านกว่า 700 ราย นอกจากนี้กลุ่มคนรักบ้านเกิดยังเรียกร้องให้กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) ยกเลิกคำขอประทานบัตรทั้ง 106 แปลง และคัดค้านการอนุมัติประทานบัตรเพิ่มเติมของบริษัททุ่งคำ ในเขตต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย

ปี 2554

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย และโรงพยาบาลวังสะพุงแจ้งผลการตรวจเลือดประชาชน 6 หมู่บ้านรอบเหมือง พบว่าผลเลือดของประชาชนกว่าร้อยละ 16 มีสารปรอทและไซยาไนด์ เกินค่ามาตรฐาน นอกจากนี้ยังพบว่า ไก่ ปลา และสุนัขของชาวบ้านทยอยตายไม่ทราบสาเหตุ

คณะรัฐมนตรีมีมติ (8 กุมภาพันธ์ 2554) ให้กระทรวงอุตสาหกรรม ชะลอการขอประทานบัตรของบริษัททุ่งคำ แปลงภูเหล็กและแปลงอื่น ๆ จนกว่าจะได้ข้อสรุปการปนเปื้อนของสารพิษ

กพร. เขต 2 อุดรธานี ห้ามผู้ถือประทานบัตร (บริษัททุ่งคำ) ทำเหมืองเวลากลางคืนโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนรักบ้านเกิดรายงานว่ามีเหมืองไม่ได้หยุดงานในเวลากลางคืนตามคำสั่ง

ใบอนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้เพื่อประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำบนภูเขาป่าบอนและภูทับฟ้าหมุดอายุ อยู่ระหว่างดำเนินการขอต่ออายุการใช้พื้นที่ป่าไม้

ปี 2555

กลุ่มคนรักบ้านเกิด ยื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่อ้างเก็บน้ำห้วยอีเลิศ อ.วังสะพุง นาย โดยได้รับคำยืนยันว่าจะไม่ให้มีการเปิดเหมือง ขณะเดียวกันผู้ว่าราชการจังหวัดเลยลงพื้นที่ อ.วังสะพุง ยืนยันไม่ให้มีการเปิดเหมืองเพิ่มเช่นกัน

26 ตุลาคม บ่อกักเก็บกากไซยาไนด์ของเหมืองพังทลาย น้ำในบ่อไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านรีบแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กพร. มีคำสั่งให้ปิดเหมืองชั่วคราวและให้มีการตรวจสอบปัญหาเขื่อนแตกอย่างเร่งด่วน ด้านสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเลยปรับบริษัททุ่งคำ 2,000 บาท

23 ธันวาคม บริษัททุ่งคำ จัดเวที Public Scoping¹¹ รับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำรายงานอีไอเอเพื่อยื่นขอประทานบัตรแปลงภูเหล็ก ณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย สำนักข่าวประชาไท (24 ธันวาคม 2555) รายงานว่า มีการใช้กองกำลังตำรวจและทหาร 2,000 นาย ปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดรวมทั้งนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยมหาสารคามกว่า 700 คนเข้าร่วมเวที

ปี 2556

บริษัททุ่งคำซ่อมแซมบ่อเก็บกากใยนาไนด์แล้วเสร็จ สามารถกลับมาดำเนินกิจการต่อได้

3 สิงหาคม ประชาชน 6 หมู่บ้านรอบเหมืองประกาศใช้ระเบียบชุมชน ห้ามรถบรรทุกน้ำหนักเกิน 15 ตัน และรถขนส่งสารเคมีอันตรายวิ่งผ่านถนนชุมชน

4 – 7 กันยายน กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดพร้อมชาวบ้าน 6 หมู่บ้านในอ.วังสะพุง จัด ‘งานบุญภูทับฟ้า ต่อชะตาภูซำป่าบอน หาบคอนภูเหล็ก’

7 กันยายน 2556 กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดก่อสร้าง ‘กำแพงใจ’ (กำแพงสร้างจากอิฐบล็อก) ขึ้นครั้งแรก เพื่อปิดกั้นไม่ให้เกิดการขนส่งสารเคมีและทองคำออกจากโรงแต่งแร่ แต่ยังคงเปิดเส้นทางจราจรเข้าออกสำหรับคนงานและเจ้าหน้าที่

8 กันยายน บริษัททุ่งคำจัดเวที Public Scoping ประกอบการขอประทานบัตรเหมืองแร่แปลงใหม่ในต.นาโง่ง อ.เมือง จ.เลย สำนักข่าวประชาไท (11 กันยายน 2556) รายงาน ว่า การจัดเวทีครั้งนี้มีกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดจำนวน 800 คน รวมทั้ง นักศึกษากลุ่มดาวดินจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ขอเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นในฐานะผู้มีส่วนได้เสีย (เนื่องจากการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ใดก็ตามจะต้องขนแร่มาถลุงที่โรงงานในต.เขาหลวง) แต่ถูกปิดกั้นจากเจ้าหน้าที่ตำรวจกว่า 600 นายไม่ให้เข้าร่วมเวที

¹¹ เวที Public Scoping คือ เวทีประชุมรับฟังความคิดเห็นและกำหนดขอบเขตแนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ โดยจะต้องมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment) หรือ อีเอชไอเอ ด้วย

19 กันยายน กำแพงใจกำแพงแรกถูกทำลายโดยชายชุดดำยามวิกาล

22 กันยายน กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดก่อสร้าง ‘กำแพงใจ 2’ (แนวท่อปูนซีเมนต์)

1 ตุลาคม กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดส่งหนังสือร้องเรียนต่อกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติกรณี
ถูกละเมิดสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชน

11 ตุลาคม นายองค์การบริหารส่วนตำบลเขาหลวงนำกำลังพร้อมรถไถมารื้อทำลาย
‘กำแพงใจ 2’ โดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจ 100 นาย คุ่มกัน ชาวบ้านสร้าง ‘กำแพงใจ 3’ (รั้วเหล็ก) แทน

13 ตุลาคม มีผู้ไม่หวังดีขู่วางระเบิดโดยนำกล่องคล้ายระเบิดมาวางไว้ในหมู่บ้าน 2 จุด คือ
บริเวณหน้าบ้านแกนนำ และบริเวณกำแพงใจ

กันยายน - ตุลาคม บริษัททุ่งคำ ดำเนินคดีกับกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด รวม 20 คน 4 คดี
โดยชาวบ้านถูกฟ้องคดีแพ่ง 2 คดี มูลค่าเงินต้น 120 ล้านบาท และต้องจ่ายเพิ่มอีกวันละ 10 ล้าน
บาท จนกว่าจะรื้อกำแพงใจ รวมถึงกรณีการทำป้าย ‘หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง’ ที่ข่มประตู่ทางเข้า
หมู่บ้าน และป้าย ‘ปิดเหมืองฟื้นฟู’ ริมถนนสาธารณะในหมู่บ้าน และถูกฟ้องคดีอาญาข้อหาบุกรุก
ทำให้เสียหายสินอีก 2 คดี จากเหตุก่อสร้างกำแพงใจ มีโทษสูงสุดจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน
10,000 บาท

25 พฤศจิกายน กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด 322 คน ร่วมกันเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง กรมอุตสาหกรรม
พื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.)
ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ต่อศาลปกครองกลาง เนื่องจากทำผิดฐานละเลยการปฏิบัติหน้าที่ และกระทำ
การที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และให้เพิกถอนใบอนุญาตบัตรทั้ง 5 แปลง เพิกถอนใบอนุญาต
ประกอบโลหกรรมและคำขอต่ออายุใบอนุญาตประกอบโลหกรรมของบริษัททุ่งคำ รวมทั้งให้เพิกถอน
หนังสือยินยอมให้เข้าใช้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน

ปี 2557

กุมภาพันธ์ บริษัททุ่งคำ ฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด 7 ราย เรียก
ค่าเสียหายมูลค่า 150 ล้านบาท จากการก่อสร้าง ‘กำแพงใจ 2’

เมษายน มีนายทหารชั้นสัญญาบัตร เข้าข่มขู่ชาวบ้านและเจรจาเรื่องการขอชนแร่

21 – 23 เมษายน รถบรรทุก 8 คันและรถเครนวิ่งผ่านเข้าออกหมู่บ้านตลอด 3 วัน

28 เมษายน กลุ่มคนรักบ้านเกิดได้รับหนังสือแจ้งจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเลย เรื่องการออกใบอนุญาตให้บริษัททุ่งคำขนแร่ทองแดง มีทองคำและเงินเจือปน จำนวน 476 เมตริกตัน ไปยังสถานที่เก็บแร่ของบริษัทฯ ณ จังหวัดชลบุรี ใบอนุญาตมีอายุระหว่างวันที่ 22 – 23 เม.ย. 2557

คืนวันที่ 15 พฤษภาคม ถึง เช้าวันที่ 16 พฤษภาคม สำนักข่าวประชาไทรายงาน (16 พฤษภาคม 2557) ว่า บริษัททุ่งคำดำเนินการขนแร่ออกจากเหมืองจำนวน 300 เมตริกตัน โดยในช่วงเวลาเดียวกันมีกองกำลังติดอาวุธเข้าปิดล้อมหมู่บ้าน ทำลายกำแพงชุมชน คุ่มกันขบวนรถชนแร่ มีการซ้อม ทรมาน ทำร้ายชาวบ้านบาดเจ็บหลายสิบราย เมื่อชาวบ้านโทรขอความช่วยเหลือจากทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบในจังหวัด แต่กลับไม่มีหน่วยงานราชการใดในพื้นที่แม้แต่หน่วยงานเดียวเข้ามาช่วยเหลือ หลังเหตุการณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย กพร. และอุตสาหกรรมจังหวัดเลย อ้างว่า เป็นความขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันเอง โดยบริษัททุ่งคำได้ขออนุญาตขนแร่อย่างถูกต้อง ด้านบริษัททุ่งคำอ้างว่า ‘ผู้ซื้อ’ เป็นผู้ดำเนินการขนแร่ (ปัจจุบันมีผู้ต้องหา 2 ราย ทราบภายหลัง คือ ทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่งเคยเข้าข่มขู่ชาวบ้านกำลังถูกดำเนินคดีจากการนำกองกำลังเข้าทำร้ายร่างกายชาวบ้านในคืนชนแร่)

ภายหลังเหตุการณ์คืนวันที่ 15 พฤษภาคม กลุ่มคนรักบ้านเกิดได้ยื่นหนังสือร้องเรียนหน่วยงานต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ อธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ อุตสาหกรรมจังหวัดเลย ตลอดจน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เพื่อให้ตรวจสอบกรณีการขนแร่ของบริษัททุ่งคำ โดยกองกำลังติดอาวุธ ระวังใบอนุญาตการซื้อ-ขายแร่ ใบอนุญาตขนแร่ รวมทั้งตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขนแร่เถื่อน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของประชาชนกลุ่มคนรักบ้านเกิด

3 มิถุนายน คณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) จัดประชุมไต่สวน กรณีการขนแร่ในคืนวันที่ 15 พฤษภาคม ที่ศาลากลางจังหวัดเลย โดยตั้งข้อสงสัย เช่น ใบอนุญาตขนสินแร่ทองแดงที่อนุญาตโดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเลยเป็นไปโดย

ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ การขนแร่มีการตรวจสอบทะเบียนรถบรรทุกและผู้ขับขี่ที่ถูกต้องหรือไม่ จึงเห็นควรให้ระงับการขนส่งแร่ทองแดงเอาไว้ก่อน จนกว่าการตรวจสอบจากคณะกรรมการฯ จะเสร็จสิ้น

18 มิถุนายน มีคำสั่ง คสช. ให้ผู้บัญชาการกองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อยจังหวัดเลย แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และคณะกรรมการสนับสนุนการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำของบริษัททุ่งคำ ขึ้น 4 ชุด กระบวนการในการแก้ไขปัญหามุ่งเป้าหมายไปที่การ ‘ขนแร่’ โดยจัดให้มีการทำประชาคม 6 หมู่บ้าน เพื่อทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (เอ็มโอยู) ร่วมกันหลายครั้ง แต่ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านคัดค้านไม่ยอมรับการทำเอ็มโอยู จึงให้จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการเอง สารระเหยเอ็มโอยู คือ 1) การปิดเหมืองถาวรหรือการดำเนินการทำเหมืองแร่ให้ขึ้นอยู่กับคำพิพากษาของศาลปกครองกลาง ตามที่กลุ่มคนรักบ้านเกิดได้ยื่นฟ้องให้ถอนประทานบัตรของบริษัททุ่งคำไว้ 2) ให้บริษัททุ่งคำขนแร่เพื่อนำค่าหลวงแร่ที่จะได้จากการขนแร่มาฟื้นฟูเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยจะดำเนินการในช่วงที่บริษัททุ่งคำได้ยินยอมโดยสมัครใจที่จะปิดเหมืองชั่วคราว

10 กรกฎาคม กลุ่มคนรักบ้านเกิด ส่งหนังสือถึง พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา แม่ทัพภาคที่ 2 ผู้บังคับบัญชาทหารบกจังหวัดเลย กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรจังหวัดเลย ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรื่องไม่ยอมรับการแต่งตั้งและผลการดำเนินงานของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาเหมืองทองคำจังหวัดเลยทั้ง 4 ชุดที่แต่งตั้งโดยผู้แทนทหาร คสช. พร้อมยื่นข้อเสนอแนวทางแก้ปัญหาเรื่องร้องในพื้นที่ ประเด็นสำคัญ คือ ขอให้เพิกถอนประทานบัตรเหมืองแร่ทองคำของบริษัทฯ ทั้ง 6 แปลง บนภูทับฟ้า-ภูซำป่าบอน รวมทั้งใบอนุญาตประกอบอื่น ๆ ในขั้นตอนการผลิตแร่ ขนแร่ทั้งหมดออกจากเหมือง ทำการปิดเหมืองเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพอนามัยและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งให้มีการเยียวยาประชาชน 6 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบในทุก ๆ ด้าน

18 กรกฎาคม กลุ่มคนรักบ้านเกิดจัดประชาคม 6 หมู่บ้านเพื่อลงมติไม่เห็นด้วยและคัดค้านคณะกรรมการ 4 ชุดที่ทหารและข้าราชการจังหวัดเลยจัดตั้งขึ้น และยืนยันข้อเสนอแก้ไขปัญหาเหมืองแร่ของกลุ่มคนรักบ้านเกิด

24 – 27 กรกฎาคม ทหารเรียกแกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด-นักศึกษาจากลุ่มดาวดินรายงานตัว และชี้แจงเพื่อปรับทัศนคติ เรื่องการคัดค้านคณะกรรมการ 4 ชุดที่ทหารแต่งตั้ง ซึ่งเข้าข่ายเป็นการ บิดเบือนข้อมูลและอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกิดผลเสียต่อภาพลักษณ์ของทหาร หลังจากนั้นกอง กำลังทหาร คสช. เข้าควบคุมสถานการณ์ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน

26 สิงหาคม เจ้าหน้าที่ทหารใช้กฎอัยการศึกยึดเครื่องเสียงหออกระจายข่าวหมู่บ้านนาหนอง บง เนื่องจากในช่วงเย็นวันที่ 25 มีการประกาศชวนให้ชาวบ้านเดินรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เคยจัด ขึ้นเป็นปกติในพื้นที่ โดยเจ้าหน้าที่ทหารอ้างว่าเป็นการประกาศเชิญชวนให้มีการชุมนุมการทางเมืองที่มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป แกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดได้เข้าไปเจรจากับเจ้าหน้าที่ทหารและได้รับ เครื่องเสียงคืน อย่างไรก็ตามชาวบ้านไม่สามารถเดินรณรงค์ได้ตามปกติที่เคยทำ

3 กันยายน เจ้าหน้าที่ทหารส่งหนังสือเชิญกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเข้าร่วมการประชุม ในวันที่ 4 กันยายน 2557 เพื่อจัดทำมาตรการและแนวทางการดำเนินการตามมาตรการที่เป็นรูปธรรมใน ลักษณะการทำเอ็มโอยูร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้แนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการประกอบกิจการทำเหมืองแร่ทองคำ อย่างไรก็ตามกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดไม่ได้เดินทางไปเข้าร่วมประชุม

10 กันยายน จังหวัดเลยส่งร่างเอ็มโอยูให้ผู้ใหญ่บ้าน 6 หมู่บ้าน ต.เขาหลวง พิจารณา

13 กันยายน แกนนำกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด 2 คน ได้รับหมายนัดไต่สวนมูลฟ้องจากศาลฎีกัด คดีอาญา ฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา บริษัททุ่งคำเป็นโจทก์ฟ้องว่า แกนนำรายแรกใส่ความบริษัทฯ จากการให้ สัมภาษณ์ในรายการข่าวของสำนักข่าวหนึ่งว่า "เมื่อเช้ามืดของวันนี้พนักงานของเหมืองได้ทำการเผากระท่อมและ เติ้นท์ภายในเหมืองทองเพื่อหวังโยนความผิดให้กับชาวบ้าน" และแกนนำรายที่ 2 จากการให้สัมภาษณ์ในรายการ ข่าวของสถานีโทรทัศน์เนชั่นทีวีถึงผลกระทบที่เกิดจากการทำเหมือง โดยมีการชี้มือไปทางเหมือง ซึ่งข่าวทั้งสองข่าว เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องหลังเหตุการณ์ชนแร่เถื่อนและทำร้ายชาวบ้าน เมื่อคืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2557

16 กันยายน คณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) จัดประชุม กรณี ร่างเอ็มโอยูแก้ปัญหาเหมืองทอง และการปฏิบัติงานของทหาร (คสช.) ในพื้นที่เหมืองทอง โดยมีความเห็นดังนี้ 1) คณะกรรมการ 4 ฝ่าย ที่ตั้งขึ้นมีเพียงหน่วยงานราชการเป็น คณะกรรมการ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและผู้ได้รับผลกระทบ 2) การรับฟังความเห็น เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับที่กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดได้รับจดหมายจากทหารเรียกให้ไปรายงานตัว 3) การ แก้ไขปัญหาผลกระทบฯ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐที่จะต้องค้นหาและทำความเข้าใจให้ปรากฏ เพื่อหา

คำตอบให้ชาวบ้านถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เมื่อปรากฏความจริงแล้วต้องลงโทษผู้กระทำผิด และหาแนวทางเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ 4) ร่างเอ็มโอยูนี้เป็นการจำกัดวงเงินฟื้นฟู-ผลกระทบของผู้ก่อมลพิษไว้แค่วงเงินที่ได้จากค่าภาคหลวงจากการขนแร่ ผิดหลักการผู้ก่อมลพิษเท่าไรต้องชดใช้เท่านั้น 5) ร่างเอ็มโอยูเป็นแค่การนำเสนอแนวทางเบื้องต้น ไม่สามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติ และยังไม่เป็นผลผูกพัน

27 กันยายน จังหวัดเลยจัดประชาคมชาวบ้าน 6 หมู่บ้านรอบเหมืองทอง โดยนำร่างเอ็มโอยู การแก้ปัญหาผลกระทบจากการทำเหมืองทองคำ มารับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านในพื้นที่ โดยกลุ่มคนรักบ้านเกิดไม่เข้าร่วมการทำประชาคม

30 กันยายน ทหารยกกองกำลังออกจากหมู่บ้าน

29 ตุลาคม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย เชิญบริษัททุ่งคำ ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดที่ถูกล่วงคดียุติ มาเจรจาไกล่เกลี่ย ชาวบ้านยืนยันให้บริษัทถอนฟ้องคดีความรวม 8 คดี แก่ชาวบ้าน 33 คน อย่างไม่เห็นใจ

10 พฤศจิกายน ตัวแทนชาวบ้าน 23 คนจาก 6 หมู่บ้าน รวมตัวกันยื่นฟ้องร้องต่อศาลปกครองอุดรธานี ขอให้ศาลปกครองพิจารณา 1) เพิกถอนรายงานการไตสวนประกอบคำขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ที่ผู้ถูกล่วงคดียุติ คือ อุตสาหกรรมจังหวัดเลย กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ และอดีตกำนันตำบลเขาหลวงได้ทำบันทึกให้แก่บริษัททุ่งคำ 2) เพิกถอนรายงานการจัดเวที Public scoping ของบริษัททุ่งคำ เนื่องจากรายงานฉบับดังกล่าวมีข้อมูลในสาระสำคัญที่เป็นเท็จ และ 3) ขอให้กำหนดเขตพื้นที่พิพาทภูเหล็ก ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำและป่าน้ำซับซึม ห้ามการประกอบกิจการใด เว้นแต่สงวนรักษาไว้ให้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ลำธาร

2 ธันวาคม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดเลย และตัวแทนบริษัทเหมืองน้ดกลุ่มคนรักบ้านเกิดพูดคุยหาทางออกอ้างเหตุผลเพื่อยุติความขัดแย้งถวายเป็นพระราชกุศลแด่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ชาวบ้านยืนยันว่าบริษัททุ่งคำต้องถอนฟ้องชาวบ้านทั้งหมด 8 คดีพร้อมกันทั้ง 33 คน จึงจะขนแร่ผ่านถนนสาธารณะของหมู่บ้านออกไปได้

4 ธันวาคม บริษัททุ่งคำและชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดลงนามเอ็มโอยูร่วมกัน ณ ศาลากลางจังหวัดเลย โดยมีสักขีพยานคือผู้ว่าราชการจังหวัดเลย และคณะนายทหารมณฑลทหารบกจังหวัดเลย เอ็มโอยูระบุให้บริษัทฯ ถอนฟ้องคดีที่ชาวบ้านเป็นจำเลยทั้งสิ้น 8 คดี ในวันที่ 8 ธันวาคม 2557 แลกกับการให้บริษัทฯ ขนย้ายแร่ออกไปได้ ขณะที่กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดยินยอมให้รื้อถอนสิ่งกีดขวางทางสาธารณะ เพื่อการขนแร่ก่อนดำเนินการปิดเหมืองฟื้นฟู

8 ธันวาคม บริษัททุ่งคำ ถอนฟ้องคดีที่ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเป็นจำเลยทั้งสิ้น 8 คดี กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดเปิดทางให้รถตู้คอนเทนเนอร์ทยอยขนแร่ออกมาจากเหมืองแร่มุ่งหน้าสู่ท่าเรือแหลมฉบัง จ.ชลบุรี

ปี 2558

28 สิงหาคม สภาอบต.เขาหลวง เปิดประชุมสภาสมัยสามัญครั้งที่ 3 เพื่อพิจารณาเรื่องการขอใช้พื้นที่ป่าไม้และที่ดินส.ป.ก.ให้แก่บริษัททุ่งคำ แต่ไม่สามารถลงมติได้เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดคัดค้าน

กันยายน ประชาชนในพื้นที่ 12 จังหวัดเริ่มรณรงค์คัดค้านการประกาศร่างนโยบายสำรวจและทำเหมืองแร่ทองคำ 12 จังหวัด โดยรัฐบาล คสช.

1 กันยายน นักข่าวพลเมือง ตอน ค่ายเยาวชนฮักบ้านเกิดเจ้าของ ออกอากาศในช่วงข่าวค่ำเกี่ยวกับ "ค่ายเยาวชนฮักบ้านเกิดเจ้าของ ตอน นักสืบลำน้ำฮวยแท้ๆ แน้ว" จัดโดย เครือข่ายคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม โครงการพัฒนาคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) เมื่อวันที่ 28 - 30 สิงหาคม 2558 ณ วัดโนนสว่าง ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย

4 กันยายน เยาวชนนักข่าวพลเมือง ให้ข้อมูลว่า หลังเลิกเรียน ผู้ใหญ่บ้านภูทับฟ้าพัฒนาได้มาหาที่บ้าน โดยขอบุตรประชาชนและถ่ายรูปเก็บไว้ พร้อมชี้แจงว่าจะต้องเอาไปส่งให้ทางบริษัททุ่งคำดู เนื่องจากบริษัทเตรียมที่จะฟ้องผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดค่ายเยาวชน และการรายงานข่าวดังกล่าว

22 กันยายน ประชาชนและตัวแทนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสำรวจแร่ทองคำและทำเหมืองทองคำ 12 จังหวัด ยื่นรายชื่อประชาชน 27,522 รายชื่อ เรียกร้องให้นายกฯ ยุติการสำรวจและการทำเหมืองทองคำทั้งหมดโดยทันที

19 พฤศจิกายน เจ้าหน้าที่สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้รับหมายนัดไต่สวนมูลฟ้อง โดยบริษัททุ่งคำเป็นโจทก์ยื่นฟ้ององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะประเทศไทย (ส.ส.ท.) และบุคลากรขององค์กรรวมทั้งหมด 5 ราย เรียกค่าเสียหาย 50 ล้านบาท รวมถึงขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามไทยพีบีเอสประกอบกิจการโทรทัศน์เป็นเวลา 5 ปี จากกรณีการนำเสนอข่าวของเยาวชนนักข่าวพลเมือง

27 พฤศจิกายน บริษัททุ่งคำ จำกัด ยื่นขออนุญาตฟ้องเยาวชนนักข่าวพลเมืองคนดังกล่าวต่อสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย

ธันวาคม เครือข่ายองค์กรสิทธิมนุษยชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ แลกเปลี่ยนเรียกร้องให้รัฐบาลไทยคุ้มครอง เสรีภาพสื่อและการทำงานของนักข่าวโดยให้บริษัทเพิกถอนการดำเนินคดีต่อสื่อมวลชนเยาวชนอย่างไร้เงื่อนไข

6 ธันวาคม ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดทำป้ายรณรงค์ขึ้นในหมู่บ้าน โดยเขียนถ้อยคำบนป้ายว่า "เอาประธานสภา อบต.เขาหลวง ไม่เอานายก อบต.เขาหลวง" เพื่อประกาศปกป้อง นายสมัย ภัคดีมี ประธานสภา อบต.เขาหลวง สมาชิกกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด กรณีที่ประชุมสภา อบต.เขาหลวง เกิดข้อขัดแย้งในการลงมติอนุญาตการใช้พื้นที่ป่าและที่ส.ป.ก. เพื่อขยายเหมืองทองของบริษัททุ่งคำ ซึ่งยังไม่สามารถออกมัติได้ ทำให้นายสมัย ภัคดีมี ถูกฟ้องคดีฐานละเลยการปฏิบัติหน้าที่ และบริษัทฯ ได้ทำหนังสือร้องเรียนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเลยให้สอบวินัยเอาผิดนายสมัยให้พ้นจากตำแหน่ง

15 ธันวาคม สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ออกแถลงการณ์เสนอให้บริษัททุ่งคำทบทวนการฟ้องคดีเยาวชนให้เหลือเฉพาะในส่วนของไทยพีบีเอสและคณะ

กลุ่มรักษำบ้านแหง ผู้คัดค้ำนเหมืองแร่ถ้ำนหินลิกไนต์ ในพื้นที่ ตำบลบางแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง

กลุ่มรักษำบ้านแหง คือ การรวมตัวของประชำชนในหมู่บ้านแหงเหนือ หมู่ 1 และหมู่ 7 ต.บ้านแหง อ.งาว จ.ลำปาง เพื่อคัดค้ำนการประกอบกิจการเหมืองแร่ถ้ำนหินลิกไนต์ของบริษัท เขียวเหลืง จำกััด โดยถือเป็นพื้นที่ที่ยั้งไม่เกิดผลกระทบ เนื่องจกบริษัทผู้ประกอบกรเพ็งเข้าสู่กระบวนการขอประทำนบัตรทำเหมืองแร่ และยั้งไม่ได้เปิดดำเนินกิจการอย่งเป็นทางการ (ข้อมูลเมื่อธันวาคม 2558) การเคลื่อนไหวกของขำวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหงยั้งมีระดับควำมเข้มข้นน้อยกว่าการเคลื่อนไหวกของขำวบ้านกลุ่มคนรักษำบ้านเกิด ทั้งนี้ จกการวิเคราะห์เอกสรสำมารถสรูปที่มำที่ไปของการเคลื่อนไหวกของกลุ่มรักษำบ้านแหงตั้งแต่อดีตจนถึงปี 2558 ได้ดั่งนี้

ปี 2551

บริษัท เขียวเหลืง จำกััด เริ่มกว้ำนซื้อที่ดินของขำวบ้านผ่านผู้นำชุมชน โดยแจ้งวัตถุประสงค์ควำเพื่อ นำที่ดินไปประกอบกิจการปลูกต้นกระดำชและทำโครงการวนเกษตร

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีหนังสืออนุญาตให้บริษัทเขียวเหลืง เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่งำวฝั่งซ้ายเพื่อการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน (วนเกษตร) เนื้อที่รวม 1,140 ไร่

ปี 2553

มกราคม บริษัทเขียวเหลืงยื่นค้ำขอประทำนบัตรต่อกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่

พฤษภาคม องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหงติดประกาศเรื่องกรขอประกอบกิจการเหมืองแร่ของบริษัทเขียวเหลืงเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้ยั้งสิทธิ ขำวบ้านทรำบเรื่อง

มิถุนายน บริษัทเขียวเหลืงจัดประชุมชี้แจงกรขอประทำนบัตรในพื้นที่ตำบลบ้านแหง 2 ครั้ง แต่ก็ประชุมล้มเหลวเนื่องจกขำวบ้านส่วนใหญ่พร้อมใจกันคัดค้ำน โดยได้ยื่นหนังสือคัดค้ำนกรขอประทำนบัตรประกอบกิจการเหมืองแร่ของบริษัทเขียวเหลืงไปยังอบต.บ้านแหง ผู้วำรชำกรจังหวัดลำปาง และนยกรัฐมนตรี

กรกฎาคม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 และหมู่ 7 จัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน โดยบริษัทเขียวเหลือง ได้ส่งตัวแทนมาร่วมประชุมและนำเอกสารรายงานการประชุม เรื่อง รับฟังการชี้แจงการขอประทานบัตรเหมืองแร่ คำขอประทานบัตรที่ ๔/๒๕๕๓-๘/๒๕๕๓ ของบริษัทเขียวเหลืองจำกัด เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 (ซึ่งล้มเหลว) แนบมากับเอกสารรายชื่อมาให้ชาวบ้านลงนามในการเข้าร่วมการประชุมประชาคมโดยไม่ได้ให้รายละเอียดใด ๆ แต่ชาวบ้านไหวตัวทันเนื่องจากเห็นว่าที่หัวกระตานั้น พิมพ์คำว่า รายชื่อผู้เห็นชอบการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ ชาวบ้านจึงเผาเอกสารรายชื่อนั้นทิ้งและล้มการประชุม

สิงหาคม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน นำโดยนายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ประธานคณะกรรมการด้านสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร รวมถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการทำเหมืองลงพื้นที่มาให้ความรู้เรื่องสิทธิของชุมชนแก่ชาวบ้านตำบลบ้านแหง และรับปากช่วยตรวจสอบความถูกต้องในการทำนิติกรรมของบริษัท

24 กันยายน บริษัทเขียวเหลือง นายอำเภอจาง อุตสาหกรรมจังหวัด อบต.บ้านแหง และกำนันผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่จัดประชุมชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการทำเหมือง ณ โรงเรียนบ้านแหงเหนือ โดยมีคนจากนอกพื้นที่เข้าร่วม 400 คน และคนในพื้นที่อีกเล็กน้อยเข้าร่วมรับฟัง โดยชาวบ้านที่คัดค้านการขอประทานบัตรของบริษัทได้เข้าร่วมการชี้แจงและซักถามรายละเอียดเรื่องผลเสียต่อสภาพแวดล้อม เมื่อเห็นว่าข้อชี้แจงนั้นไม่ตรงกับคำรับรองของบริษัทที่ว่า เหมืองแร่จะไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม นำไปสู่ความไม่พอใจของผู้เข้าร่วมประชุมมากขึ้น บริษัทจึงประกาศปิดการประชุม

หลังจากนั้น แม้จะมีข้อโต้แย้งในการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ของบริษัทจากชาวบ้านหมู่ 1 และหมู่ 7 ในตำบลบ้านแหง อำเภอจาง จังหวัดลำปางอยู่มาก แต่หน่วยงานต่าง ๆ ก็ยังมีการดำเนินการประกอบการให้ใบอนุญาตต่าง ๆ แก่บริษัทฯ นำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างบริษัทฯ กับชาวบ้าน และความแตกแยกกันเองระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านที่ส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับผู้ที่คัดค้านการดำเนินกิจการเหมืองแร่ โดยชาวบ้านซึ่งไม่เห็นด้วยกับการดำเนินกิจการของบริษัทเขียวเหลืองได้รวมตัวกันในนาม ‘กลุ่มรักษ์บ้านแหง’

ปี 2555

พฤษภาคม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ออกรายงานการตรวจสอบกรณีสิทธิชุมชน เรื่องการคัดค้านการเปิดกิจการทำเหมืองแร่ลิกันต์ ตำบลบ้านแหง อำเภอจาง จังหวัดลำปาง โดยระบุว่ากรณีนี้เป็นกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชน และมีมติขอเสนอแนะให้ 1) กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการ

เหมืองแร่ (กพร.) ควรมีคำสั่งไม่อนุมัติให้ประทานบัตรฯ และยกเลิกคำขอประทานบัตรฯ ทั้ง ๕ แปลงของบริษัทเขี้ยวเหลือง 2) อบต.บ้านแหง ควรพิจารณาเพิกถอนมติของสภาอบต.ที่ให้ความยินยอมในการขอประทานบัตรและการประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหิน 3) ส่วนจังหวัดลำปาง ควรเตือนเจ้าพนักงานที่มีส่วนในการดำเนินการเกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้เป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วม และ 4) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรพิจารณายกเลิกการประกาศเขตพื้นที่ตำบลบ้านแหงเป็นเขตแหล่งแร่

ตุลาคม กลุ่มรักษ์บ้านแหงจัดเวทีสาธารณะเรื่อง ความจริงเหมืองแร่บ้านแหง โดยเชิญหน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนพื้นที่ใกล้เคียงเข้าร่วมรับฟัง

โดยในปี 2555 เป็นปีที่ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหงหลายคนถูกฟ้องคดีเป็นจำนวนมาก ทั้งคดีการทะเลาะวิวาท การหมิ่นประมาท การทำร้ายร่างกาย อันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัท และชาวบ้านด้วยกันเองซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายเอาเหมืองและไม่เอาเหมืองอย่างชัดเจน (ปัจจุบันคดีส่วนตัวดังกล่าวจบสิ้นหมดแล้ว)

ปี 2556

9 มกราคม ชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหงจำนวน 445 คน ยื่นฟ้อง กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ต่อศาลปกครอง ในคดีการกระทำละเมิดของหน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย จากกรณีการจัดทำรายงานการได้สวนพื้นที่ประกอบการขอประทานบัตรของบริษัท เขี้ยวเหลือง จำกัด โดยขอให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนรายงานการได้สวนพื้นที่ตามคำขอประทานบัตรของบริษัทฯ ศาลปกครองชั้นต้นสั่งไม่รับฟ้องคดีโดยให้เหตุผลว่า เหตุยังไม่เกิด มูลการละเมิดยังไม่มี แม้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่การอนุญาตประทานบัตร ต่อมาชาวบ้านจึงยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นต่อศาลปกครองสูงสุด ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณา

ปี 2557

7 พฤศจิกายน ตัวแทนชาวบ้านกลุ่มรักษ์บ้านแหง จำนวน 442 คน ยื่นฟ้องอธิบดีกรมป่าไม้ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายอำเภอ งาว นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านแหง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลบ้านแหง

ต่อศาลปกครองจังหวัดเชียงใหม่ กรณีเกี่ยวข้องกับการออกใบอนุญาตใช้พื้นที่ป่าและใบอนุญาตแผ้วถางป่าให้แก่บริษัทเขียวเหลืองโดยมิชอบ และขอให้ศาลพิจารณาเพิกถอนใบอนุญาตเหล่านั้น รวมทั้งขอให้เพิกถอนรายงานการประชุม (ประชาคม) ฉบับวันที่ 24 กันยายน 2553 และรายงานการประชุม อบต.บ้านแหง ฉบับวันที่ 28 กันยายน 2553 ซึ่งนำมาใช้ประกอบการออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติฯ ของบริษัทฯ ซึ่งเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ปี 2558

25 กันยายน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ออกใบอนุญาตประทานบัตรให้แก่บริษัทเขียวเหลืองเพื่อดำเนินกิจการเหมืองแร่ถ่านหินในท้องที่ตำบลบ้านแหง ตามคำขอประทานบัตรที่ 6/2553 (ซึ่งเป็นประทานบัตร 1 แปลง ใน จำนวน 5 แปลงที่บริษัทเขียวเหลืองยื่นคำขอ) เนื้อที่รวม 295 ไร่ ประทานบัตรมีอายุ 10 ปี โดยให้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม และมาตรการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่คณะกรรมการผู้ชำนาญการมีมติเห็นชอบอย่างเคร่งครัด ซึ่งหากศาลปกครองสูงสุดมีคำพิพากษาเป็นประการใดก็จะดำเนินการตาม

26 กันยายน กลุ่มรักษำบ้านแหงจัดงานครบรอบ 5 ปีแห่งการต่อสู้กับเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ของบริษัทเขียวเหลืองฯ โดยมีเครือข่ายภาคประชาสังคมเข้าร่วมงาน

1 ตุลาคม กลุ่มรักษำบ้านแหงส่วนหนึ่งเข้าสกัดรถขนข้าวโพดของกำนันตำบลบ้านแหง เหตุเกิดจากความคับแค้นใจที่บริษัทเขียวเหลืองได้ประทานบัตรเหมืองแร่ โดยชาวบ้าน 12 คนถูกแจ้งความดำเนินคดีในข้อหาหมิ่นประมาทและทำให้เสียทรัพย์

22 ตุลาคม ตัวแทนชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหง ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ ขอให้เพิกถอนการออกประทานบัตรที่ 6/2553 ให้บริษัทเขียวเหลืองโดยมิชอบ

ข้อมูลองค์กรสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

ข้อมูลจากเว็บไซต์องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (<http://org.thaipbs.or.th>) องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) หรือ ส.ส.ท. หรือที่เรียกว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 โดย พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ในฐานะองค์การสื่อสาธารณะที่ไม่แสวงผลกำไรแห่งแรกของประเทศไทย เพื่อดำเนินการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่สนับสนุนการพัฒนาสังคม ที่มีคุณภาพและคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย โดยมีวิสัยทัศน์ “มุ่งมั่นเป็นสถาบันสื่อสาธารณะ ที่สร้างสรรค์สังคมคุณภาพและคุณธรรม” ด้วยการบริการข่าวสารที่เที่ยงตรง รอบด้าน สมดุล และเชื่อถือต่อจรรยาบรรณ ทั้งนี้ความเป็นอิสระและความเป็นสาธารณะของไทยพีบีเอสได้รับการรองรับภายใต้กฎหมายดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการนโยบายที่ผ่านการสรรหาโดยกระบวนการที่เป็นอิสระและโปร่งใส เป็นผู้กำหนดนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของผู้อำนวยการและคณะกรรมการบริหารองค์การฯ ส.ส.ท. มีรายได้จากภาษีสรรพสามิตที่เก็บจากสุราและยาสูบ โดยมีรายได้สูงสุดปีงบประมาณละไม่เกิน 2,000 ล้านบาท (ไทยพีบีเอส: ออนไลน์)

ไทยพีบีเอสมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของประชาชน ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม มีความกล้าหาญในการรายงานข่าวสารและเสนอประเด็นโต้เถียง โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ
2. เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติปัญญาและสุขภาพแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกระดับอายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ
3. สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสุนทรียภาพให้กับสังคม
4. ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสามัคคีในสังคม
5. สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ
6. เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ชุมชน ประชาชน และประชาคมโลก

ข้อมูลองค์กรสำนักข่าวประชาไท

ข้อมูลจากเว็บไซต์ประชาไท (www.prachatai.com) ระบุว่า ประชาไทเกิดขึ้นจากการก่อตั้งของคณะบุคคลซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภา นักกิจกรรมสังคม นักวิชาการด้านสื่อมวลชน และสื่อมวลชน โดยมาจากการริเริ่มของนายจอน อึ้งภากรณ์ สมาชิกวุฒิสภา ประชาไทเผยแพร่ข่าวและสารระบับเป็นทางการผ่านทางเว็บไซต์ www.prachatai.com เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2547 และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยจดทะเบียนนิติบุคคลและดำเนินงานภายใต้ มูลนิธิสื่อเพื่อการศึกษาของชุมชน (FCEM) ปัจจุบันสำนักข่าวประชาไท มีพนักงานทั้งสิ้นจำนวน 11 คน ได้แก่ บรรณาธิการบริหาร บรรณาธิการคัดสรรบทความ กองบรรณาธิการ(ผู้สื่อข่าว)ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเจ้าหน้าที่สนับสนุน โดยในจำนวนนี้มีเจ้าหน้าที่ผู้พิการ 1 คนที่คอยสนับสนุนการทำงานด้วย (ข้อมูล ณ วันที่ 24 พฤษภาคม 2560)

โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ส่งเสริมการศึกษาของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย หน้าที่ และสิทธิพลเมือง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สาธารณสุข การศึกษา ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาสังคมโดยรวม
2. ส่งเสริมสนับสนุนการสื่อสารข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองและชุมชนที่เป็นประโยชน์ ต่อสาธารณชนในด้านการพัฒนาสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ
3. ส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางสังคม
4. ส่งเสริมการยอมรับและเคารพสิทธิของประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข
5. เพื่อดำเนินการ หรือร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
6. ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความเป็นกลางและไม่ให้การสนับสนุนด้านการเงิน หรือทรัพย์สินแก่นักการเมือง หรือพรรคการเมืองใด

ข้อมูลจากเว็บไซต์ประชาไท (www.prachatai.com) ยังระบุว่า ประชาไทมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ประชาชนและชุมชนต่าง ๆ ได้มีโอกาสรับรู้และรู้ทันสถานการณ์ของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการพัฒนาสุขภาพะ วิถีชีวิต และ

คุณภาพชีวิตของประชาชน การพัฒนาครอบครัวและชุมชน ตลอดจนการขยายโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศตามเจตนาของรัฐธรรมนุญในระบอบประชาธิปไตย โดย “ประชาไท” ถือว่าผู้อ่านเป็นเจ้าของที่แท้จริง จึงส่งเสริมให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยการส่ง ข่าว ข้อมูล ข้อเขียน และบทความมาลงในเว็บประชาไท ตลอดจนการแสดงและแลกเปลี่ยนทัศนะ ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ได้โดยเสรี นอกจากนี้ยังระบุว่า ประชาไทเป็นสื่อทางเลือกหนึ่ง ที่ตั้งใจร่วมมือประสานงานอย่างใกล้ชิดในลักษณะเครือข่าย กับสื่อทางเลือกและสื่อภาคประชาชนอื่น ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งองค์กรชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคมทั่วประเทศ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววสี ภูเต็มเกียรติ เกิดเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2533 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2554 จากนั้นทำงานเป็นผู้สื่อข่าวที่สำนักข่าวอิศรา ไต่ข่าวชุมชน เป็นเวลาเกือบหนึ่งปี ก่อนเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2556 ระหว่างศึกษาได้เข้าร่วมโครงการอาสาสมัครนักสิทธิมนุษยชน รุ่น 9 ของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม โดยได้ทำงานเป็นอาสาสมัครที่มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ชุมชน จากนั้นได้บรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่งนักวิชาการสิทธิมนุษยชนปฏิบัติการ ณ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2557 ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

